Lauri Suoto

Valkosen Leijonan Metsästäjät

Kirjan No. 4 5 3

Laina-aika .... 3 .... viikkoa

1 §. Kirjoja lainataan paikkakunnalla vakituisesti asuville suomalaisille, paitsi väliaikaisesti oleskeleville ainoastaan osaston jäsenten takuulla.

2 §. Kirjan turmelemisesta on suoritettava korvaus. Jos kirjan kadottaa on tilalle hankittava uusi tai suoritettava kirjan hinta.

3. §. Jos kirjaa ei palauteta takaisin määrätyn ajan kuluttua, tai laiminlyödään uudistus, on suoritettava sakkoa ... 10 ...... senttiä viikolta.

4 §. Kirjojen lainauksesta peritään maksua.............. senttiä kirjaston kunnossa pitämiseksi.

Kirjan hinta $. 2.00

VALKOSEN LEIJONAN METSÄSTÄJÄT

KIRJOTTANUT
LAURI LUOTO

AMERIKAN SUOMALAISTEN SOSIALISTISTEN
KUSTANNUSLIIKKEIDEN LIITON KUSTANTAMA

Printed in U. S. A.

TYOMIES SOCIETYN KIRJAPAINOSSA, SUPERIOR, WIS. 1926

1.

Joonas-vaarin kertomus.

Pylväistön talo Hämeen sydämessä oli muinainen trustitila. Sittemmin oli talo jakaantunut kahtia perintönä veljeksille. Molemmissa taloissa hallitsi eri sukuihin kuuluvia jälkipolvia, joihin kertomuksemme usea henkilökin kuului.

Kautta aikojen oli molempien naapurusten kesken vallinnut laihanlainen sovinto. Ei ollut tapana usein pistääntyä naapurissa asialla, vaikkei ollut välimatkaa pyssyhollia enempää. Ja vaikka monesti kuljettiin maat ja mantereet muualla, niin naapurinväliä tuskin vuosiin. Asiatta ei menty lainaamaan, ei! Ei lainattu. Ja kun ei kerran lainattu, niin sillä hyvä. Vaikka jotain tarvekalua oltiin sangen usein kipeästi vailla, ja vaikka surkea ja huutava puute olisi kädenkäänteessä tullut naapurin kautta korjatuksi, niin ei! Eipä vaan kiusallakaan lainattu! Ja mikä myrkyllinen asianhaara, että vaikka toisella olisi ollut useampia kappaleita juuri sitä, mitä toiselta puuttui, niin ei! Ei lainattu, vaikka taittuisi! Jurnutettiin, murjotettiin ja kärsittiin, olihan häpeä ja nöyrtymys, jos piti taipua kysymään. Paisui se sappi toisinaan itseaikojaankin, purkautuen pyssyhollinkin päästä kuuluville. Jospa ryöstäysi juottovasikka veräjän raosta naapurin pellon pientareelle, tahi hyngillään oleva porsas pistäysi aidanalatse ja ravasi ruinaten pitkin pinteleitä, jospa kaatoi sotikkopurtilon avoimen porstuan nurkassa — niin var-

jele luoja! Kamahtipa silloin korento. Ja solmuhäntäinen sika parhaassa tapauksessa kiljuen viillätti kolmijalkana kotiinsa. Jos joskus laitumella sattui karjaan sekautumaan muheva mullikka nuoruuden kirmoissa, niin "annettiin elukan maistaa", hutkittiin seipäällä selkään, niin ettei "terveeseen suoleen syö." Karanneet karkkoset ja emälammas viskattiin villoista yli aidan kiviraunioon, tahi pantiin muutoin "tappolahteen." Ei sitä aina tyydytty elukoiden kimppuunkaan, täytyipä välistä asian aiheetta äyskästäkin. Ja jos varsinkin sanansijan sai, että astuit sattumoiksi pellonpiennarta pitkin, kuulitpas "helvetinpiru" kunniasi! "Miksi et tallaa omia heinämaitasi!" Jos laskit verkkosi naapurin pellonalle, eivät siihen kateudenkirot kalaa uittaneet. Harvoin toki aikuiset ilmisotaan yltyivät, mutta lapset kyllä kivittivät. Jospa Vanha-Pylväistö hankki uuden jousiharan, hankki sen toinenkin Pylväistö, mutta toki sellaisten rautajalaksien kanssa, joita voi "repeteerata", eikä kynnä ankkoja ilmoille. Jos Uuteen-Pylväistöön ostettiin "ruokakello", hankki sen Vanha-Pylväistökin, mutta himppua isomman ja paksumman, jonka ääni kuului kolmanteen kylään, eikä ollutkaan mikään "vellikello", eikä mikään "puusniekan aisapinteli." Keväällä, hankien aikana, kylvettiin naapurissa aidanvierustoille hiekkaa, niin kylvettiin sitä toisellakin puolella aitaa, vaikkakin runsaammalla mitalla. Raja-aita kulki talojen välitse, joka kuitenkin kerran kymmenessä vuodessa täytyi uusia määrätyllä osapalasella. Mutta koska Uuden-Pylväistön päiväläinen ei ollut linjamies, eikä osannutkaan seivästää hiuskarvalleen pillisuoraa viivaa pyykistä pyykkiin, vaan vänkäsi aita puolen kilometrin mitalla kolme tuumaa lenkoon Vanhan-Pylväistön puolelle, oli se "tahallinen keljun koukku ja ahneuden esimerk-

ki." Rikollinen aidanpanija oli pässi, ja hänen korvaläpensä täytyi aukaista. Tehty silmäänpistävä väärennys täytyi oikaista siten, että Vanha-Pylväistö hankki kannun viinaa ja joi itsensä "rohkeaksi" ja kuljetti koko väkensä raja-aidalle "syyniin." Juopunut isäntä jurnutti omalle väelleen, niinkuin se olisi ollut heidän asiansa.

Teillä ja kujilla kuljettiin vältellen tapaamasta toisiansa. Oli ylen himokasta saada ilmi uusi ja pistävä piikki. Mutta kaikkein makeinta teki tunnolle se, jos naapuri todenteolla sattui hätäytymään jostain tarvikkeesta — sen kieltäminen kannusti tietämään huutia.

Kuivaa kanssakäymistä oli pidetty menneitä miespolvia, niin että voitiin sanoa "pitää talo tapansa, tuli asunta mistä tuli." Aina sukujen kantaisästä alkaen, kertomusten mukaan samojen ihmisten lapsia, elivät riitaisina, jakaen pesän kahtia niin huolellisesti, että se seikka ei saanut moitteen tilaa.

Vuosisadan kuluessa olivat suvut myyntien kautta muuttuneet ja vieraantuneet. Vihaa pidettiin yllä vanhaan nuottiin. Tätä naapurusten heikkoutta käyttivät muut hyväkseen rahaa lainatessa jommalta kummalta. Naapurin moittiminen oli tehoisa suositus lainan saannille.

Tapahtuipa asioita, jotka mukanaan saattoivat pitkäaikaisen nurjamielisyyden hetkelliseksi sulaksi sovinnoksi. Sattui niin, että kummassakin talossa oli kaksi samallaista pikimustaa härkää, jotka käydä teutaroivat karjan kera samoilla laitumilla. Rajaviivoista ja aidoista huolimatta olivat juntikat veljestyneet. Illan tullen kisailivat sonnit tavallisesti Vanhan-Pylväistön takapihalla, sillä kohdalla, missä sanottiin muinoisen karjakaivon olleen. Kaivo oli sittemmin peitetty ja täytetty mailla ja kivillä — kuten kerrottiin.

Pilkkopimeällä syysyön taivaalla purjehtivat pilvet ja täyttivät iltahämyn täydelliseksi hupuksi. Lämmin lounainen leyhytteli pelloilla kyhjöttävistä kokosista leikatun elon tuulikuivaa käryä. Kartanolla vallitsi hämäläinen kodikkuus. Rauha oli levittäytynyt. Luonto ja eläimet lepäsivät. Karjapihasta lunksahteli märehtivän Mansikin kaijuton kello. Vahti makasi pitkäturkkisena pitkää pituuttaan kuistin kylmällä kiviaskelmalla.

Mutta pihan alapuolella kyhjötti muorin ja vaarin tuohikattoinen, murentunut maja. Mutta ennenkuin Marjana-Helena kellistyi vaarin viereen, aukaisi hän vielä kerran tuvan vinkuvan oven ja soljautti sivuun porstuan puulinkun, katsoi taivaalle, mutta kun ei nähnyt otavaa eikä Väinämöisen viitaketta, niin heitti emännyysaikaisen huolekkaan silmäyksen tanhualle, missä karja makasi ja märehti, yhden niistä seisoessa vartijana. Kuulosti, mutta kun Piilainvuori humisi rauhoittavasti, jätti mummo kartanon kotihaltijain huomaan. Hän astui askelta pari, ja oli juuri painumassa sisälle, kun kuulikin samalla outoa ääntä. Heristipä paremmin korvaa, kuullakseen mitä se oli, ja samalla enteiden uskon pöyristys puisti vanhaa ja laihaa ruumista. Jotain kuului, mutta mitä? Tällä erää se oli kuin maanalaista kaikua. Hengästyneenä hipsutti hän takaisin tupaan. Seinäänpäin kypertynyt vaari vuoteella pian kepsahti kontalleen, koska Helena hellittämättä kupeesta käänsi.

— Nouse! Kummituksia kuulen! Joonas, Joonas!

— Mitä... pöllö...

— Nouse! Itse Hornasta äänet kuuluvat...

— Älä hemmetissä nyi...

— Tule ulos...

Vaikeasti kömpi vaari ylös ja murisi jotain. Etsi kep-

piä, mutta siinä rytäkässä Helena tahtoi kaapata virsikirjan hyllyltä, kaataen vaarin, joka yksijalkaisena seisoi, kuivunut polvi koukussa.

Vaarin noitumiseen mummo ei vastannut. Taluttipa vaan toverustaan ovesta ulos äänettömänä.

Kauvan seisoivat vanhukset tupansa rappusilla. Ilmestyivät siihen pimeään alusvaatteillaan kuten haamut. Turhaan ja kauvan hengittämättä kuuntelivat, kunnes palasivat tupaan, jossa kauvan istuivat valveilla.

Oikeinpa vaari kertomustuulelle kilkkamustui. Hän uunin rahilta tupakkimassit kopeloi, vuoteelle mukavasti asettui, piippua vinkuvaa puoliksi istuallaan imi. Vanhukset kummitusjuttuja haastoivat, niitä nuoruusvuosina viljalta oli vilissyt ja niitä vahvisti vanhain kokeneet kertomukset. Alkoipa Joonas jutun uuden:

— Minun isäni oli ensimäinen tämän talon asukas. Hän ja veljensä rikkaan suvun ainoat perilliset olivat, jossain Pylkönmäellä asuivat. Turun tienoilta, Maarian pitäjästä, perivät he runsaasti kultaa ja hopeata, pöytäkaluja, rahaa ja rikkautta. Perintönä saivat pojat autuaasti kuolleen setänsä, kirkkoruhtinaan perut. Kalleudet tosin tuotiin Pylkönmäelle, vaikka veljekset eivät koskaan etelään asumaan matkustaneet. Mutta onni ja hyvinvointi ei seurannut tavaroita. Veljekset, Pentti ja Vilppo, keskenään riitaan joutuivat. — Kertoja kohensi puusängyn pielusta, korjautui mukavammin. Marjana-Helena istui ikkunanpielessä ja tuijotti äänetönnä ulos selkenevää yötaivasta, ja korven takaa nousevaa kuun punervaa pyörää. Mutta vaari jatkoi:

— Riitaan joutuivat veljet, koska samaa tytärtä kosiskelivat. Tyttöpä ei huolinut kumpaisestaan. Paremmin

sanoen piti molemmista saman verran. Syttyi sota. Veljet väkeen kutsuttiin. Sotaretkiltä kertomuksia monia kuulleeni muistan. Kuinka Aurikkovuoressa yllättivät venäläisen partion. Olivat veitikat vieneet Oinasniemen lampaat. Ateriaa alottamassa olivat partaniekat, kun veljet päällekarkauksen tekivät. Vihollinen pakeni, mutta herkulliset olivat myöskin poikain saaliit olleet. Lammaspaistien kokonaiset ruhot rovioilta koreentumasta alas otettiin. Olivatpa ovelasti paistielukkain vatsat täytetyt perunoilla sekä hautanauriilla, jotka sitten sulattuna rasvankirinässä kiehuivat. Kelpasipa siihen aterioimaan susimaisenkin miehen säännytellä!

— Pentti ja Vilppo taistelivat siinä toivossa, että toinen tahi toinen heistä kaatuisi, jatkoi kertoja. Sitten voisi eloon jäänyt yksin omistaa Signen. Tosin oli Vilppo tytön ensin keksinyt. Mutta ajan varrella asiat muuttuivat. Sodassa kuolema kiersi, ohi lensi luodit. Eivät osuneet keihästen käret. Perästä Pentti petti veljensä Vilpon siten, että asetti tämän Venäläisvuoressa vartioimaan kylän karjoja, jotka sinne takalistolle ajettiin Orivedeltä Juuanperään säilöön vihollisen silmältä. Vanhempi veli pani renkinsä sanomaa viemään viholliselle saaliista, sillä sydäntä kalvoi sydenmusta vimma, joka missään ei rauhaa uhrillensa antanut. Vainolainen ottikin asian omakseen kärhevänä ja lähetti kaksitoista kasakkaa ajamaan karjaa Orivedelle. Mutta Vilppopa ei suostunutkaan antamaan niin vain hevin. Kaiken varalta oli hän varustautunut. Vuoristopolkua, jota kasakoiden tuli kulkea jalan, oli Vilppo aikoja ennen asettanut paimenet polulle odottamaan. Puiden oksilla olevilla miehillä olivat hameista tehdyt säkit täynnä kuivaa tuhkaa. Vihollisen tultua joutui se puolisokeaksi tomupilvestä, jolloin Vilppo yksin teki

hyökkäyksen. Ahtaalla vuoritiellä, lähellä Porrassuon siltaa, tapahtui hurja temmellys, josta seurauksena pian makasi kuusi kasakkaa kanervikossa kuoliaaksi kurikoituna. Mutta taampana tulevat kuusi, ympäröivät miehen ja haavoittivat, ottivat vangiksi ja veivät hihnoissa juosten hiippana hevosten kera. Mutta kaatuneiden kasakkain hautakirjotukset ovat honkiin piirretyt. Näin oli Pentti päässyt veljestään ja kilpailijastaan. Hän karkasi sodasta ja meni kotipaikoilleen Pylkönmäelle, jossa saavutti Signen. Mutta musta ja kolkko kuului olleen Pentin mieli. Eipä enää Signen ihanat silmät voineet miehen mustaa mieltä mainioksi saada. Rauhaton Pentti etsi suojaa sydänmaan syvennyksistä. Hän pakeni tuomitsevaa tunnettaan. Pelkäsipä polo veljeä palaavaksi. Useasti uskoi: ei ehkä olekaan ikuisella tiellä. Saattaa palata mies tuhoksi ja turmaksi. Tiesipä tosin hän sotakirveensä suuremmaksi kuin kenenkään muun kuolevaisen, eikä hän ollut koskaan sodassa tavannut vihollista voimiensa veroista, eikä ollut tihutyöhön ryhtynyt missä vastustaja ei olisi tuhon omaksi joutunut. Kokosipa vakuudeksi Pentti kamppeet kasaan ja siirtyi kaikkine aarteineen metsän peittoon, kauvas Hämeen korpeen, Juuan takalistoille mustiin kuusistoihin... Savua ei ollut moniin penikulmiin. Olipahan sotaretkillä uros sijan kodikkaan silmäillyt. Kahden jylhän vaaran välissä, synkän metsän sylissä, uinuvan järven rantamalla... Päivänpuolisella kunnaalla, monien vaikeuksien jälkeen saapui vihdoin kiluineen ja kaluineen Pentti.

— Mitä onkaan kaikella tällä tekemistä, kerro lyhemmin, kiirehti malttamattomana muori.

— Älähän keskeytä. Kaikilla asioilla on juurensa. Tästäkin juontuu pitkä juttu veljesvihaan Kalevan kanka-

hilla, jonne valkosen leijonan saaliinhimoiset saksat ovat sikiytyneet.

Koputti vaari porot pois piipustansa, latasi sen uudestaan, sytytti ja poltellen jatkoi:

— Tuskin oli Pentin pirtti saanut kurkihirren, eikä oltu vielä monta kalakeittoa syöty vastaveistetyltä honkapöydältä, kun tuli merkillisiä asioita. Lensi metso vasta savunneen saunan rästäskourulle, sivalsipa sen siitä seipäällä Pentti kuoliaaksi, sanat sanoi: "Tuhoako tuomaan tulet metsän mustamotko, kadehditko tään kuusiston kuultelijata"... Tuli sitten päiviä kuluneeksi, asuipa Pentti renkinensä, saaliinensa saunassansa. Miekkonen unohduksen kultaista käkeä kukutti. Maailmanmelskeet eivät meuranneet tänne, missä orava yksin asujan uhona urkki, naapurina nirskutteli. Tunsipa toisinaan Pentti pihkan tuoksua ja liennitteli metsän humu hänet unohdusten huolettomaan uinuun. Mutta milloin huhuili huuhka iltasoiton Petokorven pimennoissa, rikkousi silloin rinnan rauha ja kiihko kasvoi. Hän vainukoirana urkki kaikki ilmansuunnat, jot'ei vieraan jalka näille tanhuille astahtaisi, eikä vieraan kalamiehen ruuhi rikkoa saisi "oman järven" peilipintaa. Eikä saloja samoillutkaan vento kyttä, ei asetellut paulojansa Pentin riistan poluille...

Mutta iltana eräänä, puhteella pärevalkealla, rakenteli Pentti paulojansa polvien välissä pirtissänsä. Ratisipa hiljaa pihdissä päre. Ratisi päreessä palaneessa kivertynyt karsi. Verkkoa verkkaan pisteli renki Timo. Värttinällä lankaa kuituista suristeli Signe... Nurkissa ulkona nuohosi syksyöinen tuuli. Huokaili haikeasti hongikko, ja korpikuusten juurioksat rohahtelivat kattotuohustoihin. Tämän kaiken kuuli Pentin terävä korva. Hän mietti,

kuuli, teki työtä ja mietti. Irvissähampain vannetta veisti tahi saletta päreille kiskoi.

Silloinpa porraspäässä uksenalla hiljaa murisi Halli ... Kumisi kummasti kuusikon multainen kumpu. Selkeni raskaita askeleita ulkona. Tulijaa ei hauku Halli. Kaikin kolme katsoivat ylös työstänsä. Kalpeni Pentin korkea otsa ja säle sinkosi lattialle. Mies jynkeä seisoi puukko hampaissa, joista kuola kinainen valui. Putosi visapäinen puukko kauheasti kirotessa:

"Vilppo vihollinen ja perkele!!"...

Aavistivat pian kaikki pahinta. Pentti tempasi seinältä sotakirveen, kun samalla auki reväistiin uksi. Ja sisään astui kuin astuikin jäntterä Vilppo.

Tyhjin käsin ei ollut hänkään. Vyössä välkähteli leveäteräinen piilu ja piikikäs tapponuija heilahteli olalla. Pihtipieleen pysähtyi. Huoneessa oli hämärää ja hiljaista... Ei illatsua terveheksi lausahtanut kumpainenkaan. Ei tervetulleeksi talon isäntä. Kylminä ja jyrkkinä seistiin. Katseen terävän tiesi toinen sekä toinen tarpeeksi tulkitsevan. Sanat turhat ja lausunnan vaiva... Mutta vaitiolon katkaisi nainen:

— Vilppo... Vilppo!...

— Ei askelta Signe sinne päin! sähähti Pentti ja samalla paksun käsivarren kohottama kirves sipasi varottavan korkean kaaren tyhjää ilmaa...

— Mitä tahdot? murahti hän.

— Mitä tarvitsetkin!

— Kotini on tämä kuten kai näet.

— Mutta onko kontu sinun?

— On nyt minun ja vaimoni. Suoriudu matkaasi!

— Ne ovelasti olet ottanut, et rehellisesti.

— Painu helvettiin!... Muutoin halkee kallosi!

— Näinkö vastaan otat minut, sinä kavaltaja Kalevan miesten! Kotini ja morsiameni ryöstäjä, omaisuuteni ominlupisi olet tänne korpeen raastanut. Missä ovat isiemme kullat ja hopeat? Sinä kavaltaja olet, koska et apua lähettänyt Porrassuon taisteluun. Kentiesi minun kaatuvan toivoit, saavan surmani luulit... Olisit sitten Signen saanut. Eikö niin?

— Mitään avunpyytäjää ei luokseni tullut...

— Vai niin, lurjus! huudahti Vilppo. Katso, ken takanasi seisoo! Eikö tuossa ole Timo, sanasaattajani? Timo, vastaa, oletkos sanan tuonut?!

Mutta Timo katsahti Penttiin, jonka silmät vihasta ja ilmitulleesta häpeästä leimusivat. Sanaa suustaan ei uskalla Timo.

Pentti sanoi:

— Nyt näet! Ei minulle sanaa tuonut tämä mies!

Hetken epäröi jo Vilppokin, kunnes ajatusten päästä uuden säikeen sai:

— Tukkia tahdot Timon suun uhkallasi. Mutta sano suoraan mies, lausu pelotta! Ei tuo mies nyt uskalla nostaa kirvestään!

Pentti seisoi keskilattialla ja katsoi mieheen kumpaiseenkin, sitten eläimellisellä äänellä kähisi:

— Jospa sanot Timo niin siihen paikkaan kuolet!

— Jos et kerro asiata suoraan, käy sinun samoin kuin tuon tuossa lattialla. Ja vakuudeksi Vilppo nosti kurikkansa hirveään asentoon, mutta silloinpas Signe syöksyi esiin:

— Vilppo, säästä! Älä vaadi Timolta vastausta! Rukoilen sinua: älä iske! Näethän että Timo on tajuton!

Kun Timoa uhkasi sekä sotakirves että tappokurikka, värisi hän havastuolilla kalmankalpeana. Vilppo oli hyök-

käämäisillään Pentin päälle. Signen salaperäinen voima sai aseen vaipumaan. Mutta tästäpä kuohahti Pentin sisu, kun hän raivoisasti huusi ja ulvoi:

— Etkö näe kuolemata edessäsi! Sinä hurja mies, säästä henkesi! Säästä se, kun on vielä hetki ja aika! Vihani kiehuu ja kihisee ja sappeni halkee, ellen tapa teitä jokaista!

Pihdissä paloi päre loppuun, koska kenkään ei siihen muuttanut uutta. Viimeinen päreenpätkä, johon terva oli palaessa paennut, leimahti vielä kerran kirkkaasti. Nyt pirtti oli säkkipimeä. Kuuluipa kahden taistelevan navakat iskut ja tulta kipenöivät yhteen sattuvat aseet. Karkeat kiroukset kuin emokarhujen karjunta kajahteli honkaisessa pirtissä. Kahden voimakkaan urohon temmellys ja tappotaistelu oli alkanut. Pentti oli tehnyt hyökkäyksen. Permantohirret notkahtelivat. Hongista latistettu pitkä pöytä sysäytyi rytinällä nurkkaan. Rahit, penkit, havastuolit, korvot ja veistintukit vyöriskelivät. Ovinurkassa oleva raskas tammikaappi astioineen ja kallisarvoisine kultakalustoineen kaatui helisten lattialle. Muurin kuuma kiuaskivitys, joka illalla oli pätsinä punottanut, lakoili nyt kipinöitä iskien alas joka suuntaan. Ähkinä, puhkina ja läähätys tuntui vaan kiihtyvän. Leukahampaiden alituinen purenta ja narskuminen todisti vimmaista vihaa. Salkkeista petäjistä rakennetut saunan seinät olivat honkien tyvistä ja latvoista vuoroteltu ja mitalleen nurkat kaukana toisistansa, siten suvaiten tilaa jymyäville. Mutta ankarat ponnistelut kiihtyivät, koska kumpainenkin tahtoi pikaisesti saada yliotteen.

Timo oli työntynyt ulos koiranmentävästä, ahtaasta ikkunasta. Signe pujahti uksen kautta yöhön. Erämaa ulontui heti saunanseinustalta pimeänä ja hiljaisena, mut-

ta kaukana Petokorven kuusikossa ärjyi tujakka tuuli. Kuusisto huojui multakunnaan jokaisella kantilla, mutta alhaalla mäenalla mykkänä ja vaiteliaana siimesti kotilahdelmaa vuoren alla.

Naavaisen kuusen kupeella kyyristyi Signe ja ponnisteli mielenliikutuksensa voittamiseksi. Timo painui äänettä rantaan, hiipi hissukseen metsäjärvelle päin. Halli oudosteli sisältä kuuluvata meteliä. Raapimaan yltyi ovea kauheasti ulisten ja ulvoen. Ajatteli Signe avunhakemista. Mutta heti käsitti kaiken sellaisen turhaksi. Juoksipa jo puiden alatse pois, mutta samalla käsitti, että matkaa Tyynysniemeen on kolme penikulmaa. Muilla ilmansuunnilla ei hän tuntenut teitä eikä asutusta. Kaikkialla ympäröitsi vaan erämaa. Signe huokaili: "Mitä voin tehdä minä onneton?" Ajatteli kauvan, mietti samaa monet kerrat: "Mitä teen, rakkautta kahden urohon kannan povellani, kenties menetän molemmatkin. Ei! Ei, kumpaistakaan en itselleni ota, tahi sitten... mutta puhtoinen ja viaton vielä olen molemmista."

Tunsipa tyttö kihlan kädessänsä. Se oli Pentin sormus. Ajatteli: "Se Pentin on tosin, mutta väkisten sen siihen painoi. Mihin veisin sen?..." Alas rantaan juoksi Signe poikki pimeän kuusikon. Mutta polun vierellä kuusenkarahkalla istui yöhaukka, joka suurisiipisenä räpsähti lentoon ja vihaisena päästi pahaaennustavan äänen.

Metsäjärven korkea rannikkopuisto ja vuori heittivät varjonsa mustana aaveena alas kumottavaan kalvoon. Mutta ylhäällä kallioiden kupeilla kohisivat kelohongat ja kääpiömännyt vihaisina. Niiden kuivat ryteiköt rymisivät vastaan tuulta uhmaten.

Rantamalle pysähtyi Signe. Sormuksen ilmaan viskasi. Hetkisen kuluttua mulskahdus pieni kuului, vedenpeili

väreili renkaissa, kunnes pian taasen tasaantui erämaan silmä neitseelliseen rauhaansa. Kaukaa, kalliosaaren ruohoisalta salmelta kuului vesilinnun valittavaa ja hätäistä uikutusta, joka kuitenkin vähin erin hiljeni kuin tuulikantelon kieli vienon virin liikuttamana.

Signe käveli ylös mietiskellen: "Tunnustaisinko Vilpolle totuuden, etten olekaan vielä Pentin vaimo. Voittaisinpa silloin hänet puolelleni. Sen teen!"

Tyttö hypähti juoksuun ja rohkeana riensi nyt huonetta kohden. Halli juoksi rinnalla ja lipoi kuumalla kielellään Signen kättä.

Pirtistä kuului voihkimista.

"Eivät olekaan vielä tappaneet toisiansa!"

Oven auki tempoi Signe ja syöksyi Hallin kera sisään ja suoraan myllertävien miesten väliin.

— Lyökää minua, jos tahdotte! Minä en väistä, mutta tappelusta on lakattava! Kuule Pentti! Jos voitat ja veljesi tapat, en murhaajan vaimoksi milloinkaan tule! Jos taasen sinä Vilppo tapat veljesi, on asia sama. Heretkää! Lakatkaa, kunnes saan puhua!

Kähisi Vilpon ääni pimeässä: "Etkös olekaan sitten Pentin vaimo vielä?" Torjuen toistensa lyöntejä olivat molemmat takertuneet kuin takkiaiset, taistellen hellittämättä, mutta väsyneesti. Kumpainenkaan ei uskaltanut irroittaa ja antaa tilaisuutta aseen ottamiseen.

— Päästä Vilppo irti! En ole Pentin vaimo! Vilppo, usko, vannon jos tahdot, hän ei ole vielä milloinkaan minuun koskettanut, lähestyä ei ole uskaltanut. Päästä irti!

Vilppo sanoi:

— Jos päästän, voi hän iskeä minut ja sinut sivaltaa kuoliaaksi.

Taistelun aikana etsi Signe tulukset ja iski kipeniä,

taula syttyi ja lyhyen puhalluksen jälkeen lieskahti tervaksinen päre. Kaikesta huolimatta jatkoi Pentti härkämäistä taistelua. Mutta kun Signe kerran vielä kehotti päästämään Vilpon, antoikin tämä voimakkaan nyrkiniskun ja sysäyksen, mikä todennäköisesti oli enemmän Vilpolta kuin hän olisi jaksanut enää, sillä hän horjui seinustalle. Mutta silloinpa Signe olikin jo välissä. Pentti näytti saaneen uutta yltyä, nähdessään veljensä sittenkin vaimenevan. Ja hän karkasi vaahdossa suin kaksin käsin seinälle, jossa oli uusia kirveitä kalkussa. Hänen piti hyökätä aseen kanssa, mutta silloin olikin nainen vastassa.

— Väistä, lutka!

— En väistä!

— Etkö!

— En!

— Silloin kuolette kumpikin! Kirves nousi kattoon, mutta salamana takaa syöksyi Timo kaikin voimin varteen käsiksi ja väänsi herpoutuneista kourista kirveen pois. Sitä seuranneessa mylläkässä saivat kaikin kolmisin lujimman uroksen alleen lattialle, jossa Timo rohjentuneena huusi:

— Et enää murhaa, kuten ennen!

Köysiin pantuna oli voittamaton mies ensi kerran taannutettu. Ja hän itki siinä lattialla häpeästä ja kiukusta, naarmuisena ja hikisenä nikotellen kuin poikanen, jolta on selkäänantamisen kautta riisuttu sinnikäs sisu ja piitynyt uppiniskaisuus.

Kyllikseen oli saanut Vilppokin. Hoiperteli ovelle ja taintui kynnykselle. Vihdoinkin vallitsi tuvassa hiljaisuus. Urhea nainen, joka oli rohkeasti ottanut osaa taistelun ratkaisuun, seisoi siinä hiukset hajalla keskellä lattiaa ja hävityksen kauhistusta. Mullistettu huone oli ylösalaisin,

lattia kivien ja soran peitossa. Kivien joukossa kaikkialla kimalteli loistavia, mutta rikottuja keltaisia kultaesineitä. Tämä keltainen metalli oli kauppasaksain rihkamaa ja oli se kulkeutunut Kalevan miesten savuisiin honkasaunoihin kirousta kylvämään. Niihin kamasaksain kalleuksiin oli painettu leijonavaakunamerkki, sekasikiöiden nousevan vallan leijona, joka vuosisadoissa imeytyy rakkaan Suomen kansan vereen ja henkeen. Tässä vieraan sekasikiön loisessa on odottamassa osattomain tuho ja turma. Ja kansan, paarialuokasta erilleen päästäkseen, täytyy kulkea luokkataisteluiden ja helvetillisten verisaunain kautta vapauteen.

— — —

Joonas-vaari oli lopettanut kertomuksensa juuri tähän. Marjana-Helena oli kauvan vaiti. Mummo nousi hiljaa paikaltansa pelästyneenä ja sanoi:

— Kuuletko? Kuuletko nytkään?

Nyt kuuli tosiaankin vaarikin sänkyynsä outoa ääntä. Vuoteella lojuva vanhus nousi ryntäilleen ja kuunteli. Kapusi uudelleen pystyyn lattialle, astui vaivoin ilman sauvaa yli kuun valaiseman varjon ja asettui ikkunaan.

— Kuuletkos?

— Luulin kuulevani jotain mörinää ulkopuolelta pihan. Vaikka tahdottiin kuinka kuulla selvemmin ja käytiin ulkonakin, ei kummittelu kuitenkaan uudistunut. Taivaalla olivat otavan sarvetkin kääntyneet, näyttäen yli puoltayötä. Uni kuitenkaan ei tahtonut tulla silmään. Korva oli aina herkkä.

— Mutta kerrohan Joonas kumpi veljeksistä sai Signen?

— Signeä ei saanut kumpanenkaan, tahi oikeammin molemmat. Veljekset leppyivät pintapuolisesti ja saivat

ainoastaan tyytyä hänen yhteiseen emännyyteensä. Rauha näet erämaassa palautuu hitaasti. Vilppo rakensi saunan tuonne samalle paikalle, missä nyt on toinen Pylväistö. Mutta tämä sama huone, missä me vanhukset nyt asumme ja kuljemme elämän ehtoota kohden, tämä on se huone, jossa tuo edelläkertomani tapaus on sattunut. Huonetta on tosin ajan kera kengitetty. Mutta vieläpä kohosi kolmaskin sauna savuamaan, kaikista pienin, sievin ja kodikkain. Signe selitti, ettei hän elä kumpaisenkaan veljen luona ja niin hänelle salvettiin kaikessa sovussa rantatörmälle pienoinen tupa, joka sitten kantoi nimeä "Signen sauna." Päivät puuhaili Signe veljesten, Pentin ja Vilpon askareissa, mutta yöksi vetäytyi pyhättöönsä. Sisäinen, salainen alakuloisuus ja kytketty viha eivät antaneet rauhaa veljesten sydämille. Tosin toistaan eivät julki vainonneet, mutta suoraa ja rehellistä silmäystä aina sentään vältettiin. Usein unettomat olivat olleet veljesten yöt. Salaiset tuumat tekivät työtänsä. Olisihan toisen katoaminen toiselle tuonut kauniiden haaveilujen päämäärän.

— Entä rikkauksien, miten kävikään niiden, jotka tällaista kirousta mukanaan tuoneet olivat? Kerroithan Signen kultain tautta kauneutensa unohtaneen ja miehiin mielistyneen.

— Kalleudet tuntemattomalla tavalla hävisivät kuin tuhka tuuleen. Kaikkien epäilyt lankesivat pian Penttiin ja sitä päätteli sitten nuorin veikko Vilppokin, koska havaitsi Pentin muuttuneen lauhemmaksi. Niinpä sitten nuorin ajattelikin: "Olkoot missä ovat." Johtuipa hänelle mieleen vanhan noidan torailu päivänä, jolloin Vilppo perinnöitä Maarian pitäjästä haki. Mainittu noita oli tullut väittämään, että kuollut kirkkoruhtinas, Vilpon ja

Pentin setä, oli saattanut hänelle perillisen, joka on tyttö ja elää, ja että tavarat ja omaisuus kuuluvat sille. Vilppo oli tällaiselle esitykselle nauranut makeasti. Silloin oli ämmä suuttunut, kironnut ja huutanut, ettei nämä kullat siunausta tullessaan tuo. Usein oli Vilppo kauhulla muistellut akkaa kiroilevana, hyppimässä, repimässä tukkaansa. Vaahdossa suin oli huutanut: "Tuska ja kirous on näitä ropineita aina seuraava, sillä näistä astioista on ruokittu Flemmingejä, valkosen leijonan ritareita, samoja roistoja, jotka Ilkan vapaat joukot Nokialla keihästivät ja köyhän Kalevan talonpojan hukuttivat vereen ja tuhkaan! Uhraajat itse kukin kerran hirressä roikkukoot, mustat, valkoset ja punaset olkoot uhrit, mutta aseet, arvot ja temppelit, joihin ryöstetyt varat käytetään, ovat isästä perkeleestä. Punanen ja valkonen veljesviha seuratkoon miespolvia, kunnes Flemmingien kuolinliinat ja valkosen leijonan talja verestä punaseksi muuttuu, kunnes Ilkan hirsipuuhun ovat punaset hirttäneet viimeisenkin valkean ritarin! Että kerrankin kosto köyhän raiskaajalle saatetuksi tulisi." Nämä muistot olivat herättäneet Vilpon usein. Huolimatta siitä, että hän yritti ne unohtaa, nousivat ne uudelleen ja uudelleen aaveena muistojen menneistä öistä sielun silmäin eteen. Ei kauvan — jatkoi Joonas-vaari edelleen — rauha pysynyt täällä korven komeroissakaan. Sodan soihdut leimusivat uudelleen. Vainolainen saapui Pylväistöön, vaati kuuluja kultia ja helkkyviä hopeoita saaliikseen. Pentti yksin sattui olemaan kotona. Entinen sotaisa veri kuohahti hänessä. Kun hän sai käsiinsä sotakirveensä heilui hän entisellä hurjuudella. Mutta nytpä kasakoilla olivatkin tussarit mukana ja Pentin täytyi elävänä antautua. Tuossa orressa on todistuksena löytymässä kiskotun hirtinnuoran kehnäämä vana.

Kepillään osotti Joonas nokista vuoliaishirttä. Tuossa roikkui kuuluisa Kalevan sotilas, Pylväistön Pentti, lopettaen tämän maailman murheellisen matoamisen.

— Entä Vilppo? Mihin hän joutui?

— Vilppo oli hävinnyt teille tietämättömille. Päivät päästään, viikot vitkaan vieritteli, kuukaudet ja vuodet turhaan vuotteleiksen miestä Signe, jolle sen jälkeen pian kaksoset, tyttö ja poika, olivat syntyneet. Kosteana silmän sanotaan olleen. Ihmiset häntä lohduttaen liensivät: "Mitä itket! Sulla poika kuin juureva Pentti, samoin tyttö ihan elävä Vilppo." Iloiten äiti olikin silloin aina puristanut pienokaiset vasten rintaansa, mutta siitä alkaen oli vaimolla murhe ja suru leipämuruna ja kyyneleet kastikkeena.

Kerran sitten vuosien kuluttua kaukaisilta mailta merkillinen matkalainen Signelle terveiset toi. Ja vieras jätti Vilpon lahjana pienen taikakalun: punakorvaisen tinaelefantin. Signe oli sitä katsellen ihaillut ja ajatellut: että kunhan Sirkka kasvaa... Mutta merkillinen matkalainen selvää enempää tekemättä ja hyvästiä heittämättä oli ovesta ulos livahtanut. Illan hämärään hävisi Signen rukoiluista huolimatta. Vaitioloon vieras lupauksen antanut oli.

Joonas-vaari oli vaiti, ja vaiti oli Marjana-Helenakin, kunnes vihdoin sai virkatuksi:

— Oi menneisyyttä! Mitä kätkeytyykään huokausten mykkään yöhön! Ei ihme, sillä olenhan muualta tullut, enkä tunne elämän tarinoitasi. Eihän ole ihme jos täällä kummitteleekin, että nämä huoneet ovat henkien vallassa, että vainajien kärsityt rikokset huutavat yötä päivää uusille polville avunhuutoja kerrankin päivänvaloon tullakseen. Mutta aika kuluu. Historian äänet uppoutuvat yhä

kauemmaksi, väikkyen varotusta. Oli se hirveä noita, joka ne sanat vannoi. Nyt jo alan käsittää veljesvihaa ja itsekkyyttä.

Paljon olisi vielä Marjana-Helena halunnut kysellä Joonaalta, mutta tämä kääntyi seinään päin eikä vastannut mitään. Mummon silmät tähystivät vinoa, kuun valaisemaa juottia lattialla. Ajatteli: miten ryppyiset ovatkaan poskemme, jotka äsken vasta mäkimansikan lailla punottivat! Kuinka köyry onkaan Joonaan selkä, joka äsken vasta suora ja uljas oli. Tomumaja kuihtuu, mutta sielu on aina nuori.

2

Aarteen uhrit.

Aamulla Vanhan-Pylväistön pihamaalla oli häärintää. Köysiä, lapioita, tikapuita ja työkaluja vietiin takapihalla olevalle entiselle karjakaivolle, joka oli yöllä laonnut alas. Tapausta tarkastettaessa oli huomattu, että maan sisässä oleva laho kansi oli pettänyt, illalla sillä kohdalla teutaroivien ja tappelevien härkien jalkain alla, ja silloin olivat molempien talojen mustat härät rysähtäneet alas. Maa oli niellyt elukat. Vasta aamulla tapaus huomattiin ja paikalle riensivät molempien talojen miehet ja naiset, jotka nyt miesmuistiin ensi kerran nähtiin seisovan ja pakisevan avoimesti ystävyydessä tämän ihmeellisen tapauksen johdosta. Ei käynyt syyttäminen ketään eikä mistään. Ei ollut kellään syytä vahingoniloon, kun kohtalon vaaka kerran killui tasapainossa, musta härkä kummassakin kupissa. Ja kun rengit huutelivat alhaalta kaivosta vakuuttavasti, että henki oli kaikonnut kummastakin, oli asia siis ihan jämti ilman naapurin noituutta, musta nahka talolle kumpaisellekin. Kun härät olivat miesmahdilla ponnisteltu takaisin nyljettäviksi, pistettiin kaikin tupakkaa muonarengin pässinkilleskukkarosta. Kun otukset olivat nyljetyt, päätettiin yksimielisesti, kaikkien mielihyväksi ja ylenpalttisen työn väistämiseksi härät vyöryttää samaan monttuun, jossa juuttaista henki oli huilahtanut. Ennen kuin vainajat hautaan laukaistiin, oli tikapuut, lapiot ja kirveet pohjalta pois korjattavat. Kun

työ oli tehty, otti kaivossa oleva renki kirveen arkun raosta ja aikoi juuri nousta ylös, kun heitti viimeisen tiukasti tutkivan silmäyksen, josta mies eliniäkseen tuli kuuluisaksi koko paikkakunnalla. Renki havaitsi kuopan pohjalta vedestä esiin pistävän kiiltävän kädensijan. Mies tarttui kiinni, yritti vetää, mutta esine oli raskas. Ja hän huusi ylös:

— Hei hyvät ihmiset, mikä on täällä kaivossa!?

— No mikä?

Mies mykisi alhaalla ja oli selkä köyryssä nostamassa jotakin. Toiset kaikki asettuivat aukon reunoille tähystelläkseen kaivoon, tahi asettumalla mahalleen kaulojaan kurkotellen huutelivat:

— Mikä siellä kaivossa on!

— On täällä jokin konsvärkki, mutta mikä konsvärkki lienee.

— Tempaa ylös, tempaa!

— Onko se puuta, vai rautaa. Ehkä luita ja kalloja?

— Kiiltävä se on! Mutta väistäkää pois läveltä, että voin nähdä. Antakaa herran "pislaakin" paistaa kansalle, kumisi ääni kaivossa. Ylhäällä mielenkiinto heräsi. Miehiä laskeusi kaivoon. Pian oltiin saatu selville kaivossa olevan suuren kupariastian haudattuna, joka oli täynnä homeisia, tummuneita metalliastioita ja kiiltäviä, keltaisia pöytäkaluja, joista suurin osa oli pahoin tallattu ja lytyssä. Päällimäisenä aarteessa oli raskas teekeittiö, mutta veden seasta löytyi yhä enemmän kultaisia pikkuesineitä. Kun oltiin kaikki saatu ylös, havaittiin astiain painavan 80 naulaa. Saalis jaettiin sulassa sovinnossa kumpaisellekin talolle tasoiksi.

Kun tapauksesta haluttiin tietoja talon vanhuksilta, vaikenivat he sanattomiksi. Joonas vaan lausui: "Kirotut

perinnöt, ei olisi pitänyt kaivaa." Ihmiset punnitsivat kauan Joonas-vaarin sanoja.

Mutta renki, joka konsvärkin kalvan kaivossa keksi, katui ajattelemattomuuttaan, kun tuli ilmaisseeksi koko kiluja, kosk'eivät isännät edes ryypyllä kaulaa kastaneet.

3.

Kalliosaaren Kalaukko.

Kalliosaaren Kalaukko istui ruuhessaan aamut ja illat. Toisinaan hän laski verkkoja viileän veden aikana, toisinaan nosteli ongella ahvenia Kalmankarin kupeelta ruuheen, jonka pohja oli veden peitossa. Kalman kivellä oli oma tarinansa, jonka kuulemme tuonnempana, mutta nyt tiedämme tämän salaisen vedenalaisen kiven ukon mieluisaksi onkipaikaksi. Karin korkeammilla nyppylöillä, jotka muodostivat riskin lehmän makuusijan yläpuolelle vedenpinnan, istuskelivat valkoiset kalakaijat kaiket päivät pääksytysten ja kirkuivat ja riitelivät rapujen kuorista. Linnut eivät laisinkaan pelänneet ukkoa, vaan useasti leyhyttelivät ruuhen luona melan ulottuvilla, persotellen harjat pystyssä uivia ahvenia ruuhen pohjalta.

Kalliosaaren paattihaavikkoon laskeusi vieras venhe, mutta kun tulija havaitsi ukon olevan ongella Kalmankarilla, suuntasi tämä kulkunsa korteisen poukaman poikki ukon luokse. Ukko siristi silmiänsä ja hieman kärsimättömästi tarttui soutajan veneen köliin, joka päätäpahkaa oli tulla ruuhen päälle. Virkkoi:

— Ken se, joka taitoa vailla vedellä kuljeksii?

— Minähän se vaan olen, hyvää päivää. Oudot airot, venhe tämä veitikka.

— Vanha Kiiskilä matkan pitkän takoa. Terve tulleeksi.

Kiikkerän venheen soutaja saittasi onkiupin viereen.

Oli kotvan vaiteliaana. Tupakan laittoi keltaiseen kipsipesään, savun seasta lausui:

— Vanha mies, luoksesi tulen, tuumaasi tarvitsen. Poikani ainoa merien taakse vuosiksi tuumii lähteä, meidät vanhat omiin hoteihin antaa. Kysyn sulta tietomies: Onko viisasta tuuma moinen? Töllin aijomme ostaa omaksi rahoilla, joita ansaita aikoo. Oman tilkun turvissa tönö vanhana varmempi olisi. Uloskäskyjä jakaneet tuhannet talolliset ovat muille, eivätkö nuo meillekin. Mitä sanot? Palajaako poika? Onko tuuma otollinen? Vai huonosti harkittuko aije, ja turman ja surun tullessansa tuo? Ole hyvä ja vastaa.

Onki ukko ahvenen ja toisen sanaa virkkamatta, mutta kolmas ja tukeva pahlainta pahasti puistatti, tuli ruuheen kuin tulikin, jossa vettä pirskotteli. Uuden laittoi matosen, sylkäsi ja heitti veteen. Jo aukaisi ukko suunsa:

— Palaa mies merentakainen, mutt' ei turpeen alainen. Ei maailmalla rikastu, mutta viisastuu. Kunne aikoo poikasi?

— Amerikaan.

— Vai Amerikaan! Hyvä. Anna pojan mennä. Miesnä hän sieltä palajaa. Vastoinkäymisiä on meillä kaikilla. Anna pojan mennä, rahvas pian miehiä taitavia tarvitsee. Syttyy sota julma, kruunuilla ja valtikoilla kiekkoa lyövät orjat. Sota kiehtoo kotimme sekä mun että sun. Tuolla saarella taistelu kerran on käyty, ja uusi käydään, se orjavoutien sotaa orjia vastaan on. Silloinpa poikaasi tarvitaan kotisi kunnian puoltajaksi.

Ukon omituisia lauseita ei vieras ymmärtänyt. Vastaiset aavistukset olivat synkät, vaikuttaen masentavasti tiedonanojaan. Kysyjä ojensi kuparikolikon tietäjälle, sousi tullut, mutta saaren takaa ilmestyi uistimen souta-

jat jotka kaukaa kiersivät karin vitoja, ja Kalaukolle tervehdyksen lähettivät. Kalmankarilla onkimassa oleva köyryselkä siristi silmiänsä, rannalle venettä katsoi, tuumi itsellensä: "Arvid Pylväistö ja Norolan Martta, — ei ole leikiksi köyhän ja rikkaan livertely."

Vasta auringon laskun jälkeen irroitti ukko onkiupin ja sousi saarellensa.

4.

Matkaanlähtö.

Pitkin Päijänteen tyventä pintaa lipuivat nuotturit hiljaa. Soutajat jättivät aironsa painamatta veteen ja kohottivat katseensa perämiehen melan osoittamaan Salmisaaren kurkkuun, jonka takaa autereisen illan väreilevä valo kultaili Saunalahden lepikkörinteitä ja harmaita kelohonkaisia harjanteita. Mutta Kalliosaaren rantahaavikon yläpuolella, suuren kuusen luona kimaltelivat Kaskurin puustellin ikkunat. Vuoren alla, lahden pohjukassa, paistoi laineiden pesemä keltainen rantapaljakka. Mutta siitä mantereelle asti oikealle illan pehmentyvässä varjossa häämötti turvekattoinen tölli, ylempänä kallellaan oleva riimaton riihi ja aivan rantapiissä kangasteli sauhuava sauna. Perämies puhkesi puhumaan:

— Siellä siintelee Saunalahti ja pieni Kiiskilän torppa. Vanhukset lähtösaunaa lämmittävät pojalleen, joka pitkälle matkalle sanotaan tänä yönä laittautuvan.

— Ja minne?

— Amerikaan asti.

— Vai Amerikaan, hyvänen aika! Vai Amerikaan!

— Yksinkö ukko aikoo verkostaa veronsa?

— Eikö pojalle olisi parempi olla isän apuna ja tukena turpeisen tupasen kuin mierossa maailmalla?

— Lienee, mitä lienee, itse kukin uurtakoon uransa.

— Itse uurtakoon niin, siksi kai on mahtavan Pyl-

väistön poikakin katsonut parhaimmaksi. Ei ihme, jos töllin pojat ansioita etsivät.

— Pylväistön suku on itsekästä ja liian tirannia. Nuorin poika kuuluu vastustelevan vanhempata.

— Nuorimman sanovat sosialistien ja köyhäin köyttä vetävän.

— Niin, kukapa tietää poikakurikoiden kujeet. Kun kuritta kasvavat, niin kunniatta kuolevat.

Iltakajan tyvenellä peilipinnalla lehväisen saaren vihreätä varjoa vasten kaivautui soutajalle silmään suuren muikkuparven tiheät pistot. Sanaa jatkamatta potkivat nuotan apajalle.

Kiiskilän torpan osto ihkasten omaksi innoitti ukon mieltä niin, että hän loppujen lopuksi luopui vastarinnasta ja suostui poikansa tuumaan. Lähtöhankkeet ja -hetki olivat kehkeytyneet täperälle. Saunasta tultua pukeusi Konsta äidin ompelemiin pakkapuhtaisiin, kahiseviin liinahousuihin ja aluspaitaan. Kampasi tukan ja istui yksin pöytään, sillä isä oli viiden virstan päässä olevasta Kaskurin puustellista karhuamassa kolmatta kertaa viimetalvista nuotan kivestämisen hinnaksi sovittua kymmentä markkaa, joka summa osavasti entisten kera piisaisi laiva- sekä junapilettiin Hankoniemelle, josta sitten alkaisi vetää se Rasikiven Epran lähettämä "valtameritiketti" Amerikaan.

Tervattu karvaspaatti oli jo valmiina rannassa paljakalta puoliksi veteen työnnettynä. Konstan omatekoinen, jykevä matkalaukku, jonka oli Oravakorven Oskari messinkikantaisilla napeilla pislaakannut, keijotti tuossa veneen tuhdolla.

Koko päivän oli matkaanlähtö ollut tuskainen, kun ei tiedetty varmasti Kaskurilta saatavasta velasta, joka lu-

pauksilla oli siirtynyt, ja koska isää ei alkanut kuulua, oli asia todenmukaisesti saanut uuden käänteen, joka taasen ehkäisi matkaanlähdön. Olihan Pylväistön Arvin kanssa sovittu tapaamisesta Riihimäellä. Ja jos myöhästyisi, olisi matka ventovieraiden kanssa mahdottomuus.

Konstan katse aina tavan takaa kiersi Rotkoniityn tielle ja siitä rantaan sonnivasikan selän yli Saunalahden hämärille saarille.

Äänettömänä seisoi huononäköinen, aikaisin vanhentunut Kiiskilän harmaahiuksinen torpanemäntä pihalla. Hän oli juuri sanomaisillaan sen, mitä olivat päättäneet pojan kanssa, "että ota Konsta vaan vasikka veneeseen ja souda Yrkälän kautta", kun siinä samassa isäukko tulla tupsahtikin pihalle aivan toiselta suunnalta. Suoraa päätä asteli Konstan luo, kaivoi kukkaroa ja ojensi setelin. Kulmiaan rypistellen lausui:

— Eihän se Kaskuri kelju maksanut. Hanhelan Opatias monikertaisilla mankumisilla ja takausmiehillä antoi.

— Hanhelan Opatias! Nuukakynsi, koronkiskuri, mies saita ja kelmi?

— Millä ehdoilla?

— Lystiken kirjanpäälle vaati, kymmenen korkoa, leiviskän suolaista lahnaa, pytyn siniäisiä ja kaksi kiloa kesävoita. Kekäleojan Markku hyväkäs korttelin viinaa vaati supliikista ja takausmiesten hankkimisesta. Mutta mitäpäs tuosta suut auki töllistätte, kyllähän hänet nylkyriksi olette tienneet. Tässä takavuosinahan Oravakorven vanhalta Oskarilta mullivarsan samalla tavalla keljuttelivat.

— Kelju mies on Markku elinikänsä ollut ja herrojen piskinä piipertänyt. Pännän kanssa pennit pyörittelee

ja liikaa viinoja litkii. Kerran kun on rikkaitten kirjoissa lehmäni, niin ei ole enää karjassa.

— No, älä sure äiti! Lehmän hinnan ensimäiseksi laitan.

Sanaa enempää raha-asioista lausumatta astuivat rantaan. Isä-Antti käveli veneen perätuhdolle istumaan, hikisenä ja huohottavana. Konsta työnsi aluksen irti maasta, jotta santa sorahti, viivytellen kääntyi äidin puoleen, joka hitaasti ja huononäköisenä astuskeli paljakalla. Ojensi poika kätensä, koruttomasti lausui:

— Nyt erotkaamme, jääkää terveeksi tulohetkeeni asti.

Oudosti aloitti äiti:

— Poikani ainoa, kulje miesnä maailmassa mierollakin. Matkoillasi vaaraa väistä, mutta poljettua puolla. Ennen syntymääsi ennusteli Musta Mirja: pojan saat, josta kohoo kelpo mies, joka maat ja mantereet mittoaa. Kotikonnullensa palaa kera kyyhkyläisen. Kotikuusen alta, alta kalmiston kummun leppeän löytää poika äidin, joka silloin jo unta ikuista nukkuu. Mutta taistelu suuri, surma ja sota kutsuu miehiä ja aviot erottaa. Uudeksi muuttuu ihminenkin, mutta aate osattoman ei muutu. Se nousee alta vainon, alta tulen, veren ja tuhkan, häpeän ja mustan murhan. Rakas ainokaiseni, rukoilen täällä korven kätkössä askeltesi kaitsijata. Rukoilen kohtaloasi lienteväksi, toivon, vuotan, kärsin ja kaihoan, ihailen ja itken iltahetket. Valitse paikkasi, poikani, kunnialla kulje, muuta en voi toivoa. Siunattuna lähde.

Kietoi nuorukainen äidin ympäri rynkevän sylinsä. Ahtaasti sanotuksi sai:

— En sanojasi unohda, niitä muistan. Mutta kuolla et voi, et saa, armas äiti! Pian palaan, kotimme omaksi

ostan, uudeksi rakennan, avuksesi immen sorean silmäelen. On silloin hyvä ollaksemme Saunalahden poukamissa. Irtauda tahtoi poika. Äiti hetken ainoan katsoa tahtoi läheltä kukkaa lähtevätä, jota kasvatteli mielin hempein erätöllin ikkunalla. Nyt sulkeusi toiveiden ruusu pois, pois ainiaaksi.

— Suo hetki mulle viimeiseni! Kun palaat mailta kaukaisilta kartanooni lehväin alle voit syleillä, vaik' on kumpu syltäinen rinnoillani. Suudelma kalmiston kukkiin paina, kas niissä kastehelmet mun ilokyyneleitäni ovat.

Horjui poika hietikolla. Potkasi sitten paljakasta kokan, sirisi veneen kölissä vesi. Ailakasti kajahtivat airot ja tuhto kopahti. Kaiku Saunalahden vuoriseinässä, suviyön sylissä kertasi äänet pehmoisena. Ruisrääkkä valvoi mäkimoision ruskeamultaisessa ojassa, sinikukkaisten seassa. Syvässä äänettömyydessä seisoi Saukkosuon takana Hiidenkorven huikeat naavakuuset. Selkäveden sumuun hupeni vene. Siellä oli Saunalahden Kiiskilän töllin isä ja poika. Mutta rantakivellä istui kauvan äiti, kuunnellen etenevien airojen kireitä kirahduksia. Ja kun ne olivat haihtuneet Salmisaarien taakse, nousi vanha nainen hitaasti ja asteli pihapolkua ylös pirtin portaalle, missä vielä kerran kuunteli, mutta kun ei mitään kuulunut, ilostui itselleen ja ääneen lausui:

— Eipä huuhki Hiiden huuhka, poikani matkoa pahenna. Suloinen suoja Saunavuori, kumpu kaunis ja ihana.

— — —

Konsta tapasi Riihimäellä vaunun portaalla matkatoverinsa Arvid Pylväistön. Iloisina, vaikka hieman apeilla mielin, tekivät he nyt matkaa Hankoon. Jo seuraavana päivänä jättivät Suomen rannikon.

Konsta ja Arvid olivat tutustuneet toisiinsa varhaisesta lapsuudesta. Kun Kiiskilän tölli oli Pylväistön suvun takamailla Kuhmoisissa, olivat poikavuosien metsästysretket olleet omiaan lähentämään kahta nuorukaista toisiinsa. Kerran sitten syksyllä, sorsan ammuntamatkalla, kun viidakkorinteet olivat kellastuneet, soutelivat toverukset Kalliosaaren Kalaukon rantahaavikkoon, jonka lehdet syksyllä värisivät tuulessa veripunaisina. Iltarusojen hehkussa sopivat molemmat matkasta kaukaiselle maalle. Miesten päätös oli toteutunut. Nyt oli jäänyt Suomi ja nuoruuden ruusuiset unelmat.

5.

Amerikassa.

Amerikan rautatiellä kiisi juna hirmuisella vauhdilla. Kivihiilen kitkerä käry ja tomu täytti aistimet. Aurinko paistoi taivaan lakuaiselta sietämättömästi. Junan akkunoiden ohi kiitävät metsät olivat joko neulattomia, kulon raiskioita, tahi huippulatvaisia havurämeiköitä. Toisinaan sukelsi juna harmaisiin lehtihongikoihin, tosinaan yli rätisevien teräskaarisiltain, joiden vihlova ääni halkoi ihmisen sydäntä ja munaskuita. Toisinaan läpi viljavainioiden kirmasi villi teräspeto, kylien ja kaupunkien läpi se kiisi. Ne lumivalkoisina, tahi kerman keltaisina huikaisivat katsetta. Oikeastaan Konstasta ja Arvidista näytti jo siltä kun täällä olisi kaikki valmista ja viimeisteltyä. Vielä jos jotain keskeneräistä oli, niin se oli raiskatuissa seetrimetsärämeiköissä, joissa joskus silmä keksi paimenia ja talonpoikia suurine, mahdottomine olkihattuineen. Kaulassa työläisillä oli useasti sitaistu kolmikulmainen punanen liina, jonka solmut olivat niskan puolella. Hihat miehillä olivat kietaistu ylös ikäänkuin valmiiksi nyrkkitaisteluun. Kaduilla ihmiset juoksivat ja häärivät. Kaikilla oli kiire kuin tulipalossa. Eräs seikka hävetti Konstaa. Ei voinut olla siitä toverilleen huomauttamatta. Se oli se, että nuoret miehet keimailivat juuri samalla tavalla kuin pappilan mamselli siellä kotipitäjässä, se, jota Kustaa oli kerran soutanut yli Saunalahden ja jolla oli matkassa kolme valkolakkista kavaljeeria. Konstan keksinnölle

nauroi Arvidkin, joka oli lukenut eräästä kirjasta, että Amerikassa on naisia liian vähän, jonka tähden miehet käyttäytyvät edukseen.

— — —

Coalwoodin kämpille Marquettesta veti poikain "tiketti." Ja Stillmannin vaihteella Munisingin radan varrella olikin Rasikiven Epra itse kolmen suomalaisen toverinsa kera sattumalta, kuin käsketty, vastassa. Tämä onnen lykky päästi kaikesta loppupälkähästä.

Oltiin sanottu terveeksi. Konstan kekseliäs silmä havaitsi Epran iholtaan paljon tummuneeksi. Parransänki oli villisti vallottanut poskipäät. Toinen suupielen piirre oli uurtunut huomattavasti paljon syvemmälle ja leukahampaat pureutuivat poskilta lujasti ja karskisti kiinni. Nuoruusaikojen kasvojen pyöreys oli otsalle kalpeutunut jonkinlaiseksi päättäväisyydeksi. Epran eräs rokonarpinen toveri veti sinisten, leveälahkeisten liivihousujen takalakkarista litteän pullon, tarjosi tuliaisia kunniallisesta papin asennosta ja sanoi:

— Ottakaat tästä kalkista kaikki, jotka olette raskautetut ja juokaat Teuvan-Maikin muistoksi sekä rakkaan lähimmäisemme Rasikiven Epran vieraiden kunniaksi ja ylistykseksi, jotka matkan pitkän vastukset ja vaarat onnellisesti voittaneet ovat ja päässeet luvattuun lännen kultamaahan.

Pullo kiersi miehestä mieheen. Kukin piti pienen puheen kohdaltansa vierasten kunniaksi. Maistoivatpa vanhanmaan miehetkin, litkaisten näön vuoksi ja olivat totisia. Rautatietä astuskellessa Coalwoodin kämpille taittoivat Epran toverit seipäitä ja pujottivat Konstan ja Arvidin kapsäkin selkäänsä, mutta Maikki astui askelta edellä ja esitteli:

— Tämä paanari tässä on Aisamettän Aisakki. Me puskemme yhdessä. Hänellä ovat hartiat kuin perunakuopan laipeet, mutta ette ole tekään huonoja poikia ruhonne puolesta. Katsoi Arvidia. Mutta tällä toisella on maitovasikan naama ja taivaan enkelin kädet. Ei niillä käsillä täällä voi muuta kuin tietä näyttää. Vaikka on täällä "souvia" monenmoisia. Jos ei halkometsään, niin pikarin pistouviin, jos ei kaivokseen, niin tiskaamaan sylkyastioita. Ja esimerkiksi tämä Turpeen Kustaa, joka tässä vasemmalla astuu, katsokaa häntä kaikki, eikös hänessä ole selkää ja vatsaa? Kunniallinen ja arvossa pidetty juomanlaskija. Paras mies hän on koko Chathamin kapakoissa. Hänen suurin maallinen ihanteensa on keljuta hikiset sentit huomaansa. Älä yhtään pullistelekaan, en loukkaa suuresti, jos sanon, että nämä viisi vuotta oluttasi olen juonut ja viskiä viljalti horinut, mutta pian siitä tulee loppu. Sanotaan koko Michiganin kuivuvan ja silloin meistä tulee raittiita poikia.

— Mitä se Maikki nyt turhia. Kas tässä ryypyt. Jos kapakat suljetaan, niin otan pestin sotaväkeen, sillä raskaan työn tekijäksi minusta ei ole.

— Olkoon menneeksi, mutta älä sitten taistele työväkeä vastaan. Sinussa on sellaisia herrasvikoja.

— Maailman sodan sanotaan syttyvän. Siellä sitä on työmaita.

— — —

Konsta katseli ryypänneitä miehiä, joilla yhdellä oli kaksiteräinen kirves olalla. Jälempänä astuskeleva Epra olisi tahtonut kuulla kotipaikan uutisia, mutta Maikki hääräili pulloineen aina äänessä:

— Tuikku se tekee hyvää, jotta kuolee vanhanmaan mato mahasta ja tulee ruokalysti. Täällä sitä on hyvä

haukata nisua ja ryypätä viskyä koiratorpan tyttöjen kera. Ei muuta kun purra peerlestä ja asua kuin pellossa! Dollarit pyörivät kuin itsestään, kun oppii vain tuntemaan rahan ja terotustulsut. (Kirves koholla.) Siinä se on leuhka. Se on kun kaksiteräinen miekka. Jos toinen terä kuumenee niin kääntääpä toisen, ei muuta kun liuhtoo pöhikössä vaikka kahta puuta yht'aikaa! Amerika on minun isänmaani. Elämä on sitävarten, että sitä eletään, viina sitävarten että juodaan. Ellei pääse hevosella, niin ajaa ikiliikkujalla. Ellen minä olisi neljätoista vuotta sitten sattunut tapaamaan Miiluhauta-Anttia täällä Amerikassa, niin kenties nyt ei laulaisi Maikille kunnian kukko. Hän oli ainoa mies, joka osviittasi pysymään syrjässä raittiussankarien ja sosialistien seurasta. Neuvoili minua ottamaan esimerkkiä omasta itsestään. Ja kun äijäriepu meni lepoon isien tykö, niin siitä asti nuhteettomasti olen elänyt kuin vapaaherra ja mestari. Tämä olkoon sanottu teille nuoret miehet, joilla on aivotus käydä hyvin menestymään tässä uudessa maanosassa.

— — —

Konsta oli hiljainen ja ahkera.

Ensin näytti oikeaksi konin-työksi tämä halkosouvi. Luutunut ja tinan sitkeä kuin sarvi oli pyökkipuun tyvi käsitellä, mutta tottuneen Epran toverina suontui työ. Kun jäsenet jänttereityi, niin sitä mukaa kourat kovettuivat, ja ruoka kun maistoi, turpoutui Konstasta aikaa voittaen oikea voiman mykyrä.

Arvidin hellät kädet kirvesvarsi kalvoi verille ja hänen oli pakko lähteä kaupunkiin muita töitä etsimään. Syksyyn mennessä, kun kolmen kuukauden hajalle hakatut tripit pailattiin ja mitta päälle vedettiin, oli Konsta

maksanut "valtameritiketin" supisuoraksi ja sata dollaria jäi puhtaaksi Suomeen lähettämistä varten.

Iloisena hyökkäsi Konsta uusiin ponnisteluihin ja tuumiin:

— Jo nyt isä voi Hanhelan Opatiaksellekin maksaa velan ja ostaa lahnat, siniäiset ja kesävoin, sekä Kekäle-ojan Markulle korttelin viinaa supliikista, niin että takausmiehetkin saavat elää rauhassa.

— — —

Rasikiven Epraa vaivasi "närästys"-tauti. Hän sylki toisinaan kuumaa vettä ja samalla korpesi kovasti navan [illegible] alta, niin että oli matkustettava joskus Chathamiin Mr. Mutakuonon kapakkaan, jonka paarimiehenä oli Turpeen Kustaa, perin höyli ja alentuvainen ihminen. Hän osasi aina sekottaa mukavasti monellaista juomaa niin, että se oli auttanut pitkät ajat Epran sydänkivussa. Tauti tuli yhä pahemmaksi ja lääkitseminen ei enää auttanut, vaan ropisi vatsa kun pärekori ja sen takia oli Maikki neuvonut häntä lähtemään Ironwoodin "Kämpän Tummulle" hierottavaksi. Maikki toivoi omallekin reumatismilleen apua samasta sarvesta.

Konstalle työtoveriksi kävi Aisametsän Aisakki, kämpikön kunnioitettu ja viisaudesta kuultu mies Tämä mies oli aatteita harrastava ja lähtenyt nuorena maailmalle Matti Kurikan kotikylästä Inkerinmaalta ihantolaa Australiaan perustamaan. Töitä paiskiessa pisti Konstalle silmään sekä Epran lestatialaisuuteen kallistuvat, Amerikassa tarttuneet mielipiteet, sekä Aisakin ihanteellinen paratiisihaaveilu maanpäälle.

Konstalla ei ollut kuitenkaan itsenäistä näkökulmaa, jonka nojassa olisi voinut asettua kyllin pitkän matkan päähän ihmisestä ja tarkastella, mitä on kussakin kelpaa-

vaksi otettavaa. Ainoa oli äidin ohje: "miessä kulje, vaaraa väistä, poljettua puolla." Ettei miehelle kuulu juoppous ja renttuilu, sen hän tiesi ja erossa pullosta pysyi, mutta muutoin oli valmis ja herkkä ajattelemaan mitä toisetkin. Kieltämättä monta neuvoa ja katsantakantaa oppi Konsta Aisakilta, joka ei koskaan ollut ärtyisä, jolla aina oli hyvä ja kaunis sana vastauksena. Aisakilla asuivat ajatukset jossain kaukana, mutta työnteko oli kuin sivuseikka, joka sentään välttämättömänä pahana oli suoritettavana.

— — —

Coalwoodin kämpiltä pakenivat metsät jo siksi kauaksi, ettei seuraavaan kevääseen mennessä ollut monta miestä, jotka eivät olisi muuttaneet jonnekin muualle. Autioituneen, kaksikerroksisen, tervapahvilla vuoratun ison ruokatalon yläkerrassa lojui Konsta vuoteella jo kolmatta kuukautta. Hän oli kasvoiltaan kalpea, ei jalkahaavansa vuoksi, mutta tämän maailman murheista. Sängyn vieressä tuolilla oli kaksi juuri saapunutta kirjettä, toinen Suomesta Saunalahden Kiiskilästä ja toinen Pylväistön Arvidilta Ironwoodista. Suomen kirjeen oli kirjottanut Juurakkoniemen raatari, Kiiskilän lähin naapuri ja vanhapoika. Vaikka Konsta oli lukenut sen useampaan kertaan, otti hän sen kuitenkin vielä käsille ja luki: "... Sinä viisas *ja perin* ymmärtäväinen poika, joka nähnyt olet auringon nousun ja laskun maan, sinä taidat rikkautta etsiskellä ja vielä palattuasi ostaa vaikka puolet Paakkulan rusthollia. Silloin voit tyytyväisenä suvet lystäillä ja vähemmällä työllä elellä. Mutta armas äitisi joka Kristuksessa autuaasti loppunut on, ynnä enkelten seurassa Jumalan taivaassa käyskennellä kirkkauden saleissa saa, varotti sinua liiemmäksi maallista mantua ahnehti-

masta, jota koi ja ruoste raiskaa. Isäsi sanoi ostaneensa kilon kahvia ja toisen sokeria sieltä Helppo-Helmisen puodista. Ukko on kahvittanut vieraitansa, joilla tuntuu olevan jotakin asiata Kiiskilään. Viime sunnuntaina oli kirkolla pastorikin hattua nostanut ja Jumalaa maininnut, kun Kiiskilän Antti oli kantamassa sitä Kaskurin vaaria hautaan. Tätä sinun valokuvaasi täällä kaikki ihmettelevät, että kun ihmisestä voidaan saada sellainen kuva. Jo siinä on takki, jonka myysteriä katsella tahdon. Näet meidän pitäjän vanha herrassöödinki aikoo teettää samallaisen, sellaisen, jossa on olkapäät topattu. Katso siellä itsellesi hienohelma. Mutta varo hekumaa ja lihan viettelystä. Minä yhä olen elellyt pyhälle neitseelle. Niin, niin, ylhäällä, siellä ylhäällä osani annetaan..."

Konsta hymyili hieman pettyneesti. Vähän ajan kuluttua otti sitten Arvidin kirjeen, joka kutsui Konstaa parantumisensa jälkeen Dunhamiin, missä ovat hyvät halkometsät, ellei halua tulla Norrien rautakaivantoon, missä hän on työskennellyt jo neljä kuukautta.

Konsta nousi istualleen ja antoi katseensa kiertää laipiottoman yläkerran tyhjillä sänkyriveillä. Hän näki tyhjänäkin ollessa niiden käyttäjät sellaisina, joina ne hiuskarvalleen olivat olleet. Ken oli ollut siisti ja arvokas, ken raaka ja tyly. Kuka oli riidanhaluinen, tyhmän itsekäs, kuka opinhaluinen, ken juopui pelihimosta, ken viinasta j.n.e. Koetteli sitten kipsattua jalkaansa, joka tuntui hieman sietävän astua kainalosauvan varassa. Siinä oli tapaturma, jota Konsta ei ottanut laskuihinsa silloin kuin suunnitteli pikaista kotiinpaluuta. Vuoden kuluessa loukkaus oli vienyt koko säästöt, niin että nyt oli jo ruokavelkaa ja Aisakilla samoin. Olisihan ehkä Arvid auttanut, jos olisi sattunut olemaan. Epra taasen, vatsakatari-

nen mies, eihän hänkään hamoihin päässyt. Hihhulit tasajaon tekevät keskensä. Niiden joukkoon miehen sanotaan soutaneen. Tuli mieleen Juurakkoniemen raatarin kirje: "Ostat palattuasi vaikka puolet Paakkulan rusthollia." Konsta nauroi makeasti ja ontui sauvojen kanssa avoimelle ikkunalle. Ajasta päättäen odotteli kaupan hevosmiestä ja postia. Vaikka hän ei ollut mikään lukumies, niin tutkisteli kuitenkin läpikotaisin Aisakin tilaaman Työmiehen. Olivat muutkin kirjoja jättäneet hänelle luettavaksi ja siinä niitä sitten tutkisteli.

— — —

Seuraavana keväänä tapaamme Konstan kaivosmiehenä Ironwoodissa, Arvidin toverina. Konstakin on jo tottunut konttaamaan pelotta työpaikalleen pohjatasanteen reissistä ylös. Ja vaikka paksut puuvarusteet ovat pusertuneet lyttyyn, niin että tunnelin läpi on ryömittävä, ei auta. Onhan se tavallista "pehmeän oorin" kaivannoissa. Ja koska eivät vanhat "taimarit" mitään vaarasta puhu, niin miksi pelätä. Myöskin oli Konsta oppinut kaivosenglantia. Mokkerit, mainarit, trammarit, sovelit, kaarat, träkit, taliportit, pauterit, timperit y. m. Ne tuntuivat kuuluvan suomenkieleen häntäjoukkona. Konsta pani merkille, miten "alla noidutaan enemmän kuin lehmäin levenillä."

Yövuorot olivat Konstasta pahimpia. Aina kun hän poikkesi Aurora-kadulta Lemmenpolulle ja Norrien päälle johtavaa, jalavain varjostamaa, vilpoista lautakäytävää pitkin, sipsutteli vastaan iloisia, nauravia tyttöjä jotka riemuitsivat illan herttaisuudesta ja päivätyön päättymisestä. Solakan kenkäkaupan myyjättären oli aina tapana katsella Konstaa teeskentelemättömällä ihastuksella.

Konsta oli tytöltä ostanut kahdet kengät halvalla. Enemmästä ei kumpainenkaan uskaltanut puhella.

Ruosteisten, auringon kuumentamien, suurten rautaromukasojen yli, pitkin sortumain jyrkkiä reunustoja, kulki jalkapolku muuttohuoneelle. Maassa huiskin haiskin loikovat lankkukasat olivat punaisen rautamullan rähjäämät. Raudanpalasissa ja ruohoissakin oli ooria. Kengät ja vaihtoväli-vaatteet tahriutuivat punaisiksi. Helteisen päivän ilta-aurinko räkitti hiottavasti kaikkeen tähän rautakaivantokaupungin sietämättömään maaperään. Ajatukset pyrkivät pois tästä ärsytyksestä. Konsta olisi halunnut heittäytyä Saunalahden viilentävään helmaan, jonne aina ajatukset irtoimina ryöstäysivät. Kaupungin takaa siinteli vihreä metsä ja sinisen savun sumentama taivaanranta. Luonnonlapsi kaipasi kuin villipeura vapautta, mutta kapitalismin rautainen orjankahle oli kylmästi kääriytynyt kaivantomiehen kalvosinten ympärille. Käydä työhön yövuorolle maan mustaan uumeneen illoin, sitä ei Konsta ollut ennen huomannut luonnonvastaiseksi.

— — —

Eräänä päivänä tapasi Konsta Rasikiven Epran Holppa-Jussin lihakaupan edustalla. Oli pienessä pätkässä. Samalla kohdalla toisella puolen katua seinäkellona käveli Teuvan Maikki Kämpän-Tummun käsivarressa. Lestatiolaisten kokous ja syntien tunnustus oli tänään tapahtunut Norrien lukeesilla, Kuulmannin kuuluisan saunottajan luona, jossa lopuksi "kalkki kallistettiin." Uskonvimmatanssissa pyörivät syntiset itsensä uuvuksiin. Kämpän Tummu esitti intiaanitanssinsa ja kapsahti loppujen lopuksi Holppa-Jussin kaulaan ilosta nauraen ja itkien.

Epra selitti Konstalle, jonka nyt sattumalta tapasi, että he kaikin aikovat huomisaamusta alkaen vakavasti liittyä ikuisiksi ajoiksi jäseniksi "raittiuspaksiin", sillä heissä on tapahtunut tänään kääntymys. Maikkikin sekausi puheisiin:

— Nyt minä olen hihhuli. Ja siinä seurassa vallitsee täysi kommunihenki. Me olemme nyt kaikin yhdistetyt henkisesti ja lihallisesti siihen suureen liittoon, joka käy ylkää vastaan ottamaan. Veljiä olemme, veljiä siitä huolimatta, vaikka verhot viimeistä värsyä veisaavat, sillä me olemme kuin yksi liha, joka toinen toiseltansa ei kätke aarteita peltoon. Ja jumalakaan ei silloin joukkoihmiseltä lyö kinttuja poikki, mutta yksityiset kilvotukset hän kostaa.

Mutta sanat olivat pistopuhe Konstalle. Hän halusi päästä lyhyellä puheella tästä seurasta. Mutta siihen sykelmään sattui Turpeen Kustaakin, joka entistä lihoneempana ja röyhkeämpänä esiintyi. Maikki katsoi miestä läheltä kasvoihin kuin muumioon, josta tiedemies etsii vuostuhantisia halkeamia. Sanoi sitten:

— That's right, juottovasikka! Minä silitän aina koiraa vastakarvaan, kun kirput sitä purevat.

— Mutta Maikista on kuuloni mukaan tullut uskovainen ja Konstasta sosialisti vai kommunistiko tuo lie. Entäs, joko kommunistit pian alkavat jakaa kaivoksia ja pankkeja miesten käsiin? Konsta ei vastannut muuta kuin:

— Tasajakoa en aijo tehdä, ja jos sen kommunistit suorittavat, voi käydä niin, että tuollaisille haljuille ei osapaloja jaeta. Konsta käveli kaivannolle. Mutta Maikki ärähti:

— Samaa sanon, lihokas . . .

— — —

Sattuipa tapauksia, jotka osottivat todellisen hengenvaaran piilevän kaivosmiehen ammatissa. Erään kerran illalla laskeusi Konsta kaivantoon ja havaitsi työpaikkansa päivävuorolla sortuneeksi. Hautaantuneita joutui hänkin kaivamaan. Ruumiiden näkeminen teki syvän vaikutuksen.

Toisen kerran joutui omin silmin todistajaksi, miten mainari iski kuokalla laukeamattomaan ammukseen, joka vei mieheltä näön ikipäiviksi. Konsta teki huomioita työtehosta. Määrätty määrä rautamultaa tuli irtautua ja kuljettaa työpaikoista päivittäin. Ellei työtaksaa täyttänyt, vaihdettiin miehet uusiin, joita oli liian paljon tuppautumassa kaivannon päällä töihin. Hänestä tuntui elämä muodostuneen liian säännölliseksi. Ihminen oli muuttunut koneeksi, jonka tarvitsi vain tehdä työtä ja nukkua. Joka päivä oli aina sama kiertokulku, sama palkka kuukaudesta kuukauteen. Konsta voi laskea tarkkaan työnsä hinnan päivissä. Kaukana oli se aika, jolloin toteutuisivat hänen suunnitelmansa. Tosin tuntui koti menettäneen arvonsa äidin kuoleman jälkeen, mutta sittenkin kangastelivat kauniit nuoruusmuistot mielessä. Päämääräänsä katsoen pysyikin Konsta kylmänä kaikelle ja saapui säännöllisesti työpaikalleen yhtä varmasti kuin auringonnousu.

Joka kerran kun hissi omalla painollaan vajosi maan uumeniin ja korvissa vihelsi hornan musiikki, roiskui ja räiskyi, humisi ja huijasi pilkkopimeässä, tuntui 3,600 jalan putouksessa alas pohjalevenille kuin kuolema ja perkele istuisivat kuorman kuskina keitsissä. Rautaisessa häkissä seisoivat miehet likistyneinä rinta rintaa vastaan, niin tiukasti, että sydämen lyönnit tuntuivat. Tässä oli välittömässä yhteydessä uinuvan proletaarin verta ja lihaa.

Joulun etuviikolla seisoivat öljyhattuiset mustan manalan sotilaat mustissa kypäreissä kaivantoaukolla. Kilvan he täyttivät vuorotellen kohoavia ja laskevia nostokoneen häkkejä. Konsta, Arvid ja Epra seisoivat jonossa ja tunkeutuivat kylmän viiman vuoksi päästäkseen pian häkkiin, mutta rautainen nelikulmio sysäytyi täyteen, paitsi yhden ainoan tila jäi täyttämättä. Hiukan vastahakoisesti töntyi Epra viimeiseksi, kunnes rautapidike painettiin vanteeksi miesnipun ympärille. Juuri kuin häkki vajosi syvyyteen, tuntui Konstasta kuin kuolema viikatteineen olisi heittäytynyt höyryn sekaan hävinneen keitsin rautaiselle katolle. Tätä ajatellessaan sulkeutuivat Konstan silmät ja väkinäinen puistatus värisytti miehen koko olemusta. — — — — —

Aukolla olevat miehet kauhistuivat, sillä soluva teräsvarppi osotti yht'äkkiä raivoisasti tempautuvan alaspäin, jonka johdosta ylhäällä kaivantotopissa olevat pyörälaitteet rikkoutuivat. Toppipomo ja sähköttäjä hermostuivat.

Hetkeä myöhemmin kävelivät toverukset takaisin muuttohuoneelle. Ja vielä saman päivän iltana Laitalan ruokatalon vinttikerroksessa Konsta haki kynän ja paperia, sillä hän päätti nyt viimeinkin kirjottaa vastauksen Juurakkoniemen Aapelin kirjeeseen. Kirjotti:

"Hyvä mestari! Ilmottakaa Rasikiven Epran leskelle, että nostokone, jossa Epra oli, tarttui alas kaivantoon laskettaessa tuntemattomasta syystä kaitsipuitteisiin. Laskeutuva teräsköysi valui päälle suureksi röykkiöksi, jonka suunnattomasta painosta häkki irtausi äkkiä ja syöksyi pohjaan miehineen päivineen. Hautaus tapahtuu huomenna. Samana päivänä rikkoumat korjattiin ja työt ovat käynnissä. Täällä Amerikassa on hirmuinen kiire kapitalistien rikastuttamisessa. Sitäpaitsi mitä pitemmälle täällä

viivyn, sitä erilaisimmaksi muuttuu mielipiteeni kotoisesta maailmankatsomuksestani. Kaikkea hyvää toivottaa toverillisesti: Konsta."

— — —

Sekä Aisakki että Konsta olivat akottuneet. Tuuma oli kehittynyt nopeasti. Kahvikukkien huutokaupassa Palatsilla tutustuminen oli tapahtunut. Dunhamin kämpiltä oli Konsta tullut kaupunkiin iloja katsomaan ja Ekholmin kaupasta ostanut parin sukkia. Olihan Konstalla sukkia kämpällä, paksuja ja harmaita, mutta joutihan ostaa yhdet sileät ja ohkaiset.

Mikä lie illalla Palatsilla rikirinnan istuttanut. Itsehän Henna siihen tuli. Oikein Konstan poskia kuumensi kun muutkin sen näkivät. Henna koetti puhetta tehden tarjota purupihkaa, mutta tämä ei sanonut välittävänsä, kun on tullut juuri sitä syöneeksi. Tälle tyttö oli kikattanut. Myytiin sitten kahvikukkia ja vaikka Konsta ei huutanut, heitettiin hänellekin yksi. Vaikka takana olevat hohottivat ja neuvoskelivat kahville valitsemaan tytöistä yhden, ei mies pitänyt kiirettä. Kun tuli oma aika, rohkeni ujostellen ilmottaa Hennalle harvakseen:

— Sopisikohan se...

— Kyllähän se sopii. Ja sitten lähtivät he peräkkäin ravintolan puolelle. Takimmaiset poikatalon poortarit olivat virnuilleet:

— Olipas "kriinilläkin" vientiä...

— Oli. Mikä mokoma jurakki!

— Mies nyt pitäisi olla sillä tilalla!

— Olisinpa minä Konstan housuissa!

Niin se Hennan ja Konstan tutustuminen oli tapahtunut.

— — —

Rosa Raita oli Pietarin kapinan pakolainen ja siirtynyt Sault Ste. Mariesta, Canadan puolelta, Yhdysvaltoihin. Vuosi 1905 oli viskannut Venäjältä parhaita miehiä ja naisia proletariatin taisteluiden johdosta pakoon ulkomaille, niin kertoi Henna Konstalle Rosasta, joka oli tämän toveri.

Ainahan se kenkä lestinsä hakee, niin oli käynyt Rosan ja Aisakinkin, jotka olivat viettäneet siviliavioliittokekkerinsä Palatsilla, jonne kultareunaisella kortilla Konstakin kämpältä kutsuttiin. Ja kun halkomies Hennan rinnalla häissä kurppasi, ei tämä ollut ikinä sellaisissa seuroissa ollut. Watersmeetissa farmilla elivät Hennan uskovaiset vanhemmat, jotka hiukan vastahakoisesti suostuivat Konstalle tytön työntämään.

Kahden vuoden kuluttua olivat Konsta ja Henna saaneet kokoon niin paljon, että päättivät matkustaa Suomeen. Mutta Arvid oli heti kaivosonnettomuuden jälkeen siirtynyt villiin länteen, Mustienvuorten hiilikaivoksille. Tämä oli tapahtunut Aisakin ja Rosan kehotuksesta.

Huono aika lännellä johtui teollisuuden ja kaupan lamaannustilasta. Työtaistelut esiintyivät lakkojen ja sulkujen muodossa. Vastatulleelle oli mahdottomuus hankkia työtä. Rahattomana ja työttömänä ei tavallinen mies voinut heittäytyä muidenkaan tovereiden huollettavaksi, vaan läksi ennemmin hiljaa ovesta ulos teille tuntemattomille. Vaatteet pian repaleutuivat ja ruuan saanti kapakoiden perähuoneissa jäi sattuman varaan. Mutta kohtalotoverit löysivät toisensa. “Hoopojen” ja “pommareiden” kunnioitettava sakki otti avoimesti vastaan uuden tulokkaan. Tämän “järjestön” rutiköyhillä jäsenillä aina sentään löytyy keinoja toimeentulosurujen poistamiseksi.

Kolmen kuukauden kuluttua olikin Arvid oppinut oivalliseksi kanojen onkijaksi. Hengen säilyttämisen kilpajuoksussa kadehtivat jenkit sitä taitoa, jolla Arvid osasi ottaa pikajunan kiinni. Kansanhylkiöt kaupungeissa asuivat omilla tuntemillaan paikoilla, huonomaineisissa kortteleissa, joissa oli keinoja päästä halvan ruoka-aterian isännäksi. Roikkelehtivia renttuja ajoi takaa joskus hallituksen kapulaherra. Itse tahtomattaan joutui Arvid mukautumaan kapakoissa, ottamaan vastaan nyrkkitaistelijoiden päällehyökkäyksiä ja antamaan iskun iskusta. Toisinaan kärsi hän nälkää ja vilua, likaisena ja laihana ja syöpäläisten alinomaisena uhrina. Toisinaan söi pilaantuneita poisviskeltyjä jätteitä takapihoilta ja kärsi hirveitä mahatauteja. Arvid ei ollut luokkatietoinen, mutta hän oli oppinut inhoamaan erästä työnantajaa, jolta hän oli käynyt pyytelemässä työtä parikymmentä kertaa, tarkotuksella osottaa, että hän todella halusi tehdä työtä. Vihdoin poosu oli Arvidin ajanut kaivannon päältä "helvettiin", mainiten, että on niitä vielä miehiäkin tarjolla, eikä vaivaisia trämppejä.

Arvid ei enää voinut pidättää leimahtavaa vihaansa, vaan otti maasta kiven ja viskasi sen jytkähtäin poosun selkään. Paeessa pahaa työtänsä hän joutui nyt kärsimään entistä pitemmän paaston. Kaupungin laidalla tonki tunkiolta näkyviin lihakannuja, jotka olivat turvonneet makkaraksi ja avattaessa soittusivat silmille. Sivukulkevat työläiset kiinnittivät häneen huomiota ja heidän kesken syntyi keskustelu huonosta ajasta ja työttömyydestä. Mutta nämä miehet tiesivät työtä löytyvän eräässä "avoimen oven" tunnelissa Hannan hiilikämpillä. Lakko oli kuulemma loppunut jo kaksi vuotta sitten ja työläiset olivat nyt uusia, entiset kun olivat lähteneet pois.

Arvid sai työpaikan, asuen onnellisena komppanian kämpässä ja täydellä ylöspidolla. Tuntui tosiaan taasen ihmiselämältä istua pöytään kolmasti päivässä ja pukeutua pestyihin aluspukimiin. Mutta pitkän kämpän molemmilla seinustoilla oli laudoista kyhätyt, kaksikerroksiset vuoteet, joista eräs ylin oli osoitettu hänen käytettäväkseen. Työläisten kesken vallitsevan vaiteliaisuuden ja alakuloisuuden pani hän heti merkille. Myöskin poosujen liian makea käyttäytyminen Arvidia ällötti. Vaikka hän olikin tottunut hoopojen keskuudessa näkemään elämän varjoisenkin puolen, ei hän voinut olla halveksimatta italialaisten ja turkkilaisten työläisten likaisuutta. Kaivannossa tottunut mainari havaitsi työssä suurta epäjärjestystä.

Eräänä aamuna sai Arvid luvan mennä kaupungille pienissä yhtiön asioissa. Kun hän palasi kaivannolle, oli hän täysin tietoinen siitä, että koko hiilikaivos olikin käynnissä rikkurien voimalla, joita on muualta kaukaisista valtioista värvätty. Rohkeasti teki hän ilmotuksen koko kämpän miehistölle asiasta. Hän kehotti heitä yksimielisesti konttorista vaatimaan palkkoja ja poistumaan.

Arvidille naurettiin päin kasvoja. Häntä kutsuttiin anarkistien roikkaan kuuluvaksi sosialistien kätyriksi, joka aina joutaa lähteä pois oikeiden miesten joukosta. Löytyi yksi ainoa kroatilainen hiilenkaivaja, joka käveli Arvidin kanssa lopputiliä vaatimaan. Sopimukseen, joka oli tehty kuuden kuukauden ajaksi, vetosi yhtiö, eikä sanonut voivansa päästää työstä eikä maksavansa palkkaa. Seuraavana yönä karkasivat miehet, mutta saatiin kiinni. Yhtiö alkoi syyttää heitä vaatteiden varkaudesta.

Kolmikuukautisen polisivankilan jälkeen vapautui Arvid ja karkotettiin valtiosta. Vankeuden aikana oli tapah-

tunut rikkurien täyttämässä kaivannossa kaasuräjähdys, jossa uhrien luku oli suunnaton.

Taasenkin joutui Arvid pommaamismatkoille, etsimään työtä kunnialliseen elämiseen. Erään kerran San Franciscon kaduilla tapasi hän naisen, joka puhui kumoonkäännetyn laatikon päällä kadunkulmauksessa. Ohi tunkeutuessansa havaitsi kuuntelijoina työttömiä ja kadun joutilasta rahvasta. Puheen aihe kiinnitti erittäin suuren joukon ympärille. Nainen puhui tarmokkaasti ja sointuisalla äänellä. Ja kuta lähemmäksi Arvid tuli, sitä tutummat olivat piirteet.

— Rosa! huudahti hän väkijuokossa, mutta tyyntyi pian, kun ihmiset kääntyivät katsomaan. "Pietarin-Rosa", kuten häntä kutsuttiin, oli innostunut aiheensa sisältöön niin, että sanat tulivat yhtämittaisena tulvana:

— Verinen tsaari on nyt seitsemän vuoden kuluttua toimittanut Venäjän proletariaatille uuden verikasteen Lenassa. Keisari Nikolai II jumalan armosta on verikoiriensa antanut iskeä työläisiin Siperian kaivoksilla. Seitsemän vuotta sitten lakasivat saman hirmuhallituksen kuularuiskut kansaa Pietarin kaduilla, nyt on näytelmä uudistunut. Toivokaamme — lopetti puhuja — että viimeinen etappi kansan kärsimysten määrän päähän on jo lyhyempi, sillä mahtava vallankumous lähestyy, jonka pauhun me korviimme kuulemme. Meidän työläisten on itse kukin oltava valmiina ottamaan taistelupaikkamme barrikaadeilla koko maailman kapitalisteja vastaan."

Arvid ujosteli hieman näyttäytyä retkuna, mutta olisihan ollut epärehellistä pakoonkin mennä. Rosa Arvidin nähtyään ei laisinkaan kummastellut. Ensi töiksi astelivatkin toverukset läheiseen juutalaisen vaatekauppaan, josta Arvid voi Rosan laskuun saada vaatetarpeita. Ra-

vintolan, jossa he söivät illallista, omistaja oli Rosan hyvä ystävä, venäläinen mies. Koska ravintoloitsija tarvitsi apulaista, suostui hän hetken mietittyään Rosan pyyntöön, että Arvid saisi täyttää kyseessä olevan paikan. Tämän ravintolan havaitsi Arvid venäläisten vallankumouksellisten maanpakolaisten kanssa olevan läheisissä suhteissa.

Vuoden aikana oli hän nähnyt siellä pitkien laivamatkojen väsyttämiä meneviä ja tulevia henkilöitä. Hän sai varmuuden suuren maanalaisen voiman olevan käynnissä valmistamassa jotain uutta, ennen näkemätöntä. Hän seurasi kiihkeitä kokouksia ja keskusteluja mailman rauhaa uhkaavasta vaarasta, joka syöksee kansat kauheisiin onnettomuuksiin. Toiset vastustivat sotaa, kun taas toiset sanoivat sodan kautta vaan muodostuvan tilanteita, jolloin työväen on mahdollisuus nousta valtaan.

Sodan syntyminen hämmästytti koko maailmaa. Europa muuttui kiehuvaksi kattilaksi, josta avaruuteen sinkoili kranaatteja ja pomminkuoria. Lamaantunut teollisuus Amerikassa alkoi pian virkistyä. Kaikki vanhat varastot hupenivat parissa vuodessa. Uusien sotatarpeiden tilaukset kasvoivat nopeasti. Amerika muodostui suureksi sotatarvetuotannon maaksi. Maailman liikenerot mynttäsivät huimia liikevoittoja. Miljoneerien sijoitukset tuottivat huimia voittoja. Ylimystö juopui keinottelujen huumasta. Työväki sai palkankorotuksia kolminkertaisesti, joka hullaannutti kauluksilla koreilevat orjat ostamaan autoja. Kiire, pyrinä ja purina kiihtyi kaikkialla. Vallankumousaatteet olivat uudelta mantereelta niin kaukana kuin itä on lännestä.

— — —

Coloradon kultakaivoksilla, johon Arvid oli joutunut

kaivamaan eräitä tärkeitä, sodassa tarvittavia metalleja, sai hän kuulla Aisakin ja Rosan matkustaneen Europaan. Samaan aikaan pohti Arvid salaista ajatusta, joka ilmeni äsken tulleessa Rantatuvan Martan kirjeessä Suomesta. Kirje oli lapsellinen muistelma kotikunnahilta, asioista, jotka olivat jo unohtuneet. Jynkeissä, kylmissä kaivantoluolissa työskennellessä usein sukeltausi ilmielävänä eteen kauniit maisemat ja lehtorantaiset lahdelmat. Kerran oli Rosa puhunut Arvidille Venäjällä pian tapahtuvasta vallankumouksesta ja sen suurista seurauksista Suomessa. Ja oli vielä kysynyt:

— Voiko Suomen köyhälistö olla valmis tarttumaan itse ohjaksiin, kun historian hetki ne sille käteen heittää?

Siihen oli Arvid vastannut arvellen Suomen köyhälistön olevan valveilla ja tietoisen. Asian todisteeksi huomautti 1906:n suurlakosta. Rosa oli pudistellut päätään rohkealle vastaukselle ja samalla huomautti Suomen aktivististen porvareiden omista kiihkoisänmaallisista hankkeista. Sanoi Suomen sosialidemokratian olevan santapaperoidun, kiillotetun ja puleeratun niin "käytännölliseksi ja kauniiksi", ettei siinä puolueessa ole miehiä monia barrikaadeille.

Tämä arvostelu närkästytti suuresti Arvidia. Hän ajatteli: Onkohan todella bolshevismilla ja anarkismilla suuria eroavaisuuksia, eivätkö nuo ole molemmat samasta pölkystä? Rosa yritti selittää, että sosialidemokraatit ovat sovittelijoita, tietämättänsä tai tietoisesti vaarallisia vihollisia köyhälistön taistelussa vallasluokkaa vastaan. Tämä oli jotain sellaista, jota Arvid ei jaksanut käsittää muuksi kuin erääksi haaraksi anarkismia.

Suomen teollisuustyöväestön periaatteista sekä yleensä muistakaan sen pyrkimyksistä ei Arvid mitään tiennyt.

Se, että hänessä oli jokin salainen vetovoima arkiseen työntekijään, johtui nuoruusvuosien ajoilta, jolloin muonarenkien tuvissa Nestori Norola oli viisailla selityksillään ja johtopäätelmillään herättänyt kaikkien huomiota ja myötätuntoa.

Kultakaivoksien ruokailuhuoneissa, nostokoneissa, kaikuvissa kalliotunneleissa, työ- ja kortteeritaloissa, kaupungilla ja työmiesten klubeilla kuuli Arvid alinomaista väittelyä sodasta. Kinasteluja ja väittelyitä kansalliselta ja isänmaalliselta kannalta. Kun anglosaksinen maailmanvalta oli arveluttavasti luisumassa, alkoi Atlannilla matkustajalaivoilla sotatarvikkeiden naamioitu asevarain kuljetus liittolaisille. Niitä upotettiin. Liittolaisten provokatsioni valmisti ja kiihoitti yleistä mielipidettä Amerikan yhtymiseksi maailmansotaan, johon se liittyikin jo huimien saataviensakin takia.

Tapaukset kehittyvät nopeasti. Tapahtumat Venäjällä kiinnittivät koko maailman työtätekevien huomiota. Bolshevikit alkoivat esiintyä. Mielenkiinto Venäjän tapahtumain rinnalla innoitti Arvidiakin. Suomen luokkienvälinen tila houkutti syntymämaahan uhrautumaan ja laskemaan ikimuistettavaa kulmakiveä punasen Suomen luomiseksi Ilkan aatteiden raunioille, jotka vuosisatoja sitten tuhottiin vereen ja tuhkaan. Sinne paloi Arvidin mieli.

Mutta vaikka sinne paloi mieli, niin toisaalle oli kohtalo määrännyt miehen matkan.

6.

Konstan kotona.

Suomessa, Saunalahden pohjukassa, Konstan kotona Kiiskilässä oli Henna häärinyt uutterasti. Pikkutilan rakennukset näytivät uusilta. Vaikka seiniä olivatkin taivaan tuulet, aurinko ja sade harmentanut, niin loisti päätyräystään varjo vielä uuden valkoiselta. Kaunista oli ollut se puuhailujen ja nuoruusvuotten aika kyhätä kotia metsän peittoon maailman melskeeltä. Mutta kun kiireet olivat ohi, pilkahti iltapilven raosta rusko, ja taakseen katsovat auringon säteet kantoivat kangastuksena Hennalle mieleen Michiganin metsät ja maisemat. Iltapimeällä puuttuivat Päijänteeltä kipinäkärpäset, jotka kaukaisen lännen erämetsissä astuvalle polun uumosta ilmaisivat suunnan. Välistä veikon kintereellä, sydämin tykyttävin yöllisen otuksen ammunnassa hiiviskeli Henna. Usein näitä muistellen sousivat he Saunalahden selälle. Konstan kera ujottelivat iltakajolla, tyvenen saarisalmen ruohoiselle rannalle. Salon rauhassa, ahvenien onginnassa uskoi ikävänsä urohon omaksi vaimo. Kietoipa silloin Konsta kätensä Hennan vyötäisille. Vilkastui poikamaiseksi mies. Kalitti kumpaisenkin kieli. Mutta Ahtolassa, lepäävän laineen alla, tokosteli ja tempoili jykevä harjasahven ongessa mielin määrin lihavata matosta maukkuunsa. Mutta kun Henna viskasi siiman, olikin silkonen särki tiessään. Konstapa juottasi pihlajaisella pahlalla mustan mörkö-mikon ylös ruuheen. Konsta kertoi Hennalle

tarun hiidenhinkalosta saaren ja Saunavuoren kallion alla, johon kerran maalta ratsastava ritari hevosineen päivineen oli kadonnut, koska morsian miekkoselta maan multiin mustiin oli mennyt. Kirkkaina päivinä sankari kypäreineen kimalteli sysimustasta syvyydestä, johon pohjaliejuun jaloilleen ratsun vajonneen kalamiehet kertoivat. Ratsastaja yhä selässä istuu orhittaan ohjaellen.

Kertomus puistatti Hennaa. Hän kietoi tiukemmin kätensä Konstan ympärille.

— — —

Nämä olivat harvinaisempia hetkiä, joita nämä kaksi olivat saaneet yhdessä elää. Kaiken ajan ryösti sunnuntaisin Konstalta yhteispyrinnöt. Työväen kokouksiin saapui hän täsmällisesti pitkistä matkoista huolimatta. Yli monien järvien ja kalliovuorten kulki se polku, jota hän sai samota syksyn pimeinä ja sateisina öinä, talven tuiskuilla ja kevään kelirikolla. Mutta kaikki hän miehuullisesti täytti. Puheenjohtajalta vaadittiin paljon, ja paljon hän aikaan saikin. Tovereiden kunnioituksen ja luottamuksen oli Konsta ansainnut kyvykkäänä miehenä. Hiljainen ja tyyni hän oli aina. Harkitsi asioita. Henna harvoin kotiaskarrusten vuoksi pääsi mukaan.

Vuoden 1917 vallankumous Venäjällä oli eletty. Poliittiset tapahtumat maailmansodan seurausten suurena mylläkkänä olivat alkaneet.

Rauhassa ollut Suomikin alkoi joutua samoihin pyörteisiin. Järjestynyt työväki oli levoton ja halusi kiihkeästi toimia jotain. Saunalahden Konstakin joutui ajan hengen pyörteisiin. Henna, vaikka kotona, tuki kaikessa Konstan puuhia. Vaikka mies olikin matkoilla yhä kauemmin, harvoin silloin oli tunne-elämälle ja rakkaudelle aikaa. Tuntui kuin kumouksen ilmapiirissä unohtuisi kaikki yksilöl-

lisyys ja ihminen muuttuisi joukkoihmiseksi. Yksilöistä paloi pois alhainen ja huono. He tarjoilivat avujansa aatteiden alttarille. Tarmoa oli paljon, mutta puuttui taitoa käyttää sitä.

— — —

Konsta oli toivonut Arvidin tulevan kotiin Amerikasta, jolloin olisi ollut suurena apuna asioiden järjestelemisessä. Johan kului umpeen kaksi kuukautta kun hän oli siitä kirjottanut, "että Suomelle on lähestymässä aika, jolloin kaikki köyhälistölle myötämieliset ainekset tarvitaan kotona. Jos voit, matkusta heti kotimaahan", näin oli kirje loppunut.

Lokakuun alkupäivinä Konsta sai Amerikasta sotasensuurin avaaman ja mustaksi töhrimän kirjeen, jossa sanottiin: "Kirje saapunut Arvid Pylväistön entiseen ruokataloon Coloradossa, mutta jo puoli vuotta sitten hänet otettiin Amerikan armeijaan tämän maan kansalaisena ja lähetettiin Ranskan rintamalle. Olemme kirjeenne hänelle kääntäneet."

Se osa kirjeestä, jossa kiihkeästi kyseltiin tapahtumia Suomesta, oli kokonaan maalattu musteella.

Oli pari päivää kulunut, kun Konsta sai taasen kirjeen Amerikasta. Kirje oli edellisestä paikasta. Siinä lyhyesti ilmotettiin: "Tänään saimme kirjeen Ranskasta, jossa sanotaan, että se rykmentti johon Arvid Pylväistö kuului, on joutunut sotavankeuteen Saksaan." Mutta aina enemmän Konsta tuli hämmästyneeksi, kun saman päivän illalla tuli Rasikiven Epran leski Evelina ja ilmotti kuulleensa Hanhelassa, että eilenillalla on muka Pylväistöön saapunut kaukaisia vieraita. Kerrotaan Arvidin saapuneen kotiin. Konsta ei uskonut, vaan nauroi huhulle ja luki juuri saamansa ulkomaiset kirjeet. Mutta silloinpa

sattumalta Kiiskilän pirttiin astui Juurakkoniemen raatari, joka palasi neulomusretkiltänsä Rajavaarasta. Raatari touhusi:

— Pylväistön emännällä nyt on joulut ja pääsiäiset yht'aikaa, sillä Saksasta olivat kotiin saapuneet molemmat pojat, Kassu ja Arvid. Kassulla kuuluu olevan kenraalin univormu ja monellaisia lappuja ja lippuja olkapäillä. Housutkin ovat kuulemma sinistä verkaa, ja niin leveät, että säkin rukiita voi kaataa kumpaankin lahkeeseen.

— Herra hyvästi...

— Ja kintut ovat nivottu nivaskaan, joissa on kultaiset soljet...

— Ihmeellistä...

— Ja lakki on kuulemma kun ryssän limppu halkipäin halaistuna. Lakissa kuuluu olevan nappia ja tähtiä ja kiiltävä lippu. Kauluri on kuulemma aina vaan pystyssä niinkuin Adlercreutsillä Siikajoen sotatantereella.

— Voi hyvät ihmiset!

— Mutta maltahan Evelina, jatkoi raatari iloisesti ja hurmaantuneena, sillä hän oli Evelinaan silmänsä iskenyt heti Epran kuolemankirjeen tultua. — Onnenpotkaisu oli raatarille se, kun Evelina oli nyt Kiiskilässä. — Maltahan sinä vaimo vielä mitä kuulet: Asetakissa taskut on ommeltu päällepäin ja suuret kuin linnustusreput, ja takissa kuuluu olevan remelit, lenksit ja hihnat, joihin sitten asettelee kultakahvaisen sapelin. Puinen laatikko riippuu vyössä. Siinä kannetaan oikeata revolveripyssyjen kirkkoherraa!

— Maailman päivinä mitä sitä pitää kuulla!

— Sitä revolveripyssyä kutsutaan "Mauseri-Mikoksi."

— Mauseri-Mikoksi...

— Mauseri-Mikoksi, juu. Ja se kuuluu olevan vallan hirveä ase. Kokonaisia ryssien divisioonia sillä voidaan pyyhkäistä. Kassu on sanonut ettei tarvita paljoo väkeä, että kunhan vain kaikki pojat Saksan leiriltä saapuvat niin sitten ne alkavat...

— Mitä ne alkavat?

— Ryssiä, sipulin syöjiä kylvettää, sepä selvääkin. Paakkulan rusthollari on sanonut, että saippuaksi keittää aikovat kaikki ryssät ja "kihulistit.'

— Vai saippuaksi.

— Saippuaksi, juu, sitä kuulemma keittämään ruvetaan pian ja paljon, kun se näin sodan aikana on hiton kallista.

— Kihulistit? Mitäs ne, ne ovat?

— Ne ovat kihulisteja.

— Kuuliko mestari mitään nuoremmasta veljestä?

— Amerikasta Ranskaan ja Saksan kautta kotiin oli saapunut. Se mies kuuluu menneen hieman vikaan päästänsä. Loikkarin kujeita miehellä kuuluu olevan. Riitelee kenraaliveljensä kanssa. Seurustelee renkien ja piikain kera. Kävihän hän jo kerran Rajavaarassakin. Hyvin kuuluivat sopineen isännän kanssa. Mutta tietäähän Rajavaaran, joka myöskin on jurakki. Eihän hän mitään herroista välitä. Haukkunut oli Paakkulan herrankin suut ja silmät täyteen, kun tämä oli vikitellyt kuusi Rajavaaran poikaa suojeluskaartiin. Mutta jos Eveliina kotiaan kohden kulkemassa on, niin voitte avustaa tuota ryykirautaa kantamassa.

Raatari ja Eveliina olivat astuneet yli Kiiskilän kynnyksen ja pihamaan. Istuivat Henna ja Konsta ison aikaa äänettöminä kunnes Henna lausui:

— Vai on Arvid tullut kotiin? — Mutta Konsta ei

vastannut, katseli vain synkästi ikkunasta ulos lahdelle, jossa kävi syksyiset valkopäiset laineet. Henna jatkoi:

— Lähdeppäs sinä käymään Pylväistöllä. Ehkä kuulet jotain uutta Amerikasta. Ehkä Ironwoodista olisi terveisiä lähetetty?

Vielä samana iltana työntyikin Konsta lintupyssyineen, koirineen ja reppuineen lehdettömään lepikkoviitaan, ja sieltä Petokorpeen ja Pylväistöä kohden, yöpyäkseen pimeimmäksi ajaksi jollekin hakohytille.

7.

Ilta Pylväistöllä.

— Poikani, huokaili emäntärouva ja nousi viimeisenä pöydästä, vasta kotiin olette tulleet ja näin erilaisia olette! Ette sovi, ikänne riidelleet olette. Odottelin teitä kotiin ja uskoin maailman luontoanne lauhduttavan, mutta ei! Kuinka käynee teidän vielä maailmassa?

Viha oli veljesten otsilla uhkaava. Äänettömästi siinä oli purtu pitkästä aikaa kuivaa, äidin leipomaa Hämeen reikäleipää. Vanhempi veikko oli lyönyt nyrkillä pöytään että ruoka-astiat pomppoilivat. Emäntä kuuli metelin keittiöön, mutta hänen aikanansa ei kehdattu tappelua rakentaa. Äiti jatkoi:

— Ei toki isävainajanne olisi teidän tuollaisiksi antanut kasvaa. Hän oli kova mies. Mutta mitäs voin minä, nainen, — heltyen — kun korva kasvaa korvan tasalle, niin se on myöhäistä. Te kumpainenkin olette olleet kotikynnyksen ulkona, olette nähneet enemmän kuin minä. Mutta tällaistako teille maailma on opettanut? Kirottu sellainen maailma ja politiikka, joka rikkoo kodin onnen ja äidin sydämen! Kotona olisi teidän pitänyt olla. Vanhat hyvät tavat olette hyljänneet. Sinäkään Arvid et käy enää kirkossa, vaikka kaksi sunnuntaita olet jo kotona ollut. Kiittäisit jumalaa, että hän on sinua suojellut ja onnellisesti, läpi hirveiden vaarojen, askeleesi ohjannut. Viettelet aikasi sosialistien seuroissa, kiivailet vanhimmalle veikollesi.

— Käyhän Kassukin valkokaartissa, miksi en sitten minä voi valita vapaasti seuraani, enhän ole poikanen.

— Mikäs on käydessä, kun on miesten seurassa — puhkuili Kassu posket pulleina — me toimimme isänmaalle, jolta pian kutsu kuuluu. Vastaan vihollista astumme uskollisia vanhalle, pyhälle isänmaan asialle. Mutta sanohan, mitä on sinulla asiastasi esitettävänä? Olla roskaväen mukana — typerää ja tuhmaa se on, liian matalaa, veliseni. Rekiviisujansa vetelevät, valssia retkuttelevat. Olisit sinäkin tullut suojeluskuntaan, etkä yhtynyt lurjusten ja punikkien seuraan.

Arvid keskeytti:

— So, so, riittää Kassu, älähän alota taasen. Onhan heillä hyvääkin asiansa takana. Kinastelu keskeytyi, sillä sisään astui nöyrästi kumartelevia herrasmiehiä, jotka olivat matkalla suojeluskunnan kokouksiin Suomelaan.

— Hyvää päivää, jokos täällä ollaan valmiit? Lähteekö herrasväki kuuntelemaan helsinkiläistä kamarineuvosta, joka puhuu isänmaasta?

Kassu vastaa:

— Joutaahan tästä lähteä.

— Onko herra luutnantti kauankin lomalla?

— Ainoastaan pari viikkoa.

— Niinhän se on. Ei nyt jouda lomia pitämään, kun isänmaa kutsuu ja työt kohta rauhaan saavat jäädä.

— Olisiko teidän rengeistä joku niin hyvä, että kävisi järven takana oleville talollisille sanomassa? He eivät varmaankaan tiedä kokouksesta.

Kassu vastaa:

— Kernaasti, kyllähän renki Olli pian tämän järven kiertää. Kassu käveli pirtin peräseinälle, missä makasi koiranunia Olli. Kuulehan sinä Olli! Tässä nämä herrat

pienelle juoksulle sinua pyytelevät järven taa. Saat kaksikymmentä viisi penniä, jos menet. Olli kiiskotteli eikä ollut hoksaavinaan. Arvid, joka oli istunut äänettömänä akkunan pielessä, sanoi kuivasti:

— Ollin ei tarvitse pyhänä mennä tienaamaan vaivaisia penniäsi. Jos herroilla on asiata niin voitte piipertää itse!

Kaikki joutuivat hieman hämilleen. Emännällä oli juuri aije pyytää vieraita sisälle, mutta Arvidin sanat muuttivat suunnan. Emäntä selitti:

— Työläiset tarvitsevat lepopäivänsä ja meillä ei ole tapana rasittaa.

Kassu puhkesi suuttuneena:

— Meillä ei ole ollut tapana käskeä kiiskottelevia laiskureita, mutta tästä alkain muuttuu tapa. Enhän ilman pyytänyt, palkanhan minä maksan.

Toinen vieraista oli hyväluontoinen nöyräilijä ja yritti rauhottaa:

— Huomaanpa veljesten maailmalla tulleen hieman jyrkkäsanaisiksi. Mutta miehuutta se vaan osottaa. Sinulle, Arvid, haluaisin sanoa vanhempana miehenä hieman: liity meihin! Sinulla kuuluu olevan sananvaltaa sällien seurassa samoinkuin Kiiskilän Konstallakin. Puhukaa heille miten suuri hetki on edessämme. Nyt käydään puhdistamaan maata vieraasta kuonasta. Nyt kerrankin otamme ohjakset omiin käsiin. Emme enempää aijo haistella ryssien hapankaalin löyhkää. Koetappa miettiä ja sano sanasi kuin mies?

Arvid katseli ulos ikkunasta. Katse harhaili rantakuusikon siintävillä kalliosaaren rannoilla. Hän ei kuullut vieraan viimeisiä sanoja. Aavisti vaan häneltä jotain kysytyn. Katsoi ensin äitiin, sitten olkapäätään kohottaen lausui miehille:

— Jos minulle puhutte, hyvät herrat, niin säästäkää vaivojanne. Suomen evakuoimista parhaillaan toimitetaan. Suomen puhdistamisesta venäläisistä ei kannata puhua enää. Mitä taasen sodan alkamiseen tulee toisissa merkeissä, niin se asia on arka, jonka teki "isänmaan ystävät" ymmärrätte. Vapautta Suomi tarvitsee, vapautta vuossataisista orjuuttajista. Suomen kansan harteilta on viskattava pois metsärosvot, teollisuuksien ja tuotantolaitosten yksityiset omistajat. Kaikki ne otetaan kruunulle ja laiskurit asetetaan työhön kuten Venäjälläkin. Jos te tahdotte käydä auttamaan Suomen työtätekevää kansaa tässä yrityksessä, niin silloin voitte yhtyä meihin.

— Bolshevikit! Mitäs he myöntävät? Ei mitään! teuhusi eräs. Roistojoukkojahan ovat. Venäjän kulttuurin ja sivistyksen repiöitä. Keisarin ja korkeiden herrain rikkauksilla mekastelevat. Se sakki esittää vaan hetken osaa. Katsokaahan vallankumouksia, joita roskajoukot toimeenpanevat. Kuinka kävi Pariisissa 1871? Niin se käy Venäjälläkin. Jos ei tänä vuonna, niin tulevana, jos ei silloin, niin ainakin sitä seuraavina. Olisihan siis häpeällistä käydä keskustelemaan ryövärihallituksen kanssa. Kaikki suurmiehet, miljardöörit ja kuninkaat pitäisivät meitä samaisina. Ei, kiitos, ei kunniaamme panna sentään vaaraan. Ettekö tiedä vielä mitään Etelä-Suomen kartanoryöstöistä? Jos niistä tiedätte, täytyy teidän myöntää, että nopeasti on tähän maahan saatava luja järjestysvalta suojeluskunnista. Jos ei kaukaisilla ulkomaamatkoilla rakas isänmaanne ole ihan ryövärien luolan arvoiseksi muuttunut, niin käykää mukaan.

— Miehet menivät.

— Kas niin, poikaseni. Kun kuulet muutamia tämänlaisia saarnoja, niin olen varma, että mielipiteesi muutat.

Sivistyneenä miehenä on sinun tultava Suomelaan. Rehellisenä vastustajanakin tulee kunnioittaa isänmaata, puheli Kassu lauhtuneempana. Sitten, kääntyen Artturi rengin puoleen:

— Kas tässä pieni juomaraha, käyhän taloissa.

Artturi pyöritteli 25 pennin rahaa:

— Kiitos vaan. Tahtooko herra että rengitkin...?

— Kaikki! Kaikki! Naisetkin. Joka sorkka, kuka kynnelle kykenee, tulkoon mukaan. Nyt on kansannousun aika!

— Taneli, vedä rattaat liiteristä ja kirkasta rapakaaret.

Kassu meni sisähuoneisiin, eikä vastannut Tanelin kysymykseen:

— Nekö rillakiessit?

Piika Stiina riensi vastaamaan:

— Senkin loppakorva! Eihän kenraali lantakärryillä.

Arvid hymyili hieman, mutta tuli pian totiseksi. Veti takin yllensä ja sovitti lakin lujasti päähänsä kuin aikoisi myrskyyn. Astuskeli sitten pihan poikki alas rantaan johtavata kuusituvan tietä muonarenkien tuvalle ja siitä kuusistoon Nestori Norolan matalaan majaan. Taneli ja Stiina katsoivat ihmeissään Olli-renkiä, joka hypähti ylös umpiunesta ja katseli Arvidin jälkeen:

— Ruotimuoria rakastan lopun ikääni, ellei tästä nyt jotakin tule! Katsokaahan, siinä se on juhemita poika, joka ei runttuja ruusaa!

— Herra siepatkoon niitä veljeksiä.

— Aika ärmättejä ovat.

— Tärpätinkauppiaita heistä tulisi.

Konsta oli jo puolisen aikana Rantatuvalla. Nestori selitti hänen pikapäin soutaneen Kalliosaarelle.

8.

Suomelan kokous kiintoinen.

Kahdeskymmenes ensimäinen päivä syyskuuta, vuonna 1917. Tänään, sunnuntaina, iltapuolella, paistoi aurinko kauniisti. Lehdet olivat aikaisin pudonneet. Vain muutamia vaarojen rinteillä vielä siinteli keltaisia ritvakoivuja. Metsätiet olivat lehtien peittämät. Leveille maanteillekin oli syystuuli pirotellut keltasen harsomaton.

Suomelan seuran talo oli uusi. Viimeisintä arkitehtuuria. Punaset ikkunaverhot häpeissään katselevat palatsimaisen talon ikkunoista kuin anteeksi pyydellen. Yleisvaikutelma on se, ettei ole tämä renkimiesten kokoushuone. Ulkona liikkuukin jo saapunutta hienoa yleisöä. Koivikossa olevat syöttiläät hirnuvat ja kaapivat rauhattomasti, niin että tuntuu kuin olisi hevosnäyttelyssä. Ulkosalla seisoskelee harmaasarkaisiin talonpoikaistakkiin puettuja maamiehiä. Arvidista tuntuu vuosien jälkeen siltä kuin vanha patriarkkainen elämä olisi käynyt vieläkin vanhemmaksi. Juhlasalin ikkunat ovat auki. Soittokunta soittelee "Maammelaulua." Soiton säveleet tuntuvat tyventyneessä illan kajossa hautaushymniltä. Ohjelma tuntui alkavan. Arvidkin otti askeleen mennäkseen sisälle, mutta koivikosta asteli ryhmä työmiehiä pyhäpukimissa. Ensimäisenä oli Konsta. Arvid huutaa kaukaa:

— Terve sinulle ennen joutunut!

— Tervetuloa, maailmankiertäjä!

— Terveisiä Ranskan rintamalta ja viimeksi Saksasta.

— Näenhän univormustasi, että kuulut Amerikan armeijaan. Mutta muutenkin tiesin. Sain kirjeen ja toisenkin Coloradosta.

Miehet siirtyivät hieman sivulle ja unohtaen kaikki toiset syventyivät keskustelemaan. Ohjelman johtaja tuli ilmottamaan kamarineuvoksen puheen alkaneen.

Toveruksetkin riensivät sisälle. Arvidin vaatimaton ja ystävällinen käytös sekä outo sotilaspuku herätti enemmän huomiota kuin Kassun loistelias jääkärivormu.

— Siinä kaksi Pylväistön poikaa, toinen saksalaisen, toinen amerikalaisen sivistyksen saanut sotilas. Onpas niiden poikain äiti osannut laittaa oikealla ajalla lapsensa opinteille, nyt kun juuri isänmaa apua tarvitsee, kuiskivat jotkut.

— — —

Täyteen ahtautuneen salin näyttämöltä kuului varma ääni:

— Paljon on Suomen kansa kärsiä saanut. Paljon se on vaikeuksia ja vastoinkäymisiä kestänyt. Mutta vapautensa on se aina kalliina ja arvossa pitänyt. Omaa hallitsijaa tällä kansalla ei ole ollut 800 vuoteen. Aina vuosituhat hämärtyy Väinämön päiviin saakka, jolloin heimopäälliköt tätä kansaa hallitsivat. Aina vuodesta 1157, jolloin Ruotsin valtikka tähän maahan laivoillansa laskeutui, olemme vieraan kansan ikeen alla kärsiä saaneet. Milloin meitä on hallinnut Ruotsi, milloin Tanska, Venäjä, jopa Puolakin. Meitä on aina väkevämpi sortanut. Turun, Viipurin ja Hämeen linnotuksista on meille aina lakia luettu. Veroja ovat viikingit kiskoneet vii-

meiseen mittaan asti. Tämän kansan koettelemusten jousta on lukemattomia kertoja jännitetty. Mutta kuolemaa pelkäämättä ovat aina kunakin kautena urhot nousseet. Marttyyrit ovat kuolemaan astuneet ja aikakautensa hyvän ja jalon puolesta taistelleet. Niiden uroiden muisto elää unhotusten salaisissa hautakummuissa. Suomalainen maine ja kunto elää tämän kansan veressä, muistoissa, runoudessa ja lauluissa. Viehkeänä ja kauniina kaikuu unhoittumattomat muistot urotöistä kansanlauluissa. Esi-isäin jalot elämäntavat, kunto ja työ ovat esimerkkinä viitottamassa meille tietä tuleviin kohtaloihin, taisteluun isänmaan puolesta. Tähän asti on voima ja väkivalta katkerasti oikeusaatteen jalkainsa alle tallanneet. Mutta nyt! Rakkaat kansalaiset, nyt on meille historiallinen hetki koittanut. Nyt vihdoinkin olemme vuosisataiselle rajapaalulle saapuneet. Kohottakaa katseet uuden Suomen vapauteen! Nyt isänmaa teitä kutsuu! Jo ruostuneet kahleet poikki temmaiskaa ja kivääri ja säilä olkoot Suomen miesten työkaluja! Itäinen verivihollinen, joka meitä on pahimmin piinannut, ryömii nyt mahtavan Saksan edessä polvillaan. Sama vihollinen, joka Suomen kansan on etelän auringolta varjonnut. Nouskaa jo, Kalevalan uljaat urohot, Väinämön uuden johdattamana! Nouskoon meidän jalopeuramme ja iskekää niin, ettei enää idän taivas tummene. Pohjolan pojissa olkoon nyt terästä ja jäntevyyttä! Kyntäkööt kanuunamme taasenkin verisiä vakoja, kuten muinoin Lütsenissä, Narvassa ja Viipurissa. Leimutkoot sodan lieskat kuten Siikajoella, Revonlahdella ja Lapualla. Pitäväthän kaatuneiden esi-isien henget korkealla repaleista lippuamme! Vuosisatain öissä kuulukoon kamo Suomen miesten veritöistä vapauden isänmaallisella taisteluarenalla. Kallista viljaa kaatukoon

edessänne! Punasena piirtyköön se tie, josta askeleenne kulkenut on!

Veljet ja siskot! Te näette, miten bolshevikien ryövärilaumat Venäjällä ovat tilapäisesti kaapanneet hallituksen. Rosvojoukkojen kitaan ovat viskanneet kaiken yksilöllisen arvon. Ylimystön kunnia on lokaan poljettu. Kaikki valtiollinen, yhteiskunnallinen ja jumalallinen arvo, pyhyys ja auktoriteetti on alas riisuttu. Pappeja hirtetään, kirkkoja poltetaan ja häväistään jumalan kunnia. Luostareista tehdään kansan näyttämöitä ja nunnat raiskataan ja viedään porttoloihin. Munkit ajetaan maantielle. Korkea-arvoiset kenraalit, isänmaan puolustajat, ovat otetut kuin koirat hengiltä tahi teljetyt kellareihin. Kunniaa ja arvoa esittävät virkamerkit, poletit ja napit, ritarinauhat, kaikki on raakamaisella tavalla revitty ja riisuttu. Kaikki on tapahtunut keskellä sivistystä ja herran kirkasta päivää. Kaikki on nyt siellä samantapaista, arvotonta ja matalaa (Puhuja kakisteli kurkkuaan, tahtoi ottaa hännästä kiinni, mikä innostuksessa oli suusta luiskahtanut, jatkoi sitten): Että meillä ei kävisi samoin, etteivät täällä samat aatteet pääsisi myrkkykylvöjään juurruttamaan, on meidän noustava miehissä ja naisissa bolshevismia vastustamaan, ja heidän kätyrinsä yhdessä täällä nousevien isänmaankavaltajien kera ehdottomasti heti maahan hakattava. Ennen roskaväen nousua meidän on saatava valta käsiimme. Meidän tulee heti luoda *luja järjestysvalta* maahamme omien voimien, omien miesten ja naisten avulla. Teidän jokaisen tulee liittyä järjestysmiehiksi suojeluskaartiin, jota tänä iltana tälläkin paikkakunnalla aiomme voimistaa. Tänne entisten johtajien avuksi ja ohjaajaksi on suuri onni johtanut kapteeni, herra Kaarlo Pylväistön kaukaisilta mailta, missä tämä

herra pari vuotta on ollut tietoa ja taitoa oppimassa, jota nyt kansamme janoten tarvitsee ja kaipaa. Lopetamme ja vaihdamme mielipiteitä asiassa.

Hiljaisuus, painostava hiljaisuus.

Kukaan ei avannut suutaan. Ovisuussa ja avoimessa porstuassa jupistiin. Etupenkissä vähin äänin valikoitiin pystytukkainen konttoristi puheenjohtajaksi. Hän otti paikkansa suurilla ja ylpeillä liikkeillä. Kirjuriksi hieno naikkonen. Muutamat läheisen kenkätehtaan päälliköt ja mestarit sekä joku suurtilanomistaja käyttivät puheenvuoroja, kehottaen nuoria miehiä, "joilla ei pitäisi olla mitään esteitä tätä suurta asiata vastustella", liittymään kaartiin. Eräs pyysi puhevuoron. Kysyttiin nimi ja kirjotettiin:

— Olkaa hyvä, Opatias Omenamäki!

— Minä olen vain renki. Tahtoisinkin vain kysyä: mitä hyötyä minulla on siirtyä punasesta kaartista valkoseen suojeluskaartiin?

Äänettömyyttä. Puheenjohtaja pyöritteli vasaraa, kirjuri pureksi lyijykynää. Sällit ovisuussa virnuilivat. Kamarineuvos, jolla oli leuan alla lumivalkonen pieni rusetti, alkoi reippaasti:

— Mitäkö hyötyä? Voin sen teille selittää, herra renki Omenamäki. Näiden kahden kaartin välillä on niin suuri ero kuin yöllä ja päivällä. Punakaartilaiset ovat bolshevikeja, ja bolshevikit ovat samaa kuin tavaraintasaajat ja ryövärit, Etelä-Suomen kartanoiden ryöstäjät, Turun kauppahuoneiden puhdistajat, siis samaa kuin isänmaan viholliset. Jotavastoin suojeluskaartit ovat aivan toista maata. Niitä on perustettu tarkotuksella suojella sekä yksityisen että valtion omaisuutta, yhteiskunnan jäsenten henkeä ja kotia, perhe- ja avio-onnea sekä

kaikkia vanhoja jumalallisia säädöksiä, jotka ylhäältä annettu on.

Kautta huoneen etupenkeissä pääsi helpotuksen huokaus.

— Herra puheenjohtaja!

— Hiljaa, Pylväistön Arvid puhuu!

— Kuka siellä pyysi?

Kuiskitaan nimeä mies mieheltä, ja kun se on saapunut puheenjohtajan korvaan, lausuu tämä kohteliaasti:

— Jahah, jahah, olkaa niin hyvä, herra Arvid Pylväistö.

Kaikki kääntyivät ovensuuhun. Sällit ja paikalle saapuneet rengit, jotka olivat täyttäneet puolen salia, heristivät korviaan. Hieno kirjoittajatar siristi silmiään, sillä hän näki todella ensikerran miehen amerikalaisessa sotilaspuvussa.

— Arvoisat toverit, kansalaiset ja herrat! — kuului vaatimaton ääni — työmies Opatias Omenamäki kysyi: mitä hyötyä on isänmaalle siirtyä punasesta järjestyskaartista valkoseen suojeluskuntaan. Kysymykseen on jo vastattu, mutta tämä vastaus tulkitsi vain omistavan luokan käsityksiä. Omistamaton jäi alakuloiseksi, että on sattunut syntymään omistamattomana. Hän on kirjottautunut punaseen kaartiin. On käynyt työläisten kera harjotuksissa, tietämättä ollenkaan rikkoneensa isänmaallisuutta ja korkeiden herrain tunteita vastaan. Sallitaanko minun herra kamarineuvokselle tehdä pari kysymystä?

— Olkaa hyvä.

— Mitä hyötyä on todella suojella ase kädessä, hengen uhalla, herrain omaisuutta? Aikooko valkonen suojeluskaarti hyökätä työläisten kimppuun niillä aseilla, joita

olette ulkomailta niin paljon tilanneet? Ulkolaiset lehdet kirjottavat suurista asetilauksista Suomeen. Punasta kaartia ei ole perustettu rosvous- ja ryöväystarkotuksissa. Ei! Ei lähimainkaan, vaan se on nälkäisen kansan korkea ja jalo tahdonilmaisu, niiden, joiden tahdonilmaus ei ole koskaan tullut kuuluville. Punakaartilaiset ovat sanansaattajia nääntyneiden ihmisten matalilta majoilta. Te valkoset herrat ja rouvat, pistäytykääpä pöytään sota-ajan köyhimyksen asunnolle, joissa kalutaan leipää silloin kuin sitä on, mutta muulloin luita ja jäkäliä, joita te hallitusherrat olette suvainneet Suomen kansalle syöttää, säästääksenne valtion varoja ulkolaisiin asetilauksiin. Te näette mökeissä järjestelmänne loistossaan. Nälän sinertämät huulet haluavat leipää, mutta hankitteko te näillä verisillä "sankaripuheillanne" tälle kansalle leipää? Ei Suomen köyhälistön silmissä nyt kajasta ruusuiset isänmaalliset loimut, ei! Siinä erehdytte. Pikemmin jos tarkkaan katsotte, säihkyy niissä ankara tuomion tuli. Ne vaativat tilille. Nälkäisten lasten tuomitseva katse tahtoo tietää: miksi olette kutsuneet meitä elämään, miksi emme saaneet uinua iankaikkisuuden heräämätöintä unta, rakkauden ja lemmen maailmoissa? Omantunnon tuomitseva ääni ei estä teitä huutamasta: ne eivät liikuta teitä, hunttiomain ihmisten pentuja, jotka sikiöitään eivät elätä. Eikö porvariston vallan aikana heikompi väkevämmän kantapään alle sorru? Säälittä nousee porvaristo onnettoman yhteiskuntamme kukkuralle. Suomen matalissa majoissa myös on huomattu, että historiallinen hetki on tullut. Kävi kuinka kävi, nyt se on päättänyt yrittää, nousta tahi kaatua! Luinen nyrkki on noussut, päätös on tehty! Suomen köyhälistön turva on punakaartissa. Se ei aijo rukoilla keltään mitään. Jos tämän kaartin armoille valkoset alis-

tutte, löytää koko Suomen kansa vasta silloin isänmaansa. Silloin heillä on jotain suojeltavaa, puolustettavaa.

Se oli tullut kuin isku taivaalta. Juuri noin sitä piti sanoakin! Ja humina yltyi huudoksi:

— Oikein puhuttu! Hyvä! Hyvä! Eläköön punanen kaarti! Puheenjohtajan vasara paukkui hirveästi.

— Olkaa hiljaa, kamariherra puhuu!

— Olen...

Meteli ja vihellys ovensuussa vihdoin taukosi pilkkasanoihin:

— Antakaa faarille vuoro!

— Ettekö kunnottomat voi olla sitä aikaa hiljaa, kun vastataan? ärjyy puheenjohtaja. Valkorusettinen aukoo suutaan pöydän takana:

— En... ensinnäkin omaisuuskysymykseen vastaan: miksi ei ole kukin itselleen hankkinut omaisuutta, eihän sitä kukaan kiellä.

— Oikein, kuuluu etupenkistä...

— Oikein, huutaa ääni ovensuusta — silloinhan olemme me omistamattomat vapaat suojelemasta herrain omaisuutta.

— Oikein, vapaita ollaan!

Puheenjohtaja jyrisee:

— Ei täällä sakilaiset saa huutaa!

— Älä känise, kuivanokka!

Puheenjohtaja takoo kuin paras seppä:

— Saatanat, olkaa...

Etupenkissä puhuu metelin aikana matalalla, mutta kuuluvalla äänellä joku tilanomistaja:

— Älkäähän ulvoko punikit liiemmäksi. Hyvä teidän on siinä nyt heilutella ja huiskia häntiänne kun ei ole vielä kärpästä ja paarmoja pörräämässä. Mutta jahka

tässä "patsari"-autot alkaa jyrrätä ja kiusaavia kärpäsiä lauman laskemme, niin ryssien aroille kiilitte hännät pystyssä. Ja joka pakoon silloin ei pääse, niin punikin sääriluista tekevät lahtarit juhlapiipun varsia.

Puheenjohtaja pyytää:

— Mutta hyvät herrat ja kansalaiset...

— Ettei minua väärin ymmärretäisi — jatkaa masentuneena valkorusettinen — kutsuu rakas isänmaa meitä kaikkia riveihin. Tämän kansan voimat kaikki tarvitaan ajamaan vihollista pois. Ja kertakaikkiaan tehtävä selvä vieraista ja omilla tultava toimeen.

Puheenjohtaja luki keskusteluista tulleen päätöksen:

— Suojeluskuntaan ovat tervetulleita kaikki rehelliset isänmaanystävät. Nyt otamme nimet kirjoihin.

Salista poistui suuri joukko työläisiä. Arvid Pylväistö ja Konsta Kiiskilä seurasivat mukana. Kukaan ei enää huudellut pilkkasanoja.

Hieno kirjurineiti kyseli eräältä emännältä:

— Mihin ne nyt lähtevät?

— Varmaankin työväentalolle.

9.

Punasia vastaan emme taistele.

Kautta huoneen lehahti väljempi henkeäys. Omien joukossa sai ajatella ja lausua sanoja, joille aina tiesi tulevan palkkioksi kiitoksia. Isänmaan asia elähytti kaikkia, kaikki tahtoivat sanansa saada sanotuksi. Työläisten poistumisen jälkeen tuntui samalta kuin selkäsaunan saaneelle, joka on päässyt pälkähästä. Kaikki kirjottautuivat, sekä isät että pojat. "Lotta-svärdejä" ilmottautui posket hehkuvina. Kaikkien talollisten ja kartanoiden tyttäret kirjottautuivat jalosukuisen neidin kehotuksista. Olihan neiti Katarina Saloheimo itse vaivautunut Hämeen sydänmaille asti lounaisesta Turusta saakka. Hienoissa silkkihepeissä astui tämä ylimysnaikkonen pöytänsä takaa ja asettui istumaan paksuvartaloisten maalaistyttärien keskelle. Jopa hän puristi näiden ruotuneita kouria. Neidin kaulaharsot olivat norsunluisilla pinnoilla koristetut. Kultaisella jalopeuravaakunalla oli kiinnitetty avoimen kaulan alle rintaan häikäisevän valkonen pieni silkkiliina. Kummassakin pikkusormessa ja kalvosimessa oli sädehtivillä kivillä kaunistetut kultakoristeet, sormukset ja rannerenkaat.

Hienoimman hajuveden tuoksu ilmaisi elävien ruusukimppujen piilevän povella. Lempeätä sointuisaa ääntä ei voinut kenkään vastustaa.

Keskustelu tyttöjen parvessa kävi hiljaa. Vihdoin eräs rohkeampi tyttö kysyi:

— Arvoisa neiti, tarvitseeko meidän mennä oikein rintamalle?

— Tietysti, tietysti, kultaseni, jos isänmaa kutsuu. Mutta älkäämme puhuko nyt siitä. Tulehan vierelleni ja kerro siitä nuoresta miehestä, joka oli niiden punasten joukossa.

— Tarkotatteko sitä, jolla oli amerikalaiset sotilasvaatteet?

— Sitä minä tarkotan.

— Hän on Arvid.

— Kuka Arvid?

— Arvid Pylväistö, veljeni.

— Veljennekö? Mitä ihmettä hänellä on tekemistä noiden joukossa?

Tyttö loi katseensa alas, mutta vastasi sitten:

— En tiedä. Hän juuri saapui kotimaahan sotarintamilta. Kaikki työläiset täällä olivat hänen ystäviänsä. Sattuma saattoi hänet kotiin kun häntä kipeimmin kaipasivat. Ulkomaalla on hän tullut yhä kummallisemmaksi.

— Miten niin?

— Siksi, että hän puhuu kotona ja kaikkialla asioita, joita minä en ollenkaan käsitä. Neidin uteliaisuus alkoi viritä. Hän päätti tekeytyä ystäväksi, veti kilpikonnannahkaisesta, hopeavitjoissa riippuvasta käsilaukustaan pussin pehmoisia marmelaadipalloja ja sanoi:

— Olkaa hyvä.

— Kiitos! Toisetkin tytöt silmäkarein katsoivat, mutta kun ei huomattu, niin katsoivat puheenjohtajaa, jota olivat seuraavinansa.

— Vai kaukaisilla mailla on veikkonne ollut...

— Niin, koulunsa jätti kesken. Mammalle sanoi siellä

olevan toista kuin kuivassa yliopistossa. Amerikassa, sanoi Arvid, oppii elämää käsittämään.

— Minusta ne sieltä tulleet gentlemannit ovat liian ylpeitä.

— Arvid onkin erilainen kuin muut. Kassu-veikko on kiltti, hänet te tunnettekin. Hän on koko pitäjämme isännistön suosima. Mutta Arvidia meidän mamma enemmän rakastaa, koska ei sano koskaan vastaan, vaan täyttää hänen kaikki toivomuksensa.

Alice pyysi neitiä kotiinsa illalla ja tämä lupasi tulla.

Kinastelu ja suuriääninen puhelu pääsi kokouksessa yht'äkkiä vauhtiin. Näytti siltä kuin Arvidin puhe olisi saanut hajaannusta aikaan. Romeaääninen Rajavaaran isäntä puhkui kiukusta punasena:

— Totisesti meidän poikain on erottava pois kaartista! Jos tätä peliä pelataan, että käydään omia työläisiä vastaan, niin minä en koskaan kannata omien kansalaisten enkä kenenkään aiheetonta murhaamista, niin valkonen kuin olenkin. Minä rakastan isänmaatani yhtä paljon kuin teistä kuka hyvänsä. Ja jos tämän maan kimppuun käydään vihollisaikeissa, niin olen minä valmis kuuden poikani kanssa heittämään talon työt ja tarttumaan aseeseen. Vaan punasta kaartia vastaan, jossa ovat meidän rengit ja torpparit, emme ikänä lähde! Sillä meidän keskinäinen kotirauhamme silloin rikottaisiin, ei vuosikymmeniksi, vaan sadoiksi. Ja jos heidät lyötäisiinkin tällä erää, niin nousevat he muutaman ajan perästä uudelleen. Ja jos heidät sittenkin lyödään, niin kuka tekee työt?...

— Joutavia! keskeyttää eräs isäntä.

— Turkastako sinä suusta sanan otat, puhu jälestä

niin pitkältä ja paksua kun haluttaa. Eikö ole parempi olla ihmisiksi, muutoin tässä voi työntyä nyrkki kurkkuun.

Tämä viimeinen mielenilmaisu tuli ponnella, jota vielä painosti vakuudeksi permantoon paiskattu tuoli. Esitys tapahtui eleellä sellaisella, että kaikki todella ymmärsivät Rajavaaran tarkottavan sitä, mitä sanoi.

Harvapuheinen ukko jatkoi:

— Minä olen yksinkertainen vanhan kansan mies ja rakastan suoruutta. Jos meistä ketä hyvänsä annetaan tuntuvasti selkään, ja vaikka selkäänsä saanut onkin tullut rauhalliseksi ja näennäisesti leppynyt, niin yhtä kaikki kirveltää sisua. Salavihkaa toivoo ja kantaa kostoa koko elinikänsä. Jokainen teistä pitäjäläisistä muistaa, miten Routtunen hakkasi Kalvolaisen tässä takavuosina, uskoen Kalvolaista perunavarkaaksi. Mutta kun Routtunen oli vuosien kuluessa melkolailla ajoreilaansa masentanut, ja eikä voimat enää jalanpäällisen sairauden takia olleet erin kasevat, niin ei kauvan sitten ole aikaa jäänyt jälelle, kun Kalvolainen pehmitti vanhan toverinsa selän yhtä pehmeäksi kuin mahankin puolen, ja siitä saakka on Routtunen kitunut nivusiansa, eikä terveeseen suoleen syönyt ole. — Niin, hyvät veljet, Riiteleminen on sitä vihonviimeistä peliä, ja jos mennään siinä tappeluun saakka aseilla, kuten nyt näyttää, on meillä pian perät paatissa. Sisällissota on vanhoilta kansoilta kuulemma vienyt koko hynttyyt. Rakkaan isänmaan vapaus on saavutettu niinkuin olen kuullut, suuressa Venäjän vallankumouksessa. Tämän kalliin lahjan on meidän ollut onni elävänä nähdä. Tämän lahjan saamisesta olisi meillä syytä suureen iloon. Koko Kalevan kansan tulisi nyt uhrituliensa äärille, ritvakoivujen ympärille kokoontua. Kaikkivaltiaan jumalan kasvojen edessä, sinisen taivaan alla tulisi meidän käskeä

kokoon suuret pidot, joihin ryssät ja ruotsit vieraiksi kutsuttaisiin. Ja vihamiestemme kanssa ystävyydessä sovun solmiaisimme vuosisadoiksi. Tämän tapainen ymmärtämys osottaisi kansamme todella olevan kasvaneen siihen kehitysmittaan, että se voi oman tiensä holhouksetta ottaa. Perustaa rauhan valtakunta pohjolaan, koko maailman silmäin edessä, olisi paras suojamuuri meillä, ilman minkäänlaisia linnotuksia ja västinkejä. Vapautuisimme pyssypajain pystyttämisestä ihmisten ammuntaa varten. Kaiken lopuksi vetäytykää kammioihinne ja puhukaa miehekkäästi jumalanne kanssa. Minun täytyy tässä kirkkoherran läsnäollessa sanoa, että et sinä ole lampaitasi näin tekemään käskenyt, vihaan sinä valkosia olet virittänyt. Eihän työväkikään turhia inu, henki ja elämä sillä on kysymyksessä. Miksi ette isännät tee myönnytyksiä? Meitä korpien raivaajia ja suorasukaisia maalaisia ei paljon kuulla herrain päivillä. Mutta täällä sivupuolillakin me seurasimme sitä sanasotaa, joksi istunnot muuttuivat. Ei sieltä ole enää lainsäädännällä vuosiin työkansalle mitään herahtanut. Minun mielipiteeni niissäkin asioissa on se, ettei rehdin miehen kannata turhia tinkiä. Eihän se vähäväkinenkään hengellään elä. Meidän talon maalla asustaa eräs Rotkoniityn Heikki, torppari, jonka teistä moni tuntee hyvästä kuokan käytöstänsä. Miehelle on herra siunannut tupatoukoa niin, ettei ole akka tassukka mahoksi joutunut yhtenäkään ainoana niinä 13:sta vuonna, joina ovat hoteissamme elelleet. Aluksi he raivasivat sinne Kontukorven laitaan peltotilkkusensa. Autoin alkuvuosina heitä rahalla ja rukihilla, milloin pannin, milloin puolikkaan. Jälestä aina maksoivat. Olihan sitä puhetta vero- ja taksvärkkipäivistäkin, sanoin: tee, jos varasi myöntävät, määrää en pannut. Riihillä olikin hän nöyrä

poika kulkemaan. Toipa sitten välistä metson ja pyyparin, minkä poikaset kinturilla kerestivät. Puolestani pistin rahamarkkasen lasten kouraan. Näin sitä on alustalaisten kanssa elelty. Olenpa heille tarjonnut omaa palstaa vallan kohtuullisella hinnalla. Vaikka hintaa minun mielipiteeni mukaan periä en tahtoisi, maata on liikaakin. Poikani tehkööt mitä halajavat, mutta itse vastatkoot teoistansa. Lopuksi lausun, että tällaisia vähäväkisiä vastaan riitaa rakentamaan en kehoita.

Isällinen Rajavaara oli lopettanut. Jotkut tuntuivat nolostuneen.

10.

Paatunut vastustaja.

Puheenjohtajana ollut konttoripäällikkö oli rutistanut otsaryppynsä, sillä nähtävästi hän katsoi velvollisuudekseen pelastaa lamaantuneen mielialan. Vihdoin hampaidensa välistä sai sanotuksi:

— Mutta mitäs sitten sanotte, kun punakaarti hyökkää niskaan, vaikkapa omia isäntiäänkin vastaan? Riisuu teidät aseista ja liioista varoista, tyhjentää elosalvot, ottaa parhaat hevosenne, lahtaavat härkänne ja kaiken karjanne, puhdistavat vaateaittanne? Mutta he eivät tyydy siihen. Ottavat valtiovallan, omistavat ja hallitsevat. Rautatiet ja laivat, tehtaat ja myllyt, sahat ja tukkiyhtiöt, kruununmetsät ja pankit, rahalaitokset, virkamiehistö ja virastot ovat heidän hallussaan ja palvelevat heitä. He eivät tunnusta minkäänlaista yksityisomistusoikeutta. Maan rajat ja linjapyykit menettävät arvonsa. He eivät tunne rajoja eivätkä raja-aitoja. Teollisuus ja kauppa, ulkomainen että sisäinen, joutuvat heidän käsiinsä. Koulujen ja kirkkojen pyhyys, ihmisen ja persoonan auktoriteetti poljetaan jalkain alle. Yksilön pyrkimykset tyrehdytetään. Huomatuimmat entiset nerot temmaistaan kansan sekaan nyrkitettäviksi. Tuomareiden korkeille istuimille kiipeävät hampparit, halkomiehet, ajurit tahi pikikyntiset suutarit, tallirengit tahi katujen lakaisijat. Tuomareiksi käyvät entiset sorkkarautain ja tiirikkain käyttäjät, lompakonnostajat ja väkivallan harjottajat. Ajatelkaas —

innostui konttoripäällikkö — ajatelkaas, että hallitukseen ja aina senaattiin asti tulevat miehet, jotka ovat kirkkojen kellareita kontanneet, ikkunoita öin puhki painelleet. Vankeja ja pahantekijöitä, jotka ovat kuritushuoneissa ikänsä istuneet, pannaan vankilatirehtööreiksi silloin kuin me, me sivistyneet ihmiset, istumme heidän kurjissa komeroissansa ruoskittavana. Ajatelkaas, että valistus-, kirkollis- ja kouluhallitusta hoitelevat miehet, jotka korpikuusten juurilla nokitonttuina torvia taikinoitsivat. Kirkkoherrana saarnastuolissa sunnuntaisin leuhkii joku jumalanpilkkaaja. Murhamiehet, varkaat, pahantekijät, pelätyt ihmiset saavat vapaasti vankiloista kävellä kadulle. Heistä tehdään vuorostaan vankila tirehtöörejä, poliisikomissarioita ja nimismiehiä. Huonomaineiset naiset, huorintekijät, lastensa murhaajat nousevat loistoon ja kunniaan. Portot ja lihalliset naiset ryöstävät kristilliset aviomiehet. Huoruus ja irstailu pääsee vauhtiin. Jumalan asettama puhdas ja pyhä avioliitto häväistään. Rouville ja herroille annetaan lupa mennä useamman kerran naimisiin. Prostitueerattuja ilotyttöjä elää hekumassa ja rikkoo rakkauden korkean lain. Kodin onni ja rauha häviää. Lasten ja vanhempain side katkee. Kotia ei tule olemaan, vaan häijy, likainen maailma, josta on sivistys ja Jumalan laki hävinnyt ja kaikkialla intohimot hallitsevat. Minä kehotan teitä, herrat ja rouvat ja arvoisat kansalaiset harkitsemaan vielä kerran annatteko isänmaamme lakien ja laitosten muuttua tuollaiseksi? Vai tahdotteko, että hyvä rauha ja järjestys vallitsee. Jos siis isäin työtä säilytätte ja rakastatte heidän kunniallista uraansa, niin on nyt joka miehen ja naisen tartuttava miekkaan ja sidekääreisiin. Ainoastaan nämä ovat lääkkeitä meidän kansalliselle mätäpaiseellemme.

— Hyvä. Oikein puhuttu. Eläköön isänmaa! Eläköön valkonen Suomi! Eläköön!

Kaikki salissa olevat, paitsi Rajavaara, huusivat monikertaisen eläköön-huudon, joka avoimista ikkunoista kiiriskeli illan kajossa ympäri koko kirkonkylän. Jyrkkä kalliovuori heikosti lahden takana vastasi:

— Eläköön valkonen Suomi!

11.

Kultaraha.

— Isä! Mitä ne huutavat tuolla Suomelassa? Ja mitä kaikki ihmiset niin hommaavat? — tiedusteli veneen soututuhdolla oleva poika. Mutta isä ei joutanut vastaamaan, vaan puikkaroi verkkoa. Poika odotteli isän vastausta ja vehkeili pitkillä airoilla, kuvitellen, että ne ovat haukan siivet ja että vene on iso kalakotka.

— Huopaa vasemmalla. — Hyvä — molemmilla hiukan, soh, riittää. Poika painoi airontyvet veneen pohjaan niin että "kotkansiivet" nousivat korkealle.

Uteli sitten:

— Mitä siellä oikeen huudetaan? Nyt minä lähden lentoon. Nyt kotka lähtee ja lentää, lentää, lentää — poika kuljetti ojennettua kättä ja etusormea hienossa kaaressa katse etäisyydessä — nyt se laski Suomelan harjalle — se merikotka. Poika puheli ja leikki merikotkaa. Isä puikkaroi. Ja kun verkon kohot nousivat pinnalle, sujui pää pian ylös. Isä valutti verkosta veden, nosti veneeseen, lausui:

— Ei liiku enää kala, pirakka muutama kuin hevosrossinaula, ei kannata liinoja kastaa. Mutta eipä ihmekään. Lehti on pudonnut, pian rannat jäitä karehtivat. — Mies puhalteli paleleviin käsiinsä ja puristeli kohmettuneita sormiansa polvien välissä. Sitten sytytti tupakan, painoi melan veteen ja höyrynä puhalsi savua kolean kylmään ilmaan ja alotti:

— Sinä, Antero, et taida paljoa käsittää politiikasta, jota jauhavat siellä Suomelassa?

— Tiedän minä. Martta on sanonut sodan tulevan.

— Mistäs Martta sen tietää?

— Kiiskilän Konstalta. — Isä nosti silmänsä hiukan ihmeissään pojan tietämisestä. Muuttaen puheen aihetta:

— Soudetaan nyt kaikin voimin. Minä melon täältä perästä. Laskemme suoraa kotirantaa kohden keritäksemme työväentalolle.

Vaahtopäinä kuohuivat laineet veneen perässä, kun viluinen, voimakas mies meloi lämpimikseen.

Niemessä parilatojen luona seisoi ihmisiä, jotka viittoilivat ja huutelivat soutajille. Ja veneessä olijat kuulivat:

— Hoi siellä! Älkää soutako sivu, ottakaa meidät veneeseen. Hetken seisoi soutaminen, vene liukui vauhdissa. Kun huuto oli uudistettu, käänsi perämies voimakkaasti suunnan ja laski rannalle.

Perämies sanoi:

— Meidän talon neitikö se olikin. Istukaa molemmat tuohon keskelle rinnan, minä käyn airoihin. Antero pitää perää.

— Antakaa minä pidän...

— Ei neidin tarvitse, kyllä Antero on laivuri.

— Kiitos teille Norola. Nyt ei tarvitse kiertää, kun on vieras.

— Olemmekos nyt varmat, ettei tämä alus uppoa? kysyi vieras, karvakaulurinen nainen.

— Siitä saa olla herrasväki huoletta, vastasi soutaja nauraen. Viime kesänä oli vene uusi ja pantiin talkoovä-

keä neljätoista henkeä. Laitaa oli senkin jälkeen vielä kolmelta sormelta.

Hetken päästä Norola kysyi:

— Minne sitä illaksi aijotaan?

— Kotiin, minulla on tässä pitkämatkainen vieras, puhui Tyyne. Alice jatkaen:

— Miksi Norola järvellä? Ettekö aijokaan työväentalolle?

— En tuota ole vielä kiirettä pitänyt.

— Lienevätkö äiti ja Arvid kotona?

— Eikö tuo emäntä liene. Mutta nuori herra... Ajatuksissaan katseli Norola vieraan naisen komeata kaulusturkkia, jatkaakseen äskeistä, sanoi: On mustan ketun nahkaa. Molemmat tytöt nauroivat. Tyyne Alice kysyi:

— Mitä se Norola puhuu, että nuori herra on mustan ketun nahkaa?

Nestori Norola souteli tukevasti ja harvakseen, oikasi lenkussa olevat polvensa ja ponnisti paatin kaarta vastaan melkoisella rytinällä. Vene liukui veden peilipinnalla ja joka vedon vaikutuksesta nytkähteli alus. Sanoi soutaja:

— On mennyt talolle. Hetken perästä: Olen sitä minäkin ammuskellut tuollaisia turkkihorreja. Vieras kääntyi punastuen arasti soutajaan.

— Vai on Norola metsästäjä. Kertoilkaapa, kehoitti Tyyne Alice hiukan teeskennellyllä osanotolla.

— Siitä on aikaa jo seitsemäntoista vuotta, kun palvelin Sandberg nimisellä laivanvarustajalla Turussa. Hänellä oli konttori Tukholmassa. Mutta hän harjotti paitsi laivurin ammattia, myöskin laajaa turkisten kauppaa ja vientiä aina Vienan rannoille saakka. Minä olin luottamusmiehenä kaukana pohjoisessa ja Arkangelissa. Ostelin

turkiksia lappalaisilta ja samojeedeilta. Ukko itse oli innokas metsänkävijä. Syksyisin saapui laivalla ympäri Skandinavian Muolaan. Valkosenkiven satamassa asustelimme monet herttaiset hetket. Kävimme ampumassa riistaa Kuolan vuorilta. Kalastajat matalissa majoissaan tarjoilivat turskanmaksa-paisteja. Ne olivat lihavia päiviä ne. Silloin sai syödä kalaa ja kalanrasvaa. Nämä sirkkuset, eiväthän nämä ole kaloja, laihoja ovat ja ruotoisia. Mutta kun kalaan on oppinut, niin täytyy kai koettaa.

— Töyhtöhattuinen Tyyne Alicen toveri vaipui miettimään ja havahtui sitten katsomaan soutajaa suoraa silmiin. Kysyi sitten Alice:

— Miten sitten palasitte Suomeen ja mihin joutuivat ne muut?

— Aina synnyinseutu on rakas, vaikka minä sitä en saavuttanutkaan. Paikassa, missä päivän ensi kerran on nähnyt, toivoisi sen myöskin sammuvan. Haluaisihan kotoinen hiekka hyönteisensä. Kun kerran ihmisruumiin kokoomus hajoaa takaisin alkutekijöihinsä, on tarkotus täytetty ja kiertokulku alkaa uudelleen.

Tytöt kuuntelivat tuon työmiehen merkillistä elämänfilosofiaa. Se oli heille uutta. Mutta he ymmärsivät ainoastaan lauseet, jotka koskivat kertomusta, kun hän edelleen puheli:

— Sandberg, lanvanrakentaja, sai hautansa Kuolan vuonon laineissa, samoin vaimonsa. Pohjoiseen jäivät, eivätkä milloinkaan palanneet.

Herrasneiti kysyi:

— Mihin joutui tyttö, joka oli heillä mukanaan?

— Pikku Katariina, heidän holhottinsa, hänestä todella en tiedä mitään. Kaaduimme purjeveneinemme korkeassa aallokossa. Pohjan tasapainolastina oli kiviä ja

vyöryi ne mukanamme mereen. Olin hyvä uimari. Suoriinnuin onnen kaupalla veneen pohjan päälle. Tytön aalto viskasi kauppiaan kanssa kalliosärkälle, mutta hyöky vei miehen uudelleen kun tämä yritti pelastaa vaimoansa.

— — —

Matka oli joutunut rannalle. Antero käänsi veneen lepikkopensaiden välissä olevalle telakalle. Vieraat seisoivat hetkisen rannalla. Norola riensi levittämään verkkoja teikkiseipäisiin. Vieras neito kaivoi kilpikonnannahkaista laukkuaan, ojentaen Anterolle paperipussin:

— Kas tässä, laivan oivallinen perämies! Antero otti tarjotun vastaan ujostellen. Kaunis käsi veti laukusta kimaltelevan kultarahan. Hän työnsi sen touhuavan Norolan kouraan, sanoen:

— Kun palaamme kartanosta, niin soudattehan takaisin. Hyvästi! He juoksivat tiehensä. Ja vaikka Norola ihmetellen äännähti jotakin, aikoi huutaa, jäi hän sanattomana rautaäyräälle, verkko toisessa, raha toisessa kädessä.

Norola puhelee:

— Niin on kuin vuohen silmä. Hei, Antero, mitä sait?

— Tule isä! Poika oli riisunut takin ja latonut sen päälle riviin makeiset, joita oli saanut. Takimmaisena oli pieni metalli-elehvantti, jolla oli punaset korvat. Isä otti kiiltävän pikkuesineen ja tarkasteli ihmetellen sen taiteellista kaiverrusta.

— Antoiko hän tämänkin?

— Antoi! Eikö ole kaunis? Vanha mies oli nuortunut ja kisaili riemuiten poikansa kera pitkin rantatörmää. Poika ihmetellen isän iloa alkoi painin ja tarttui vyötäisille. Isä alkoi:

— Päästä, meillä on kiire, emme levitä nyt verkkojakaan. Kalat vedämme läpi liinan ja asetamme pyydykset nauloille roikkumaan.

Nestori Norola oli Pylväistön toisviikkoinen muonarenki, asui kuusimetsän peittämässä rantamökissä. Nestorilla oli oma vene ja pieni venevalkama. Rantatupa oli ihmisasunto, jossa viihtyi yksinäisyys ja rauha. Mutta jos vieras sinne sattumalta eksyi, niin löytyi sieltä kätkettyä viehätystä. Matala maja oli aina ihmeen puhdas ja taitavan käden laittama, niin että pikku esineiden sirottelut tarkasti määrättyihin paikkoihin ilmaisi jonkinlaista taideaistia. Köyhä elämä ikäänkuin anteeksi anoen irtausi kevyeksi ympäristöksi, jonka esiin loihti keskellä puutteita tämän majan emäntä, ahkera työläisnainen. Mökin mustat seinät olivat sanomalehdillä paperoidut. Paitsi pajunkempuroista taivuteltuja huonekaluja, oli sivuseinällä pöydän luona pieni kirjahylly. Hyllyn lähellä oli käsimaalaus, joka esitti jäämeren kalliorannikkoa, jossa riehui ankara myrsky. Etäällä jäälohkareilla makaili hylkeitä, mutta lähinnä kalliosärkällä seisoi pieni tyttö hiukset hajalla, aalloissa ajelehti särkynyt vene ja haaksirikkoutuneita ihmisiä.

Isä ja poika astuivat tupaan. Pikkuisen hellauunin luona seisoi vanha nainen:

— Kylläpä te siellä viivytte. Olen käynyt tähystelemässä, kun luulin jo teidän sinne kokouksiin menneen. Sen tulimmaistako siellä koko päivää? Ovat käyneet etsimässä isää ja Kiiskilän Konstallakin oli asiaa. Levoton oli katseensa kun sanoi, etteivät herrat rauhaa alkaneet Suomelassa rakentaa. Kartanossakin kuuluivat taasen riidelleen. Piika-Stiina tässä hökäsi, että ilman emäntää olisivat veljekset tapelleet.

— No, istukaa pöytään nuhriaiset, jäähtyneet ovat ruuatkin. Tuossako ovat kalanne? Ei se kalastus enää ruokasuolaa maksa.

Norola oli äänetön. Poika tyhjensi makeispussin äidin helmaan. Isä viskasi kultarahan pöydälle vaimonsa eteen. Ihmetteli eukko kuultua kertomusta, kädet ristissä kuunteli ja ihmetteli. Sipasi niskaan valahtaneen liinan ja heitti rukin pyörälle. Kurotti vaimo korkealta seinälaudalta kahvijauhopurkkinsa, jonka vihreäksi maalattu tuohinen kylki kiilteli. Sanoi sitten:

— Minulla on tässä vesipata ihan kiehunut, pyöräytän kahvit.

— Juon ja syön sitten kun tulen, sanoi mies ja painui ovesta ulos.

Vaimo katseli pöydällä olevaa rahaa uudelleen ja uudelleen, katseli ja pyöritteli, puhellen:

— Välkkyy kuin säynävän suomus. Sitten vaipui muistoihin, nousi ja huokaili: Mistäpäs köyhälle kultaa.

— Onko äiti nähnyt ennen kultarahoja?

— Kauvan, hyvin kauvan sitten, mutta miksi sitä kysyt?

— Kuka on tuon taulun maalannut?

— Isäsi.

— Onko se kuva siitä hukkumisesta?

— Mistä hukkumisesta?

— Isä veneessä kertoi siitä kun olitte siellä jäämerellä.

— Kertoiko isäsi siitä?

— Kauniille tädille kertoi. Miksi hän ei ole minulle kertonut koskaan?

— Ehkä siksi, kuin olet vielä nuori. Siihen aikaan ja sitä ennen elimme paremmin. Elämä oli kauniimpaa ja

helpompaa kuin nyt. Siksi olemme sinua niiltä muistoilta säästäneet.

Vaimo mietti: miksikä Nestori kertoi? Mikä hänet sai sen tekemään? Eihän hän ole seitsemääntoista vuoteen kysyttäessäkään mitään virkannut.

— Syö äiti, syö yksi näistä pehmeistä kissankäpälistä. Panen yhden veitsellä puoleksi — kas noin. Poika vei marmelaadin äidin huulille. Äiti oli ajatuksissaan. Sitten levisi kasvoille ikäänkuin nuoruuden ihana valo. Korvalehdet punasina painoi suudelman Anteron silkinhienoille vaaleille kiharoille.

Ikävän tunne, joka oli johtunut siitä, ettei Kiiskilän Henna saapunutkaan sunnuntaiksi Rantatuvalle, jota Sirkka oli kovin odottanut, alkoi hieman häipyä.

12.

Työväentalolla.

Keskellä mäntymetsää, kauniilla, etelään viettävällä kunnaalla, missä tuoksui alituinen pihka ja tuore havu, sijaitsi työväentalo. Ulkoakin päin oli se rakennus työn temppeli. Mittasuhteet olivat sopivat. Talo alimmasta nurkkakivestään alkaen on sopiva tarkotukseensa. Harjalla liehuili punanen lippu. Lippuun oli ommeltu: "X. T. Y. 1906."

Kalliopohjaisella talon pihamaalla, humisevien mäntyjen ympäröimällä aukealla kuhisi kansaa aamupäivästä alkaen. Nuoriso laski leikkiä ja kisaili hietikolla.

Vanhempia, keski-ikäisiä, seisoskeli ryhmissä. Iäkkäät, harmaahiuksiset, kepin varassa keputtelevat vanhukset olivat hakanneet mukavia istumatiloja maakivien ja mättäiden vierillä, tahi istuskelivat rakennusaikaisten hirsijätteiden päällä. On saapunut useita tutisevia vanhuksia virttyneissä kirkkotakeissaan. Hiukset harjattuina ja kammattuina jakaukselle valuivat hatun alta harteille tuuheana kerpona. Jykevät, lyhyet miehenjantikat olivat olemukseltaan että luonteeltaan hämäläistä, juurevaa rotua. Työmiesten rautaisenkovat kasvot olivat kulmikkaat. Ne olivat liian kovat ja karskit, liian sulkeutuneet ja ynseän kylmät. Ilkamoiva ilme leikki ohuilla huulilla. Nämä ihmiset saattoivat vieraalle ihmiselle mulkoilla ja murjottaa kuin härät, hyvään päivään vastaamatta. Tahi jos vastasivat, kuului se hyminältä.

Nämä ihmiset olivat sydänhämäläisiä, keskeltä vuorista ja kiviravista maakuntaa. Kansan pohjajoukkoa, joka on kuin kivikkomäen rinne, kova ja jykevä. Tänne kiviraviin, vuorten väliin ja korpien komeroihin oli pesiytynyt vapaat aatteet. He hautoivat niitä aivoissaan jyvä jyvältä, murentaen hienoksi.

Hetken erikoinen asia oli tämän joukon saanut liikkeelle. Ojankaivajan köyry selkä oli ojentunut. Sulkeutunut mieli oli avautunut ja tullut pehmoisemmaksi. Silmät kysyvästi välkähtelivät. Nuoremmat, viisikymmenvuotiaat känsäkouraiset torpanukot laskevat leikkiä. Aihetta keskusteluun antoi yhä useampi Suomelassa äsken olleista.

— Loppujen lopuksi porvari on porvari.

— Vai niin sanoivat?

— Mutta mikä se *kamariherra* oikein on?

— Se on sellainen herra, joka istuu kamarissa.

— Ja antaa syöttää itseänsä kamarissa.

— Vai sellainen se on.

— Mutta mitä se sillä sisäisellä tarkotti?

— Sanoi olevan kiireen ulkolaisia vihollisia vastaan. Ja ettei nyt saa riidellä sisäisistä asioista.

— Mutta vaikka minä olen Tinuri-Jaakko ja tiedän minkäverran menee saltsyyraa, sinkkiä ja salmiakkia teidän kahvipannuihinne, ja otan tinauksesta vaivaisen puoli markkaa, niin lupaan tinata tämän pitäjän pannut ilmaiseksi, ellen olisi osannut vastata siihen kysymykseen.

— Luulenpa että sieltä tuskin sananvuoroa olisi saanut. Männistön Antti sylkäsi tupakkasylen ja käänsi mällin toiseen poskeen. Jurahti sitten ivallisesti ikeniään irvistäen:

— Vai oli ilma niin sakeata, että ei sana sekaan mah-

tunut. Olispa poikainkin pitänyt hieman äänekkäämmin hanata asiaan käsiksi.

— Kyllä siellä hanattiinkin, mutta eihän sitä hirvinnyt heti mörkyelämää nostaa, kun Konsta oli kerran käskenyt olemaan ihmisiksi. Opatias Omenamäki lisäsi:

— Pastori ja kirkkoherra istuivat ritirinnan. Paakkula itse pehtoorin kera. Tohtorin ruustinna ja ryökkynä. Koko pitäjän konkkaronkka koolla. Yrittelin minä puhuakin, mutta sisu toisen kautta laski kinttuihin. Kun meidän talonkin hallitusraali näkyi nirpistelevän nokkaansa, ajattelin, että jos tässä liikoja latelen, voivat vielä lisätä taksvärkkipäiviä.

Yleinen naurunrähäkkä.

— Ei, mutta annetaanpas Tinuri-Jaakon tuoda kuuluville mitä hän olisi vastannut herrassyötingille. Jaakko pyyhki silmänsä ja alotti:

— Jaa. Puhe ulkosesta vihollisesta on tekosyy. Bolshevikit ovat selvästi herrain vihollisia ja työväen ystäviä. Eipä pistäneet herrat nokkaansa viime viikolla vietettyyn *Suomen ensimäiseen vapausjuhlaan.* Ei! Yksin siellä työväki sai olla. Olimme niin herkkäuskosia, että uskoimme heidän tulevan. Uusi hallitus idässä on osottautunut ystäväksemme. Täyden tunnustuksen heti antoi. Mutta se herrain senaatti ja eduskuntaryhmä siinä vikuroi. Mutta herrat haluavat miekkasille. Ja koska he sitä haluavat, tulevat saamaan. Jos täällä venäläinen sotaväki on jotain häirinnyt, niin se on ollut joku tsaarin ryssien rykmentti, mutta ei bolshevikit. Ja koko rytäkkä saattaa olla provokatsionia, jotta saataisiin kansa kiihottumaan . . .

— Jaakon siellä olisi pitänyt olla selittämässä, huudettiin pihamaalla.

Pian kerääntyi väkeä sisään. Huoneessa oli ahdinkoon asti kansaa. Salissa oli hämärää ja juhlallista. Korkea katto kaareusi, ylävät ikkunat ja ovet loivat juhlatunteen. Punasen esiripun peittämä aukeama oli suuremmoinen. Kaareuman päällä oli lause: "Ihminen, tunne itsesi." Ei ollut se sitten Sokrateen päivien kulunut, kelpasi se elämänohjeeksi vuosituhanten kuluttuakin. Kuinka tämä kaikki on mahdollista syrjäisellä seudulla? Mistä tällainen palatsi on laskeutunut tänne erämaahan? Jos tiedustat heiltä, niin vastaa ken tahansa arvelematta: Konsta Kiiskilä ja me kaikki yhdessä.

Juhlatunnelmaa kohotti yhteislaulu:

Työn orjat sorron yöstä nouskaa,
maan ääriin kuuluu kutsumus.
Tää on viimeinen taisto,
rintamaamme yhtykää.

Tuhatpäinen raatajien juhla se oli todellakin. Vuosisatain mustasta yöstä oli taasenkin kaivautunut esiin kirkas ja hurmaava Suomen vapauden päivä. Kauvan tätä oltiin vuoteltu, kauvan tämän ajan eteen oltiin työtä tehty. Vuosisatoja olivat sukupolvet odottaneet ja turhaan harmaantuneet, ränsistyneet ja kaatuneet. Uuden polven rinnoissa kyti kirvelevä kaihon ja *Ilkan* kirouksen ja koston kylvö. Ihaillen kertoivat polvi polvelta muinaisaikuista sanaa, jolloin talonpoikaisraataja kalpaan kaatui. Jokainen nuori rinta sykähti unelmoidusta toivosta saada seista kerran saman asian puolesta sortajia vastaan. Nyt koettelemusten päivät lähestyvät. Proletaarinen hymni oli kuin herranehtoollinen uskovaisten sydämille. Se toi voimaa ja päättäväisyyttä. Yhteenliittymisen tunne oli avut-

tomuuden kannustamana syöksynyt esille jokaisen proletaarisen kansalaisen rinnassa.

Puhuja astui hitaasti esiin etualalle. Katselee, ei alota heti. Katsoo ja miettii — kenties. Hän on solakka, voimakas ja sopusuhtainen nuori mies. Kasvoista on elämä poistanut poikamaisuuden ja otsan kalvistanut liian aikaisin vakaaksi. Silmissä on surullinen tyyneys, melkein salainen ylevyys. Maailmanmiehen avartunut, varma käytös osottaa miehen käyneen ulkopuolella kotoisen kynnyksen. Vapaasti seisoo, vapaasti ajattelee, vapaasti on tuo mies astunut proletariaatin riviin. Koska valintansa on vapaa, on luottamuksensa sitä täydellisempi. Ei teeskentelyä, ei porvarin yksipuolista jörötystä, ei kylmäkiskoisuutta, ei ajatusta: "näin minä nyt alistun ja antaudun." Tämä mies on Arvid Pylväistö.

Juuri kun hänen piti alottaa, huomasi hän äitinsä ja Suomelan hienon neidin astuvan saliin. "Äiti tänne", ajatteli Arvid, "hän ei ole vielä koskaan tänne jalallaan astunut. Mitähän tämä merkitsee?" Arvid käänsi katseensa. Äiti oli silmännyt häntä tutkivasti. Hän alotti:

— Rakkaat kansalaiset ja toverit! Kuinka monesti olettekaan kokoontuneet tämän kotinne yhteisen kurkihirren alla! Kuinka monta kertaa olettekaan kiistellen asioita ratkaisseet! Julkisesti ja vapaasti olette puhuneet ja päättäneet kaikesta. Mutta nyt olemme joutuneet asemaan, jota emme voi perinpohjin harkitsematta ratkaista. Raskas kysymys on jokaisen meidän sydämellämme. Miten käydä sitä selvittelemään? Useasti ihminen elää hetkeen, jolloin selvästi näkee edessään perinpohjaisen muutoksen tapahtuvan. Ihminen näkee edessänsä kaksi tietä, joista toinen on valittava. Nyt teidänkin, toverit, jotka olette laajalta alueelta, on valittava toinen tai toinen tie,

muuta mahdollisuutta ei ole. Tovereittenne ja itsenne puolesta on teidän nyt ratkaistava kysymys: alistuako porvareiden vallan alle, vaiko itse nousta ja käydä johtamaan omaa kohtaloanne? Näillä kahdella johtolangalla on seurauksena vissi päämäärä ja arvaamattomat seuraukset orjuutetulle työväestölle. Toinen tie johtaa taisteluiden kautta hankittavaan vapauteen, toinen paariaorjuuteen. Suomen talonpoikainen työtätekevä rahvas on kerran, kauvan sitten, astunut taistelun tielle. Meidän velvollisuutemme on seurata esi-isäin antamaa esimerkkiä. Historia todistaa, että vaan taisteluiden kautta vapaus on saavutettavissa. Jos taasen kansa tyytyy harvainvaltaan, niin on seurauksena taantumuksen voitto ja yhä orjuutetumpi asema. Olemmeko kypsiä ottamaan vallan? Omaako nykyinen valtapuolue, sosialidemokraatit, sellaisen vallankumouksellisen kunnon kuin pitäisi? Onko siinä puolueessa sovittelijoita vaiko taistelun kannalla olevia? Hajaannuksia tapahtuu, muodostuu oikeisto ja vasemmisto. Parempi on niinkin, parempi hajaannuskin kuin perikato.

Puhuja lopetti. Kaikki kaipasivat lisää. Sanottu ja lausuttu oli uutta, sellaista, jota ei ymmärretty. Kaikkihan tahtoivat taisteluun. Mutta puhe ei antanut suuria vihjauksia kuinka vallankumoukseen on varustauduttava.

Konsta Kiiskilä astui kalpeana puheenjohtajan paikalle. Ensitöikseen hän kysyi:

— Annetaanko olla kokouksessa läsnä kaikkien?

— Puhutaan itsetiedoksemme!

— Puhutaan julki!

— Julki puhutaan! Mitäs tässä on salailemisia.

— Joka urkkii, niin urkkikoon, nyt ei ole kansan petturia!

Päätös tehtiin, ettei ketään käsketä pois. Konsta Kiiskilä puhui:

— Minun mielipiteeni on, ettei punasta kaartia liitetä suojeluskuntiin. Punasta kaartia on voimistutettava. Siihen on monin verroin varattava tilaa uusille tulokkaille. Tämä sentähden, että perinpohjainen varovaisuus on tarpeen. Sankkoina joukkoina aina valmiina ollen voimme jatkaa rauhan tehtäviämmekin, eikä olisi pelkoa. Aseistus on huono. Teeriä ja sorsia niillä voi hädistellä, mutta ei sotilaita ja vihollisia. Ainoatakaan kivääriä ei ole. Sirpit, viikatteet, seipäät ja nuijat veivät Ilkankin miehet perikatoon ja johtajan hirsipuuhun. Porvareiden käsistä niitä on otettava sitten kuin he niitä ehtivät saada. Tällä erää heilläkin on ainoastaan tyhjät nyrkit, ehkä joku aserapa. Voitte puhua vuorotellen. Mitäs Jaakko Tinurilla?

— Minä vaan johduin ajattelemaan sitä aikaa, jolloin lahtarit japanilaisella pistimellä veistävät valkosen leijonan alttarille uhrattavaksi oman heimonsa lapsipuolen selkämyksiä ja munaskuita. Milloinka tekee amerikalainen kuularuisku meistä hienonnettua hakkusylttyä? Milloin Saksassa oppineet palkkasoturit porvarien usttamina metsästelevät meitä.. Silloin totisesti emme ole ammutun variksen arvoisia. Jos me nyt odottaisimme porvariston asestautumista, olisi se samaa kuin painaa päänsä pölkylle piilun alle. Kyllä se niin on, että jos leikkiin lähdetään, niin ei aseita odotella porvareiden käsistä, tahi muutoin poltamme kyntemme.

— Rynkörannan Rehvaksella olisi puheenvuoro.

— Niin te puhutte kuin pahat, taitamattomat lapset: "jos leikkiin mennään" — tahi sanotte: "meidän on valittava yksi kahdesta." Sellainen puhe ei kelpaa, se on leikittelyä, valittavana ei meillä ole mitään! Leikki on

salakähmään porvarien taholta käynnissä. Siellä on täysi höyry päällä, kuulittehan sen puheiden sävystä jo tänään. Siellä on jo teidän päänne varalta aseet tilattu. Sama se, otatte iskut kädet ristissä tahi ase kädessä, armoa ei teillä ole, se on porvareiden päätös. "Niskurit", "villitsijät", "huligaanit", "tavaraintasaajat", "sosialistit" ja "roistomaisuus" on nyt kylvetettävä ja ohdakkeet perin juurin nisujen seasta pois kitkettävä. Bolsheviki-basillit poistettava ilman armoa. Se on lahtarien salainen sotahuuto. Olen minä ollut heidän kekkereissään ja monta heidän pussiansa viinoiksi laskenut. Juovuspäissään korvessa liittolaisekseen ovat luulleet. "Punikki", "puukko" ja "perkele" on heillä hampaissa joka sanan jälkeen. Tämänkin paikan suurimmat syökärit ovat jo koko syksyn keittäneet viinoja ja olleet pienessä hiprakassa siitä ilosta, mikä on tuleva.

— Kyllä Rehvas kuuluu tietävän yhtä ja toista. Samaa sanon. Käärmeitä on nyt rikkaat ja kavalia. Siksi onkin heti luikurit ja nöyräniskaiset potkaistava hiton kuuseen seastamme. Porvaristo luulee meistä suoriutuvansa kuin koirista. Mutta nyt onkin hetki tullut! Ne koirat purevat!

— Edellinen puhuja on oikea mies!

— Se on reilusti sanottu!

— Eläköön vallankumous!!

13.

Ennustus.

Vaivoin sai puheenjohtaja yleisön rauhottumaan. Eläköönhuudot kaikuivat ilmaan. Vihdoin alettiin pöydän luona laulaa *Marseljeesia*. Siihen yhtyivät kaikki täysin voimin. Kun viimeinen säe oli hivahtanut, sai puheenjohtaja sanotuksi:

— Malttakaa mielenne! On harkittava kylmällä järjellä.

— Valta heti työläisille ja porvariston johtajat vankilaan!

Valkopartainen, tutiseva vanhus työntyi silmät palavina pöydän luo, tönien kepillään Konstaa käsivarteen. Konsta ymmärsi ja merkitsi nimen. Jokainen tahtoi puhua ensimäiseksi. Vihdoin kaikki huomasivat puheenjohtajan kasvoilla tulistumisen merkkejä, ja kun hän nousi seisoalleen, riitti luja koputus vasaralla rauhottamaan kiihtynyttä joukkoa. Jokainen luuli ankaran sanatulvan ryöpsähtävän, mutta tämä hallitsi itsensä ja sanoi rauhallisena:

— Kalliosaaren Kalaukko saa puheenvuoron.

Kaikki vaikenivat. Toiset pakosta, toiset pilkallisella mielellä. Monet tunsivat hänet ennusteluistaan. Ilmoja tiedustivat maanviljelijät ukolta. Muutamat tahtoivat tuntea tulevia tapahtumia. Vielä tunnettiin hänet halpahintaisista suolakaloistaan. Yksinäisyydessä asui ukko omalla saarellaan. Kukaan ei tuntenut ukon nuoruutta

eikä ikää. Vanhus oli itse salaperäisyys. Nyt hän seisoi tuossa kurttuisin kasvoin ja rypistynein kulmakarvoin. Ukko alotti:

— Lapset. Minä olen katsellut ja kuunnellut ja varotan teitä, varotan ryhtymästä ajattelemattomuuksiin. Näette minussa hyvin vanhan ihmisen. Vain vaivoin voin pysyä koossa, kun luonto tahtoo ottaa omansa. Voin sanoa teille, että myöskin minä olen elänyt tätä aikaa varten. Vaikka olenkin viimeinen, luhistuva, kääpäinen runko, on minua elähyttänyt yksi toivo. Seison tässä viimeisenä aikalaisistani. Minua ympäröi vesaikko kaiken ikäistä uutta sukupolvea. Aikalaiseni ovat aikoja maatuneet, tovereitteni luut ovat valjenneet Lenan*) rannoilla. Tai ovat he katkaisseet niskansa tsaarin väkipuntarissa. Lapset! Turkin sodan edellä olivat samat merkit nähtävänä kuin nytkin. Voin teille kertoa myrskyisen syysyön todellisen ilmestyksen, kerron sen teille varotukseksi ja muistoksi. Kerron sen teille todistukseksi siitä, että jälkimaailma tietäisi minun totta aikanani puhuneen.

Yhä äänettömämpi ja rauhallisempi oli sali. Tuntui kuin se olisi äkkiä autioitunut. Ukko jatkoi:

— Se yö oli harvinaisen myrskyinen. Tuuli vinkui, tempoili ja ulvoi ankarasti. Tiedättekö miten suuri ja vanha on se uhrihonka siellä saaren kalliolla? Jos ette tiedä, voin sanoa, että sen juurella hämäläinen heimomme on loitsujaan lukenut. Tuota paikkaa pyhitin. Kuuntelin sinäkin yönä uhrihongan huminaa, olin sitä sadat kerrat ennen öisin kuunnellut. Silloin tapahtui sellaista, jota en ollut ennen koskaan nähnyt. Aukealta selältä nousivat aallot yli rantavallien ja myrsky hyökkäsi hirveällä voi-

*) Lena, virta kaukaisessa Siperiassa.

malla kalliolla seisovaa uhrihonkaa vastaan, joka rytisten ja paukkuen sortui alas vuorelta. Ja kun mustat yöpilvet vihurin mukana riekaleina kiisivät yli valjun, kuun valaiseman taivaan, seisoin minä vuorella, näin luonnon voimain teutaroimisen keskellä kuohupäisten aaltojen mukana keinuvan kolme venettä ilman airoja. Ja kun salamat taivaanrannalla välkkyilivät ja valaisivat näkyäni, huomasin ensimäisessä venheessä valkosen pitkän miehen, joka huusi: "Minä olen valkosen leijonan airut, ja ilmotan sankarieni voitosta, tuon punasille tulta, turmaa ja tuhkaa!" Vihuri viillätti veneen, mutta kohta ilmestyi ulapalle punerva purje. Kypäräpäinen keihäsmies huusi korkealla äänellä: "Täällä on Kalevan sotasampo. Se on nyt vapautettu valkosten rosvojen teräsvuoresta. Katsokaa Suomen köyhälistön taistelua! Voiton päivä on noussut!" Pian kantausi uusi ja kolmas purje, josta huuto kuului yli rannikon pauhun: "Minä olen maailman kansain airut ja tuon ijäisen rauhan maanpäälle." Kaikki pian häipyi pois, mutta minä menin rannalle ja huusin: Miksi minulle tämä näytetty on!? Mutta vastausta ei kuulunut.

Vaitiolon jälkeen vanhus jatkoi:

— Rakkaat lapset, kohtalon käsi on tarttunut teihin. Se viittoo täyttämään historian tahdon. Kärsimysten ja veristen tappioiden jälkeen kansoja odottaa ihana aamu, joka idästä nousee. Mutta minä en näe niitä aikoja, minun eloni mitta täyttyy nyt, kun valkonen leijona ui heimojen veljesveressä. — — —

Ennustajan sanat kumisivat tyhjinä ja kammottavina kuin haudan takainen ääni.

Ukko nosti päänsä vielä kerran ja kulmiaan rypistellen ilmaisi itsellään olevan jotakin sanomista:

— Lapset! Olettehan nähneet miten koirat itkevät iltakaudet päin pohjoista. Niiden vaisto vainuu verta, joka kohta virtailee. Oletteko huomanneet miten tänä syksynä huuhkaimet huuhkiivat vimmoissaan korpien pimennoissa? Raatolintujen mustat parvet etelästä ovat lentäneet ja taivaallamme laumoina tappelevat. Mutta teidän silmänne ovat sokaistut. Ette näe luonnossa olevia merkkejä. Te nauratte vanhoille tavoille ja tosiasioille, mutta ette senjälkeen naura kun totuus astuu esiin. Joilla paljon on, heille enemmän annettaman pitää. Joilla vähän on, heiltä kaikki pois otetaan. Mässääjille ja irstailijoille ojennetaan malja elämän makiata viiniä. Nälkäisille ja kurjille syötetään kylmää terästä ja hehkuvia rakeita. Raatajille ja nöyrille annetaan solmuruoskaa. Tämä sen tähden, että ovat uskaltaneet nousta herrojansa vastaan ja että kärsimysten mitta täytetyksi tulisi. Että kiirastulessa puhdistuisi todellinen kulta, jolla orjien veren kautta lunastetaan Kalevan kansalle vapaus. Koston huomen sarastaa!

Ukon vartalo laskeusi köyryyn. Hän aikoi paeta pihalle, mutta rotevat kädet tarttuivat ja kohottivat hänet korkealle. Eläköönhuudot halkaisivat ilman. Kun ukko oli kymmenen kertaa noussut ilmaan pääsi hän vihdoin irti. Tehtiin kunnioittavasti tietä.

14.

Sähkösanoma.

Työväentalon juhlasalissa Norola mietti puhujien sinkoilevia sanoja ja teräviä lausuntoja. Joku väitti kivenkovaan ansan olevan viritetyn työväen kompastukseksi, jotta saataisiin aihe aktiiviseen toimintaan porvareiden puolelta. Toinen sanoi Saksan kohta olevan perikadon partaalla, maailman sodan rautaisessa renkaassa, ja etsii viimeistä tilaisuutta Suomen kansan ryöstämiseen porvariston myötävaikutuksella. Kolmas piti pitkän esitelmän miten tämän maan porvaristo on isänmaan kavaltaja, joka myy köyhälistön etuoikeudet vieraan ikeen alle uudestaan. Että Suomen herrasluokka on kuin Juudas, joka veljiensä teurastukseen on ryhtynyt imperialistien avulla. Eräs huomautti, että on häpeällistä kutsua porvaria muuksi kuin lahtariksi.

— Saksa vallottaa Suomen ensinnäkin siksi, että se tahtoo näyttää maailmalle ehtymättömiä voimiaan. Toiseksi toivoo saavansa elinvoimia nälkiintyneisiin suoliinsa. Saada uusi liittolainen, se olisi todistus, vaikka pienikin, "paisuvasta vallasta." Hukkuva tarttuu oljenkorteenkin. Luulen ettei engelsmannikaan katsele tätä välinpitämättömänä. Turhaa on hakea apua ja aseita vieraista maista. Joutuuhan tämä syrjäinen maamme isojen pelinappulaksi. Tämän maan kohtalo on vierevällä pinnalla. Kaksituhatta palkkasoturia on ollut Saksassa aseharjotuksissa. Meidän pitäisi kyetä ottamaan valta käsiimme heti. Työ-

väen diktatuurin avulla pitäisimme valtaa käsissämme maassa, jossa suuri enemmistö työväkeä tukee. Jos tämä aikanansa oivalletaan ja heti sen mukaisesti toimitaan, voi kaikki onnistua. Vitkastelu lisää tulisien hiilien summaa työtätekevien pään päälle.

Puheenjohtajan puhuessa tunkeusi itsepintaisesti, huudoista ja vastuksista huolimatta, tomuinen ja hikinen mies väkijoukon lävitse puhujan luokse. Pisti käteen paperilappusen. Silmäsi puhuja sen sisältöä, kysyi jotain mieheltä, johon tämä nyökkäsi myönnytykseksi. Takana pyydettiin tilaisuutta ajatusten lausumiseen.

— Puheenvuoroja ei anneta ennenkun tämä sähkösanoma on luettu. Puheenjohtaja repi kuoren. Kaikki vaikenivat ja odottivat mitä se merkitsee:

— Helsingissä. Järjestyneen työväen ammattiliitto ja puolueen pääneuvosto on päättänyt, että ensi yönä kello 12 alkaa suurlakko koko maassa.

Hetken hiljaisuus oli niin syvä, että pöydälle pudonneen paperin äänetön risahdus voitiin kuulla kautta salin. Pian kuultiin halki mäntytörmäisen vaaran kumeat säveleet:

Veikot, siskot barrikaadein luo,
oi meitä uhkaa vaino taas.

15.

Norola arvostelee.

Norola seisoi kalliolla ja katseli väkijoukkoa joka oli tullut ulos salista. Hän kuuli takanaan äänen:

— Isä! Mitä seisot ja mietit?

— Martta! Tulehan tänne.

— Missä sinä olit?

— Järvellä Anteron kanssa. Tule kotiin illalla.

— Tulen, isäkulta, mutta nyt on mentävä kartanoon, on tullut ihmeen hieno vieras. Näkikö isä? Katso! Tuolla he menevät. Mikähän emännän pilasi tulemaan työväentalolle, jossa ei ollut ennen? Tyttö puristi isää käsivarresta ja riensi kuin lintu menevien mukana.

Norola katseli tarkkaavaisesti naisten jälkeen. Ajatteli sitten: kummankin käynti on samallainen — — —

Arvidkin oli siihen saapunut ja katsoi Norolan olan yli kahden reippaan tytön astuntaa, jotka äidin kahtapuolta laskeusivat maantielle. Sitten laski kätensä Norolan olalle ja sanoi:

— Mitä toveri ajattelee tästä suurlakko-julistuksesta?

— Niin. Sitä on minunkin mielestäni punnittava, mutta missä on Konsta?

— Tuolla kivien luona odottaa, kuten näette. Tulin teitä pyytämään, jos voisitte... Kolme miestä käveli alas männikön reunalle. Konsta sanoi:

— Sanokaapa tarkottaako sos.-dem. puolueen johto sittenkin täyttä? Olemmeko menossa aseelliseen vallankumoukseen? Norola arveli:

— Ehkä lähtevät näennäisesti aluksi. Ja lakkoa he ainoastaan ajattelevat.

— Tarkotatteko sen jäävän lakoksi? Eikö ole kysymys vallan ottamisesta?

— Pelkäänpä siitä tulevan pannukakun, vastasi hän epäröiden. Ehkäpä jotkut johtajistamme ovat herrahtaneet.

Arvid ihmetteli:

— Herratko? Eikös heitä voisi sentään tovereiksi kutsua?

— Lausunko mielipiteeni puolueestamme suoraan?

— Sanokaa kaunistelematta, ehättivät Konsta ja Arvid. Norolan leuka värähti:

— Olen porvareiden kanssa samaa mieltä siinä asiassa, että joukossa on leipäsosialisteja, suoranaisia etujen tavottelijoita. Tämän vakuudeksi voitte tutkia hävinneen vallankumouksemme raunioita, kuka siellä heistä kekäleitä viimeksi kohentelee...

— Mutta toveri Norola? Ettekö te *luota* juuri nousevaan vallankumouksen voittoon?

— Olen Kalliosaaren ukon kanssa yhtä mieltä.

— Mutta mitä hyödyttää sitten olla työssä mukana?

— Minähän pyysin vain lausua ajatukseni.

— Olkaa hyvä.

— Eduskunnasta tarkotan lausua, ettei se ole kansaa varten, vaan jonkinlainen varaventtiili, jossa sos.-dem. ryhmän eräs osa voi työväen suuren vallankumouksellisen kypsyneisyyden purkaa "parlamenttaarista tietä." Loistavilla "uudistuksilla" on hivelty kansan korvia, mutta mitä todellisuudessa on saatu vatsaparkaan. Raatajan asema ei ole vaaliuurnien kautta parantunut, vaan pahentunut. Alku on hyvä. Tulee nyt vaan käydä kaikkialla ottamaan valta

käsiin. Kaikki tuotantolaitokset on vallotettava pois yksityisiltä. Mutta ellei niitä nyt oteta, niin ottamatta ne perästäkin pysyvät. Osa puolueen herrasjohtajista voi kyllä panna vastaan.

— Voisiko otettu omaisuus yhteiskunnalla pysyä?

— Siinäpä se, jos voimme. Mutta vaikka ei pysyisi, niin otettava on sittenkin. Kansa huomaa kuitenkin tarkotuksen vilpittömästi mihin pyritään ja vaikka olen sanonut epäilykseni voitosta, ei se tahdo sanoa, etteikö sittenkin ole taistelu ainoa tapa, tuli voitto tahi tappio! Suomen kansan on saatava verikasteensa porvareilta, ei se ennen tunne sitä luokkaa. Kansa on aina liian hyväluontoista ja armahtavaista. Mutta toisin on Venäjällä, bolshevikit ovat olleet monissa liekeissä. On siis uhrien ja kärsimysten kautta karaistunut. Sen tähden se voittaa.

Maantiellä tuli heitä vastaan Olli, joka kertoi pyörällä juuri saapuneensa porvareiden kokouksesta, missä suurlakkojulistus oli vienyt kaikkien päät pyörälle. Kamarineuvoskin oli hakenut lakkiansa pitkin penkkien alustoita ja huutanut: "Jumaliste, hevonen ja kyytiä!" Konttoripäällikkö oli kiittelemässä pitkin pinteleitä ja etsi sitä herrasneitiä. Rovasti piti juuri nuhdesaarnaa Rajavaaralle, kun ovesta tullut mies huusi: "Tuhannen tulimmaista! Nyt me vasta koiranruuasta limpit syömme!" Rovasti oli suoraa alkanut syleksiä arvoisan yleisön päälle lavan syrjältä ja puhissut saamatta sanaa suustaan, pullisteli ja käänteli, sai vihdoin sanotuksi: "Ne punaset kyykäärmeiden sikiöt. Heidät saatana tuliseen järveen viskatkoon! Metsäkarjut ja skorpionit ahdistakoot isänmaan petturien pesiä ja sikiöitä!" Rajavaara oli yksin rehahtanut leveään nauruun ja huutanut: "Kas tätä juuri susi pukille antaa!", muut isännät olivat kiroilleet.

16.

Pylväistön hieno vieras.

Pylväistön emäntä kattoi pöydän raskailla kulta- ja hopea-astioilla, sillä hän tahtoi esiintyä arvokkaasti. Hän halusi ottaa hienon vieraansa vastaan mahdollisimman vieraanvaraisesti. Martta hieman ihmeissään hääräili sisäkkönä. Eihän hän ollut milloinkaan talossa luullut tarvittavan mokomia astioita, vaikka kaunistuksena kaapissa oli katsellut. Katariina Salonheimon hämmästys ei ollut suinkaan vähäinen. Hän oli tätä yksinkertaista taloa asukkaineen pitänyt suoraan sanoen henkisesti ja aineellisesti köyhänä. Olihan kiilto ja loisto ainoat, jotka saattoivat hänet herättää eloon. Rikkauden keskellä oli hän syntynyt ja kasvanut.

Pöytään kävivät emäntärouva ja Tyyne Alice vieraan kanssa. Perheen kaksi täysikasvuista poikaa olivat tiessään. Äänettömästi vaihtuivat ruoka-astiat ja -lajit. Tätä luontevuutta Katariinan täytyi tarkastaa.

— Työläisen tytärkö? ihmetteli Katariina kun emäntä esitteli Martan olevan muonarengin tyttären tuolta alhaalta rantatuvasta.

— Työläisten en ole uskonut olevan tietoista väkeä, uudisti vieras, ellen olisi itse tänä iltana nähnyt. Työläispiirejä en ole ollenkaan ajatellut. Kuinka he ovat luottavaisia ja rehellisiä! Ajatella sitä täsmällisyyttä siellä kokouksessa. Puheenjohtaja voi hallita kihisevän joukon ilman suurta ääntä...

— Konsta Kiiskiläkö? Miksei hän voi hallita omaa joukkoansa? Jokainen luottaa tuohon mieheen enemmän kuin jumalaan. Olen kuullut työläisten itsensä sanovan, että vaikka sotaan ja kuolemaan voivat mennä, jos Konsta johtaa.

— Sitä en epäile. Heidän joukossaan on valtiomiehiä ja diplomaatteja. Mutta mistä he ovat oppineet? Kuka heille on opettanut tuota valtioviisautta?

— Samaa minäkin olen pakotettu ajattelemaan. Olen aina Arvidia moittinut siitä, että hän niiden seurassa viihtyy. Poikaparka oikein ihannoi heitä, niinkuin joku suuri onni olisi säteilemässä siellä. Loistavin silmin innostuu puhumaan täällä kotonakin, jos vaan huomaa, että häntä vähänkin kuunnellaan. Amerikassa hän sen filosofian on oppinut. Ei huvittanut valmistua korkeakouluihin, vaan ulkomaille omin päin läksi. Siellä jo vuosikymmen vierähti. Nyt ovatkin veljekset niin kaukana kuin itä ja länsi toisistaan, eivät ymmärrä toinen toistaan. Nuorin vallankin tuli aivan kuin uudestaan syntyneenä takaisin, tuskin hänessä tunnen entistä poikaani. Ensin olin hänelle kova. Mutta sen sijaan että olisi suuttunut ja loukkaantunut, alkoi hän kärsivällisesti selitellä näkökantojaan. Nyt lopulta en ole puhunut mitään. Hetken vaitiolon jälkeen sanoi Katariina:

— Parasta lie vaijeta. Onhan poikanne täysi mies, joka itse vastatkoon kohtalostansa. Ja kukin pitäköön oman vakaumuksensa, kyllä sen, tämän illan perästä, myönnän. Tämä odottamaton vastaus virvotti murtunutta äitiä, joka sydämensä surut oli vieraalle tunnustanut. Tyyne Alice huomautti:

— Juuri saman asian takia onkin äiti saanut niin sanomattomasti kärsiä.

Emäntä alotti tutkistelevin katsein kysellä vieraaltansa:

— Voitteko ollenkaan sanoa, mihin tämä politiikka johtaa? Ajatelkaapas, minullakin on kaksi poikaa, yksi kummassakin leirissä. Nyt, kun pitkien vuotten odotusten jälkeen olen saanut heidät kotiin, jota aina ikävöin, onkin heitä seurannut viha kotoisen kurkihirren alle.

— Ehkä se viha onkin versonut juuri täällä, keskeytti Katariina, mutta vanha vaimo jatkoi:

— Ei ennen mitään tällaisista tietty. Onnellisina elelimme, ei ollut suuria puutteita, jos ei rikkauksiakaan. Kuitenkin rauha ja rakkaus asui majassamme. Työ ja puuhailu oli meille kaikki kaikessa. Heltyi emännän ääni. Tuskin voitte uskoa sitä onnea, minkä ruumiillinen työ tuo tullessaan, ken siihen on tottunut. Paljon saimme ponnistella mekin miesvainajan aikana. Lapset olivat pieniä. Mutta kaikesta huolimatta iltaisin iloisina, vaikka väsyneinä, palasimme metsältä kaskea kaatamasta, peltoa perkaamasta tahi nuottaa vetämästä. Aurinko silloin kauniimmin paistoi. Kauniimmin kultausi vuoren huiput. Kotiraintain lehviköt viehkeinä ja pehmoisina lehahtelivat. Lieneekö johtunut siitä, kun hänkin eli, että olin nuori myöskin minä. Nyt olisi rikkautta ja maallista hyvyyttä, mutta poissa viipyy kaoinnut onni. Tämän ajan ihmiset ovat tulleet kummallisen itsekkäiksi. Kukin kulkee omia teitään. Aatteet ja urat uurtuvat ja vievät kukin omille tahoilleen. Jokaisella on kiire oman toimen turvaamisessa. Ihmiset käyskentelevät kumarassa nuoruuden kukkakentillä. Tämän ajan ihmiset korpeentuvat polittisissa aatteiden rovioissa huolestuneiksi. Herttaisuus ja rakkaus luontoon sammuu. Viidakoissa ja rantamilla tämän kansan ihanteet olivat. Ritvakoivuin alla kannelta kauniisti ho-

peaparrat heylskyttelivät. Tuonne vuorille iltatulille kiipesi kansa. Ihaili vajoavan ruskon pilvihattaroita. Kas minä ja Tyyne Alicen isä, olemme eläneet silloin. Mutta meillä olikin elämän aamu. Ruusut silloin kukkivat. Olimme silloin köyhempiä, mutta onnellisempia. Te nuoret elätte politiikassa. Politiikka on iskenyt teihin. Te palatte henkisesti tietämättänne irti esi-isäin luonnollisista elämäntavoista. Mistä johtuu tämä kirottu uusi aate?

Nuoret olivat lopettaneet syönnin. Molemmat olivat kykenemättömiä vastaamaan. Marttakin tarkkaavaisena kuunteli. Osaaottavasti tytö olisi tahtonut lohduttavan sanan sanoa emännälle, mutta ei uskaltanut. Mutta vaimo valitteli yhä onnettomuutta, joka on edessä:

— Jos sota tulee, niin kuinka käy silloin poikieni? Kuinka käy meidän?

— No, emme usko, että sisäinen sota tulee. Ulkolaista vihollista vastaan varustaudummekin. Tässä tapauksessa työväestönkin on annettava periksi. Ei pitäisi asettua poikkiteloin isänmaan ja jumalan tahdon tielle. Veljessotaa ei saa tulla, eikä siitä ole pelkoakaan. Valistuneen työväestön tulisi ymmärtää ajoissa. Ja jos taasen jollain pienemmällä ryhmällä olisi halu asettua tiellemme, niin ei sillä ryhmällä ole aseita. Suomalaismielisiltä taasen ei tule niitä puuttumaan. Martan jälkeen katsahtaen: Aseita saamme Saksasta, Ruotsista, Kööpenhaminasta ja venäläisiltä, jopa aina Amerikasta asti. Ja kuten tiedätte ei meiltä tule puuttumaan käyttäjiä. Palkkajoukot ovat Saksassa oppimassa ja kohta siirtyvät pohjoiseen. Pääasia on että voitamme aikaa hieman.

— Minä uskallan sanoa, ettei neiti tunne työväkeä perimmältä pohjaltaan, alkoi emäntä, jota ei miellyttänyt koko asejutut. Työväen mielenkarvaus on huipussaan.

Heillä mieli on musta ja maltti tyyten lopussa. Maanalainen jyminä on kuulumassa, ketkä sitä kuulla tahtovat. Minun mielipiteeni olisi, että aseet nyt eivät auta, vaan suuret myönnytykset, olivatpa ne miten raskaita hyvänsä. Minä en ole poliittinen ihminen, mutta olen kuullut Arvidin selityksiä. Hänen sanansa eivät kiihoita, vaan valaisevat asiaa. Vahinko, ettei hän ole tällä hetkellä kotona. Myöskään en ole taikauskoinen, mutta kerron teille siitä samasta vanhuksesta, jonka tänään kuulitte ennustavan. Hän on hyvin merkillinen ihminen. Haluaako neiti kuulla?

Katariina hieman ylimielisesti naurahti ja sanoi:

— Niinkö, kertokaa, olkaa hyvä. Saduista olen aina paljon pitänyt.

— Luulen, että äiti tarkottaa Kalliosaaren Kalaukkoa. Kertomukset hänestä eivät ole valheita, vaan täyttä totta, sanoi Tyyne Alice. Ja hänen vertauskuvalliset ennustuksensa ovat ihmeellisiä.

— Häntä tarkoitan.

— Missä hän asuu?

— Saarellansa, meidän talon maalla.

— Ukon ennustus tuolla kokouksessa puistatti minua sittenkin, vaikka en ole taikauskoinen, kuten työväestö, joka otti kaiken todesta ja joutui kokonaan haltioituneeksi. Kyllä alhaista kansaa siinä suhteessa saa vetää nenästä. Mutta ukko on kuitenkin järkevä kieltämällä ryhtymästä mihinkään ajattelemattomuuksiin. Siinä onkin ukko meidän kannalla. Vanhus on satavuotias, harvinaisen vanha mies. Ensikerran näen niin vanhan miehen. Mutta mitä mahtoi tarkottaa Lenan rannoista? Kyllä ukko todellakin on vähän salaperäinen.

— Ettekö sitten todella tiedä mitään ukon menneisyydestä?

— Emäntä mietti:

— Jotain ehkä, mutta se olisi pitkä juttu. Sanotaan hänen ymmärtävän useita kieliä. Senverran tiedän, että vanhus on nähty öillä nousevan kasimatojen etsintään, tuonne toisen talon alle rantatörmälle, missä ovat olleet vanhemman polven aikaiset n. s. "Signen saunan rauniot." Vanhus ehkä muistelee unohtuneita aikoja. Kerrotaan hänen istuskelevan rauniokivillä usein aamun koittoon asti.

— Mitä hän siellä istuu?

— Sitä kukaan ei tiedä. Joonas-vaari, joka Signestä usein hartaudella puhui, kertoi tämän naisen elelleen ikävässä, hiljaisena ja suljettuna saunassansa. Koko ikänsä ikävöiden kaipaili kummallisesti kadonnutta miestään. Kuolinvuoteensa ääreen oli kutsunut minun isäni, Joonasvaarin. Tälle oli ukko uskonut salattuja asioita. Minun mieheni, tämän talon isäntä, oli Rantatuvan muonarengin Sirkan veli. Sirkka oli joutunut naimisiin rikkaan Nordessenin kanssa Lounais-Suomessa, mutta menetti kaiken omaisuutensa takaussopimuksessa erään laivanvarustajayhtiön vararikossa. Nordessen on unohtanut entisyyden ja asustanut Norolan nimellä jo seitsemäntoista vuotta, meidän rantatuvassamme, kuusikon keskessä.

Neiti kysyi terävästi:

— Onko Nordessenilla lapsia?

— Sanotaan olleen kaksi tyttöä ja kaksi poikaa. Vanhin pojista, samoin kuin tyttökin, olleet siitäpiden kasvatusvanhemmillaan, mutta eivät enää samoilla henkilöillä. Mitään tietoa vanhemmilla eikä kellään heistä ole. Tämä palvelustyttö Martta onkin juuri heidän tyttärensä.

Nuorin, Antero, enää kotona. Tunteeko neiti mielenkiintoa...?

— Ei ollenkaan, tahi miksikäs ei, mutta luulen sen samaksi mieheksi, joka sousi meitä yli järven. Tyyne Alice nousi pöydästä toisten mukana ja sanoi:

— Sama, aivan sama mies.

Katariinan pää oli mennä pyörälle. Yht'äkkiä muisti hänkin olevansa isätön ja äiditön orpo. Kasvatusvanhempansa olivat hukkuneet samallaisella tavalla. Hän olisi tahtonut vaipua ajatuksiin ja olla yksin. Katariina oli saanut vanhemmiltaan suunnattomia rikkauksia. Mutta huolimatta siitä, että oli saanut korkean sivistyksen, ei hän tuntenut koskaan itseänsä oikein onnelliseksi. Hän kaipasi oikeata äitiänsä, jonka sanottiin kuolleen, mutta se ei ollut varmaa. Ja sentähden oli Katariina vahvasti päättänyt aikuiseksi tultuaan etsiä asuinpaikat, joissa uskottiin heidän elelleen. Mutta suurista ponnisteluistakaan huolimatta ei hän ollut onnistunut. Turhaan kuulusteli tarkoin Kuolan kaikki vuonot ja kalastajatupaset. Kukaan ei ollut nähnyt konsaan heitä. Ainoa muisto oikealta äidiltä oli pieni punakorvainen elefantti. Sitä vitjoissa kaulassansa kantoi tahi mukanaan laukussa kaikkialla. Kun äidin muisti, etsi korun ja leikki sillä kuten lapset. Suudellen ja ihaillen katseli taideteosta.

Noronen — kuka hän? Ellei isäni, sitten joku muu, jonka täytyy tietää jotakin. Tämä ajatus hurmasi. Katariina päätti heti juosta rantatupaan, huutaa ja kysyä. Oi, hän tahtoi paikalla ilmottaa, sillä muuten ei kestä tätä kalvavaa kidutusta kauemmin. Nojatuolissa väsyneesti istuessaan ponnahti hän ylös. Huone oli tyhjä.

Martta astui äänettömästi sisään, kantaen kukkaiskimppua. Laittoi sen tyhjentyneen pöydän peittämälle

valkoselle liinalle asetettuun vesipulloon. Katariina virkkoi:

— Martta kiltti. Onko teillä siskoa? Tyttö ihmeissään nosti katseensa ja hämmästyneenä lausui:

— Ei ole.

— Eikö ole ollutkaan?

— Ei ole ollutkaan. Vastaus tuli niin varmasti, ettei ollut epäilemistä. Ja se pettymys saattoi Katariinan tasapainoon. Tyttö oli hävinnyt huoneesta. Hetken kuluttua näki Katariina kiharatukkaisen pään pistävän oven raosta:

— On minulla ollut kauvan sitten sisko, mutta hukkui.

Katariina astui kiihkeästi tuolista päin ovea:

— Mihin?

— Sitä eivät ole isä ja äiti kertoneet.

— Mistä olette tänne tulleet? Turustako?

— Kenties Vienasta.

Katariina oli saanut malttinsa ja sanoi:

— Jokos te kirjoittausitte "Lotta Svärdeihin?"

— En. Harvoin olen Suomelassa käynytkään.

— Ettekö halua auttaa isänmaata?

Katariina ajatteli, että ainakin hänet on siihen saatava hinnalla millä hyvänsä. Hän ei kuullut Martan kieltävää vastausta, vaan kysyi:

— Niin, kuinka te sanoitte?

— Sanoin, etten voi ryhtyä.

— Ja miksi ette?

— En voi, olisin tovereiden ja aatteeni petturi.

Katariina katseli alas. Miten omituisia ovatkaan nuo kaikki. Heillä on aate joka on isänmaata kalliimpi. Hän muisti miten tuo sama Martta oli esittänyt Kalaukkoa

nostettavaksi ja oli ensimäinen hänelle laulamassa. Samalla hänelle muistui koko äsken nähty kansanliike työväentalolla. Se vaikutti masentavasti. Jotain sanoakseen tiedusti Katariina:

— Mistä on työväki saanut varoja uljaan talonsa rakennukseen?

— Varoja on kerätty. Myös lahjoituksilla.

— Kuka on lahjoittanut?

Martta vei tarjottimen keittiöön ja puhui sieltä:

— Amerikan suomalainen työväestö on keskuudestaan kerännyt. Katariinan katse kierteli raskaissa tammisissa huonekaluissa, jotka eivät olleet valmistetut talonpoikaisasutusta varten. Juuri kuin oli aikeissa kysyä Martalta jotakin, työntyi Tyyne Alice hieman hämmästyneenä sisään ilmottaen sen saman Suomelan puheenjohtajan haluavan kiireesti tavata neitiä. Herrasmies itse astui kumarrellen sisälle ja alotti:

— Arvoisa neiti. Ilman muuta meidän tulee rientää junalle, joka tunnin päästä lähtee tältä asemalta ja joka on viimeinen ennen suurlakon alottamista.

Kiireessä sanottiin hyvästit. Sannotetulla pihakäytävällä ratisivat kyytimiehen kiessit. Rattailla istuva Katariina vielä kaukaa maantieltä huuteli:

— Norolalle terveisiä, etten voinut käyttää hänen venettään!

17.

Särkynyt sumukuula.

Norola, Arvid ja Konsta olivat laatineet hät'hätää suunnitelman paikallisia menettelytapoja varten, kehittääkseen suurlakkoa vallankumouksen sanansaattajaksi. Kaikki yksimielisesti hyväksyivät päätöslauselman: "Kaikki valta työväenjärjestöille!" Hyväksytyksi tuli rautatieliikennelaitosten kontrollin otto työväelle, puhelin- ja lennätinlaitosten miehitys. Työläisten kutsunta järjestyskaartiin. Kaikkien aselajien takavarikoiminen yksityisiltä työväen haltuun. Kokous hajosi laulaen suuren innostuksen vallassa. Miehet jakaantuivat osastoihin ottamaan vastaan vielä samana iltana annettavia määräyksiä.

Vielä tunti pari sitten ivailivat ja kikattivat porvarit puhelimitse toinen toisillensa kotoisten "punikkibolsujen" kaartista. Nyt he olivat lakanneet nauramasta.

— — —

Aika kului.

Rautatieaseman odotussalin sohvalla istui joukko työmiehiä kiivaassa keskustelussa. Aseman ympärillä levittäysi tyyni rauha. Junien vihellykset ja jyry olivat tauonneet. Talvinen halla hiiviskeli korvesta yötä hallitsemaan. Vasta vaipuneen auringon viime loisto nousi kuin haudasta ja leikkasi korkeampien mäntyjen latvuksia. Asemalaiturilla parveili pyhäpukuisia työläisjoukkoja. Siellä täällä hajaantui asemalta metsiin leveitä maanteitä, joita pitkin liikuskeli kansaa asemalle. Jokainen oli jänni-

tetyssä mielentilassa. Odotettiin kiihkeästi junaa, joka oli tuova varmuuden itsepäiseen ja häpeälliseen juoruun, jota suurlakon lopettamisesta kansan keskuuteen oli levitetty. Huhun kestäessä selvästi havaitsi miten mielipiteet jakaantuivat. Porvarimielisten kasvot loistivat kuin täysi kuu. Vahingonilon pirullinen kyy hiiviskeli heidän hymyilevissä suupielissään. Itsetietoinen proletaari, todellinen vallankumousmies, joko ei ollenkaan uskonut, tahi sitten uskoi ja harmista hammasta puri. Sisällä salissa kävi keskustelu:

— Toveri Rannantausta! Lukekaa se paperinne vielä kerran vakuudeksi.

Norola, joka oli mukana, lausui kiihkeästi:

— Toverit. Pyysitte Rannantaustaa uudelleen lukemaan lakon lopettamista koskevan sähkösanoman. Ettekö jo usko, eihän se kaipaa lisää, se on selvä. Sosialidemokraattiset johtajamme ovat meitä pettäneet. Osa heistä ei tahdo vallankumousta. He tahtovat pitää herrat edelleen herroina. Laiskottelijoita eivät raskineet ajaa työhön. He eivät halua porvariyhteiskuntaa muuttaa työtätekevien yhteiskunnaksi. Sanalla sanoen he ovat herrojen kätyreitä. Alas sellaiset johtajat! Nyt meillä ei ole muuta tekemistä kuin mennä kotiin perheidemme luo. Kuun parin kuluttua ovat palkkajoukot saapuneet ja on karamelleja kyllin kestitykseen. Silloin suunsoitolla ei ole merkitystä. Teräsputket puhuvat toista kieltä. Vasta silloin huomaamme kuinka suuria virheitä nyt tehdään.

— Voisinko sanaseni lausua?

— Olkaa hyvä, Arvid Pylväistö. Antaa kuulua!

— Koetanpa asettua ymmärtäväisten sos.-dem. johtajien tuolille. Rauhan ja järjestyksen palauttamiseksi heidän on ollut pakko lopettaa lakko. Ryöstöt Mommilassa

ovat omiaan kauhua bolshevikeja vastaan herättämään. Samoin olen merkinnyt heti maahan saapuessani, että huliganismi on versonut tässä maassa tavattomasti. Kaikellaisia aineksia on tunkeutunut puolueeseen. Vallankumous ei heistä hyödy. Juuri tämä porvarillisen yhteiskunnan kuona ja pohjasakka on apuna porvaristolle, mutta meille vahingoksi. Tovereina eivät saa olla kauppojen, myymälöiden eikä pankkien ryöstäjät, taskuvarkaat, puukkojunkkarit eikä muut yksityisyrittäjät. Ei! Ne mustat pakkoluovuttajat, jotka revolvereilla kiristävät porvareilta paksut lompakot ja pistävät omiin taskuihinsa, ovat porvareita ja elävät kuin porvarit. Ei kommunistista yhteiskuntaa kohden kuljeta niillä aseilla eikä sellaisella taistelulla...

— Mutta niinhän bolshevikit tekevät Venäjällä! huutaa ääniä kolmannen luokan odotussalin puolelta, jonne on kertynyt paljon kuulijoita.

— Joo! Venäläisistä se paha on täällä irti päässyt!

— He juuri ovat ryöstäneet...

— Sotilaiden morsiamet pukeutuivat silkkiin!

— Ja kultasormuksiin!

— Ovat lastittain tavaraa poiskin kulettaneet!

— Joo! Sanoppas siihenkin jotakin!

Arvid mietti ja lausui edelleen:

— Eivät he ole olleet bolshevikeja! Tsaarin armeijan valkokaartilaisia he ovat olleet.

— Siksipä ryssille lähtö liukkaasti on annettava!

— Lähtö on annettava, muuten puhdistavat Suomen!

— Bolshevikkihallitus paraillaan kuljettaa joukkoja pois tästä maasta. Venäjälläkin on juuri samaisia roskajoukkoja häiritsemässä vallankumouksen kulkua. Siellä on täysi työ taistella tätä valkosta porvarillista pahetta

vastaan. Työväki on siellä vasta ottanut vallan. Kaikesta päättäen taistelut ovat vasta edessä. Järjestys ei ole ehtinyt vakiintua. Sellaisessa suuressa maassa tapahtuu kaikkea. Suuressa vallankumouksen pyörteessä tuhoutuu paljo. Meillä tapahtuneet selkkaukset ovat pieniä, joilla ei ole merkitystä suuressa taistelussa. On erinomainen onni kohdannut maatamme maailman sodan aikana. Yhtähyvin voisi tämä maa olla suitsuavina raunioinakin. Puhuessamme kurittomuudesta voimme varmuudella sanoa, että vallankumouksen armoton koura käy yhtähyvin huligaanien kuin porvareidenkin kurkkuihin, sillä he ovat toisillensa läheistä sukua...

Juna ajoi asemalle. Kaikki riensivät suin päin sitä vastaanottamaan. Huutoja:

— Mitä kuuluu etelään?!!

— Kertokaa uutisia! Junan vielä liikkeessä ollessa huutaa vaunusillalla oleva punanen konduktööri:

— Lakko lopetettu! Säännöllinen liikenne palautettu! Paketteja viskotaan. Juna jatkaa matkaansa.

— — —

Kymmenen kilometrin kiivaan astunnan jälkeen istahti miesjoukko kivisillan kaidepuulle. Norola oli katkaissut alakuloisen äänettömyyden, heitti poltetun tupakkahylsyn veteen ja lausui:

— Partani alkaa olla harmaissa. Te, nuoret toverit, voitte vielä innostua ja kauankin kaunistaa tätä ajallista kasvitarhaa. Mutta kun viikatemies astuu heinälakehiselle, pyyhkii hän edestään sekä täysikasvuiset korret että vasta taimella olevan juurivesaikon. Elämän neste kuivuu pois. Nyt kun meissä on tarmoa ja elinvoimaa tulee meidän ajatella vastaisten tehtävien täyttämistä. Porvaristo saa nyt jatkaa rauhassa valmistautumistaan. Johtomiehemme

ovat osottautuneet kykenemättömiksi. Arvid aivan oikein puhui huliganismista. Sellaiset vallattomuudet olisi työväen järjestyskaartien pitänyt lopettaa. Porvaristo sai vettä myllyynsä. Olisi siten voitu torjua syytös punasen kaartin ryöstöistä. Kansaan vaikuttaa valkosten tunnuslause: "nouskaa sotaan omaisuutenne vartijaksi." Rivimme tulee pitää suljettuna roskaväestä. Menkööt porvarien leiriin provokatsionia harjottamaan. Tähän puhdistustyöhön ja kurin pitämiseen ei johtomme pysty. Meillä harvoilla ehkä tietoisuutta asioiden kulusta on, mutta näyttää siltä, kuin jäisimme sivuun tapahtumain todistajaksi. Meidän tulee kiinteästi neuvotella ja vaatia selvyys siitä, oliko lakon lopettamista vastaan monta. Vähemmistön tulee kokoontua ja asettua johtoon.

— Toveri Norola on oikeassa. On kutsuttava kokoon kiireimmiten vähemmistön miehet. On tiedotettava työväenyhdistyksille, että lähettävät edustajansa kautta maan.

— Se tehdään!

— Vallankumouksen täytyy jatkua! Sen täytyy elää!

— Toverit! Meidän täytyy jātkaa alotettua työtä kuoleman uhalla! Lahtarien täytyy löytää vastassaan joukko, joka ei taistelutta antaudu! Jälkimaailman silmien edessä meidän on pestävä pois häpeä Suomen työväen silmiltä. Vannokaamme taistelevamme proletaarisen köyhälistön asian puolesta! Luvatkaamme kaatua barrikaadeilla! Eläköön vallankumous!

18.

Kalliosaaren Kalaukon majassa.

Se sijaitsi saaren eteläisellä puolella, suojaisessa lahden poukamassa, jyrkän kallioseinän läheisyydessä. Saaren selänteellä törrötti kuivia petäjiä, joiden kontturaoksat käsivarsina ojentuivat ulapalle. Toiset olivat rantapiin ulkopuolelle kallistuneina kempuroina, niin alhaalla, että pitemmät oksat kevätveden aikoina piirtelivät läikkyviä laineita. Petäjät tarjosivat mukavuutta kalakotkille sihtailla otuksia ahtolasta. Metsot eksyivät mantereelta. Teeriparvet keväin sekä syksyin soittelivat mielin määrin rauhaisella saarella.

Venevalkama oli rantahaavikon suojassa. Teloille oli vedetty ruuhi ja vanha tasaperäinen karvaspaatti. Verkkoaitta oli kyhätty suuren kiven sivuun, joka siten muodosti lautahökkelin yhden seinän. Rantahaavikosta kalastajan majaan oli matkaa sata askelta. Santaiselle äyräälle olivat pudonneet punaset ja keltaset rantahaaviston lehdet, joiden kuivissa kerroksissa kahisi myöhäisen syksyn kolea tuuli.

Majan alapuoli oli rakennettu mukulakivistä, joiden valkonen kalkkisauma saveus osotti tekijänsä kätevyyttä. Hirsikerroksia oli ainoastaan neljä, joista kaksi alimmaista katkesi neliruutuisen pienen ikkunan aukossa. Kattotuohuksia peittivät turpeet ja sammaltuneet kivet. Sisältä oli tupa matala, mutta kuitenkin siksi korkea, että keskimittainen mies juuri ja juuri mahtui suorana

seisomaan lakilautain ja lattian välissä. Seinät valkoseksi sivelty, samoin sileäksi savettu kivinen muuri. Peräseinällä naksutteli geneveläinen, jonka pyöreän taulun yläosaan oli maalattu kappale sweitsiläistä alppimaisemaa taloineen, karjoineen, paimenineen ja lumivuorihuippuineen. Kellon kahden puolen on kuva, joista toinen esittää autioita tundroja ja aasialaista hirsirakennustapaa. Toinen kuvaa samojeedilaista aittaa korkeiden pylväiden päässä. Porovaljakoita ja nahkoihin pukeutuneita tunkuuseja. Kuvat ovat taiteilijan työtä. Pöytä on puhdas, sen yli on vedetty vihreä vahakangas. Paksu nahkakantinen raamattu on avoinna, koska on sunnuntai. Ukko on pyhätamineissa, ahavat harjattuina harteille. Hän häärii päivällispuuhissa ja puhelee:

— Eivät saavu, vaikka lupasivat. Kalanperkauspuukko kädessä käy ukko tavan takaa ikkunalla, paremmin kuulee kuin näkee. Tuoreen ahvenen paistettu tuoksu täyttää majan. Puhelee:

— Tuskin tänään. Vaikka aamulla jo kalaan aikoivat. No, ehkä illemmällä. Kalapannun, kirisevänä, nosti vanhus vapisten uunista rahille. Haki porstuan kaapista pytkyn kuivanutta kannikkaa ja kastoi vesikupissa. Istui eineelle, puhellen jumalansa kanssa:

— Sinä, joka ylhäällä asut: anna minulle vaivaiselle voimia tämän elonkipinän hankkimiseen. Ja sinä kohtalojen ohjaaja, armahda Signen sielua, jos se on tarpeellista, ja jos elämää iankaikkisuudessa on, valmista minua sitä vastaan ottamaan. Kuinka elämän luovuttaa voi, jota aina elää haluaisin? Sinä kaunis ja herttainen nainen, sua konsaan unohtaa en voi! Illoin sun katsettasi tähtitaivaan sikermistä etsin, sun tähtesi luona katseeni asustaa. — — — Ah Pentti! Sotakirveesi *minua* tavoittaa ei

voinut. Kuinka silloin Signe uljas olit. Miksi kohtalo mun kaukaisille maille kannusti? Miksi en Siperian aavikoiden halki tietä luoksesi löytänyt. Mutta täyttämättä se jäi. Löysikö tietä luoksesi koskaan sanantuoja? Vastausta kaikkeen vaille jää. Puhumaan ei puhkee puut, ei rauniot ja hautakummut. Poika ja tyttö, sanotaan, oli ollut Signellä.

Ukko unohti ruokansa ja tuijotteli tyhjästi yhtä ainoata kohtaa ikkunapielessä. Hän huokasi raskaasti. Kaikesta päättäen eli vanhus entisyyden salaisia, ratkaisevia hetkiä toiseen kertaan. Toisinaan oli kasvoilla toivoa ja riemukasta loistetta, toisinaan taasen kärsimystä ja häpeää. Vihdoin nousi äkkiä tuolilta, ojentui kuin nuorimies, vartalo tuli suoraksi. Kädet puristautuivat ja rinta nousi luonnottomasti. Läähätti:

— Pentti! Sinä koskit! Sinä saastainen perkele! Sinä saatoit kaiken tämän matkaan. Minä näytän! Te olette haudassa. Mutta luoksenne voin tulla, voin tulla vaikka heti jos tahdon, mutta minä en tahdo tehdä sitä. Minulla on elämässä täytettävä määräni pää. Kadehdin teitä. Me kolme olemme yhtä syyllisiä. Ei! Minä olen yksin syyllinen. Pentti, veliseni, anna anteeksi minulle, anna anteeksi.

Ukko kävi hiljaiseksi.

— Olen suuren synnin tehnyt, Signe.

— — —

Vielä kerran veti tyttö kirjeen poveltansa, luki, mietti, pisti paidan alle. Ruuhen vesille työnsi ja melaan tarttui kuin mies. Syysilta pimeni. Laineet loiskivat alastomaan rannikon raviin. Luomakunta lepäsi ruumislaudoillansa. Kuiva, kahiseva kaislikko oli ainoa kesän kauneuden kuihtunut hautaseppele.

Ravistunut ruuhi vuosi joka saumastaan. Vain vaivoin ulontui ulapalle alus. Minkä soudetuksi sai tyttö, sen tuuli takaisin laitalainehella kantoi, koska vettä oli ajettava ulos aina tuokion takaa. Jos itsepäinen oli aalto, sitä sitkeämpi vielä soutaja ruuhessansa.

Pääsi kuin pääsikin hämärässä hän saaren valkamaan.

Aukeni äänettä matala ovi. Heräsi vanhus vavahtain, tulijata tuimana katsoi, kun tämä virkkoi:

— Rauhaa sulle, ukko kulta! Yksinkö oletkin?

— Vasta Pentti poistui. Sinäkö Signe?

— En ole se, minähän olen Norolan Martta.

— Hyvä jumala. Mitä hourin. Vai Martta! Kun ihminen elää näin vanhaksi, niin yksin ollen heräävät muistot, ne nousevat kuin haamut haudastaan. Tänään taasen olen turhaan odottanut heitä tulevaksi.

Hyvä lapsi, riisu kenkäsi, minä teen tulta. Pian roihusi iloinen loimu. Kalaukko kysyi:

— Missä ovat isäsi, Konsta ja Arvid?

— Arvid ja Konsta ovat Tampereella työväen taistelujärjestöjen perustavassa kokouksessa. Isä on työssä kartanossa. Kiiskilään aamusella aikoi ja sieltä tänne, kun kokouksen kuulin täällä illalla olevan.

— Ei täällä ole ketään.

— Sepä ihme. Kuulehan! Uskon sulle asian, jonka suorittaa voinet.

Tyttö kaivoi kirjeen poveltansa ja ojensi ukolle:

— Anna tämä Kiiskilän Hennalle illalla. Taikka parempi jos Konsta sen saisi. Taikka Arvid itse...

— Annan ensitilassa.

— Sanomatta ken sen antoi.

— Senkin lupaan.

— Salaisen kokouksen täällä mökissäsi pitää uusi punakaarti. Päivällä eivät saapuneet, koska vihollisiasi ovat nyt nekin, jotka sosialidemokraattien lakon lopettamisen puolesta äänestivät. Ja heitä on paljon. Ukko ei kuunnellut. Puhui vaan itsekseen, nyökytteli harmaata päätään:

— Lakon lopettivat. Rikkaille aikaa antoivat, taistelua siirsivät. Rahvaan pettivät.

Rannasta kuului airojen kolinaa. Hiekkatie pihassa jytisi useamman ihmisten askelten alla. Porstuan ovi narahti, majan ovi aukeni.

— Hyvää iltaa tupaan.

— Tulkaat jumalan rauhaan.

— Majaan työntyi väkeä.

— Suokaa anteeksi Kalliosaaren vanhus, että olemme laineiden yli luvattanne astuneet valtakuntaanne häiritsemään yörauhaanne!

— Terve tuloa, lapseni. Olen onnellinen saadessani antaa majani suojaksi syksyn säällä. Mutta ketä sinä Arvid poikani tuot tullessasi?

— Tovereita ovat. Tämän Konstan ja hänen vaimonsa Hannan kai muistatte, Kiiskilästä?

— Miksi Kiiskilän Antin poikaa en tuntisi.

— Kas tässä kaukaisia vieraita, matkan pitkän tuttavia. Rosa Raita ja Aisakki Metsä Pietarista. Olen heidät vast'ikään Tampereella tavannut. Edustajina olivat Pietarin suom. punasesta kaartista. No nämä Norolat ja Ollit te tunnette. Arvid katsoi hieman punastuen Marttaa, joka oli osavasti seisonut muurin varjossa Arvidin takana. Nuori mies jatkoi reippaammin:

— Tulemme luoksenne neuvottelemaan muutamista tärkeistä asioista.

Ukko haki porstuasta ja rannasta laudan, joista saatiin penkkejä. Kaikki olivat iloisia. Illan kuluessa oli Martta laittanut liedellä yhtä ja toista. Ukko siirsi pöydän keskilattialle. Hennan ja Rosan suureksi ihmeeksi asetettiin matalan majan pöydälle valkea lakana. Sen päälle suuri puukuppi, jossa höyrysi kasa suurta haukea. Toinen astia oli uusi tuokkonen, jossa oli kukkurapäällä tulipunasia rapuja.

Ilta kului herttaisesti. Arvid kertoi:

— Eri puolilta maata oli satoja edustajia. Kaikki suuren innostuksen vallassa. Pietarilaiset suomalaiset toverimme, joilla jo on kokemusta taisteluista, olivat erinomaisena ohjaajana. Olen kuullut, että puolueneuvostossa sekä sos.-dem. eduskuntaryhmässä on hajaannusta, koska heistä Tampereellakin oli muutamia mukana. Ja vaikka oikeastaan eduskuntaryhmän myötätunto onkin puolellamme, on heidän joukossaan kaikenlaisia, jotka ovat vaarallisia. Sitä paitsi porvarit ovat esiintyneet niin kavalan salaperäisesti että se saattaa epäilemään. Herkkäuskoinen voisi uskoa heidät kohta kaikki herttaisiksi työväen ystäviäsi. Puuttuu vain, etteivät käy barrikaadeille samalle puolen meidän kanssa.

Kaikki nauroivat. Rosa jatkoi siihen:

— Voi tosi olla, että porvaristo mielistelee viimeiseen asti. Heillä on sellainen sopimus. Eihän aika ole vielä kypsynyt. Pitää voittaa aikaa. Se on heidän tunnussanansa. Mitä aseiden saantiin Venäjältä Suomen punakaartille tulee, on se suurien vaikeuksien takana. Kyllä saataisiin, mutta vain ostamalla kaikellaisilta salaperäisiltä hen-

kilöiltä. Bolshevikit eivät oikeen luota vielä teihin. He tahtoisivat vakuutuksen siitä, etteivät aseet joudu lahtareille Mutta aseiden kuljetus Suomeen suuremmassa määrin vaatii, että Kaakkois-Suomi ja Viipuri olisivat lähimain meidän vallassamme. Ja ennen kuin siihen uskalletaan, voi kulua kallista aikaa. — Puhuja kääntyi pöydässä ja kysyi:

— Miten on, Konsta Kiiskilä, aseiden kanssa täällä Hämeessä?

— Haulikoita, hyvä toveri. Niistäkin puuttuu panoksia. Ruutia ei ole, samoin lyijyä ja nalleja vähäisen. Suustaladattavia lintupyssyjä on, mutta kuinka me voimme ottaa niitä laskuihin. Sanoppa sinä, Arvid, joka olet Ranskassa ruutia haistellut?

Arvid nauroi, sanoi sitten:

— Parempi jotain kuin ei mitään. Konsta jatkoi:

— Parempi niin. Suurlakon aikana meidän pojat nuuskivat parisataa haulikkoa. Ja muutamia kymmeniä huonoja taskuaseita. Tuntuupa oikeen vahvalta, kun pojat astuvat sakissa. Niin että kyllä me ensi kiireessä karvat kärvennämme, jos vaan ruutia saisimme.

Rosa neuvoi:

— Takavarikoikaa kaupunkien asevarastoja. Asekauppoja, tarkoitan.

Toisten puhellessa asteli Kalaukko Arvidin luokse ja ojensi tämän käteen kirjeen. Kun Arvid oli sen lukenut, nosti hän katseensa ja tuijotti ukkoa pitkään ja hämmästyneesti. Kyseli jotain, mutta ukko pudisteli päätään. Kun sitten Arvid neuvotteli Konstan kera kahden kesken, päättivät he kirjeen sisällön lukea kaikkien kuullen. Kaikki vaikenivat:

"Bremenissä, 28-9-1917.

Veli Kaarlo Pylväistö, Suomi.

Käännyn puoleesi kiireimmiten saadakseni tietoja siitä aselähetyksestä, joka saapui suurlakkoviikolla sinne Tammisaaren rannikolle. Kun epäilemme punikkien kaappausta, on sinun heti matkustettava sinne. Ja mikäs piru sinua siellä pitelee, kun et anna kuulua mitään itsestäsi!? Pitäkää siellä silmänne auki, jumalauta, etteivät aseet bolsuille joudu. Kirjota heti! Tiedäthän sen helvetin hyvin, että täällä odotetaan rahaa! Saatanasti rahaa. Täältä ei aseet niin vain heltiä! Piirsi terveisensä punikkien kalman valkeudella: Valtakunnan arsenaalin päällikkö,

Kustaa Turpee.

P. S. — Parin viikon kuluttua toimita vastaanottajat Poriin kuten tiedät."

— Kustaa Turpee!!!

— Sekö kapakoitsija Chathamista?!

— Onko Turpeen Kustaa Suomen arsenaalin päällikkö?!

— No, eihän hänen laiseltaan parempaa voi odottaa, ehätti Konsta. Minä tunnen hänet paremmin kuin kuparirahan. Amerikassa kuului olleen komppanioiden pyssyhurttana. Kuulin hänen toimittaneen Arvidinkin vankilaan Wyomingin hiilikämpillä. Kaikki Amerikan suomalaiset tunsivat hänet samaisena keljuna. Kulki Kalevanritarina ja veljeysseuran jäsenenä. Vihdoin, kun antoivat potkun sieltäkin, oli hän idän ja lännen raittiusseuroissa. Toisinaan näytteli I. W. W:n poikien osaa. Toisinaan sosialidemokraattina. Kommunistit antoivat miehelle eräässä Marquetten kapakassa selkään ja paljastivat koko

kängin kesken lurjuksen pahat että hyvät puolet. Muutoin voin mainita, että hän on persoonallinen vihamieheni.

Rosa oli muistellut ja kuunnellut aikansa, kunnes puuttui puheeseen:

— Onkohan tuo sama Kusti, joka Sault St. Mariessa antoi meidät Yhdysvaltain viranomaisille ilmi venäläisinä vallankumouksellisina anarkisteina? No, ottakaapa poikaa "isänmaassa" vastaan.

Arvid kysyi Kalaukolta reippaasti:

— Kuka kirjeen on sinulle tuonut?

— Älkää kyselkö, toimikaa, mitä sen suhteen voitte.

Arvid kysyi kuitenkin:

— Onko kirje ollut jo omistajansa kädessä?

— Vanhus katsahti Marttaan, sanoi sitten rohkeasti:

— Ei ole.

Arvid ymmärsi. Kysyi suoraa Martalta:

— Postissa tämä ei ole tullut?

— Ei. Sotilashenkilö. Ja Martan täytyi kuin täytyikin puhua kaikki, kun oli ensin katsonut merkitsevästi isäänsä. Kun tämä oli nyökännyt niin hän jatkoi arkaillen:

— Tahdon sen viedä takaisin, muuten joudun edesvastuuseen. Toiset arvelivat:

— Takaisin se on vietävä.

Konsta taas virkkoi:

— Kirjettä emme voi antaa. Silloinhan tiedon saavat.

Vanha Norola arveli:

— Parasta olla antamatta. Asemamieheltä tänään sain tietää valkosten kulettavan hevosia rautateitse pohjoiseen suljetuissa vaunuissa. Tamperelaiset toverit olivat jo ottaneet poiskin muutamia vaunulasteja. Samoin on aseitten kuljetuksen kanssa. Salaista toimintaa on kestänyt

koko syksyn. Eräs jarrumiehenä oleva toveri oli neuvonut, että aselaivoista selville saannin vuoksi on paras tarkastaa satamia ja purkauspaikkoja. Ehdotan teille heti tämän kirjeessä mainitun aselaivan hakua.

Kaikki mietiskelivät äänettöminä. Rosa keksi:

— Kannatan heti rohkeata urkintaa. Arvid esiintyköön Kaarlo Pylväistönä, koska osaa esiintyä sotilasmaisesti.

— — —

Vielä samana iltana päätettiin, että Arvid, Olli ja Martta antautuvat vaarilliseen tehtävään ja matkustavat aamun valjetessa.

Toiset päättivät odottaa päivänkoittoa saarella, mutta Konsta, Henna ja Rosa puristivat tovereiden käsiä ja painuivat pilkkopimeässä majan pihalle ja summamutikassa paattihaavikkoon. Pian tottunut Konstan kotkansilmä keksi notkelman vuortenharjanteiden kohdalla ulapan yli, jota kohti käski Hennan pitää perää kun itse souti, sillä suunta vanhoilla tovereilla oli nyt kohden Kiiskilää. Rauhassa tahtoivat ystävykset viettää muutaman hetken.

Jalallaan tunsi Konsta pimeät polut, joita pitkin opasti alatse pikimustien kuusikoiden, lehdettömäin lehtojen, juuristen korpiteiden, kautta kivikkokolujen syvälle sydänmaalle, missä oli Hennan ja Konstan koti. Outoa oli kaupunkilaisen astua epätasaista tietä. Vaikeata oli väistellä pimeässä oudon, joka ei öillä ollut oppinut liikuskelemaan. Sentähden Hennalla oli hauskaa, kun sai kerrankin nauraa makeasti Rosan sokkosillaolosta.

Kiiskilässä oli ensikerran iloa ja riemua. Rosan täytyi olla yhden päivän asemasta viikon. Henna opetti Rosaa lypsämään, ruokkimaan porsasta, lämmittämään saunaa ja tekemään maalaistöllin emännän tehtäviä. Juurikkonie-

men raatari piipahti Kiiskilässä kyläilemässä, koska kuuli vieraita olevan. Henna arveli raatarin tietävän jotain uutta ja siksi hän kysäsi:

— Onko mestarilla uutisia?

— Sotaleiriä nyt perustetaan Pohjanmaalle.

— Kuka sanoi?

— Kaskurin puustellista ovat myyneet hevosia herroille. Ja Paakkulan piika oli sanonut, että Pylväistön Kassu-kenraali loirii miehiäkin. Ja Kekäleojan Markku oli lupautunut suuresta maksusta kenraalin kuriirille hollimieheksi. Ja Hanhelan Opatias on tehnyt kymmenen hevosmiehen kuormakyydistä sopimuksen ensi lumikelillä aina Hämeenlinnasta Jämsän jokivarteen asti.

Molemmat naiset heristivät korviaan. Rosa kysyi:

— Vai sotaleiriä Pohjanmaalle! Oikeinko totta sotaleiriä, ja ketä vastaan?

— Ryssiä vastaanpa tietenkin. Heti joululta hyökätään Helsinkiin. Jos ei rätningit pahasti vitraa, niin sieltä sitten marssitaan Viaporin västinkiin. Tykin suut käännetään "Korstanttia" kohden ja aletaan paahtaa.

— Mikä se "Korstantti" on?

— Se on "Korstantti."

— Ja sen jälkeen?

— Se on Pietarin lukko. Viipurin kautta marssitaan Karjalan kannasta pitkin ryssien pääkaupunkiin. Inkerinmaasta ajetaan ryssät Muskooseen, sinne mistä ovat tulleetkin. Suomen raja vedetään koko Karttula-Inkerin ympäri vepsäläisten kautta Vienan merelle. Kas silloin ei ryssä enää sano että "vot, vot, vot." Kas silloin meillä on se *valkosten jalopeurojen maa* pohjoisessa, josta bipliassa kirjotettu on.

— Mutta se mestari on vallan innostunut. Ja tietomies. Itsekö olette kaikki funtierannut?

— Paakkulassa kirk'herran kanssa patruuna puheli pöydässä. Olin siellä vasta viime viikolla vällyjä ompelemassa.

— Mitä muuta pastori tiesi?

— Kirjeet nyt kaikille "kihulisteille" sanoi oikeen konsustorjumin kautta määrätyn kirjotettavaksi. Ja kun rovasti tiesi minut entiseksi lakituvan kirjuriksi, niin pyysi avuksensa.

— Ja mitä niihin kirjotetaan?

— Sitä niihin kirjotetaan, että konsa herran pasuunan äänen kuulette, peskäät sen varalta itsenne ja valkeihin vaatteisiin pukekaat ja ruumislaudat silosiksi höveltäkäät. Sillä herran enkelin miekka tunkeutuu ovelta ovelle sydämiin ja munaskuihin. — — —

Kun naiset olivat puhuttaneet mestaria kyllikseen, pyysi tämä lupaa tulla kylylle, jos huomeniltana lämmittävät saunaa "yksiin löylyihin." Nauraen kutsuivat ystävykset mestaria.

19.

Papisto siunaa elävät ruumiit.

Muutamia viikkoja suurlakon jälkeen tuntui siltä kuin pahin olisi ohi. Tuntui siltä kuin rauha olisi palautunut. "Paremmat ihmisetkin" tulivat kohteliaammiksi. Isännätkin haastelivat pikkusista turhista asioista torppareidensa kanssa. Elintarveviranomaisetkin, jotka olivat rikkaiden vihaamia, saivat ihmeen helposti haluamansa tiedot. Olivatpa isännät itsekin apuna varastojansa näyttelemässä. Emännät tarjosivat parasta mitä löysivät. Päivällinen tarjottiin liiallasella kohteliaisuudella. Tarkka nenä vainusi ja haistoi jotakin o'evan ilmassa.

Posti toi säännöllisesti kirjeen jokaiselle sosialistille. Moni henkilö, joka tuskin ikänä kirjettä postista odotteli, sai sellaisen hämmästyksekseen. Kirjeiden sisältö oli salaperäinen, monasti uhkaava, tahi uskonnollisia tunteita järkyttävä. Kirjeissä puhuttiin pikaisesta valmistautumisesta ijankaikkiseen elämään. Pahuus ja veriruskeat synnit painostivat kirjeen saajan omaatuntoa. Niistä johtuva herran ankara koston käsi uhkasi tuholla mainittua henkilöä. Suuresta onnettomuudesta pelastaa ainoastaan nöyryys ja ankara rukouksiin antautuminen Herran Jumalan jalkain juuressa. Kaikesta päättäen kirjeiden lähettäjät olivat täysin tietoisia asemasta. Mutta papisto olikin isänmaallisten roistojen kätyreinä alottanut elävien ruumiiden siunauksen. Tekopyhänä se lahtariaatteen puolesta vetosi köyhän kansan kristilliseen mielialaan ja kuuliai-

suuteen. Uskonnon kahleissa oleva yksinkertainen kansa kuuli sunnuntaisin saarnatuolista jumalan sanan ruoskimista lain ja esivallan puolesta. Sitä vastaan nousseille ilmotettiin tulevaan maallisen koston jo täällä ajassa, joka nyt väikkyi jo silmäin edessä.

Koska perimmältä pohjaltaan Suomen kansa oli katkismuksen kansaa, ja vaikka nuoriso ei elänytkään ulkokultaisuudessa ja ollut vanhempien veroinen, ei se koskaan asettunut uskonnonharjottelijain tielle. Päinvastoin tottelevaisena nauttivat rippikouluissansa herranehtoollisensa ja sakramentit. Yksikään Suomen papeista ei olisi voinut asiaa toiseksi väittää. Kansan paatuneisuushan johtuu papiston kelvottomuudesta. Jos väitös ei ole oikea, on tuhatvuotinen kirkollinen työ turha, sillä kaksikymmentä miespolvea on vaeltanut kadotukseen ja papista perkele ripustaa lihavimman paistin korvennusvakkanaansa.

Hetkellä, jolloin papisto tunsi kansan olevan kiihtyneen ja sielullisesti liikutetun ja herkän ottamaan vastaan tunne-elämän järkkymistilan takia uskonnollista humpuukia, oli se omiaan epäröivissä tekemään hajaannusta. Niinpä Suomen papistollakin on osansa työläisarmeijan kohtaloissa. Kohtuullisen matkan päästä täytyy todeta, että murhaajien verisin käsin puki papisto lumivalkean messukasukan yllensä noustessaan saarnatuoleihin ja kehottaen kansaa alistuvaisuuteen, lahtarivallan nöyrään alamaisuuteen 1917, jota valtaa ei kansa tuntenut, eikä koskaan tule omakseen tuntemaan. Kun "sananselittäjien" piti puoltaa sorrettuja ja Kristuksen opetuksien mukaisesti puoltaa osattomia, köyhiä ja alastomia, kun heidän olisi pitänyt kehottaa ja valmistautua tukemaan oikeudettomia, nääntyneitä ihmisraukkoja taistelussa, ryhtyivät musta-

kaaput kätyreiksi onnettomia vastaan. Koska asia näin on ollut, niin älkööt kirkkoruhtinaat pitäkö pahana jos kerran kansan käsi ulottuu Suomen papistonkin lipereihin ja antaa sille ansion mukaan.

20.

Kuinka vallankumousta tehdään.

Tilaton torppari- ja mäkitupalaisväestö oli isäntien taholta saatettu raivoon ennenkuulumattomilla joukko uloskäskyillä ja irtisanomisilla. Isännistö kautta Suomen oli kuin vimmassa. Torpparittomatkin yltyivät puskemaan härkämäisellä sisulla vihaa päivätyöläisiin. Maailmaansodan aikana kasvoi porvariston saalistus polttavaksi nylkemishurmoksi, jolla ei ollut määrää eikä rajaa. Elintarvelakia kierrettiin ja poljettiin jalkain alle likaan. Vaatetus- ja jalkinetavara sekä raaka-ainehisto oli imeytynyt kapitalistien kätten kautta ulkomaille niin tyyten, että oltiin avojaloin. Jalkinetehtailijat sitävastoin vöyrtyivät äärettömiin rikkauksiin, maksoivat velkansa, laajensivat tehtaansa. Tärkeimmät tarvetavarat kauppapuotien hyllyiltä tyhjenivät tiskien alle tahi salakomeroihin. Suurelle työläisperheelle myytiin sokeria määräajoiksi kymmenissä krammoissa, mutta pösöille pistetiin puntti poveen. Omistavien luokkien hyvinvointi loisti ulos huomattavasti pulleista vatsoista ja lihavista poskista. Työläisten ruokintahuushollista kielivät laihat ruhot ja kuihtuneiden poskinahkain alta paistavat hammasrivit. Sotarosvoille kiikutettiin viimeinen liha- ja voikilo. Hänen tiedettiin siitä maksavan satumaisia hintoja. Saalistajilla sadat ja tuhannet markat pyörivät leikillä kädestä käteen. Kulassit hykertelivät mielihyvin ja siunasivat sotaa. Työläisen raskaan päivätyön vaivat suoritettiin alkavissa markkayksiköissä.

Niin salaisia ja peitettyjä kuin porvariston hankkeet olivatkin, tuli väkisinkin julkisuuteen jotakin. Työväki näki yhä kiihtyvän verisen vääryyden kasvavan kaikkialla. Vaikka työmies yritti mitä, niin oli aina seinä vastassa, astui aina omistavan alueelle, rikkoi rikkaiden pyhiä säädöksiä. Työläinen teki itsensä auttamattomasti vikapääksi voimassa olevia lain pyäliä vastaan. Joukottain joutui kiinni näpistelyistä, nimien väärennyksistä, omankädenoikeuden harjotuksesta, laiminlyöneitä velankoron maksussa j. n. e. Työtätekevällä kansalla löytyi suuressa elämän ja nälän kilpajuoksussa kertyneitä taksvärkkirästejä, maksamattomia asuntojen ja maan vuokria. Lunastamattomat verokuittipinkat viranomaisten repuissa kasvoivat. Palkallisten pikkuvirkamiesten laumat lisääntyivät. Kunnat ryhtyivät talokeinottelijoiden kanssa kilpajuoksuun. Maatilat vaihtuivat kuin tuppi ja puukko pikkupojilla. "Isännät" muuttuivat vilkkaassa tahdissa. Kukin heistä "syynäsi" maatilan. Maatalous huijareiden kautta joutui rappiolle. Hätääntyneet velkaisännät jättivät talonsa mitättömistä hinnoista tukkiyhtymille. Tukkiyhtiöt alottivat puutaimiston kasvatuksen entisillä peltomailla. Entiset "isännät" siirtyivät syömään talojen hintoja kenkätehtaisiin tahi tukkipuulaakille hanttimiehiksi. Herrasluokka tuli parempivointiseksi, varallisuus ja huolettomuus toi mukanaan röyhkeyttä ja ylpeilyä. Vastanousseen sotaporvariston prameileva elämäntapa keskellä kansan suurta surkeutta kuljetti sisäistä tilannetta yhä lähemmäksi tulivuoren kraateria. Sen lisäksi oli vielä tiedossa porvariston hullu aseistuskiihko, joka sai työläiset vimmaan, koska he aavistivat, että tarkoitus niitä on käyttää tsaari Nikolai Verisen malliin, nälkäisten työläisten ammuntaan. Kaikesta huolimatta ähisi kotoinen porvaristo ylempää anne-

tun ohjeen mukaisesti: "Työläiset! Älkää tehkö tuhmuuksia, teitä ei uhkaa mikään!"

Rauhoittavista lausunnoista huolimatta harjottelivat suojeluskunnat ahkerasti. Sen sijaan työväestö yhä puuhaili rauhan töissä. Eduskunnan vasta hyväksymiä kunnallisvaaleja valmisteltiin ahkerasti. Työväki vieläkin uskoi ja koetti kansanvaltaisella tavalla saada valtuustoihin enemmistöä. Uskottiin vieläkin rauhaan. Uskottiin porvareiden ihmisyyteen. Jatkettiin kärsivällisesti, vaiettiin vilusta ja nälästä. Kärsittiin alastomuutta, röyhkeyttä ja pilkkaa. Maatyöläisten vuosisatainen orjamaisuus meni niin pitkälle, että vaimot itkien pyytelivät miehiään kärsimään lasten tähden. Papiston ja porvariston agitatsioni oli tehnyt tehtävänsä, monen työläisperheen päättäväisyys horjui. Äidit pyysivät vielä alistumaan, ehkä jumala ei enää oliskaan kuuro. "Ehkä hän antaa päivän paistaa vielä kerran herttaisesti. Ja pikkukotien ikkunoista sulaa jää. Olisihan sitä niin hyvä mataloissakin majoissa, kun vaan olisi rauha ja työtä. Kunpa olisi pienikin kulma maata, jota voisi viljellä." Miehet kuuntelivat äänettöminä ja vaiteliaina. Alkoivatpa toiset uskoa hiljalleen rauhalliseen ratkaisuunkin. Isät painautuivat sahan kampiin entistä köyrympään. Asettivatpa itselleen lisävaatimuksia saavutettuihin hikisiin päivän ponnistuksiin. Tehdastyöläinen sujutti määrätyn kappaletyönsä entistä vinhemmin. Kuorma-ajuri latoi entistä suuremmat kuormat.

21.

Aselaiva.

Turhaan oli Kassu Pylväistö odotellut tietoja ja toimintaohjeita. Vihdoin suutuksissaan oli lähtenyt ottamaan selvää. Seinäjoella ei voitu aseiden saapumisesta tietää, koska asia oli erikoisesti kapteeni Pylväistön tehtävänä. Tampereella Hämeenpohjalla pidetyssä salaisessa neuvottelussa Kassu oli mukana. Ja hän sai tietää aselaivan saapuneen jo useita aikoja sitten. Kokous antoi kuitenkin muuta tärkeätä ja kiireellistä työtä. Hän matkusti Helsinkiin ja Viipuriin.

— — —

Yöllinen sumu peitti merenlahden. Pienen saksalaisen kuunarin kansi oli valkosessa huurassa. Alus hiljaa huojui mainingissa. Syystalven kylmät väreilyt puistattivat kannella astuvaa, heikosti puettua vartijaa. Matruusin lakki ei suojellut korvia. Ohuen sinellin alla hytisivät kumarat hartiat. Nahkakengät olivat epämukavat ja kylmät.

Tämä saksalainen alus oli ollut jo pari viikkoa ankkuroituna saarten suojassa. Laivan kapteeni oli tullut kärsimättömäksi. Hänen ainoa ajatuksensa oli palata takaisin Bremeniin. Siellä etelässä oli kotona herttaista. Mutta mihin heittää lasti? Jo viisi päivää sitten oli poistunut alukselta suomalainen asiamies. Kapteeni käänteli ja lojui kajuutassa vuoteella. Ei kehdannut aina maata, siksi ponnahti toisinaan astumaan edestakaisin kopin lattialla. Pöy-

dällä nakutteli herätyskello kymmenettä iltatuntia, eikä vaan kuulu venettä tänäkään iltana. Kapteeni heitti sammuneen sikaarin kiroten emaljiseen sylkyastiaan ja huusi:

— Suomalaiset! Saakelin suomalaiset! Ovat tyhmiä ihmisiä, hankkivat sitä maahansa, mistä meillä saksalaisilla on saatu kylliksi. — Kapteeni käveli raskain askelin edestakaisin lattialla, otti sitten uuden sikaarin, sytytti. Pöydän taisessa päässä torkkui perämies, havahtuen sikaarilaatikosta, joka työntyi eteensä avoimena. Uneliaasta toverista tuli heti virkeä kuin sirkka. Hän otti hymyillen hyvänhajuisen amerikkalaisen sikaarin ja sytyttäessä tuijotti laatikon kannessa olevaa, kultapaperilla reunustettua naisen kuvaa, jolla oli kirsikan karvaiset huulet ja avoin kaula.

— Mitä sitä vahtaat?

— Olispa ilmissä, mikä silmissä.

— Hö! — Oletko naisiin menevä?

— Miksi kapteeni sitä kysyy? Ovathan kauniit naiset parasta tavaraa taivaan kannen alla.

Kapteeni nauroi täyttä kurkkua:

— Tosiaankin veliseni. Eivät niiden tällä hetkellä tarvitseisi kaikkein kauneimpiakaan olla. Jospa nuo tuhmat suomalaiset olisivat toimittaneet meille ajan kulua, niin välipä sillä; loikoisin täällä koko tulevan talven palaamatta Saksaan ja kirottuun palvelukseen. Siinä tapauksessa Suomen suurlakko loppui liian aikaisin.

— Mutta mitä hittoa pelätä viemästä aselaatikoita maihin? Tietääkseni venäläisillä on nyt muuta tekemistä.

— Kysymys ei olekaan venäläisistä, vaan jostain muusta.

— Mistä sitten?

— Työväestä kuuluu olevan kysymys. Ettekö huo-

manneet "Potkön" puhuneen hieman liikoja?

— Rehenteli hyväkäs tuolla dum-dum-kuulalla, joka on tuossa pöydällä. Kehui, että se on oivallinen annos punasille. Ja isänmaanpettureille.

— Ja mistä tuo panos on tuohon tullut?

— Lastiruumasta, jossa hän avasi erään patruunalaatikon. — Oli hetkisen äänettömyyttä. Kapteeni katseli tarkemmin ammusta ja paineli peukalon kynnellä nikkelisen kuulan avointa lyjykärkeä. Päätään pudistellen sanoi:

— Hirveä on tämä. Nyrkin voi työntää aukkoon, mistä ulos moinen kuula tulee. Olenhan itse ollut Afrikassa, Saksan alusmaassa, jossa olen nähnyt näillä metsästeltävän petoeläimiä. Luun jos murtaa, repii kuulan sirut otuksen kappaleiksi. Sitäpaitsi nämä kuulat sisältävät kuparimyrkytystä. — Ääni savuavan sikaarin takaa kysyi:

— Mutta miksi sitten niitä valmistetaan sotia varten ja ihmismetsästykseen?

— Sodissa ne ankarasti kielletään kansainvälisellä sopimuksella. Tietääkseni ne ovat hylkeen, petojen, meri- ja napaeläinten metsästystä varten. Ja minua kummastuttaa mitä näillä tässä maassa on tekemistä. Täällä tiikerit eivät asu, eikä hylkeenpyyntiä harjoteta näillä vesillä.

— Eilenillalla soutelin tuolla saaren ulkopuolella ja tapasin kalastajan tyttärinensä. He tiesivät Suomessa odotettavan vaiherikkaita aikoja. Luokkasota on ovella, hän sanoi. Marraskuun suurlakon kertoi suurilla porvarien ponnisteluilla viime tingassa saadun loppumaan, sillä muuten olisi mennyt kaikki hulinaksi.

— Kuinka olet voinut tavata kalastajaa? Vast'ikään heitit kysymyksen minulle näiden aseiden maahanviennistä ja nyt sinä kumminkin näyt tuntevan Suomen po-

liittisia asioita hyvinkin paljon. Sanon sinulle vakavasti, veijari, ettei käyttäytymisesi ole herra Turpeen toivomusten mukaista.

Perämies jatkoi äskeiseen:

— Kalastajan tapasin saaren kärjessä sorsia ammuskellessani. Kuinka herttainen on tytär ukolla. Sillä tytöllä on silmät kun unelmankukka. Mikä pienoinen suu. Ukko itse kuuro kuin jumalan kuva. Vaan suurilla houkutuksilla sain heidät rantaan luokseni. Ukko viihtyi niin kauan kuin tupakkaani kesti, jolla ajalla sain livertää mielin määrin lirusilmän kanssa. Mutta kun kukkaro oli tyhjä, huusi ukko tytön pois. Ja kun hidastelimme, niin huusi hän kuin marjakarhu ja tyttö riensi pois.

— Ja mitä he puuhasivat?

— Verkkojansa laskivat ja kokivat. Aamun valjetessa kokevat.

— Mitä muuta sait tietää?

— En paljon muista, sillä katselin tyttöä. Muuhun ei minulla ollut aikaa. Kyllä se tyttö oli oikea vekkuli. Veteli minua tukasta ikänä kuin ukon silmät läpesivät. Minun oli vallan mahdoton häneen koskettaa. Niin oli kuin kärpänen.

— Hän puhui?

— Kyseli lakkaamatta yhtä ja toista, minä vastailin ja pyydystin kärpästä.

— Mitä pyydystit?

— Suukkosta!

— Vaan etpäs saanut?

— Valitettavasti en.

— Osasitko vielä suomeasi? Sanoithan kuusivuotiaana täältä lähteneesi, kysyi kapteeni.

— Osasin! Tyttö puhui saaristoruotsia, lopulta pul-

pahti puhumaan äidinkieltä ja sanoi: "En ikinä olisi uskonut saksojen suomea puhuvan."

— Onni, ettei "Pötkö" ole laivalla, muutoin voisit varomattomuudestasi joutua kuulusteltavaksi.

— Mutta hänpä ei tiedä, että olen suomalainen.

— Minulle ei kuulu teidän suomalaiset asianne. Pankaa toimeen jääkarhujen, leijonien, elefanttien tahi bolshevikien metsästys Suomenniemellä. Minusta ovat kaikki muut maat, paitsi Saksa sarvikuonojen maita. Me saksalaiset emme veljessotaan ryhdy. Mikä luokka hallita voi se hallitkoon.

— Mutta mitä hyötyä on Saksalle lähettää aseita Suomeen?

— Suomen porvariston auttaminen voittoon on voitto maailmansodan rintamalla. Pienikin paino keskitetyssä vaakakupissa merkitsee. Suoraan sanoen ei ole valitsemisen varaa. Kaikki kelpaa poltettavaksi saadaksemme maailmanpalon roihut vihollista kuluttavaksi. Sanoit aseita, mutta ei aseita yksin, mutta miehiäkin, tietoa ja taitoa, tulee Saksa tänne lähettämään. Mutta mitä merkitsee sinulle Suomi, josta ikäsi olet ollut pois? En ole sinulta, Nordessen, koskaan kysynyt: Miten olet kotimaasi jättänyt?

Perämies rykäsi hiukan levottomasti:

— Se on lapsuuden muisto.

— Otahan uusi sikaari ja kerro.

Perämies nosti jalkansa nojatuolin kaidetta vastaan, sytytti sikaarin ja alkoi:

— Voin kertoa lyhyesti muutamia piirteitä. Lähellä tätä rannikkoa oli synnyinkotini. Isäni oli varakas mies nimeltä Nordessen. Äiti oli herttainen. Hänen nimensä oli Sirkka. Muistan ainoan illan selvästi kotona, kun isä

käveli raskain askelin huoneissa. He surivat jotain. Muistan kuinka äiti sanoi: "Jos kotimme menee, niin menköön. Maallinen omaisuus on vaan korua." Isä istahti lieden luo ja pyyhkäsi tummat kiharansa otsalta sivuun. Hän tuntui rauhoittuneen. Mutta pian hän alkoi uudelleen ja kiroili, kuten muistelen. Oikeuslaitosta hän halveksi. Tuomareista hän sanoi: "Ne ovat sieluttomia suunsoittajia, jotka eivät etsi oikeutta, mutta kiertoteitä lakipykälien tulkinnassa." Kerran harmaana päivänä saapui kotiini joukko virkapukuisia herroja ja joukko ihmisiä. Lupaa kysymättä möivät pois kaiken tavaran. Isä puhui tähtiotsaiselle herralle, joka oli pöydän takana, mutta vasara napsahti ja me olimme kodittomia. Seuraavana päivänä muutimme toiseen kylään, jonkun talon pihakamariin. Äiti ei voinut muuta kuin itkeä. Muutaman päivän kuluttua suuteli hän minua viimeisen kerran. Hakemaan saapunut uusi kasvatusäiti vei minut Turkuun. Hän lupasi äidille tulla pian takaisin pojan kanssa tervehtimään. Mutta jälleennäkemistä meille ei tullut. Äkkiarvaamatta täytyi uuden äidin matkustaa Saksaan, jonne otti minut mukaan. Pian sain kuulla, että vanhempani olivat jonnekin muuttaneet. Puolentoista vuoden kuluttua olimme aikeessa matkustaa takaisin. Mutta lähdön edellisenä päivänä sairastui kasvatusäitini ja kuoli. Hänen hautamerkkinsä on Bremenin uudella hautausmaalla. Kiveen on piirretty nimi: "Magdalena Siuntio." Jälkisäädös vainajalla oli laadittu minun edukseni. Lopputilissä minulle myönnettiin vapaalippu Suomeen, vaan jostain syystä oikeus harkitsi parhaaksi myöntää koulukasvatuksen seitsemääntoista ikävuoteen saakka Saksassa. Läpi nuoruuteni olen aina ikävöinyt päästä takaisin toivossa tavata rakasta äitiä. Nyt olen 26 vuotias ja toivon yhä

samaa. 1914 olin aikeessa matkustaa, mutta kutsunta armeijaan esti. Meriväessä ollessani olen toivonut tilaisuutta päästä purjehtimaan pohjoiseen. Herra kapteeni, ne rannikot ovat nyt tässä. Tahtoisin päästä näkemään synnyinseutuni taivasta. Vieläkö uima-santapohja on jurmuista. Siinä uitin kaarnalaivoja. Ja sitten sauna törmän alla, ojan äyräällä, jossa äiti minun syntyneen sanoi. Sen jokaisen hirren muistan, oven halkeamat ja oksatkin.

Perämiehen pää painui kajuutan pienen pöydän varaan. Kapteeni ei häirinnyt, vaan istui hiljaa. Vihdoin hän sanoi:

— Vaikka olen miehistöstä vastuussa ja vaikka menetän sinussa toverin, johon olen eniten luottanut näinä vaarallisina vuosina, jotka olemme yhdessä olleet, niin en voi olla myöntymättä tahtoosi. Kun siis lasti on purettu, saat myöskin sinä vapauden.

Perämies nousi, haki kapteenin käden lujaan kouraansa ja lausui:

— Kiitos. Olette aina ollut mies, sen tunnustan.

— — —

Alas kajuuttaan kuului merkinanto. Se oli kolme lyöntiä ilmanvaihtotorveen. Kapteeni tuli äkkiä putken luo ja huusi:

— Mikä hätänä?!

— Vene näkyvissä!

— Missä?

— Maan puolelta. Ilman merkinantotulia.

— Hyvä! Perämies, komenna miehistö konekivääreihin ja ruiskuun!

Käsky täytettiin. Torkkuneet miehet olivat hieraisseet unen silmistään. Nousseen kuun valossa meren pinta kuvasti jo kaukaa soutuvenheen, jossa oli miehiä. Kahden-

kymmenen askeleen etäisyydessä vene pysähtyi. Kapteeni huusi:

— Ketä siellä?! Tunnussana?

— Valkonen leijona! kuului pidätetysti.

Vene tuli laivan viereen. Kannelta viskattiin köysiraput. Laivaan nousi neljä miestä. Saapuneista yhden kapteeni viittasi mukaansa. Kajutan ovi sulkeusi. Seisoaltaan puhutteli hän vierasta vihaisesti:

— Tuhat tulimmaista! Miksi minun on annettu odottaa lastin purkamista kokonainen ajanjakso?! Olipas täpärällä etten nostanut ankkuria ja höyrynnyt ulos. Mutta sanokaa mistä tämä kohteliaisuus on johtunut?

Mies, jolla oli pötkömäinen asento, vastasi kärsimättömästi:

— Ei selityksiä. Eikö sitoumuksemme mitään velvoita? Eikö välipuhe Danzigissa ollut, että lasti lähetetään vastuullanne päämäärään, minne minä sen myöskin tulen vaatimaan. Kapteeni mittaili miestä ylhäältä alas ja sähähti:

— Periköön hitto teidän vaatimuksenne! Minun laivallani ei kukaan esitä vaatimuksia! Tietäkää se herra Turpee. Lastiruuma tyhjäksi! Muutoin ajatan sen mereen! Muistakaa, että pohjalastin suoritus ei ole tapahtunut. Ellette sitä kohta toimita, vien sen mukanani. Agentti ei vastannut. Sisu nousi. Silmänräpäyksen hän aprikoi ja hamusi viiksikarvoja suuhunsa, puraisi niitä suuren tukon ja sylkäisi kiroten lattialle ja sanoi suomeksi:

— Sietäisi röyhkeydestäsi ylimääräisen naulan kalloosi. Mutta ei maksa rettelöidä. Saksaksi:

— Kuten tahdotte, herra kapteeni. Puramme lastin heti saaren rantakalliolle.

Kajuutan ovi nakkautui hieman liian kovasti kiinni.

Mutta kapteeni malttoi mielensä ja rauhoittui. Ulkona kannella neuvottelivat venemiehet hetkisen. Jääkärikapteeni Korpio otti purkaustyön johdon. Hän määräsi heti hankittavaksi veneitä. Miehet tottelivat ja hävisivät pian soutaen pimeyteen.

— — —

Perämies ja kapteeni Müller keskustelivat kajutassa. Viimemainittu kysyi:

— Kuinka aijot keinotella itsesi maihin herättämättä "Pötkön" ja jääkärin huomiota?

— Turvaudun kalastajaan, joka aamun valjetessa ilmestyy merelle.

— Mutta siten joudut heidän näkipiiriinsä.

— Ei hätää. Kaikesta kyllä suoriinnun, kunhan vaan pääsen maihin.

— Vien itse sinut maihin. Kas tässä Havannalaatikko kalastajalle. Varusta ruokaa mukaasi.

— Rakas kapteeni! Nyt poistunkin viimeisen kerran kajutastanne.

Puoli tuntia myöhemmin loittoni pieni vene laivalta. Täkillä käyskentelevä vartija havaitsi sen, mutta ei kiinnittänyt siihen huomiota. Kun vene tapasi saaren rannan, viskasivat miehet siitä pari myttyä maihin. Perämies puhui kapteenille. Senjälkeen he syleilivät toisiansa. Vielä veti laivan päällikkö lompakon poveltaan ja työnsi perämiehen taskuun. Notkeasti ponnahti perämies Nordessen maihin ja hävisi pensaiden sekaan.

Ystävykset olivat eronneet. Kapteeni palasi laivalleen.

22.

Veljet pyrkivät eri suuntiin.

Jo samana yönä syksyllä, pari viikkoa jälkeen kissaviikon, jolloin Arvid oli saanut velvollisuuksia Kalliosaaren Kalaukon majassa, olivat he kolmisin Martan ja Ollin kera päättäneet että Olli antautuu Kassun palvelukseen sikäli kuin se on mahdollista. Ja että hän yrittää päästä asekuormien kuljetukseen. Ollin isä, Runnilan Aleksi Mikaelin poika Teuvalta, oli muutoinkin Pylväistön ijänikuista sukuhaisua, ja päällepäätteeksi *pohjalainen,* joiden maine oli nyt korkeassa kurssissa.

Olihan Kassu Olliа aina ajatellutkin ja esiintynyt renkiä kohtaan huomaavaisesti. Ollin isä oli kyllä aikoinaan matkustanut Amerikaan, jättäen jälkeensä pesät ja pennut, kertaakaan kirjoittamatta. Sen takia oli perhe hajonnut kuin akanat tuuleen. Mainittuna aikana syksyllä olivat Kassu ja Mekkolan Ronko ratkenneet juomaan jo kolmatta viikkoa samaan menoon, niin että "vesi päärееllä paloi." Ja aina kun viina oli vähänkin lopussa, ajoi Ronko heti "kentraalin sotaorhilla" läpi soiden ja rämeikköjen Rynkörantaan Rehvakselta "laarattua riitä" ostamaan. Täten Kassun aika tahriintui sodan valmistuksissa ja "veljien" seurassa. Pylväistön emäntärouva oli asiasta saanut vihiä Rasikiven Eveliinalta. Hän alkoi murhemielin katsella poikaa, joka yöt valvoi ja päivät makasi. Mutta Juurakkoniemen raatari oli ompelemassa Pylväistössä. Hän sai armon joskus istua "suuren sotakenraalin"

pöydän ääreen ja ottaa kirmasevan ryypyn. Silloin aina hän ylisti "hänen kirkkautensa univormua", "pannin vetäviä" housunlahkeita ja olkapään polettia. Mutta emännälle sanoi raatari, että pieni ryyppy joka päivä kuuluu oikean sotilaan ruokajärjestykseen, jonka asian hän oli käräjätuvassa herrastuomarilta oppinut.

Eräänä iltana pimeällä metsätiellä olivat taasenkin Kassu ja Mekkolan Ronko paluumatkalla Rynkörannasta. He möyrästivät hitaasti eteenpäin, koska kansilasti osottausi raskaaksi. Varsin läheltä, toiselta tieltä kajahti reipas sävel:

Jos te tahdotte kuulla mun lauluani,
huraa taas vaan,
niin kerron sen rennon elämäni,
huraa, huraa.

Minä kohtasin immen ihanan,
huraa taas vaan,
joka lupasi minua rakastaa,
huraa, huraa.

Minä elelin iloista elämätä,
huraa taas vaan,
josta alkoi mun ystäväni epäilemään,
huraa, huraa.

Tyynenä syysyönä suruinen sävel kantausi kauas kivikkorannikolle hajoten metsiin. Kompuroivat ja konttaavat miehet kuulivat laulun ja heristäysivät kuulemaan.

— Ei! Mutta Kassu, kuuletko kuka laulaa.

— Onko Mäkisen Toivo aina yhtä iloinen?

— Sillä miehellä se on kita kuin Kerubin pasuuna. Pirun hauska mies on Toivo. Antaisinpa hänelle ryypyn vaikka saappaan varresta, jos sen viinalla täyttäisit. Olkoon hän minkälainen "punikki" hyvänsä ... Tulehan velikulta nostamaan!

— Kumma että sellaista miestäkin viskoo. Mutta eihän se ole ihme, onhan sinussa Ronko ronttoo.

— Ronttoo on "lahtariksi." Olenhan nyt lahtari, koska olen sinulle pestautunut. Nyt sitä Toivokin saisi vielä ryypyt, kun olemme sovinnossa, mutta pian voimme riitaantua. Ronko läjäytti kämmeniänsä. Mutta hihkaistaanpa yhteen ääneen sen mitä ihmisen sisästä lähtee! Pitkä mies hihkasi, läjäytti kämmeniä ja laski kyykkyyn, ponnahti korkealle, päästääkseen hurjan suden ulvonnan, mutta Kassu karkasi kurkkuihin miestä ja painoi suun päälle.

— Sinä Ronko pilaat asian. Ei huudeta, siellä voi olla muitakin.

Juopuneet osasivat olla hiljaa, sillä siinä oli suuri joukko työläisiä palaamassa kokouksista. Heidän keskustelujansa Kassu kuunteli tarkasti.

— — — —

Pylväistön emäntä oli äkkiä huomattavasti muuttunut. Hiukset olivat muuttuneet harmaiksi. Vanhuutta vastaan itsepintaisesti taisteleva kasvojen kauneus oli kalventunut ja jäykistynyt salatusta, yksin kärsitystä surusta. Talosta olivat poistuneet paitsi molemmat pojat, myöskin Olli ja Martta. Emäntä oli huolestuneesti seurannut molempien poikiensa puuhailuja, puuttumatta kuitenkaan kummankaan asioihin sanallakaan. Merkille oli hän pannut seikan, että Olli, joka ennen oli aina ollut Arvidin kannattaja,

että hän nyt julkisesti oli asettunut Kassun puolelle ja vieläpä laittautunut erikoisiin tehtäviin. Myöskään äidin tarkka silmä ei ollut huomaamatta mikä suhde vallitsi piika Stiinan ja Kassun kesken kotosalla.

23.

Yllätys aselaivalla.

Arvid ja Martta matkustivat punasen keskusjärjestön määräämään tehtävään. Viikon kuluttua olivat he saaneetkin yhtä ja toista selville, mutta ei sellaista, joka mitenkään olisi voinut selittää aselaivan olemassaolosta, vielä vähemmin purkamisesta. Kun veli ja sisko puuhailivat nämä kaksi väsymättä, mutta kuitenkin turhaan. Vihdoin päätti Arvid antautua rohkeaan seikkailuun, kävi miten kävi. Eräältä saaristolaiskalastajalta, joka oli osoittautunut myötätuntoiseksi, uskalsi hän pyytää vuokrata kalastustamineet, veneen ja vaatetuksen. Hetken mietittyään suostui tämä, varsinkin koska hänelle vahingon varalle jätettiin vastaava summa rahaa. Retki ensi kerralla onnistui vallan odottamattoman hyvin, eivät ainoastaan tavanneet alusta, mutta saivat puhutella aselaivan perämiestä. Oli saatava selvyys enää purkamisajasta ja -paikasta. Lisäselvitystä saadakseen jo aikaisen aamun sarastaessa lähestyivät Arvid ja Martta kalastajiksi pukeutuneena mainitun saaren rannikkoa. Tämä oli liian uskallettua, mutta he olivat tämän tavan löytäneet ainoaksi.

Laivalla lastia purettiin suurella kiireellä. Korkeampi työn johtaja, jääkärikapteeni Korpio ja "valtakunnan asearsenaalin päällikkö" herra Kustaa Turpee, olivat miestensä kanssa hikisessä hommassa kun heille äkkiarvaamatta päivystäjä ilmotti venheen lähestyvän. Saaren rannalle heti komennettiin kolmen miehen rintama ma-

kuuasennossa. Ja mikä hämmästys että venhe kaikesta huolimatta lähestyi. Mutta aivan samalla kohdalla, aivan rantakivien ja veden rajassa olevassa kivilouhikossa, kaislojen takana makasi mies ja antoi valkealla rievulla merkkejä venheeseen. Mutta merkin antaja ihmetteli sitä seikkaa, ettei kalastaja ollenkaan tiedä merellä yleisesti opittuja ja sovittuja viittauksia. Tahi sitten on tuo kokonaan idiootti tahi aasi. Vene lähestyi. Jos Arvid ei olisi ollut kuivanmaan kalastaja olisi hän heti ulapalla pyörtänyt ympäri, sensijaan että sousi topperis päätä pahkaa vaaraan.

Juuri kuin Arvidin piti alkaa kalastuspuuhiin, hyökkäsivät asestetut miehet tuliluikut ojossa ja huusivat soutajille, että nämä heti laskevat rantaan. Valtakunnan "asearsenaalin päällikkö" astui heti ulommaiseksi ja antoi sotaisia määräyksiä:

— Huomio! Kivääri olalle, vie! Kolme askelta eteen, mars! Rintakruppa ylös ja maha sisälle, valmiit: Röyhistä ja imase yks! Kas niin. Mutta mitäs oinaita te olette? Punikkeja vissiin! Astukaat koriasti sieltä "lotkastanne". Nopeammin, sinä vanha kasapukki siellä perässä.

— Miehet! Köyttäkää ukkorähjä käsistä ja jaloista ja jättäkää venheeseen, kunnes lastin purkaustyö on ohi, mutta tuo tyttö viekää herra jääkärin luo laivassa!

Käsky täytettiin ripeästi. Arvid ei katsonut voivansa tehdä vastarintaa. Mutta Martan laivalle vienti sai kiristelemään hampaita.

Korpio itse haki tytön saarelta ja laivan kannella seisova kapteeni Müller arvasi heti kuka tyttö on. Olihan Nordessen illalla kertonut. Sentähden hän kylmästi vastasi jääkärin innokkaisiin kohteliaisuuksiin kun tämä kiverretyllä peukalolla, Turpeelta opittuun hampparityyliin,

sohi olan yli suuntaa "mistä vaarallinen otus kiinni otettiin." Äänettömänä jääkäri poistui miestensä luo kun kapteeni kuivasti huomautti, ettei lasti vieläkään todennäköisesti tule puretuksi määräajalle.

Kannelle jäi tyttö laivapäällikön kera kahden kesken. Vaikka jälkimäinen miten tahansa yritti saada itsensä ymmärretyksi, ei tyttö tiennyt säikähdykseltään hölynpölyä. Tytön avuttomuus säälitti kapteenia. Hän sanoi jotain miehilleen ja viittasi tyttöä mukaansa keittiöön.

Hetken kuluttua jääkäri tuli laivalle äreänä ja kiroilevana. Potki edessään olevia esineitä. Kolisteli ja vyörytteli aselaatikoita lastiruumassa. Tiuski miestensä hitautta. Nousi kannelle ja rähisi saksalaisille matruuseille kuin rakki syystä, kun nämä olivat uskaltaneet viedä vangin aamiaiselle.

— Herra kapteeni käski. Ja mitä hän sanoo se yleensä painaa, selitti eräs mies.

Jääkäri hypähti pystyyn ja karjui:

— Minä käsken täällä!

Yhtäkkiä kimakat kiväärin laukaukset herättivät kaikkien huomiota. Ammunta jatkui. Se tuli niin odottamattomasti että jokainen mies hölmistyi ja hyökkäsi suin päin kannelle. Kapteenin kajuutan ovi singahti auki. Komentaja seisoi pelkkänä korvana olevan väkensä keskellä. Miehet ainoasta viittauksesta ryntäsivät kuularuiskujen ja tykin lähelle.

Laivasta rantaan oli matkaa viisikymmentä syltä. Korkea kalliorantainen saari männikkömetsineen oli vasta puoliksi sukeltautunut näkyviin harmaasta aamusumusta. Laukaukset yhä rätisivät vastakkaisella rannalla. Jääkäri käveli rannanpuoleisen kaiteen luo kannella, asetti äänenkantotorven suulleen ja huusi:

— Mitä te ammutte! Vaikka saaren rannassa oleva mies kuuli, ei vastaus selinnyt kuuluville. Ammunta jatkui. Jääkäri karjui:

— Mitä te riivatut siellä soitatte! Viriävän aamutuulen henki pyyhki täysin voimin huutavan miehen lauseista sanoja, joka kuului katkonaisena:

— ... Vanki ... ampumaan ... aselaatikoita! ... vihollinen ...

Samassa tuli kuula. Toinen. Kolmas! Ne pirrasivat yli jääkärin pään. Pirskoivat siruja puisesta raakatangosta. Laivamiehistö katsoi kysyvästi kapteenia miksi ei hän anna määräystä "pesemiseen."

Nostolaite, jolla nostettiin ruumasta raskaita tavaroita ulos veneeseen, oli juuri kuormitettu. Suuri aselaatikko roikkui laivan sivulla korkealla ilmassa. Oliko syy konetta hoitavassa miehessä vaiko kettingissä, mutta taakka ei laskeutunutkaan nyt hiljaa yli laivan, vaan yht'äkkiä putosi korkeudesta alas venheeseen. Kannella seisovat juoksivat katsomaan kaiteen yli kurotellen kaulojaan ja näkivät alhaalla meressä veneen laitalautoja ympäröivän kahta vedessä molskivaa miestä. Jääkäri ärjyi ja töni jokaista, kenen edessään näki, huuteli milloin alas, milloin ympäri ja rannalle, mutta kukaan ei ottanut totellakseen. Ammunta hiljeni. Vaan harvoja laukauksia kuului.

Kapteeni Müller otti komennon.

Vedessä olevat miehet nostettiin. Luukut suljettiin. Ankkurikettingit kitisivät. Pannussa oleva paisunut liikahöyry pihisi ja puhisi ulos. Laiva alkoi kääntyä. Potkurit nytkähtelivät, ensin hitaasti, sitten lujemmin. Alus alkoi edentyä ulapalle.

— — —

Laukausten vaihto saarella tapahtui sangen merkillisellä tavalla.

Arvid istui vankina ruuhessa. Hän oli kokonaan toivoton. Köydet jaloissa olivat hirveän lujassa. Kädet selän takana hihnoilla puristetut niin, että niissä oli veri lakannut liikkumasta. Turhaa oli ollenkaan yrittää niistä omin voimin vapautua. Hän ajatteli Turpeen Kustaata, joka äsken esiintyi joukon johtajana, ja muisteli niitä aikoja, jolloin Arvid Konstan kera saapui Amerikaan ja miten tuo sama mies Stillmannin vaihteella oli ottamassa heitä Aisamettän Aisakin ja Teuvan Maikin kanssa vastaan. Tuo sama pötkö tuossa esiintyi tuhmana ja röyhkeänä, joten hän luopui ajatuksesta ilmaista itseään. Martan kohtalo enin kirveli miestä. Tuo pieni työläistytär joka oli hänen kanssaan antautunut ja joutunut vaaraan, oli katsellut aina häntä kirkkain silmin. Olipa Arvid kerran junassa aikonut, tytön vieressä istuessaan, jotain kysäistä lapsuusvuosista ja mainita siitä kirjeestä, jonka oli saanut kaukaiseen maahan, vaan ei kuitenkaan katsonut soveliaaksi antautua asioihin, jotka eivät mielestään olleet vielä tytössä edes heränneet.

Kun vanki mietiskeli ja epämääräisesti tuijotti veneen laidan yli tummaan vedenpintaan, kauhistui hän yht'äkkiä, sillä hän luuli olevansa mielipuoli. Silmiä kirveli kihoovat hikikarpalot. Peruukin liimaukset alkoivat irtautua kasvoista, jotka paljastaisivat auttamattomasti hänet vakoilijaksi. Arvid luuli näkevänsä näkyjä. Aalloista kuvastuivat ihmiskasvot veden alla. Kasvot nousivat toisinaan lähelle veden pintaa, niin että nenän pää pistäysi pinnalle. Avoimet silmät selvästi tuijottivat häntä. Vanki aikoi juuri huutaa, kuullakseen oman äänensä ja onko hän todella hereillä vaiko unessa. Mutta vedestä nousi

kuin nousikin miehen pää ja silmät varovaisesti katselivat ympäri. Miehellä oli nenä tukettu ja suussa poikki puraistu rannan kuivanut ruoko.

Perämies, joka merillä oli oppinut monet metkut, oli nytkin kaikkien ahtaimmassa paikassa, rantakaislikossa, asiamiesten nenän alla, vajonnut kaulaansa myöten mereen. Pohjamudan alta olevista juurista sai jaloille sen verran tukea, että voi estää veden kantovoiman ja oikealla aikaa upottautua pinnan alle. Hengitys tapahtui suussa olevan pillin avulla.

Kun asiamiehet olivat tiessään, kohoutui hän varovaisesti ja havaitsi veneessä olevan vangin. Vasta sen jälkeen kun vedestä noussut saksalainen matruusi oli leikannut siteet poikki, voi hän ajatella ja ymmärtää.

Vapautunut Arvid ällisteli yhä enemmän kun matruusi puhtaalla suomenkielellä alkoi:

— Ryömi kaislikkoon, minä käyn ottamassa selvää mahdollisuuksista. Käytä hyväksesi samoja apukeinoja kuin minä jos hätä tulee. Kahta kertaa ei vankia tarvinnut käskeä. Nöyrästi laskeutui tämä syyskylmään veteen veneen laidalta. Vilusta hytisevä perämies konttasi ylös kivikkotörmää ja katui syvästi ajattelemattomuuttaan, ettei ollut varustautunut tähän leikkiin aseilla. Perämies näki neljä miestä tekevän tilaa soraiseen rantapengermään lapioilla ja rautakangilla. Viides oli vartija, joka tarkasti saaren korkeammalla kohdalla ympäristöä. Viimemainittu kuitenkin karsiskeli havuja ja välitöikseen kantoi niitä kuopan luo kattamistarkoituksissa. Neljäs oli kanniskelemassa kahden korennon kanssa veneestä pitkiä, ruumiskirstuja muistuttavia laatikoita, rakenteella olevalle kätköpaikalle. Perämies veti kurkotetun kaulansa kiven taakse, keksimättä minkäänlaista pelastuksen kei-

noa. Hän palasi Arvidin luo ja kehotti häntä olemaan varuillaan:

— Olen ystäväsi. Haluan kanssasi paeta, mutta minun on siihen valmistettava tilaisuus. Kas tuossa ase täysipanoksinen, jos omasi olet menettänyt.

Vapautunut vanki katsoi ihmetellen omituista merimiestä ja osotti kiitollisuuttaan puristamalla tätä käsivarresta. Perämies hiipi toisaalta hieman lähemmäksi miesjoukkoa ja kuunteli heidän keskustelujansa:

— Olipas herra jääkäri pahalla tuulella.

— Kirjeen toi tuo kierosilmä maista herrulle. Sen sisältö oli varmaan erikoinen.

— Erikoinen se oli, koska mies hyppi ja kiroili. Mies hakkasi ja suoristi rautaseipäällä pengermää, oikaisi kiireessä selkänsä, sanoi sitten:

— Eivätkö liene jo samoja, jotka sattuivat kiikkiin, vai kalastajiako vainutaan? Lihavahko päällikkö kantoi hikisenä havuja ja välillä huusi seisoville miehille:

— Liikkukaa! Joutukaa nyt, eihän tässä ole mikään laiskottelijain lepokoti. Nyt kuokitaan isänmaan karua kamaraa ja lasketaan kulmakiveä *uuden Suomen* kulttuurille. Kuuleppas sinä Ruotikainen! Minä korotan sinut krenatyörin arvoon, jos joudutat tuon kalastusvenheen kiireesti tänne avuksi aselastien kuletukseen. Mutta aja vanki tänne. Käsketty meni kiireesti vaan palasi samassa rantavallille huutaen:

— Kuulkaa! Vanki on karannut!

He eivät olleet korviaan uskoa. Mutta kun huuto uudistui yhä, komensi "valtakunnan asearsenaalin päällikkö" Kustaa Turpee reservin taasen rintamaan ja sitten juhlallisella päättäväisyydellä rivihyökkäykseen. Ikänä sotakalua käteensä ottamattomat "sotilaat" olivat erin-

omaisen juhlallisia ja sotaisia. Ja kun taasen olivat komennon jälkeen "röyhistäneet rintansa ja imaisseet mahat sisään", tekivät he maata tömistävän pistinhyökkäyksen rannalle, missä venhe oli. Mitä ihmettä! Tyhjä se on! Ainoastaan köydet ja hihnat poikkileikattuina osoittavat pakoon päästämisessä apumiehiä olleen.

Silloinpa kierosilmä karkasi takaisin törmälle. Aivan oikein, mies siellä istui kuin istuikin saaren toisella puolella. Kaikki miehet ryntäsivät katsomaan. Kukin ojensi pyssyn sinne päin, mutta päällikkö saa hillittyä ja vimmoissaan alkaa sättiä sotilaita kuinka nämä ovat tyhmiä:

— Ettekö te ollenkaan tiedä! Ettekö todella tiedä, että sodassa tarvitaan päällikköä, joka aina määrää liikkeet!

Suoristetaan rivi. Päällikkö itse astuu muutamia askeleita sinne päin, jossa mies rauhallisena istuu ja alkaa huutaa, käskeä, komentaa ja kutsua. Mistään ei apua. Vihdoin kärsivällisyys loppuu ja päällikkö komentaa miehistön "ampuma-asentoon."

— Koska hänellä ei ole nöyryyttä tulla meidän luo, niin tapahtukoon tässä kiertämätön tuomio. Ammunta alkaa. Ensimäiset makasiinit tyhjentyivät. Kaikesta huolimatta mies istuu paikoillaan.

— Ampukaa uudelleen! Leikki alkaa taasen. Innostutaan. Pölähtelevässä ruudinsavussa ammutaan kilpaa. Väliajoin kuuluu laivalta huutoja ja kirouksia. Kierosilmä vakuuttaa silläkin puolen saarta liikuttavan. Pari kivääriä kääntyy sinnekin päin. Puista putoilevat oksat.

— Ampukaa! Ampukaa! Kiireen kaupalla hylsyvyöt hupenevat ammuksista. Tyhjien patrunoiden kasat nurmikolla kasvavat. Vauhtiin päässyt mieslauma ampuu kielloista huolimatta viimeisenkin panoksen. Vasta silloin ammunta taukoo. Mutta kaikkien suureksi ihmeeksi mies

istuu kuin istuukin paikoillaan! Lakkiaan hieman on kallistanut.

Vihdoin rohjetaan mennä luokse. Kaikkien leveäksi nauruksi onkin takki oivallisesti asetettu katajapensaan ympäri, jonka taitettuun latvukseen on lakki nostettu. Kaulaan on sitaistu valkonen liina. Miesten siinä päilyillessä huomaavat he suureksi kummastukseksi, että laiva on nostanut akkurinsa ja tekee lähtöä. Kukaan ei tahdo ymmärtää, mitä tämä merkitsee. Sotavimma oli mennyt miehiin. He tunsivat tarvetta vieläkin ankaraan ammuntaan. Siksi päättivät panna huikean sotaretken koko saarella toimeen ja hakea lymyilevät jänikset ja punikit, ampumalla joka kiven rakoa ja pensaan juurta. Päällikkö komensi avattavaksi uusia patroonalaatikoita ja täyttää vyöt ja taskut panoksilla. Asian jouduttamiseksi jaettiin kullekin viisisataa ammusta käsittävä sinkkilaatikko kainaloon. Mutta kierosilmä, joka oli urkkimassa, seisoi saaren kukkulalla. Hän huomasi kaukana vasemmalla selällä etenevän venheen. Havainnosta tiedon saanut sotaisa joukko karkasi ankaran päällikön karjunnan kuultuaan sille puolen saarta. Määrättiin ammuttavaksi venheen jälkeen, niin että kuulat sinkoovat veden pintaa pitkin. Aikaa meni kuitenkin kun ei osattu avata lujasti juotetuita kuulalaatikoita. Ja vihdoin kun ne pistimin auki saatiin ja pyssyt ladattua, olivat soutajat edenneet loitommalle. Ammunnan alkaessa kääntyi alus kallioisen karin suojaan. Mutta kaikesta huolimatta jatkettiin harjoituksia.

24.

Lauantai-ilta rantatuvassa.

Sirkka oli pessyt permannon, siistinyt muurin, kirkastanut ikkunat ja muuttanut lumivalkoset pienet ikkunaverhot.

Nythän oli lauantai-ilta. Pienessä muonarengin mökissä tämä ilta aina oli ollut hauskin. Norola oli ollut saunassa Anteron kera. Heillä oli puhtaat alusvaatteet omakutoista piikkoa. Maailmansodan aikana ei ollut rahaa köyhillä tehdasliinan ostoon. Norola istui lyhyellä lavitsalla. Valkosen kirjava kissa käveli permannon poikki ja pyyhki partaansa miehen punoittaviin jalkoihin.

Vaiteliaisuus vallitsi rantatuvassa. Vasten tavallisuutta oli uuttera äiti istahtanut uunin luo. Hänellä olivat kädet väsyneet helmaan. Emännällä oli iloa aina silloin, kun mies tyytyväisenä ihaili ja myhähteli matalan mökin aistikasta järjestystä. Olihan se kuin valoisa hetki miehen kirjavassa elämässä. Kaikesta päättäen tämä lauantai ei ollut entisen veroinen. Nyt ei Norola nähnyt ympärillään pientä, puhdasta kotiaan. Ei muistanut heittää Sirkalle kiitollista katsetta. Ei kiittäen silittänyt kissaa, joka tahkosi ja kehräsi jaloissa. Ei tuntenut Norola nyt suoritetun työn tuottamaa iloa. Vaimo katseli miestään hellyydellä, mutta ei ollut hänelläkään halua vaitioloa katkaista. Olihan siitä aikaa vierähtänyt kuin viimeksi kaulaan oli kapsahtanut. Ennen oltiin kuumia. Nyt vanhoillaan elettiin kuin kaksi ihmisystävystä.

Vaimo virkkoi:

— Miksi laskin hänet? Nyt heitä on kolme poissa. Kuolema kenties korjannut. Miten paljon olemme saaneet kantaaksemme! Liian paljon kohtalo meiltä pois ottaa. Ensin kodin, sitten lapset ja kaiken päälliseksi mikä tässä eteen tullenee? Minä kai tässä vielä kestäsin, mutta sinulle, joka olit hemmoteltu herrain lapsi on muonarengin raskas työ liian lujaa. Mutta minä, köyhä ja kärsinyt tytär hyljätyn vaimon... Tuolla törmällä syntynyt olen, kasvanut ihmisten kareen katseen alla. Äitiä rikkaaksi uskoivat, mutta ainakaan meitä orpoja ei ruokkinut muulla kuin surulla ja juotti kyynelillä, joita yöt pitkät elinikänsä vuodattain isää itki. Mies meni mustia töitään pakoon maille vierahille, palaamatta... Taasen äänetön oli tupa. Mutta vaimo jatkoi:

— Lahjanpa kerran laittoi isä, sen muistan. Yöksi jo kesäilta kääntyi kun mieroa matkamies astui ja majaamme maatuneeseen polulta poikkesi. Äidille hiljaa jotain haastoi ja mulle lahjan ojentaen lausui: "Sulle tyttö isän tuomisia tässä." Ja kun katsoin outoa korua, sen äiti pieneksi tinaelefantiksi arvasi. Illan hämäriin hävisi tiedontuoja. Kuinka onnellinen äiti oli! Ja me kaikki!

Sirkka kysyi:

— Nestori? Mitä mietit?

— Menneitä miettimään ei ole nyt aikaa.

— Et kuullut mistä haastoin?

— Taisit lasten leluista. Mutta Sirkka, älä höpise nyt turhia. Ei ole aikaa. Hiiteen heitä suru ja ruikutus! Tässä taidamme muutoinkin istua viimeisiä lauantai-iltoja yhdessä.

— Nestori, sitä suuremmalla syyllähän minulla on

oikeutta entisyydelle. Siksi juuri ajattelen ilmaista sinulle erään salaisuuden, josta meidän olisi keskusteltava.

Mies oli ikäänkuin herännyt ja alkoi katsella vaimoansa kummastellen. Tämä käveli sanatonna yli lattian, avasi lukosta merimieskirstun kannen ja nosti sen saranoidensa varaan ylös. Vaimo kumartui pöyhimään vaatteiden alta jotakin, mutta mies jäi katselemaan laivakirstun kannen sisäpuolta, johon oli liimattu purjealuksen kuva, jonka alle oli kirjoitettu "Singabore, Shanghai."

Arkusta vaimo oli löytänyt näkinkuorista koristellun lippaan. Lippaan sisästä otti hän pienen esineen ja ojensi miehelleen. Norola otti sen hitaasti. Hajamielisenä tavotteli mies kauan sitten unohtunutta ajatusta. Eipä tahtonut löytyä sikermistä sitä säijettä mitä etsi.

Vaimo katsoi ja odotti. Mies vihdoin avasi suunsa:

— Signen? Sirkka, mistä?!... Katrillehan kerran...

Ajatukset tulivat katkonaisina lausutuksi. Norola oli noussut. Tinaelefantti vieri lattialle. Hän tarttui vaimoa harteista ja yhdellä hengenvedolla kähisi:

— Onko se totta? Malttoi mielensä. Katri! Tyttäremme? Missä?

— Nestori. Tytärtäsi soudit syksyllä.

— Mistä tiedät?

— Tässä on todistus. Tuhansista muista tunnen "pienen punakorvan." Tämä on äidin ainoa isältä saama lahja kaukaisilta mailta. Siitä äsken puhuin. Juuri tällä leikin lapsuusvuodet.

— Onhan siinä saranat, se on lipas pieni kentiesi.

— On. Mutta äiti kielsi avaamasta.

— Muistan kun annoit sen Katrillemme kahdeksantoista vuotta sitten Leppävirralla, kotonamme.

— Jäähyväisiksi annoin. Niin, niin, Nestori. Ajattele:

kahdeksantoista vuotta sitten kun tyttö Tukholmaan läksi. Kasvattitytön Sandbergit saivat.

— Eikä tietoa konsaan, kun Kuolassa nähdä sain...

— Juuri tätä seikkaa tahdoin muistoosi saatellakin.

— Onnettomuuden jälkeen en tahtonut, että Katrimme enää Sandbergien kotiin olisi jäänyt... Ne ainaiset varatuomarit ja kiusanhenget. Sainhan kuulla kerran jälestä ettei vainajien jälkisäädös lapsellemme saanut lainvoiman voittanutta päätöstänsä.

— Kenties olemme itse syypäät lastemme onnettomuuksiin. Olemmehan olleet leväperäisiä heidän kaikkien suhteen. Luonamme vielä ollessaan emme herättäneet heissä rakkautta itseämme kohtaan. Täysinä ihmisinä maailmalla halveksivat meitä ja oman jalkansa alta elävät. Ehkä tietensä tuo tyttö tämän takaisin toimitti. Ylpeänä majamme matalan sivu astui. Oi minua onnetointa äitiä! Me olemme ihmisiä, joita omat lapset häpeävät. Onko rangaistusta suurempaa!

Nyyhkien painui Sirkan harmaantunut pää Nestorin rinnalle.

Tämä lohdutellen lausui:

— Sirkka! Älähän toki. Eiköhän suurin syy ole pahoissa ihmisissä. Eikö keinottelu ja ryöstäjien laki ja järjestelmä kotiamme pirstonut? Eivätkö he köyhyyteen ja alastomuuteen meitä polkeneet? Emmekö ole tehneet työtä aret ja pyhät aamusta iltaan. Olethan kehrännyt itsesi kuivaksi ja kuihtuneeksi, saadaksesi pellavaa ja hamppulankaa toisten tarpeeksi. Rukin ääressä pitkät talviset kuukaudet, keväät ja syksyt istunut olet. Ja minkä palkan olet saanut? Nivelleinin! Taudin tuholainen jäytää jäseniäsi. Ja entäs minä sitten? Rehjastanut olen tyynet ja tuulet. En ole pystynyt omaa kattoa pään päälle saa-

maan. Ennen olin käskijä, nyt olen käskettävä. En ennen elämästä mitään tiennyt — nyt sitä tunnen. Tunnen paremmin kun moni muu. En aijo mennä ryömimällä hautaani kuten raukat. En! Nyt on elämällä tarkotus. Taistelutta en sorru vanhanakaan! Rakas Sirkka. Ratkaisemme kohta, josko köyhän täytyy ijankaiken kärsiä. Katsomme, eikö osaa ole osattomallekin. Ei armolla enää, mutta väkivallalla ja voimalla...

Äänettömyyden jälkeen Sirkka sanoi:

— Kun ei vaan tuho ja turma tulisi!

— Tulee turma tätenkin.

— Niin tulee. Olen kanssasi yhtä mieltä.

— Häntä luulet tyttäreksemme?

— En luule, minä tiedän että hän on oma rakas lapsemme. Äidin sydän sanoo.

25.

Saloheimo-Sandbergin liikekonttori.

Kuuluisan Saloheimo-Sandbergin liikekonttorin ovikellon soittonappulaa painoi Norola hieman kainostellen. Hän ajatteli koko Sirkan päähänpistolle heti nauraa ja kääntyä jo luopuaksensa aikeestaan. Mutta kun se on kerran painettu, niin se on painettu, eihän tästä nyt enää mihin kehdannut juosta. Askeleita pian kuuluikin. Oven aukaisi kuivan näköinen, pystytukkainen konttoripäällikkö. Norolalle näytettiin kohteliaasti odotushuonetta ja nahkotettuja tuoliryhmiä.

Huoneustot olivat korkeita ja hienosti sisustettuja. Viereisten huoneiden ovet olivat avoinna. Niistä kuului kirjotus- ja laskukoneiden rapinaa. Kahtaalle kallistuvien, ylhäisten konttoripöytien ylitse oli kumartuneita henkisen työn tekijöitä uutterassa puuhassa. Jykeän kassakaapin kaksi jalkaa paksu ovi oli avoinna ja käännetty mahtavasti sivuun. Kaapin alalokeroissa paistoivat punasten, sahvianinahkaisten tilikirjapinkkojen saranat. Tätä suuremmoisuutta katseli muonarenki Nestori Norola uteliaana. Arasti istui hän syvään painuneella sohvalla ja ajatteli sanoakseen jotain järkevää sitten, kun häneltä joutavat kysymään. Pian kävelikin herrasmies Norolalta tervehtien kysymään:

— Millä voisimme palvella isäntää? Olette varmaankin maalta, kun en muista teidän ennen käyneen? Samalla heitti hän tarkan silmäyksen Norolan kenkiin ja siitä au-

ringon vihertämälle vuorittomalle syyspaltolle. Norola koetti kuin anteeksi pyytäen vetäistä hajallisia jalkineitaan sohvan alle, muta koska siinä ei ollut mitään alustaa, täytyi antaa niiden rojottaa siinä edessä. Alotti altakulmain:

— Olisi vähän asiata liikkeen omistajalle. Herra heristi korviaan, katsoi vierasta tarkemmin, tutki:

— Ja mitähän tuo olisi?

— Olisipahan vaan sellaista pientä... Hieman kiusaantuneena herra katsoi kelloansa:

— Neiti saapuu tällä tunnilla, niin että jos on aikaa odottaa. Odottamatta vastausta poistui toisiin huoneisiin.

Istuskellessaan ja odotellessaan Norola näki talossa käyvien asiakkaiden olevan hienoa väkeä. Jokainen kumarrettiin sisälle kohteliaasti. Tulipa reippaasti rohkeakäytöksinen mies, joka myöskin kysyi itsepintaisesti liikkeen omistajaa. Pystytukkainen herra taasen selitti hänelle samaa kuin Norolalle. Mutta jotain hiljaisemmin puhellen siirtyivät he viereiseen huoneeseen, jossa kuului vilkasta keskustelua. Norola kuuli jotain puhetta lastin purkauksesta. Puhe yhä jatkui. Jottei olisi epäkohtelias, ei konttoripäällikkö sulkenut väliovea vaan alotti saksaa puhellen:

— Vaatiiko kapteeni loppusuorituksen siis paikalla?

— Vaatii. Ja vielä sama herra Müller oli sanonut, että ellei maksu tapahdu kullassa, jättää hän maksamattoman lastin alukseen ja purjehtii ilman muuta ulos merelle ja kotimaahan.

— Ja mitä haluaisi päämiehenne?

— Sitä, että koskei valtion pankista voida nostaa niin paljoa rahoja ilman takeita vielä... ja toiseksi, koskei johtaja siihen kuulunut olleen suostuvainen, ja kolman-

neksi kun saksalaisille ei kelpaa setelimme, niin ajattelimme turvaantua...

— Hyvä. Asianne voitte esittää hänelle itselleen. Hän kyllä lämpimästi kannattaa suojeluskuntia. Onpa itse persoonallisestikin osaa ottanut työhön. Tekipä syksyllä matkan Pohjanmaalle ja Hämeeseen ja muutoinkin on hän toiminut eri tehtävissä. Norola ymmärsi saksaa. Mutta ettei olisi tullut huomatuksi liiasta tarkkaavaisuudesta, alkoi välinpitämättömänä kävellä lattialla. Konttoripäällikkö kuului kysyvän:

— Hyvinkö muuten ovat siellä asiat?

— Ei hätää mitään. Olihan siellä lauantaiaamuna pieni kahakka.

— Kuinka niin?

— Punikit vakoilivat olinpaikkamme.

— Mutta siitähän varoitettiin.

— Joo, mutta silloinpa olivatkin jo bolsut saarella.

— Sitä epäilimme. Jääkärikapteeni herra Pylväistöltä saimme perille toimittaaksemme kirjeen. Kirjoitti sieltä Hämeestä, että eräänä yönä sai kuulla tärkeistä asioista, urkinnasta. Mutta se oli selittämätöntä, missä kirje oli viipynyt. Sitäpaitsi Saksasta saapuneen lähettimme tuomia ja sinne Pylväistölle jättämiä valtion aseidenhankkijan, herra Turpeen tärkeitä tietoja ei myöskään ole perille saapunut. Varmaankin viimemainittua olette laivalla tavannut. Hän vasta liikkui kaupungissa ja on saapunut samalla aluksella kotimaahan.

— Sitäkö amerikkalaista?

— Kyllä hän on vasta Amerikasta saapunut.

— Kyllä...

— Onko hän sotilas? Finanssimies hän on, erinomainen ja rohkea rahoja irroittamaan. Ei se poika sumeile

korkeitakaan herroja. Kas juuri sellaisia meillä tarvitaan, selväsanaisia ja rohkeita. Vai oli kahakka?! Oikeinko hyökkäsivät?

— Venheellä tuli ensin urkkimaan kalastaja tyttärinensä. Mutta annas olla. Tytär saatiin vangiksi, mutta sen jälkeen kun purettiin lastia, hyökkäsivät punikit saarelle joka puolelta. Silloin meidän pojat alkoivat pestä niin tiukasti, ettei pakoon pässyt kuin yksi venhe. Tästä kahakasta minä paljoa en omin silmin selvää saanut, sillä olin juuri siinä venheessä laivan vierellä johon heitettiin pommi ja joka hajosi niin, että venheen palasien päältä nostivat meidät laivaan.

— Mutta sotahan siellä on ollut!

— Sota niinkin. Minulla onkin raportti taskussani pääkortteeria varten.

— Eikö laivalta avattu tulta?

— Silloin se olisi voinut muodostua meritaisteluksi, johon venäläinen laivasto olisi voinut puuttua. Nyt se kapteeni vaatii rahoja. Jääkäri Korpion kanssa heillä on kireät välit. Minusta tuntuu kuin saksalainen vaatisi vangiksi saatua tyttöä kaupanpäälle.

Pystytukka nauroi:

— Vai on äijä vekkuli!

— Se on kaunis tyttö. On saatu selville hänen olevan Hämeestä ja turkasen pahasisuinen.

— Mikä sen todistaa?

— Todistaa häneltä löydetty muistikirja. Povella oli lappu, johon oli kirjoitettu: "Viimeinen tervehdys sinulle, rakas Arvid."

— — —

Norola horjahti tuolille liian raskaasti. Miehet kääntyivät äkkiä ja aikoivat kysyä jotain terveydestä, kun

ovikello soi ja sisään astui komeasti puettu nainen. Kaikki riensivät kilvan osottamaan kohteliaisuutta. "Hyvää huomenta", kuului hillitysti sieltä täältä huoneista. Riisuttuna päällyspukimista seisoi hieno emäntä ylhäisenä, mutta hyvätuulisena. Hän antoi katseensa kiertää jokaisen läsnäolijan kasvoilla. Konttoripäällikkö esitteli heti rinnallaan seisovan herran, jolla olisi kiireellistä asiaa.

— Olkaa hyvä. Astuen kohti yksityishuonetta havaitsi hän nyt vasta alakuloisen, kalpean työmiehen vasemmalla sohvalla. Hän katsoi miestä — tunsi piirteet, mutta ei muistanut. Neiti Saloheimo-Sandberg astui askeleen taakse ja läheni miestä hieman punastuen:

— Mitä näen? Ettekös ole herra Norola?

— Kyllä, neiti. Hän tarttui tämän ojennettuun käteen.

— Oletteko sairas, herra Norola? Vaiko matkasta rasittunut? Levollisena, vaikka ääni hiukan särähtäen, selitti Norola:

— Sairas olen ja olen tullut lääkäriin, jonka vastaanottoaika on jo alkanut. Toivoisin, että ensimäisenä saisin asiani toimittaa.

— Kyllä, kernaasti. Suostuuhan tämä herra . . . ?

— — —

Neiti sulki oven navakasti ja kursailematta. Tämän tapahtuman johdosta olivat sekä konttoripäällikkö että hänen suosittelemansa herra hieman aikaa äänettöminä. Istuutuen sohvalle murisi pystytukka:

— Mitä tuolla rähjälläkin oli niin tärkeätä, etteivät ihmiset jouda asioitansa ajamaan? Veti taskustaan kultaisen savukekotelon ja kysyi:

— Mutta mitä arvelette tulevan vakoilijalle?

— Ammuttavaksi. Jääkärikapteeni Korpio on ankara mies.

— Oikein! Sitä minä kannatan. Minä olen päättänyt myöskin ottaa aktiivisesti osaa bolsujen kukistamiseen. Milloin tilaisuus sallii niin heitän hiiteen tämän konttorin pölyisen ilman ja samoan sydänmaille hengittämään pihkaa ja metsän raikasta tuoksua. Mauseri ja karpiini on minulla ollut kauan varattuna. Onhan sääli pitää hyviä työkaluja ruostumassa. Olenpa suoraan puhuen jo hieman harjoitellutkin.

— — —

Amerikalainen takkauuni levitti lämpöä tiikerin nahoille, jotka pääkalloineen aukoivat punasia kitojaan ja näyttelivät valkeita petohampaitaan neiti Saloheimo-Sandbergin yksityisen vastaanottohuoneen lattialla. Tiikerien lasiset kissansilmät kiiluivat villisti tervastulen hiljaisessa roihussa. Paksu, itämaalainen matto kautta lattian, kätki askelten äänet. Ikkuna- ja seinäverhot olivat puhtainta silkkiä, joiden päärteissa kimaltelivat kulta- ja hopealangoista kudotut nuorat.

Eipä Norola tahtonut saada ensin asiansa alkua käsille.

— Istukaa, herra Norola. Olen hyvin monta kertaa muistellut sitä venematkaamme. Olette varmaankin ollut työssä kiinni kun ette ole ennemmin joutunut. Saittehan kutsukirjeeni? Norola katsoi pitkään:

— En ole saanut mitään kirjettä. Tulin ihan omissa asioissani. Kun se Sirkka sai päähänsä...

— Mitä sanotte? Ette ole saanut?

— En ole saanut.

Katariina haki muistiinpanovihkosen ja sanoi:

— Kahdeskymmenes päivä yhdettätoista kuukautta olen sen täällä postiin jättänyt. Kirjoitin siinä pienestä koristeesta, jonka varmaankin olin työntänyt vahingossa

siihen Antero-pojan makeispussiin. Se koriste on minulle kallis siksi, että siihen liittyi muutamia muistoja. Olihan se siinä makeispussissa?

— Oli.

— Jumalalle kiitos!

— Vaimoni käski sen tuoda takaisin. — Norola kaivoi esineen povitaskustansa puhtaan nenäliinan sisästä ja ojensi sen onnelliselle naiselle.

— Oi! Että sittenkin sain tämän! Kiitos teille, hyvä ukkeli! Kiihkeästi puristaen pienen pientä kaiverrattua elefanttia sai hän kyyneleet silmissä sanotuksi:

— Millä palkita teitä voisin?

Norola ajatteli sanoa sen mitä Sirkka oli käskenyt kotoa lähtiessä, mutta mahdotonta! Kerrassaan mahdotonta! Se ei voi olla totta. Sitten hän äkkiä muisti Marttaa ja tämän kohtaloa, joka häntä parhaillaan uhkasi ja sai pian sanat suuhunsa:

— Vaatimukseni voi olla paljonlainen neidin mielestä.

— Antakaa kuulua, sanoi tämä päättävästi. Jos voin, lupaan sen varmaan täyttää. Rahasummako on kysymyksessä?

— Paljon enemmän kuin rahasumma! — Norola alensi äänensä ja kurottautui. Tyttäreni on valkosten vankina eräässä aselaivassa vakoilusta. Ampuvat hänet. Pelastakaa hänet, muut eivät voi.

Vastoin kaikkea tavallisuutta hämmästyi Saloheimo niin että nojautui tuoliin. Tuntui kuin silmänsä olisivat pakotetut tuijottamaan tuota merkillistä miestä. Ja hän sanoi:

— Herran tähden! Ystäväni Norola, mitä tarkotatte?

— Tarkotan mitä sanoin. Tyttäreni on vankina jää-

kärikapteenin aselaivalla Porin rannikolla. Teiltä tulee juuri eräs mies pyytämään luottoa pankkiin, jotta saisivat saksalaisen laivurin maksettua. Jos nimenne annatte, vaatikaa vastapalvelusta — tytön vapauttamista!

Saloheimo katsoi miestä tiukasti silmiin ja kysyi:

— Ja vangitun tytön nimi?

— Martta Norola.

Vallasnaisen kynä rapisi paperilla, hän kirjottaessaan kertasi sanoja: "Martta Norola." Sanoi sitten äkkiä:

— Mitä? Eikö hän ole palveluksessa Pylväistön tilalla Hämeessä?

— Oli, mutta syksyllä muutti pois.

— Ja minkä rikoksen on tyttärenne tehnyt?

— Vakoillut työläisten hyväksi.

— Vakoillut työläisten hyväksi! Isänmaan petturi! — Pudistellen surullisena päätään:

— Tosiaankin olen luvannut paljo, herra Norola.

Vallitsi äänettömyys. Norola ajatteli: Olisikohan nyt otollinen aika täyttää Sirkan harras pyyntö ja puhua. Mies taisteli sisimmässään. Rykäsi jo monasti alottaakseen, mutta eipäs vaan soveliaasti osannut päästä alkuun. Ja jota enemmän hän alotetta haki, sitä kauemmaksi eteni mahdollisuus. Näyttipä siltä kuin tuo herrasnainen olisi muuttunut yhtäkkiä kylmäksi, johon ei ollenkaan vaikuta hänen tyttärensä vapaaksi pääsy. Norola päätti vahvasti ei lausua mitään. Nousi päättävästi lähteäkseen. Vanha, elämän taistelujen hajalle repimä mies oli kiivas ja äkkipikainen. Hänen silmänsä leimahtivat. Minuutin kuluessa oli sisu paisunut tuliseksi vihaksi. Sen ilmileimahtamiseen oltaisiin tarvittu ainoastaan yksi vastainen sana. Nähtävästi toinen aavisti tätä, koska hän alotti lempeällä äänellä:

— Olette laihtunut, herra Norola. Tarvitsette lepoa ja hoitoa. Teille jäi kesken kertomisenne silloin syksyllä. Maailmassa on aina niin kiire, ettei jää aikaa muistoille. Teillä varmaankin on huolia ja murheita?

— Kullakin ihmisellä on omat surunsa.

— Eihän vanhuuttanne hiuksenne ole noin harmentuneet?

— Te olette rikas, teillä on hyvä.

Neiti muutti puheen aihetta:

— Mutta minne lääkäriin menette? Odottakaa hieman. Piirsi lippuun. Kas tässä osote. Ensimäinen poikkikatu torilta vasemmalle. Harmaa kivitalo. Esittäkää lippu. Palattuanne minulla on kyllin aikaa. Hyvästi!

— Hyvästi.

Norola oli eteisestä astunut kadulle.

26.

Muonarengin kuski.

Norola ajatteli kadulla astuessansa: ei sitä varmaan tiedä, monta on vuohta yhden näköistä. Kun Sirkalle kaikki selvitän niin luopuu päähänpistostansa. Ja sitäpaitsi olivathan lakimiehet Sandbergin testamentin polttaneet. Kirotut verenimijät! Yksin astuja puheli ääneen:

— Olette laihtunut, tarvitsette lepoa. Käykää lääkäriin! Norolako lääkäriin! Silloinhan tuhlaisin Sirkan toisenkin sormuksen, jonka "herra Nestori Nordessen" on ostanut nuorra miessä. Kaksikymmentä viisi vuotta sitten tätä katua asteli herra hännystakissa, hevosenpääkeppi ja hansikkaat käsissä. No, nyt noihin kouriin sopii hanko, kirvesvarsi ja aurankurki. Mikäkö minua vaivaa? Nälkä minua vaivaa! Mutta en sanonut sitä sinulle, hieno heippa. — "Lääkäriin?!" Sutta pidetään häkissä syömättä ja ärsytetään lammaspaistilla. Susilaumaa on liian kauan ärsytetty sotasäännöstelyillä. Katsokaahan eteenne! Sudet hyppivät yli aitauksen! Mutta mihin kävelenkään? Katsoppas Norola mitä siihen lappuun on kirjotettu? Neljä latinankielistä sanaa: "Laskuuni mitä ikinä sairas kaipaa. K. Saloheimo." Valta rikkaalla määrätä! Tilata kaviaaria, niellä ostereita, huuhtoa kurkkua viinillä, pyyhkiä pyypaistilla.

Norola oli tullut torille kauppakojujen luokse. Himokkaasti katseli hän nälkäsuden silmillään ja vaistomaisesti

hypisteli neljää kymmenen pennin lanttia housuntaskussa. Kuparilopojen joukossa kilisi Sirkan kultainen sormus.

— Jos syöt, et pääse kotiin rautatiellä.

— Syö, Norola! Syö, kun maha vaatii! Piru periköön kaiken muun!

— Mutta Anterollehan pitää säästää! Kuinka tuhlaisin yksin, raaskisinko myydä sittenkin Sirkan sormuksen. Mutta ehkäpä ilostuu kun saapi Martasta kuulla.

Norola nieli nälkäänsä. Valahti kurkusta kielelle kihonnut vesi. Hän asteli torin poikki kohti harmaata kivimuuria. Vastaan asteli kaksi repalaista, hoippuvaa miestä. Toinen söi suun täydeltä mustaa savumakkaraa, posket rasvaisina. Toinen nokinaamainen torviseppä selvempänä ohjasi suuntaa. Rasvanaaman silmät sattuivat Norolaan. Hän palautti työnnetyn makkaralenkin takaisin kurkun perältä ja toljotti hävyttömästi läheltä, kuten härkä laitumen poikki kiitävää junaa. Märrystäen sanoi:

— Itse ilvessusi nielköön minut ellei tuo roikkakoipi ole entinen Leppävirran herra! — Norola kuuli keskustelun ja kiirehti askeleitaan. Mutta juopunut, vaikka jäikin kauaksi, riistäysi irti torvisepän kainalosta ja tuli yht'äkkiä kevytjalkaiseksi ja alkoi laukata Norolan jälkeen. Nokinaamalta putosivat romut ja torvet pitkin kivikkokatua. Huuteli turhaan:

— Äläpäs mene! Mutta silloin rasvanaama olikin jo saavuttanut tuntemansa miehen ja alotti lakki kourassa kumarrella:

— Saisiko luvan kysyä josko te olette herra Nordessen? Ja saisinko teitä tavata tässä keskellä kaupungin katua?

Norola oli aikeissa sanoa jotain, mutta juopunut jatkoi keikistellen:

— Kyllä minä herran tunnen. Älä meinaakaan! Joo, "all right, sir" sanoo amerikalainen. Jesserii!" Katsokaappa vaan näitä kasvoja. Joo. Eikös niistä käy ilmi, että on oltu "Häntä-Heikin" kanssa ristariihellä. On voinut ajan aura kyntää vakoja, mutta eipä se ole herraakaan rauhaan jättänyt, koska olette muuttunut "Vihtilän-Eerolan" näköiseksi. Kas, kas, eipä tunne. Mutta jos saisin luvan muistuttaa siitä herran kuskista, joka kaksikymmentä kuusi vuotta sitten istui keulalla. — — —

— Runnilan Aleksanteri Mihailovits Teuvalta?!

— Joo. Se sama laukkuryssä Mihailovitsin poika! Mutta herra ei taida tietää, että heti teidän ryöstöhuutokaupan jälkeen sillä viidellä sadalla markalla, jonka teiltä sain, matkustin kaukaiseen Amerikaan Karvian renki-Matin kanssa. Ja nyt kaksi vuotta sitten saavuin katumoikseni rantaan takaisin. No, olen löytänyt Teuvalta kuitenkin vaimoni, vaikka toisen miehen hoivenista. Lapset ovat kasvaneet täysiksi ihmisiksi. Vasta viikko sitten vanhimman poikani Ollin tapasin. Mutta vanha rakkaus ei ruostu. Lovisa kun mun tulleeksi kuuli, kaulaani riensi. Ja nyt me elämme torpparina Kurppakorvessa, saman Leppävirran kartanon maalla. Hevosia vieläkin osaisin hoidella. Piikkisika on nykyinen isäntämme, ei hyvä ja lempeä, kuten te, vaikka nuori nutipuljus tuo onkin. Talon töistä vähät välittää. On ollut puolitoista vuotta Saksassa lahtarikoulussa. Tuonut sieltä laivanlastin kuolintarpeita. Meistä alustalaisista meinaavat tehdä ammattiruumiinpesijöitä. Olemme täällä kaupungissa hakemassa "kultakuormia", kun omat hevoset eivät jouda. Niillä vedetään saksalaisia "silliä", "Amerikan silavaa" ja japanilaisia "aidanseipäitä." Niiden kärkiin saavat punikit luvan tehdä harakirin. Niin, tulevana talvena sitten katso-

taan kenen pakarat kestävät merivettä. Ja jos oikeen asian jullilleen vanhalle ystävälle saan sanoa, niin siitä nousee eri hivutus. Nyt jo sivukulkiessa rikas ja köyhä höyhentävät toinen toistaan. — — — — —

Rasvanaamainen entinen tallimestari laski puhetta kun turkin hihasta. Hän eläytyi oikein elementtiinsä siitä ilosta, että tapasi vielä kerran entisen isännän. Välillä huusi hän edempänä seisovalle torvia pitelevälle sepälle, joka katseli viluisena, polvet koukussa tupakkatehtaalle päin, jonka portaita purkausi lopumaton naisten lauma:

— Mitä sinä nokinenä niistä paratiisin makiaisista vahtaat?! Hekumallisiako ajattelet? Maailmaako kansoittamaan aijot vanhoillasi! Eroon aittaamasi yrttitarha onkin ikäloppu, ränsistynyt ja kukoistamasta lakannut.

— Tässä tämä rapiankalkuttaja. Tunnetteko toisianne? Nykyisin asustaa kaupungissa. Kun olimme vanhoja suoveruksia, niin pistäysimme tillikassa. Eihän täällä Suomessa tahdo saada lääkettä muulla kuin tohtorin risetillä. Mutta mitäs sitä nyt oikeen sitten herralle kuuluu?

Norola sai vihdoinkin suunvuoron:

— En ole herra, kuten näette, olen työmies. Kätteni työllä olen elättänyt itseäni ja perhettäni. Tarkotan, että olen köyhempi teitä tällä erää. En puolusta rikkauden syömällä lopettamistakaan. Mutta älkäämme puhuko nyt siitä. Kertokaa mitä uutta kuuluu entiseen kotiini? Molemmat miehet kertoivat kilvan, että nykyinen isäntä hommailee intohimoisesti valkosten valtiollisissa asioissa.

— Eikö tila ole entisellä saksalaisella Gardoffied suvulla?

— On, mutta nuori herra on suomalaistunut ja ottanut suomalaisen nimen. Niin että häntä kutsutaan Korpioksi. Nytpä muistan jotakin, jatkoi entinen ajuri. Tuhat

tulimainen patamusta pappi! Olin vallan unhottaa parhaan uutisen. Se uutinen voi olla teille, työmies Nordessen, erittäin mielenkiintoinen.

— Kuinka niin?

— Vasta kartanoon saapunut nuori saksalainen, suomalaissyntyinen perämies Robert Nordessen. Miten lie, mutta nuorimies sanoo syntyneensä kartanossa ja tuntee jokaisen kiven ja kuopan. On ollut ulkomailla kaksikymmentä vuotta. Mitä ajattelette tästä?

Norola oli vaiti. Tänään kohtalo oli ottanut hänet leikkikalukseen. Nokinenäinen torviseppä ja rasvanaamainen entinen ajuri katselivat nyt vakavina entistään kalpeampia kasvoja. Norolaan koski isän sydämen hellin tunne. Hän oli maailmaan saattanut lapsia, jotka liian aikaisin olivat omin siivin lentoon lähteneet. Nyt ne lentävät takaisin pesälle, josta emot on ajettu pois. Ehkä nyt alkavat heitäkin vainota. Tuossa edessä seisoivat entiset vanhat työmiehet, joiden arvoa ei silloin osannut ihmisinä aavistaa. Ei silloin tiennyt, että heidän kallis elämänsä kuluu hänen tähtensä. Vihdoin Norola kysyi:

— Vai on Robert poikakin elossa, ja on tullut kotiin?

— On! Ja pulska poika onkin. Hän pelasti erään minun parhaimman toverini, Arvid Pylväistön hengen, joka kaikkeen riemuun ja ylitsevuotavaan iloon on Amerikoista kotimaahan saapunut. Ja kuulkaa sitten kaiken kukkuraksi mitä minulla itselläni on kunnia ilmottaa: Sama Arvid toi minulle tiedon oman poikani Ollin elämän vaiheista. Ja että poika on johtunut oikealle uralle, vaikka onkin nyt toisen veljen palveluksessa.

— Onko ehkä kysymys samasta Arvid Pylväistöstä, jonka hyvin tunnen. Hämeestä?

— Hämeestä niin kuuluu mies olevan.

— Varmaankin on kysymys samasta Ollista, joka on edellisen kotona ollut palveluksessa? Vai on hän sinun poikasi.

— Minun. Jykevä ja punasen pulska kuin minä iste nuorramiessä! Vai tuntee työmies Nordessen hänet? — Tähän ei Norola vastannut.

— Iloinen olen ja sen tähden pidän tänään hauskaa. Jos ma saan sanoa suoraan: poikasi Robertin rahoilla tässä iloja pidetään. Juuri hänen antamillaan juomarahoilla tässä nämä viisi makkaralenkkiä olen ostanut. Koska näin on ilmikäynyt, niin jakakaamme nämä kristillisesti kuten kommunistit opettavat. Sinun, työmies Nordessen, olkoon kolme, sillä kaksi olen jo syönyt ja kaksi jää nyt vielä meille. Mikäli kasvoistasi voin päätellä, niin et ole einettäsi tänään maistanut. Norola ei vastustellut. Antoi vaan ajurin asettaa lenkit käsivarrelleen. Hän kiitti ja kysyi:

— Mitä aikoo perämies Nordessen?

— En osaa sanoa. Mutta herra Korpio itse käväsi pikipäin kotona ja oli hämmästynyt suuresti poikaasi kun tapasi hänet kotoaan. Palvelijat sanoivat heidän tunteneen toisensa. Olivat kuten hyvät ystävät ihmisten aikana, mutta kahden ollen aina kuuluivat riidelleen. Nordessen oli vaatinut jotain, johon toinen ei ollut suostunut, tahi sitten päinvastoin. Jääkärin sanotaan esittäneen jotain tointa hänelle, mutta sen oli perämies jyrkästi kieltänyt. Muuten olivat aina melskanneet saksaa, niin etteivät palvelijat olleet selvää saaneet. Isäntä oli pyytänyt poikaasi jäämään ja kotiutumaan isänsä entiseen kotiin.

Torvisepän polvet tutisivat kylmästä entistä kovemmin. Takin kauluri oli pystyssä ja vanha, suurikokoinen, herroilta saatu rikkinäinen nallihattu oli painettu syvään

niin että korvat peittyivät. Kyppyrässä hytisten oli hän kuunnellut keskustelua. Torin toisella puolen kirkon tornikello löi kuutta. Ystävykset erosivat huomenna tavatakseen. Norola paremmin muodon vuoksi asteli lääkärin ovelle yläkertaan. Hän pikemmin toivoi, ettei enää ole vastaanottoaika. Mutta ovikellon soittamisen jälkeen tuli kuin tulikin palvelija avaamaan ja ilmotti ajan sopivaksi.

27.

Raunioilla palvoja.

Pylväistön emäntä oli hevosen valjastamisesta antanut käskyn pikkupojille yhteisesti, mutta ei ilmottanut kumpi pääsee asemalle. Siksi pojat kilvan valjastivat. Kun hevonen oli tikapuiden kapuun köytetty räimästään kiinni, riitantuivat nallikat ja alkoivat sättiä:

— Punikki!

— Lahtari!

— Sinä olet punikin penikka!

— Mutta lahtari on lampaan tappaja. Lahtimies on hirviö.

— Tuosta! Tuosta!

— Älä potki, lahtari!

— Saa punimullia potkia! Ääh! Härkävasikka!

— Osaan minäkin! Niskalahtari!

— Kuka on niskalahtari? Sinä maitovasikka!

— Isäsi on niska. Punaniska. Härjän veri kasvattaa niskaa!

— — —

Emäntärouva oli huomannut ja tuli kuistille, jolloin pojat lakkasivat riitelemästä. Hän sanoi:

— Sinä Kiirahainen lähdet asemalle, mutta Antero tulkoon minua kuskaamaan toisella hevosella, jonka valjastatte.

Sisälle palatessaan puheli itsellensä:

— Kyllä on villitys mennyt kakaroihinkin! Ei uskoisi millaiseksi maailma onkaan muuttunut!

— — —

Aikuisia miehiä ei ollut kotosalla. Torpparit ja pari päivätyömiestä olivat suomudan ajossa. Olihan aika maataloudessa lantapattereiden pohjaukselle. Paljon olikin emännällä huolehtimista ja puuhaa, kun pojatkin olivat menneet omille teilleen vaikkei heistä vuosiin olleet talon työt kostuneet. Arvid Amerikasta tulonsa jälkeen oli tosin joskus äidin mieliksi tarttunut töihin, mutta eihän se ollut pitkältä maistanut. Niinpä nytkin vasta eilen pistäysi kotiin, meni miesten kera rutakuopalle, mutta lapion pystyyn löi ja hävisi tiehensä. Miehet pudistelivat päitään ja arvelivat hänen lähteneen Kiiskilään.

Mutta emäntä kaikesta huolimatta oli käynyt tarmokkaammaksi. Hän tuli itse Petokorpeen miesten työmaalle ja laskeusi syvään mutakuoppaan. Tarkasteli ruoppakerroksia. Keskusteli miesten kanssa miten lahoavat puut on helpoin poistaa. Miten muta on otettava aina saveen asti, ja miten työpaikka voidaan pitää kuivana. Kuormaluvun ja pattereiden määrän hän itse suunnitteli. Tämän naisen tiesivät kaikki kokeneeksi. Olihan hän saanut yksin isännöidä miehensä kuoltua. Poliittiset ja yhteiskunnalliset seikat eivät häneen näennäisesti vaikuttaneet. Ennen tosin oli puoltanut vanhaa ja entisiä "hyviä tapoja", mutta nyt oli tyyten vaijennut. Molemmat poikansa olivat tulleet hänelle kompastuskiveksi. Ajatusten ainainen ristiaallokko löi yhteen. Turvautua tällaisissa asioissa ihmisten apuun oli hänelle vierasta. Hän ei ollut niitä ihmisiä, jotka heti vaivojansa vaikertavat ja ilmaisevat lähimmäiselle vastuksensa, jotka voivat useasti olla ylen raskaita kantaa. Emäntä-rouva oli oppinut luotta-

maan enemmän jumalaan kuin ihmisiin. Mutta koska hartaimmatkin rukoukset olivat menneet kuuroille korville apua kuulumatta, niin vielä vähemmin ihmiset olisivat voineet auttaa sellaisissa asioissa. Sentähden hän elikin suljettua, luoksepääsemätöntä elämää. Hän ei voinut enää uskoa itseensäkään. Kun minä väsyn, ajatteli hän, on kohtaloni määrä täysi ja muistoni on hukkaan puhalletun kuplan kaltainen.

— — —

Vanhat asiat alkoivat aaveiden tavoin kiusata emäntää. Hän muisti kuulleensa miehensä isän, Joonas-vaarin, kertomuksen Pentistä, Vilposta ja Signestä. Se puistatti häntä. Hän muisti isänsä sanoneen kaukaisen kirouksen lepäävän tämän suvun veressä. Kalliosaaren käpistyneen Kalaukon ennustus lietsoi lisää näihin aavistuksiin. Ihmisten oli hän kuullut ukosta sanovan, että "jumala on unohtanut kutsua hänet pois" ja että "piru antaa hänen elää ihmisten kiusalla." Ukko itse oli sanonut elävänsä "verivelan varalta." Ennustuksensa mukaisesti hetki oli koittava.

Viimeisinä kolmena yönä emäntä ajatteli näitä asioita raskaimmin. Hän ei voinut pysyä vuoteella vaan käveli pitkät ajat. Hän muisti miten ihmiset väittävät Signen haamun kummittelevan saunan raunioilla pimeinä kuutamoöinä. Signe oli kuolinkamppailussaan kutsunut luokseen ainoan poikansa, emännän rakkaan miehen. Pitkien aikojen kuluttua oli mies vasta tehnyt vaimolleen muutamia vainajan lauseita selväksi. Ja ainoa elossa oleva oli hän joka tiesi niistä. Mutta hänen mukanaan ne menevät hautaan. Edellisenä yönä oli tapahtunut että emäntä oli astellut yli lattian rantaan antavan ikkunan luokse. Tuolla hämärässä kuumotti valju yömaisema. Kuun kehrä him-

meästi loistaen pumpulipehmoisten pilviröyhellysten raoista. Nuori, vasta satanut lumi oli pienistä näreistä muovaillut taitavasti haaveiltuja lumiukkoja, joiden kädet koukertuivat hapuilevina toisiaan kohden. Tyyni ja leppoinen rauha levittäysi pehmoiseen maisemaan. Haltioiden henget lähestyivät onnettomuutta aavistavien ihmismajain lähettyville. Nämä tantereethan olivat hänen maailmansa. Täällä oli hän parhaimpansa kerran uhrannut ja uhraa. Täällä kauneimmat ajatukset ja unelmat ovat syntyneet. Tämä seutu on tarjonnut elämän yltäkylläisyyttä täällä pohjolassa. Muusta ei hän tiennyt, ei välittänyt. Osuivat silmät rantaraunioille. Siellä istui ikäänkuin ihminen kyyköttävänä maatöyräällä. Onkohan se nyt tuossa? Olisiko tuolla Vilpon rauhaton sielu. Emäntää puistatti. Aikoi kävellä ikkunasta pois, mutta istui uhallakin. Hän tarkasti tummaa haamua, ajatellen että jokohan nyt kerrankin toteutuu, joko nyt annetaan sittenkin selvyys ihmisen kuolemattomuudesta. Ehkä epäilyksen viekkaan vihollisen nyt täytyy poistua sydämestä. Silloinhan olisin pelastettu. Hän toivoi, että näky elävöityisi. Rukousten hartaat luvut luki vaimo polvillaan ikkunan ääressä. Luki kauan ja kiihkeästi. Nousi hartaana ja keventyneellä tunnolla. Siirsi uudinta syrjemmäksi ja alkoi uudelleen tarkastaa. Liikkuuko se? Liikkuu, se liikkuu!

Koska ei tahtonut taikauskon antaa kietoa pelkällä uskolla itseänsä, nousi hän päättävästi ja kietoi villahuivin ylleen ja hiipi yökengissä ulos.

Ensin kellarin, sitten vajojen ja aitojen sekä pensaikon suojassa pääsi vainioladon taakse. Jopa hiljaisen äänen kuuli kuin haudan huokauksen:

— Kahdesta pidit . . . sait raivoon . . . murhaan vei Pentin. Yhdessä kätkitte. Kuka teitä käski. Ryssät kimp-

puuni yllytitte. Tappaa tandoit. Immen neitsyyden ryöstit. Tein samoin, mutta kuka sinua käski rikokseen, josta vieraan kosto seurasi... Hirttivät.

Hiljaisuutta. Emäntä odotti jotain lisää henkeä pidätellen, saadakseen selvyyttä.

Tuolla raunioilla kärventyi omantunnon tuskissa sielu, rikoksesta jota ei voi muuksi muuttaa. Kuuntelija ainoastaan tunsi sydämensä jyskyttävän. Pian sanat saapuivat uudelleen:

— Signe, sulle Tunguusi-jumalten pyhätöstä henkeni uhalla lahjan kalliin ryöstin. Oi mikä rohkeus, ja taistelu! Vimmaan sai minut noita, joka taijaksi korun sanoi. "Ken omistaa voi sen, sille anteeksi kaikki annetaan."... Mutta mulle on se tuonut kirousta. Puhutella tytärtäni en suuren rikoksen vuoksi voine. Sinä synnytit suotta, Signe. Heissä veljesviha jatkuu!... Pentin poika on eloon jäänyt, mutta hänen pojassaan näen kostajan pirulliset piirteet. Niiden silmien säihke kostaa minulle isoisänsä kuoleman... Mutta Pentti!... Minun tyttäreni jälkeläiset ovat sorretulla puolella. Heidän tulee voittaa väkivalta, jonka sinä olet alottanut. Ahneutesi kylvö on tämän matkaan saattanut. Tämä maa ja tanner, jonka puolesta taisteltiin, kuuluu kaikille...

Lymyävä pelkäsi häirinneensä palvovan ihmisen tilintekoa. Hän otti pari askelta hiipiäkseen pois. Mutta lauseet selvenivät. Nyt kuului murina kuin petoeläimen hammasrivien takaa:

— Olet koonnut voimasi Pentti. Saalistajasi hyökkäävät väkeni kimppuun. Kostoa julmasti huudat! Minun ja lasteni verta vaadit. Janoinen kitasi ei haudassasi anna minulle rauhaa. Mutta minun musta vereni ei juokse hukkaan! Kirouksena nousevat orvot ja köyhät jälkeläiseni

maasta. He pesevät pois petturin pahat työt. — Taivas! Päästä minua maailmasta haudan rauhaan! Olen liikaa täällä.

— — —

Emäntärouva oli hiipinyt pois. Asettui vuoteeseen, yritti unta, mutta kaikki oli turhaa. Aamulla nousi vuoteelta, käveli yli lattian nähdäkseen vieläkin omantunnon tuskain kanssa taistelevaa. Aamutuuli oli virinnyt ja hiljaa kiidätti vitiä Signen saunan raunioille. Emäntä ei voinut tarkoin ratkaista oliko tämä yöllinen tapaus ollut totta vaiko painajaisen tapaista unta. Ja oliko hän terve vaiko hermosairas.

Tänä aamuna oli emäntä entistä väsyneempi ja kalpea. Hajamielisenä ohjaili väkeänsä työhön. Heti aamiaisen jälkeen oli saapunut posti, joka toi Turussa leimatun kirjeen. Kirjeessä lyhyesti ja kohteliaasti pyydettiin hevosta asemalle. Hetimiten oli emäntä antanut käskyn pojille hevosen valjastamisesta. Tyyne Alicelle puhui hän:

— Lähden Anteron kanssa Kalliosaarelle. Mutta ota sinä vastaan vieraita.

Hetkeä myöhemmin ajoi toinenkin hevonen pihasta. Emäntä käski ajaa tietä, joka vie rantatörmän kautta järvelle. Reen perässä istuja katseli tieltä raunioille johtavia jälkiä, jotka pian aamutuuli oli kokonaan peittänyt. Hän ajatteli: unta se ei ollut — — —.

28.

Mistä kultaa aseiden ostoon?

Valkoisten pikalähetti oli astunut ulos Saloheimon yksityiskonttorista. Vastauksen antamista varten puolen tunnin kuluttua kutsui neiti konttoripäällikkönsä luokseen, neuvotellakseen hänen kanssaan asiasta, kysyen vilkkaasti:

— Miten selvitä raha-asiasta? Niin suurta summaa kullassa emme voi hankkia. Kassassa on kolikoita mitätön määrä. Pankki ei suorita muulla kuin paperilla. Ettekö ole järjestänyt luottoasioitamme hieman ajattelemattomasti. Sota-aika! Ajatelkaas! Paperia, pelkkää paperia!

Pystytukkainen konttoripäällikkö nypisteli tapansa mukaan hiirenpartaansa. Loukkaantuneena tahtoi sen nähtävästi kiskoa juurineen irti. Päällikön syvälle painuneet kissansilmät siristyivät. Nenän kohdalla ylöspäin viivautuva ryppy oli todistuksena pitkällisestä ja vaikeasta ajatustyöstä. Tässä henkilössä todellakin löytyi omituisia erikoisuuksia ratkaisemaan kivikoviakin kysymyksiä. Se, ettei oltu osattu kyllin koota sodan aikana keltaisia kolikoita, nolasi kyllä hänen arvovaltaansa. Mutta vaikka olisi ollut järkeen meneviä puolustuskeinoja, ei hänellä ollut nyt halua niitä käyttää. Saloheimo jatkoi arvokkaasti:

— Suomen pankki on pidättynyt toistaiseksi antamasta kultavaroja minkäänlaisilla ehdoilla. Voisimmeko luovuttaa vastaavan määrän rahaa esineissä?

Päällikkö sai sanoiksi:

— Konnia ovat ne saksalaiset! Mutta oikeita sarvikonnia sellaiset ymmärtämättömät pankin hallinnot ja johtajat, jotka asettuvat hävyttömästi poikkiteloin tiellemme. Eikö juuri heille kuulu isänmaan pelastus! Pitäisihän heidän ajatella kenen puolesta tässä taisteluun lähdetään. Ei! Emmekö ole yhtä velvollisia uhrauksiin isänmaan puolesta. Olemmehan päättäneet voittaa tahi kaatua! Mutta mitä kapteeni Müller oli sanonut?

— Oli luvannut kaksi kolmasosaa lastista viedä mennessään. Enkä ihmettelekään sitä, jos vielä häviämme Ei meistä ole maksajiksi enempää Müllerille kuin pankkiinkaan. Mutta päällikkö oli kauhtumaisillaan valkosesta innostuksesta:

— Siis herrat pankkiirit tahtovatkin suolata vaan meidän nahkamme eikä omaansa. Toden totta olisi tässäkin pieni ojennus tarpeen. Mutta odottakaapas. Paistaa se päivä toiseltakin puolelta. Uhrausten tekeminen on säätyläisten velvollisuus. Kieltääntyä tällaisella hetkellä on tuomittava rikos.

Konttoripäällikkö piti jyrisevän puheen emännälleen. Isänmallisen innostuksen valtaamana tahtoi hän vielä kerran ikäänkuin tarkistaa sitä vuosien työtä, jota hän oli tuossa ihailemassaan naisessa tehnyt.

— Ja siinä ihanassa ruusuisessa huomenessa, jona kerran valkosen leijonan vaakunalippua voiton juhlien uhrialttarille kannetaan, paatosti hän, välkkyilee myös voiton veriset tapparat. Niiden nimet, jotka nyt tällä hetkellä uhrautuvat, elävät iankaikkisuudesta iankaikkisuuteen. Vaikka ajan hammas tomuksi jauhaisi ne kraniittilevyt ja paadet, joihin kultaisilla kirjaimilla on syvennetty sankarten nimet, hakataan ne uudelleen ja uudelleen jälkimaailmalle luettavaksi. Lastemme lasten lapset, kym-

menissä ja sadoissa miespolvissa, tuhansia ja yhä tuhansia vuosia, ylistävät meidän kuolematonta sankaruuttamme itäistä barbaaria vastaan.

— Riittää! Riittää! Tunti on jo ummelleen kulunut, vaikka meidän puolessa piti antaa vastaus. Neiti nirpisti nenäänsä. Häntä oli todella alkanut ilettää mokomat iankaikkisuuden saarnat, joita pystytukka jokaiselle ja joka päivä viimeaikoina oli alkanut pitää. Alkoi pistää jo vihaksi mokoma rahahomma. Mielellään olisi niistä yhdellä sanalla tahtonut vapautua, kiusallakin, nähdäkseen kuinka konttoripäällikön naama venyisi. Mutta pakostakin täytyi jotain toimia. Olihan hän Norolalle jotain velvollinen tekemään. Tiukasti katsoi miestä silmiin ja sanoi:

— Asiasta on päästävä! Mies! Keksi heti jotakin.

— Keksin, jos se kelpaa.

— Antaa kuulua. Etusormi koholla hengittämättä seisoi päällikkö ja hämmästyttävän selvästi lausui:

— Arvoisa neiti. Siinä talossa, jossa kävimme syksyllä . . . huomasin pöytäkaluston . . .

— Missä talossa?

— Pylväistöllä Hämeessä . . .

— Todellakin! Pääsi kuin vahingossa.

— Kaarlo Pylväistö, jääkärikapteeni ja . . .

— Mutta nuorin voi panna vastaan.

— Niin, nuorin veli, joka Suomelassa esiintyi. — Taasen nyppi konttoripäällikkö hiirenpartaansa:

— Hän ei saa tietää mitään.

Saloheimo jäi hieman hajamieliseksi eikä kuullut neuvonantajansa puhetta. Hän muisti työväentalon ja Arvidin, tuon kummallisen miehen. Sitten punaposkisen tytön, joka oli nuorelta mieheltä jotain kysynyt, kun olivat sei-

soneet niin lähellä toistaan ja puhelleet. Sitten oli viritetty laulu harmaalle vanhukselle. Miten reippaasti oli tuo työläistytär esiintynyt Pylväistöllä! Pieni, jäykkä kurttu ilmeni neidin suupieleen.

Konttoripäällikkö oli oppinut tuntemaan emäntänsä ajatuksia. Johan hän oli vuosia ajatellut ja miettinyt, mutta aina se oli vain salainen ajatus, jonka ilmilausuminen oli monen valmistuksen takana. Mutta nyt, kun hän mietti emäntänsä ajatusta, jonka oli oikein arvannut, heräsi hänessä epäilyksen henki ja hän sanoi uudessa äänilajissa:

— Jos nuorin veli asettuu tiellemme ja jatkaa samaan suuntaan, niin teemme hänet vaarattomaksi. Nainen oli juuri päättänyt lähettää pystytukan Hämeeseen asiaa ajamaan, mutta kun kuuli miehen viimeiset sanat, luopui hän siitä inholla, sanoen:

— Hyvä! Nyt voitte poistua.

Hämmästynyt mies kysyi:

— Entäs päätös?

— Sen kuulette.

Kuten koira, jota on potkaistu hännälle äkkiarvaamatta, poistui pystytukka huoneesta.

— — —

Puolisen aikana, kun huoneet olivat tyhjät, keskustelivat konekirjoittajat:

— Harjaspää varmaankin sai rukkaset, koska ärtyi äkeäksi.

— Nyt hän repii viimeisenkin partakarvansa.

29.

Viimeinenkin yritys raukee.

Neiti Saloheimo-Sandberg veti palttoota päälleen ja puhui:

— Jaha, herra! Voitte isännällenne viedä sen tiedon, että kolmen päivän kuluttua nostaa A. pankista tarvitsemansa summan kullassa. Ja sanokaa, että sekä herra Korpio ja Turpee jättäisivät hyvissä ajoin tunnusteen asianomaisine allekirjotuksineen. Kas tässä kirje. Ja tämän kadottamisen varalta sanon teille erään huomioon otettavan seikan laivalla vangituksi tulleen tytön suhteen: Jos ottamanne vangin ammutte, menetätte jokainen teistä päänne! Tässä kirjeessä muutoin sanotaan, että vanki on jätettävä huostaani rahojen noston ehtona.

— Ymmärrän. Mies kumartain poistui. Neiti avasi oven omaan huoneeseensa ja puhui sinne:

— Nyt, herra Norola, olisimme valmiit. Vanha mies tuli pukimopuolelle. Otti naulasta virttyneen, vuorittoman syyspalttoon. Saloheimo kysyi:

— Tarkenetteko tuolla? Nythän on jo kylmä.

— Kyllä. Ja pian saankin jo ihka uuden.

Nainen avasi oven ja astui miehen jälessä kadulle, miestiskellen Norolan ylimielistä hymyä ja lausetta.

— — —

Kun he istuivat rautatievaunussa alotti Saloheimo keskustelun:

— Asian voittamiseksi yrittäkää saada nuori herra

puolellemme. Mutta emmekö huomenna olekin perillä. Pistin eilen aamupostiin kirjeen, jotta olisi kyyti varmempi.

Norola jumisi enemmän itselleen:

— Varmaankin. Sitten hän vetääntyi häveten nurkkaan kaihtimien taakse. Hän ajatteli: Nythän minä taidan olla valkosten asioilla. Nythän taidan olla porvarin likaisena astinlautana. Rohkeneeko kohtalo leikitellä todellakin? Mutta, jatkoi hän ajatuksiaan, Martan tähden täytyy. Ja olihan Runnilan Aleksin kanssa pohdittu asiaa koko viime yö. Olihan hän taannut, että puolet aseista otetaan "miesten" käsiin. "Tottapa pojat tietävät miten menetellä", oli hän sanonut. Junavaihdoksen jälkeen Toijalassa heräsi hän mietteistänsä. Hän kuuli Saloheimon antavan määräyksiä saksaksi lihavahkolle, lyhyelle miehelle, jonka oli tavannut junassa:

— Sivuteitä ja yön aikaan! Sen jälkeen ei sanat selittäneet kuuluville, vaan hukkuivat lähtevän junan kohinaan. Norola ajatteli: Niin he toimivat väsymättä ja kaikkialla.

Aseman halkotarhalta, vaunun avoimeen ikkunaan kuului laulu:

Taistoihin tuimiin,
hei hurmeisin huimiin,
työläisjoukko käyös eespäin nyt vaan.

— — —

Laulun sanat ja sävelet olivat reippaat. Se kaikui mahtavana ja surullisena. Se tuki heikkoja ja horjuvia.

Työläiset siellä lauloivat innostuksen kuohuvassa yltäkylläisyydessä. He eivät tiedä kylmän teräksen pian jäähdyttävän työläisten rintoja. He eivät tunne vaaran

läheisyyttä ja suuruutta. Maaperä olisi valmis, elo olisi kypsä, mutta korjaajat viipyvät. Kun eivät saapuisi liian myöhään. Nuorten työläisten hehkuvassa sielussa liikkuu aatteita.

Norola nuortui, into kasvoi. Hän ajatteli edessä olevia ratkaisun päiviä. Jospa ne sentään kääntyisivät voiton päiviksi!

Kotiasemalla Norola keräsi myttynsä hyllyltä. Muisti niissä olevan Anteron rinkelit. Hänen kasvonsa kirkastuivat. Vakuudeksi koetti housuntaskua. Siellä se oli rengas.

Norola otti neidin nahkalaukun. He astuivat ulos tungoksessa.

— — —

Iltahämärissä ajoi Pylväistöön hienoja vieraita. Emäntä ei ollut vielä kotona, mutta saavuttuaan otti ilolla vastaan vieraansa.

Rantatörmän alla, noron pohjukassa, tummien kuusten suojassa oli mökki, jonka ikkunoissa iltapuhteella tuikki tuli. Isä oli saapunut kotiin. Antero oli saanut rinkelinsä. Sirkka oli saanut tietoja Martastansa. Pöytään istuttaessa tarttui Norola Sirkan käteen ja painoi sormuksen vaimonsa sormeen. Vaimopas tästä uudesta kihlauksesta tuli niin hyvilleen, että kietoi kätensä miehensä kaulan ympäri ja lausui hiljaa:

— Meillä Norolassa on paljon kauniimpaa kuin Leppävirran hienoissa saleissa. Sitten Sirkka kertoi unestaan, jonka oli viime yönä nähnyt, että Leppävirta annettiin heille, mutta hän ikävöitsi takaisin Rantatupaan. Vihdoin Sirkka kysyi:

— Ilmotitko hänelle, vai mitä varten hän saapui kartanoon?

— Niin, en usko häntä Katriksemme. Hänellä on kaarevammat kulmat ja suuremmat silmät kuin meidän suvussa kellään. Senjälkeen tuli Sirkka hajamieliseksi ja puuhaili ohrakahviaan äänettömästi pöytään. Kahvipöytään asetti Norola kaksi makkaralenkkiä ja sanoi:

— Tässä Runnilan Aleksin Amerikan-tulijaiset.

Sirkka löi kätensä yhteen, kun kuuli Aleksin elämäkerran:

— Herra hyvästi! Vai Amerikassa? Vai Amerikassa se mokoma ryssä-Mikon poika, kuski-Aleksi?

— Amerikassa se mies on ollut, muttei omillaan äijäparka pois päässyt. Sanoi juoneensa koko ikänsä ja olleensa "Teuvan Maikin" nimellä. Kiiskilän Konsta, Arvid ja sama Aleksi kuuluvat tuntevan toisensa. Mitä sinä tiedät Arvidista?

— On saapunut kotiin. On kovin masentunut Martan suhteen. Vedet kieriskelivät silmistä kun täällä kävi. Kiiskilään tuo kuului menneen. Kertoili ihmeellisen seikkailun. Matkalla oli tullut tuntemaan Amerikassa ennen tapaamansa viinurin. Mikä Kustaa hän lienee ollut. Sitten saksalaisesta perämiehestä hän kertoi suurella ihastuksella pelastajanaan.

— Juu, mutta nämä makkarat eivät ole Aleksin ostamat, vaan perämies Robert Nordessenin.

Yhä suuremmiksi tulivat Sirkan silmät. Hän huudahti:

— Taivas olkoon kiitetty! Poikamme siis elää. Äiti vaipui vuoteelle, kätki silmänsä, painoi kasvot tyynyyn ja itki ilokyyneleitä:

— Eilen surua tänään iloa, mitä huomenna lienee?

— — —

Kartanoon saapunut vieras oli kotiutunut. Hän seisoi

uunin ääressä ja paineli kohmettuneita käsiään lämpimän muurin peltipintaan. Emäntä ja Tyyne Alice keskustelivat vieraan kanssa ilmoista, talvesta maalla ja kaupungissa asumisesta.

Pöytää katettaessa Saloheimo pani merkille, ettei kalusto nyt ollut muuta kuin terästä ja aluminiumia. "Mutta", ajatteli hän, "eihän sen tarvitse merkitä asian menetystä.

Emännän kanssa kahdenkesken tarttui neiti rohkeasti asiaan. Häntä kannusti asiansa, jotka eivät siedä viivytystä:

— Olen sangen ikävässä välikädessä. Tulin luoksenne ja uskallan esittää mielestäni ihmeen rohkean asian. Ihmettelenpä itsekin miten todella olen kietoutunut sellaiseen vyyhtiin.

— Ja mitä se olisi?

— On kysymys kultaisesta pöytäkalustostanne. Voitteko lainata sitä lyhyeksi ajaksi? Lupaan palauttaa sen kuukauden kuluttua. Vastineeksi jätän pinkan seteleitä, joiden numerot ovat kyllin suuret vastaamaan omaisuutenne arvoa. Mitä siis ajattelette? Tarkotukseni on joutua junalle tänä iltana.

Arvelematta emäntä vastasi:

— Minua surettaa, etten voi pyyntöänne täyttää. Tänä aamuna vasta saatoin arvoesineet oikealle omistajalleen. Se meillä kauan säilynyt omaisuus oli vääryyden kautta tullut ja meidän suvulle joutunut. Kun tiesin sellaisen tavaran tuovan kirousta tullessansa, niin päätin niin pian kuin suinkin päästä siitä eroon.

Kylmä ja ankara puhe tuhosi täydellisesti Saloheimon täysin valmiin suunnitelman. Hän tunsi itsensä arvottomaksi, turhaksi keikailijaksi. Hän oli ensin kalpea ja kat-

soi rouvan liikkuvia huulia. Sitten hän tuli tulipunaseksi häpeästä, pettymyksestä ja kiukusta. Eihän milloinkaan häneltä oltu luottoa kielletty. Kun emäntä näki miten kielteinen vastaus masensi vieraan, riensi hän todistamaan asian todella olevan niinkuin hän oli sanonut:

— Vieläkö neiti muistaa vanhusta, jonka kerran syksyllä näitte vöväentalolla?

Ajattelen tta Saloheimo lausui:

— Ehkä jotain muistan Martan kertoneen.

— Niin, Martta, todellakin! Hänkin on pois meiltä.

— Tiedän. Herra Norola parhaiten tietää hänestä.

— Ja missä on tyttö?

— Vankina. Pidätetty vakoilusta. Selvien todistusten nojalla sotalaki on ankara. Hänen kohtalonsa on toivoton.

— Mutta sittenhän onkin jo ihan täysi sota!

— Onpa kyllä, vaikkei ole vielä rintamia muodostettu.

— Jumala suojelkoon tyttöparkaa...

— Hänen kohtalonsa riippuukin juuri äsken esittämäni asian onnistumisesta. Ymmärrättekö? Olin asettanut ehdoksi...

— Vielä tänä iltana menemme Kalliosaarelle, vastasi emäntä.

Tyyne Alice ilmotti sisään astuessaan Norolan tahtovan tavata neitiä.

Emäntä sanoi:

— Käske hänet tänne.

Saloheimo heitti vaipan harteilleen ja astui ovesta ulos, puhellen:

— Ei, kyllä minä näen häntä ulkona.

30.

Kolme timanttia.

Kaksi naista ajoi hevosella umpeentunutta tietä järven selällä, jonka upottavan pohjan siellä täällä hevonen tunsi jalkaansa. Äsken ajettu hevosjälki oli vitilumen peitossa. Lunta oli ajautunut rantapiihin paksummasti, niin että hevosen täytyi kahlata. Kumolleen käännetyn ruuhen renkaaseen köyttivät ajajat hevosensa ja astelivat pihapolkua ylös. Kalastajan mökin jäätynyt ruutu heijasti himmeästi.

Majan asujan ei voinut tulijoita vainuta. Vanhus istui nojatuolissa hiilloksen luona ja tuijotti tylsänä tuleen. Mateet elävinä mulskahtelivat vesisaavissa. Välistä väänsivät pyrstöillään ja roiskasivat vettä lattialle pitkin huonetta. Ukko oli unohtanut ympäristön. Hän ei kuullut kalain elämää eikä askeleita eteisessä. Varovainen ja arka koputus ovelle herätti hänet.

— — —

Ukon tupa oli lämmin. Kelohongan kuivat oksat paloivat iloisesti. Hän tervehti vieraita ja kehotteli istumaan. Katsasti hieman oudoksuen. Katseen ymmärsi emäntä ja heti yksinkertaisesti selitti tärkeän asian, jota varten he olivat tulleet. Emännän haastellessa katseli ukko tulen edessä istuvaa, hienosti puettua naista. Vanhus ei kuunnellut mitä hänelle sanottiin, vaan jatkoi ajatuksiaan: "Hänellä on Signen silmät, nenä ja suu." Pitkän vaitiolon jälkeen vanhempi nainen kysyi:

— Niin, mitä siihen sanotte? Tahdotteko luovuttaa aarteenne vähäksi aikaa?

Ukko ei vastannut. Saloheimo tuli levottomaksi. Hän arveli koko puuhansa rauenneen. Puheli ukko itsekseen:

— Vain yksi saa kullat. Emännän mieleen tuli viimeyölliset vanhuksen omantunnontuskat ja se kamppailu, se taistelu, jonka vanhus oli käynyt. Hänen tuli sääli ja jonkunlaisella painostuksella lausui hän:

— Kumpainenkaan meistä ei ole se, jota tarkotatte. Sen tähden vastauksenne ymmärrämme kielteiseksi. Hän katui koko päähänpistoa ja tuloa Kalliosaarelle. Olipa hän vielä vaivannut vieraan ihmisen tänne höperön vanhuksen mökille. Mutta ukko oli yhä itsepäisesti vaiti mielipuolen kiilto silmissään. Näytti siltä kuin Kalliosaaren vanhus olisi tullut juroksi ja luoksepääsemättömäksi. Naiset nousivat. Äänettöminä ja noloina pukivat he palttoot ylleen. Nuorempi auttoi vanhempaa huivinkulmain solmiamisessa.

Silloin yht'äkkiä kalat mulskahtivat saavissa ja roiskasivat vettä pitkin pirttiä. Neiti kirkasi ja sulki korvansa. Pelästyipä toinenkin. Mutta silloin oli ajatus kulkenut loppuun vanhuksen aivoissa. Se oli liikkunut kaukana kuin kohmettuva lyijy. Ja kun se pääsi vihdoin selviöönsä sanoi vanhus äkkiä:

— Se oli pieni elefantti. Vain siihen vaihdan aarteeni. Tämä lause tuli niin varmasti ja selvästi sanottua, ettei siinä ollut epäilemistä. Mutta emäntä nyökkäsi teennäisesti päätään, tavalla, jolla mielistellään mielipuolta, sanoen:

— Jääkää herran haltuun.

Puristi vanhuksen kättä ja astui ovea kohden. Salo-

heimo otti emäntää kädestä jääden paikoilleen, mutta tämä huomautti:

— Lähdemme. Näettähän, ettei se parane.

Sen sijaan istahti neiti tuolille ja tuleen katsellen sanoi vihdoin:

— Mitä sedällä on tuolla saavissa?

— Mateita, lapseni, mateita.

— Mutta miksi ne elävät?

— Iltahämärissä vasta kävin kokemassa. Made on sitkeähenkinen. Neiti Saloheimo kysyi:

— Mutta voitteko minulle sanoa mistä tiedätte, että minulla on tuo elefantti?

— Minä tiesin.

— Mutta enhän voi sitä luovuttaa, koska se on muisto äidiltäni!

— Arvasinhan sen. Tunnen sinun silmäsi, nenäsi ja suusi.

— Sinä olet tietäjä. Ihmiset kertovat sinusta.

— Olen! Tietäjä olen. Tunnen paljon asioita.

— Kenen silmät minulla on?

— Rakas lapsi, sinulla on Signen silmät!

— Signen?

— Signen silmät sinulla on, nenä ja suu myös, luuletko etten tuntisi. Vaikka tuhat vuotta eläisin sittenkin tuntisin. Ukko oli tullut liikutetuksi. Laiha rinta huohotti. Uurtuneet kasvot olivat elämäntaisteluiden ja tuskien vääristämät. Niistä suli pois jäykkyys ja epätoivoinen kaipauksen kuva. Ne kirkastuivat hetki hetkeltä. Ukko unohti, että hän on vanhus. Vuosikymmeniä oli hän puhellut aaveiden ja henkien kanssa saamatta korviin kuuluvata vastausta. Ihmiset sentähden kutsuivat ukkoa tietäjäksi ja noidaksi. Kaikki halveksivat, pelkäsivät, taikka

karttoivat häntä. Kukaan ei ymmärtänyt vanhusta. Kukaan ei aavistanut, että hänessä lepatti salaperäinen, ikuinen tuli, jonka hän tahtoi jättää perinnöksi uusille polville. Henkilöt, joita hän oli etsinyt, elävöityivät hänen eteensä. Nyt niistä yksi seisoi tuossa kauniina ja täyteläisenä kuin aikaisen kesäaamun kastehelmi. Vanhus seisoi nyt ilman sauvaa, horjumattomana ja suorana:

— Lapsi, näytä äitisi lahjaa.

Nöyrästi neiti Katariina Saloheimo riisui kevyen ketunnahkaisen turkkinsa. Rauhallisesti avasi vaatteensa. Emäntä kivettyi ihmetyksestä kun näki neidin avaavan povensa ja päästävän kaulassaan riippuvan litteän kotelon. Aukasi vitjat ja ojensi ukolle pienen esineen. Muinaisen korun tunsi vanhus. Tulen valossa sitä tutisevana tutki. Sanoi sitte:

— Tuttu on, mutta malttakaa. Lapsi, katso tuota kohtaa tuosta. Voitko avata? Kas, paina reikää puikolla.

Katariina yritti, mutta turhaa. Ukon puuhaillessa naisten uteliaisuus kasvoi. Kärsimättömästi asetti hän elefantin uudelleen pöydälle ja mietti. Hän muisteli kuin jotain unohtunutta. Puuhasi veitsineen siksi kunnes yritys onnistui. Pienet saranat ponnahtivat auki. Pöydälle kierahti kolme kimaltelevaa timanttia. Vieraat eivät ymmärtäneet vanhuksen tarkoitusta, joka unohti kaiken ympäristön ja muistoihin muinaisiin upposi:

— Kyllä ymmärrän! Köyhyyteen Signe kuihtui! Ukko nyökytteli päätään. Niin, niin, jo epäilin tätä. Etkö löytänytkään lahjaa. Eikö matkamies maininnut?

Vieraat istuivat äänettöminä. Vanhus haastoi taasen hengillensä. Katse oli tylsä ja kaukainen. Kääntyi tuolilla ja nousi, kunnes asteli uunin luokse ja kysyi:

— Nimesi, lapsi?

— Katariina.

— Vanhako olet?

— Kaksikymmentä neljä vuotta.

— Missä on äitisi, tiedätkö?

— En tiedä. Nimensä pitäisi olla Sirkka.

— Vai Sirkka...

Hiljaisuuden jälkeen alotti vanhus:

— Minä tässä, kuten näet, olen äitisi kurja isä. Astu lähemmä. Katson silmiisi, lapsi.

Hieman epäröiden astui Katariina ukon luokse, joka jatkoi:

— Voit iloita kanssani. Olemme tänään löytäneet mitä olemme molemmat etsineet. Tyttäreni lapsi, anna anteeksi minulle äitisi puolesta. Olen velvollisuuteni laiminlyönyt. Muuta en voi kuin koettaa korjata.

Katariina kietoi kätensä ryppyisen vanhuksen kaulaan, syleili ja suuteli häntä valkosille ahaville, sanoi sitten:

— Anteeksi annan. Oi miten tämä kaikki on mahdollista? Pöydän luona istuva emäntä ei voinut olla vuodattamatta kyyneleitä. Herkät vesihelmet kimaltelivat Katariinan punasilla poskilla. Ne olivat kuten ne kolme timanttia, jotka vanhus vapisevin käsin asetti takaisin pieneen kaiverrettuun koteloon ja ojensi tytölle, sanoen:

— Pidä kunnes äitisi tapaat. Kalleudet annan. Ja koska ilta on näin myöhälle kulunut, pyydän teitä vieläkin jäämään. Käy, emäntä, toimeen. Perkaa kalat korvosta. Yksi niistä on iso. Sama made, joka tuota lasta peloitti.

Katariina pisti väliin iloisena:

— Sinuapa se peloitti, etpäs olisi muutoin herännyt.

Ukko hymyili, katseli saaviin ja jatkoi:

— Made on ainakin minun ikäiseni. Se on varmaankin kasvanut tätä tilaisuutta varten.

Katariina oli hämmästynyt. Tapaukset olivat liukuneet niin nopeasti ohi. Kuin huumeessa teki hän askareita. Hän ei voinut ymmärtää, että oli juuri päässyt sukujuurensa lankoihin käsiksi. Mutta hän tunsi, että jotain outoa ja käänteentekevää oli tapahtuva hänelle tänään.

31.

Signen sormus.

Ukko oli osottanut porstuan laudalla olevat ruokatarpeet. Voita ja kalanrasvaa, leivän ja maitokannun, jotka emäntä päivällä oli hänelle tuonut. Itse vanha mies hävisi sanaa lausumatta pimeyteen.

Kumpainenkin vieraista ryhtyivät toimeen. Katariina sai kuoria perunoita ja asettaa vettä jalkapannuun. Vettä ei ollut kuitenkaan sisällä, joten emäntä läksi avannolta noutamaan. Kun hän oli jonkun ajan kuluttua palannut, ihmetteli hän sitä seikkaa että hevonen oli poissa. Hän puheli:

— Ukko on varmaankin johonkin sillä pistäytynyt. Eihän solmu kädettä irti pääse.

— — —

Ukko istui reessä ja ajoi järven yli kartanon rantaa kohti puhellen itselleen: "Saanpa samalla selvän mihin arvoesineitä tarvitaan. En voi enää onneansa salata Sirkka raukalta. Ajassa meillä on vaan vähän aikaa oltava. Tunnen hetkeni lähestyvän.

Matalassa rantatuvassa oli hauskaa. Saunasta tultua ja syötyä kylvyn jälkeen hääräsivät kaikki kirkkaan lampun ympärillä. Sirkkakin oli nuortunut. Tyytyväisenä myhäili Norola. Kirjava kissakin innostui emäntänsä ilosta ja kirmasi häntä suorana Anteron edellä pöydän alle, sänkyyn ja kiukaalle.

Ulkoa kuului askeleita. Sisään astui kahnien Kalliosaaren Kalaukko. Tervehdyksen sanottuansa alotti:

— Tulen myöhällä kylään, mutta minulle on yö ja päivä yhdentekevää. Vanhan elämä on kuin märkää polttaisi. Minulle onkin muuttunut yö päiväksi ja päivä yöksi. Norola pyysi:

— Painakaa puuta.

— Ei ole aikaa nyt istumiseen. Pyydän teitä hyväntahtoisesti mökilleni. Eräs pieni asia vaatisi vieraan läsnäoloa.

— Nytkö?

— Jos voisin vaivata. Hevonen odottaa.

— Oikeinko hevonen? Olen juuri tullut matkalta, niin että olisiko molempien tarpeen?

Antero sanoi:

— Minä en jää yksin kotiin.

Ukko pyyteli:

— Voisiko Sirkka?

— Tulenhan minä!

— Käännän hevosen valmiiksi, puhui ukko pujahtaessaan ulos. Norola ihmetteli:

— Niin liikkuu kuin nuoret! Mikäs ukon jalan on keventänyt? Hän ajatteli kuitenkaan enempää lausumatta: Ukko on kitsas lainaamaan kaksikymppistään jollekulle. Velkakirjaan ei usko. Olihan Norola ollut jo kaksi kertaa vieraana miehenä, joten tunsi asian.

Naisellinen uteliaisuus sai Sirkan lähtemään, johon Norola ei ollut tyytyväinen.

— — —

Reessä ajaen kysäsi ukko:

— Mihin emäntärouvan herrasväki rahoja käyttänee? Sirkka ei tiennyt oliko kysymys hänelle tarkotettu. Siksi

hän ajatteli että onpas tullut jo höperöksi. Sekaisin kaikki puhuu. Hengilleen varmaankin huutelee.

Mutta reipastunut ukko ajoi vinhaa vauhtia virmalla hevosella kuutamoista järven selännettä. Saarelle tullessa ei ukko ajanutkaan rantahaavikkoon, vaan vasenta rantaa jyrkän kalliovuoren juurelle. Sirkan suureksi ihmeeksi heitti ohjakset hänelle ja sanaa lausumatta hävisi kuusten pimentoon. Sirkka ajatteli:

— Kummallinen ukko. Hänellä on aina ja kaikkialla yllätyksiä. Pian vaipui hän katselemaan kuutamoista maisemaa. Ajatukset siirtyivät omille mailleen. Nuoruusmuistot sukeltausivat esiin. Kadonneiden lasten kohtaloa mietiskeli. Kauniit ajatukset pian murskaantuivat. Viimeiset kiihkeät tapahtumat hyökkäsivät kuin villit koirat raatelemaan. Mutta jos Sirkka olisi oivaltanut kuka oli hänellä kuskina ja mitä liikkui tuon kuivan joulutontun sielussa, olisi hän kavahtanut ihmiselämän monimutkaista juoksua. Unelmat voivat muuttua ilmieläviksi, ja taasen parhaat saavutukset silmänräpäyksessä unelmiksi! Ihmiselämän ainainen vaihtelu ei suo mitään rauhaa eikä pysyväistä. Olemassaolon laki on kehityksenalainen.

Raskas kantamus laskettiin rekeen. Siihen heräsi reessä istuva unelmiensa maailmasta.

— — —

Katariinaa riemastutti puuhailla kalastajan majassa. Iso made perattaessa tarvitsi apua. Perkauslaudalta kipristeli se takaisin korvoon. Mutta emäntä oli tarmokas ja osasi suoriutua voittajana. Avustavalle toverilleen puheli:

— Tuollaista junkkaria en ole nähnyt kuin Joonasvaarin tuvassa pikkutyttönä. Marjaana-Heleena sanoi sen tietävän jotakin.

— Oliko se Joonaan valaskala suuri?

— Ei se juuri valaskalan kokoinen ollut, mutta joulukalaksi kyllä riitti. Muutamat tiesivät ennustavan sen tuhoa ja turmaa. Olivat taikauskoisia. Tosin vaari sitten parin päivän päästä sairastui ja kuoli, mutta hänen ikänsä muutoinkin tuli täysi. Ja elämää joka tapauksessa seuraa aina kuolema. Kala oli perattu. Siitä oli saatu suuri maksa. Emäntä tiesi:

— Kas tässä mainio herkku.

Hiilillä kirisi rasvainen pannu. Huone tuoksui tuoreelle kalalle. Kun emäntä puhdisti lautaa, kiinnitti hän Katariinan huomiota kovaan esineeseen, joka tuntui olevan kalan suolessa. Mielenkiinto ja uteliaisuus ei antanut perään, täytyi tarkastaa. Molempien naisten suureksi hämmästykseksi kierähti laudalle kultainen, paksu sormus. Katariina tarkasti lakkaamatta sormuksen sisustaa, etsien jotain kirjoitusta. Ja kun sitä oli vielä puhdistellut, löysi hän renkaan sisältä tuskin näkyvän piirroksen: "Pentti, 13-9, 1812."

32.

Kauan unelmoitu hetki.

Kalliosaaren kalaukon majassa oli pöytä katettu. Katossa riippui käyttämätön kattolamppu kirkkaaksi puhdistettuna, huikasevasti valaisten pienen majan. Mökki oli siistitty. Valkean pöytäliinan lomat laskeusivat pöydän joka puolelle. Hehkeällä liinalla lepäsi kimalteleva, ruhtinaallinen pöytäkalusto neljälle hengelle. Kaikki kolme naista olivat vaiti. He liikuskelivat äänettöminä. Vain kuiskaillen vaihtoivat sanasen. Kolmas, vasta saapunut, voi tuskin toipua hämmästyksestään. Hän seisoi kuin naulittu ja hypisteli vyöliinaansa.

Kalaukko itse oli juuri polvistunut aukiolevan meri mieskirstunsa ääreen. Kirstun täyteen pakatun vaatetavaran alta etsi vanhus jotakin. Ukko oli pukenut valkosen paidan. Olkapäillä olevat uutukaiset henkselit kannattivat mustia verkahousuja. Hapset oli jaetu kahtaalle. Pörröinen parta valahteli pellavan valkosena ja harjattuna. Vanhus löysi mitä oli etsinyt. Vihertävä samettiliivi ilmaantui kellonperineen ukon päälle. Vanhanaikainen leveä silkki solmiutui kaulaan kuin itsestään. Viimeseksi veti hän mustan verkatakin yllensä. Oikoi rypistyneitä takin laskoksia ja laski hiljaa kirstun kannen alas. Suoristausi ja ilman sauvaa astui ryhdikkäästi pöydän luokse. Katsoi vieraisiinsa ja pyysi heitä istumaan pöytään. Sanoi sitten:

— Sinä Sirkka otat paikan oikealta. Emäntä tuon ja sitten Katariina istuu vastapäätä. Kas niin.

— Tämä on niitä hetkiä, joita varten olen elänyt tämän yli-ikäisen elämäni, alkoi hän. Metsässä olette nähneet puun, joka on säilynyt monien kaatojen, myrskyjen ja kulopalojen yli. Se elää vuosisataisena vanhuksena keskellä nuorta, nousevaa metsää. Tämän puun juurelle sitten joskus sattumalta kävelee nuorukainen kirveineen ja kaataa tuulten kiusaaman kontturan juuriltaan. Jonkun aikaa tottunut silmä oudostelee näköalaan tullutta muutosta, mutta heti versoo uusi juurivesa. Pian edeltäjä unohtuu. Minä olen vuosisataisten tuulten kiusaama vanhus, ihminen, jonka monivaiheisissa kohtaloissa karkaistu henki on tavallaan kirkastunut. Kuitenkin tylsäksi tunnen itseni elämän arvoituksen ratkaisussa. Se on samassa lähtökohdassansa. Ihmisen voimakkain toivo on saada elää. Rakkaus täydellisyyteen on pyrkimyksemme. Matkaillessa tätä maailmaa kyllääntyy vihdoin levotonkin sielu. Kaipaa synnyinseuduille tahi sinne, missä on parhaimpansa elämälle antanut. Niin minäkin. Olen nuoruusvuoteni meriä ja mantereita kyntänyt. Kun sitten palaan tänne kotiseudulle, onkin aikalaisteni lahonneet hautamerkit muistoina entisistä miehistä. Heidän luonansa yksin ajatus viihtyy. Lakkaamatta kuiskii muistojen kieli ajoista ja tapahtumista. Jos silmäni ummistan, voin vuosisadan takaa katsella painuvan auringon iltaruskoja, järven laineen lipatusta. Näen ihmisten askartelevan ja auringonsäteiden leikkivän. Niityn kukkasten näen nuojuvan. Kuulen kevättuulen huminaa ja satakielen raikasta laulua. Istun kuin vaarojen kätkössä. Kuulen paimenen iltalaulun herättelevän erämaan kaijun uinuvaa ääntä. Nuoruuteni taivaalla näen sinipilvien ohuet vallit. Mutta kun avaan silmäni, huomaan itseni muuttuneen harmaaksi, käpistyneeksi käppyräksi. Edessäni on uusia ihmisiä, uusi kansa

ja polvi. Te meidän suruista ja iloista ette tiedä, ette kärsimyksistä tiedä. Silloinkin oli vihaa ja rakkautta. Vihaa veriin, tuleen ja tuhkaan asti! Silloinkin ponnisteltiin voimalla ja väellä. Tulella ja miekalla ryömittiin heikkoa ja vähäväkistä tuhoamaan. Sodat, vainot, murhat ja ryöstöt, nälkä ja taudit pyyhkivät kansaa. Elämä sammui siellä missä paloi intoa, rakkautta ja elämää. Lapseni. Te ette aavista mitä tällä saarella ja näillä paikoilla on tapahtunut. Mutta nyt vuosisadan jälkeen on tyyntä, rauhallista ja hiljaista. Isketyt arvet ovat kasvaneet kiinni, eivätkä uudet polvet tiedä menneiden vaiheista. Minä yksin tiedän kenen luita kiroan, kenen siunaan. Kiroon niitä, jotka ahneina rosvoina ratsastivat.

Vanhus oli jonkun aikaa vaiti. Hän kokosi voimia jotain lisää lausuakseen:

— Lapset. Meillä on merkkipäivä. Kysyn sinulta Sirkka Norola, kuka oli äitisi?

Vaimo katsoi ääneti ja ihmetellen toisiin.

Kysymys uudistui:

— Kuka oli äitisi?

— Signe.

— Kuka isäsi?

Vaimo mietti ja sanoi sitten:

— Isästäni en tiedä. En koskaan ole häntä nähnyt.

— Kenen äitisi sanoi hänen olevan?

— Vilpon, pois paenneen miehen — nimen lausuminen vanhusta vavistutti ja hän kiinnitti katseen tiukasti vanhaan naiseen ja kuiskaten kysyi:

— Mihin joutui isäsi?

— En tiedä, ei äitivainajakaan tiennyt, mutta hartaasti vuotteli kotiin tulevaksi kuolemaan asti.

— Kuolemaansa asti! huokaili vanhus, kerraten sa-

noja ja tuijotti uunissa sammuvaan hiillokseen. Kunnes pyysi:

— Kerrohan, kerro toki jotakin.

Sirkka kiirehti:

— Äitiraukka sai kauvan kitua. Ikävään hän kuihtui. Sanoi eläessään: "Jos isä tulee, paranen heti, jos ei tule, niin kuolen pian." Kului pitkät vuodet vuotellessa. Mutta kerran tuli tieto. Salaperäinen mies syysyönä, illan hämärässä ilmestyi ja isän terveiset toi kaukaisesta maasta. Lahjaksi toi elefantin, jonka oli laittanut. Kuin henkäys tuulen myös hävisi mies ovesta ulos hyvästiä heittämättä. Äiti luuli ulkoa miehen takaisin tulevan, odotti, etsi ja huuhki. Minä veikon kanssa virstan jälessä juoksin, vaan paimenpa vastaan tuli ja sanoi jo kaukana siitä oudon matkalaisen juosseen kengät kainalossa. Sirkka oli lopettanut. Pitkän vaitiolon jälkeen lausui vanhus:

— Niinkö kiire oli sinulla, Janne! Jakutskista*) suven suussa läksit ja syksyn kylmillä jo tänne ehdit. Kuusituhatta virstaa viidessä kuussa juoksit. Janne raukka. Kuorevesi sun huokauksesi yksin tunsi. Sandraasi yökaudet itkit.

— Mutta mihin joutui isäsi lahja, lapsi?

— Äiti hoiteli kuin helmeä arkussansa. Tuskaisina hetkinä aina esiin etsi. Silloin sain sillä leikitellä kunnes edellä kuolemaansa sen kokonaan mulle antoi.

— Entäs sitten?

— Lapsiraukalleni, jota en ole koommin konsaan nähnyt. Vierähti kyynel vaimon silmään. Liikutustaan peitti. Viittasi vanhus sanatonna Katariinalle. Tämä riippuvan

*) Jakutski, vankisiirtola Lenan varrella Siperiassa.

ketjun riisti kaulastansa ja vavisten ukolle antoi, joka lausui:

— Katso tänne. Tälläkö leikit? Tässä minä, Vilppo, isäsi, edessäsi elän. Tunnetko tätä? Vanhan vaimon leuka avuttomana jäkähti, mutta sanaa suustaan ei saanut. Katsoi lumikutrista vanhusta pöydän päässä. Katsoo, katsoo. kunnes äkisti lausutuksi saa:

— Mitä? Mitä te sanoitte? Sinäkö...

— Minä. Minä, vanha mies, olen isäsi Vilppo.

— Sinä isäni Vilppo? Se ei voi olla totta?

— Minä olen Vilppo ja sinä olet minun tyttäreni. Minun, jota vuosikymmenet kaipailleet, turhaan vuottaneet olette. Minä olen se mies, jonka tähden äitisi Signe surun suistamana hautaan sortui. Minun tähteni äitisi häpeätä kärsi yksinänsä, häpeätä ja ylenkatsetta. Sinä ja veikkosi saitte äpärän kohtelun. Mutta vihdoinkin on kohtalo suonut tämän rikoksen ilmi tulla ja anteeksiantoa minä kurja isä sinulta rukoilen. Elefantti punakorva oli isän lahja, jonka tyttärellesi annoit hyvästijättöhetkellänsä. Tyttäresi on palannut maailmalta. Katrisi on tässä.

Äiti huusi:

— Sinäkö sittenkin tyttäreni! Eikö Nestori sittenkin totta tiennyt!

Ilostui Katariina. Kimmelsilmin katsoi vanhaa naista ja kaulaan juoksi:

— Oletko sinä äiti! Olen sinua etsinyt kaksikymmentä vuotta. Täälläkö sinut löydän...

Oletko Katri? Minunko rakas Katrini!

— Äiti!... Äiti, rakas äiti.

Katariina painoi päänsä vanhan työläisnaisen ryysyiselle povelle ja itki. Värähteli vanha vaimo, hyväili tyttärensä kultaisia kiharoita.

Sanat ja kysymykset syöksyivät yht'aikaa. Kaikki kolme olivat hypänneet ylös tuoleilta. Kiihkeästi ja tulisessa innossa syleilivät toisiansa. Äidin ja tyttären hyväilystä ei tahtonut tulla loppua. Vanhus hykerrellen myhäili ympärillä, joskus silitellen ja kosketellen molempien naisten hiuksia. He eivät tahtoneet uskoa tätä muuksi kuin uneksi ja siksi he ponnistelivat hereille päästäksensä. Mutta tämäpä ei ollut unta, vaan täyttä totta. He kukin saivat nyt vihdoinkin omistaa kauvan kaipaamansa onnen. He olivat haudan luulleet erottajana välillään olleen. Heitä jokaista erikseen oli elämä raadellut. Toisia köyhyydellä ja puutteella, kärsimyksillä ja huolilla, mutta myöskin yltäkylläisyydellä.

Vanhus väsyi tuolille ja painoi päänsä alas. Hartiat nytkähtelivät. Äiti ja tytär riippuivat toisissaan uskaltamatta päästää irti. He pelkäsivät kadottaa toinen toistansa.

Emäntä oli hiljaa pöydän nurkalta vetääntynyt uunin luokse. Majassa vallitsi nyt rauha. Elämän onnenjumalatar oli astunut alas korkeudesta lumenpeittämälle yölliselle Kalliosaarelle. Se oli aukaissut kalastajan matalan majan oven ja tuonut tullessaan keväisen kirkkaan aamun loiston.

Talviyön puhaltava tuuli huuhtoi lumella pientä ikkunaa. Vuorella, mökin yläpuolella, seisoivat vuosisataiset hongat. Vanhojen puiden koukeroiset, jään silaamat oksat soittelivat myrskyn humisevaa harppua. Mutta sinisen talvisen yötaivaan tähdet vilkkuilivat ja kuvastivat kimaltelevaan hankeen.

— — —

Kaikki neljä olivat istuneet pöydässä myöhään. Emäntä oli tuonut esille höyryävän kalakupin, kun ukko muisti

kysyä iloisena maksapaistiansa. Syödessä kertoi Katri ihmeellisestä löydöstänsä, jolloin emäntärouva ojensi sormuksen. Vanhus rypisti kulmakarvojansa, mutta kun kuuli kirjotuksesta, sai otsa äkkiä loisteensa. Sanoi vanhus:

— Pentti. Niin Pentti! Signe torjui sormuksen ja on luotaan heittänyt tuona mustana syysyönä.

Vanhus ojensi sormuksen takaisin ja sanoi:

— Sinulle, vaimo, kuuluu tämä muistona miehesi isoisältä, Sirkan veljen vanhemmalta. Sitten kääntyi ukko ja antoi punakorvaisen elefantin Sirkalle, sanoen:

— Sinulle, lapsi, on lahja muinoin lähetetty. Takaisin on se nyt tuonut isäsi ja tyttäresi. Timantit, jotka sen mukana ovat, olin tarkottanut leivän hinnaksi Signelle ja lapselleni. Joskus voisit muistaa niillä pakolaista, joka maineettomana ja maattomana meriä mittailee. Sinä Katri! Tuossa on säkki lattialla kultaa puolellansa. Nämä astiat tästä täytteeksi pistä. Pentin ja minun yhteisiä olivat. Voit ostaa aseita *valkoselle leijonalle.*

Sanat kuultuaan painui Katrin katse ja pää vaipui, mutta vanhus jatkoi:

— Se kohtalon on käsky: kirottu olkoon veljessopu kullan kautta. Kirottu kulta veljesveren tautta. Aseet osta, lapsi. Puolet Pentin, puolet Vilpon joukot saakoot. Mutta vaijetkaa kuin hauta. Se olkoon huolenasi, Pentin pojan vaimo, mutta muista sana lausua aikanansa.

— Niin, sanoi Katariina, olen luvannut hankkia summan Martan lunnaiksi. Sirkka rukoillen lausui:

— Marttani tähden! Hänet pelastakaa. Hän on siskosi. Kysyvästi katsoi Katariina vanhusta, joka ymmärtäen nyökytti päätään.

33.

Valkoisten sodanjulistus.

Kului alkavan talven ensimäiset viikot ja vieläpä kolmisen viikkoa uuttavuottakin. Työväki yhä raatoi rauhan toimissa.

Valkenipa tammikuun kahdennenkymmenennen seitsemännen päivän aamu v. 1918. Suomen vuossatainen rauha oli poissa. Aaltoina, kautta maan vyöryi, laine laineelta, läänistä lääniin, pitäjästä pitäjään, kylästä kylään, töllistä tölliin ja vihdoin suusta suuhun: *"Porvaristo on valmiina!" "Pohjanmaa on noussut!" "Isänmaata aletaan puhdistaa!" "Suomen hetki on lyönyt!" "Nyt on ryssille annettava liukas lähtö!" "Punikit, maankavaltajat hirteen!" "Kaikki bolshevikit mäkeen!" "Työväki on aikansa napissut, nyt se hakataan maahan!"*

Lojaaliset työläiset vieläkin epäröivät. Valistuneimmat viskasivat työkalun luotaan kiroten. Porvareiden "siveelliselle" kulmakivelle raketut kulttuuriyhteiskunnan perustat liikahtelivat. Kaikkeen "siveellisyyteensä" he olivat itse tuskaantuneet ja alkoivat julkisesti sitä kaartaa ja tuhota. Järjestelmällisesti räjähtelivät rautiesiltain lahtarimiinaukset. Matkustaja-, posti- ja tavarajunien enemmän tahi vähemmän onnistuneet suistamiset syvänteihin astuivat päiväjärjestykseen. Suurtalonpoikaisto Hämeestä alkoi hävitä kotipaikoilta ja vetääntyi lähemmä Mannerheimin päämajaa Seinäjoelle.

Merkinantoräjähdyksiä ei heti seurannutkaan valkos-

ten hyökkäys jostain tuntemattomasta syystä. Sentähden kuntien lautakunnille annettiin määräys heti suostua työttömien hätäaputöiden alottamiseen, jotta voitiin sitoa edes lojaalinen työkansa. Elintarveviranomaiset toimivat ahkerasti valtion viimeksi määräämissä varastojen tarkastuksissa. Mainitut elimet olivat itsetiedottomasti palvelleet valkosta armeijaa kooten suolatun lihan varastoja muka kunnan tarvetta varten. Yhtäkkiä oli alettu kuntien hätäaputyöt, ahteita alennettiin, siltoja ja uusia teitä rakennettiin.

Uusi, perustettu työläisten taistelujärjestö toimi nyt peitetymmin kuin syksyllä, marraskuun suurlakon aikainen yleisesikunta. Sentähden ilmestyivät heti määräykset, että lakonaikaisten järjestyskaartien on nyt liityttävä punaseen kaartiin, työväen "järjestyksenvalvojiksi." Porvaristo ja taantumukselliset sosialidemokraatit tiesivät vähemmän tästä uudesta, itsepintaisesta järjestäytymisestä ja hämmästyivät melko tavalla kuin työväen pienet joukot alkoivat ilmestyä. He olivat laskeneet, että eteneminen Hämeen kautta Helsinkiin tapahtuu mitä helpoimmissa olosuhteissa ja lyhyessä ajassa. Sentähden paikalliset suojeluskunnat, jotka olivat saaneet aikamääräiset käskyt, vetääntyivät kunnallisiin tukikohtiinsa, kivinavetoihin ja tiilistä rakennettuihin tehdasrakennuksiin. Suojeluskuntia myöhästytti hidastuneet aselähetykset ja niiden vaikea ja vaarallinen kuljetus sivuteitä ja yön aikoina. Valkosille tuli ainoastaan muutamia kymmeniä kivääreitä eri pitäjiä kohti. Ne olivat jo omiaan nostattamaan rohkeutta ja kurssia. Eihän ollut Suomen kansalla oikeutta aseen kantoon pitkinä aikakausina. Japanilainen, saksalainen ja amerikalainen kivääri kimaltelikin sentähden silmiä hurmaavasti. Tuntui siltä kuin tässä olisi todella helvetin ja

taivaan avain. Niklatut kuularivit panoskoteloissa säteilivät ja kimaltelivat, niin että "vapaussodan" uljas sankarimaine alkoi käymistilansa nousevien uroiden henkimaailmassa. Nikkelikuulaviisiköillä leikkivät isot miehet, pahaaennustava hymy suupielissä. Villi virnistely ja murhan himo nousi päähän kuin voimakas viini. Saatanallisesta verihurmosta juopuneena hihkuilivat jo pestautuneet palkkasoturit. Rikokselliset ja ennen rangaistut verityöt nyt katsottiin luonnollisiksi, jopa seppelöitäviksi ja palkittavaksi uuden, valkosen jalopeuran suurella rautaristillä. Ei ihme siis että suojeluskuntiin kerääntyikin entisiä ammattisalamurhaajia. Muutamat köyhälistöön kuuluvatkin, mutta uuteen punaseen taistelujärjestöön kokonaan kelpaamattomat, selkärangattomat heittiöt, salaperäiset huligaanit, joilla ei ollut mitään periaatetta, olivat valmiit myymään hyvästä ruuasta, vaatekerrasta ja muutamista markoista luokkansa koko arvon.

— — —

Kun rauhallista työtä uurastava kansa oli yllätetty aavistetulla sodanjulistuksella, ei se nyt päässyt jalkeille yhtä nopeasti kuin suurlakkopäivinä. Lojaalistenkin joukoissa oli kyllä muutamia, jotka päivänselvillä todistuksilla osottivat herrojen vehkeilevän. Mutta näitä ääniä ei oltu herkkiä uskomaan. Joukkoihin hiiviskeli olijoita, jotka puhuivat kuiskien "anarkisteista" ja "kommunisteista."

Uusi, punanen työväen taistelujärjestö ei ollut levossa. Se toimi lakkaamatta. Kiihkeästi oli se suurlakkopäivistä ja Tampereen kokouksesta alkaen taistellut kahdella rintamalla. Sen tehtäväksi jäi myös polittisesti valaista sosialidemokraattisten menetelmien suhteen. Toisella puolen tekivät työtä tarmokkaasti saadaksensa selville por-

vareiden sotaliikkeitä ja asevarastoja. Työ osotti jonkinlaista onnistumista. Kun porvaristo hetki hetkeltä oli ikkunoissaan pelkkänä silmänä ja korvana, odotteli valkosia pohjalaisia joukkoja, kävivät heidän kivinavettalinnotustensa miehistöt levottomiksi. Ulkona teillä ja kujilla alkoi liikuskella reippaita punakaartilaisosastoja. Tuota pikaa olivat ne takavarikoineet uudelleen kaikki saatavilla olevat aseet. Olipa haulikoita suurlakkopäiviltäkin asti kasoissa. Vallankumouslaulut kaikuivat pian kaupunkien kaduilla, toreilla ja maanteillä. Vuorilla ja laaksoissa tuntui taasen sähköä, vahveten päivä päivältä. Työläisten kalpeat kasvot alkoivat loistaa innostuksen punasta loimua. Etäällä olevien taisteluiden humu kuului. Proletariaatti valmistui nopeasti vastoin luopiodemokraattien myrkyllistä irvistelyä uudella johdolla vastaanottamaan talohuijareiden, metsärosvojen ja pankkiirien palkkaamia hurttalaumoja. Työläisvanhusten jalka kerkeni, ryhdit suoristausi. Sanat ja lauseet singahtelivat. Tervehdykset lyhyitä ja merkitseviä. Kädenpuristukset tulivat lujemmiksi. Katseet olivat eläviä. Kansan käytös on käynyt toverillisemmaksi. Sekä herraspiirit että rahvas ryhmittyvät vastaisiksi leireiksi. Puolueettomina roikkelehtii lojaaliset demokraatit, joista porvari on varma. Rehellisen ja tietoisen kansalaisen sydän kuiskii nyt toista tahi toista. Perääntymätön askel on tämän kansan historiassa otettu. Sitä ei köyhälistö koskaan kadu. — — — Vikate taotaan heinän kaatoa varten. Kivääri on ihmisten ammuntaa varten. Porvari on luotu maailman elätiksi. Työläinen köyhäksi ja orjaksi. — — — Pitääkö tämä porvarien laki vielä tälläkin kertaa kutinsa!?

34.

Ensimäisiä kahakoita.

Kunnaan laella halkasi selänteen talvitien suora linja. Kunnaalla seisoi mies ja tähysteli. Hän nojasi suksensauvoihin ja suojeli porilaislakin paarteilla poskiansa palelemasta, sillä pureva viima pudisteli puissa. Välistä lämpöisikseen mies juoksenteli tiellä, kuunteli ja väsyi, kunnes taas kuunteli. Tätä hän oli tehnyt pitkät ajat. Toisinaan katse harhaili vilkkuvissa tähdissä. Tuulenryöpyt kohisivat ja huojuttivat männiköitä. Vartija puhui ääneen:

— Eivät tule tätä tietä, muualta menevät. Metsäteitä on paljon. Vihdoin kapautti sauvoja yhteen ja löi ne tielle pystyyn. Jalustinremmit ovat lyhyet hangessa hiihtää. Hampain kalvoi jäätyneitä solmuja. Yht'äkkiä kuului korviin rohahdus ja ennenkuin selvisi työstään kuului selvää rekien rahinaa. Hämärässä yössä lumisella tiellä lähestyi kolme ajajaa.

— Siinä ne ovat nyt, mutta onko sitten miehiä yritykseen. Hiihtäjä syöksyi suksilleen ja työntyi alamäkeen, viillättäen tienmutkasta suoraan männikköaholle ja siitä vierua rinnettä alas järvelle. Kovaa rannikkotietä hiihtäjä huippi pitkin sysäyksin. Meni heti tölliin.

Kiiskilän saunanlattialla loikovat miehet kavahtivat ja lykkäytyivät nokisen orren alta ulos, mutta tulija työnsi heidät takaisin ja puhui kiihkeästi:

— Nyt ne saapuvat! Ajajia on kolme. Hevosmiehet laskevat pian järvelle. Missä Konsta?

— Sisällä pirtissä! Onko heitä paljo?

— Nyt, pojat, käsiksi, vai lasketteko nytkin menemään kuten edellisetkin. Jos tämän teette, niin turhaan Ollia vaivasitte.

— Ei se turhaa ollut. Tulee niitä perästäkin. Eihän meillä ollut aseitakaan vielä eilen eikä miehiäkään.

— Kyllä nuo kaksi miestä pian on kiinni otettu.

— Hanhelan Opatias toissayönä johti kolmea hevosta. Ja Kekäleojan Markku ja Paakkulan rengit viime yönä kuormia kuljettivat. Tien tuntevat hyvin. Mutta kolmas ja viimeinen kuormasto kulkee täältä ja jos nyt sivu menevät, niin tyhjän nuolasemme.

— Sano Konsta, sinun sanaasi tottelemme.

— Kyllä yritys on tehtävä, mutta tappaa ei saa.

— Mutta jos he tappavat meidät?

— Joko tinuria jänistää?

— Eikä jänistä, mutta tappaa ei saa, kuten Konsta sanoi.

— Lähdetään hankkimaan kädenkuvaista, etteivät lahtarit ihan iltikseen ihmisiä pieksä kuten Kangasalla työväen iltamissa.

— No, no, ei tässä ole aikaa suunsoittoon.

— Lähtekää, lähtekää, jos mielitte päästä velkaanne maksamaan!

Miesjoukko meni ulos ovesta.

— Mutta haulikoita ei saa laukaista, muuten ovat lahtarit niskassamme. Kuuluuhan paukaus virstamääriä.

— Mitä väliä sillä. Aseita saamme kuormista. Antaa heidän vain tulla.

— Kuusi jykevää hiihtäjää hypähti suksille ja painoi Kaskurin puustellin puoleista Saunalahden sivua Rotko-

niityn kurkkuun missä talvitie kulki kahden ahtaan metsäkärjen välitse pitkin noron pohjaa.

Konsta ja Arvid olivat järjestäneet hät'hätää pieniä joukkoja pitämään silmällä asekuormien kuljetusta kolmeen kuntaan, Kuhmoisiin, Längelmäkeen ja Juupaan. Ensin mainittu oli saanut tehtäväkseen syrjäisen puolen Kuhmoisista ja sinne johtavista teistä. Paikalliset henkilöt tuntijoina menestyivät parhaiten. Suuren sydänmaan halki kulkeva ainoa salainen tie luikerteli lounaasta Saukkosuon ja Hiidenkorven takalistoja. Tietä pitivät kunnossa pitkämatkaiset, pitäjistä toisiin kulkevat rahtimiehet. Tiuhoissa metsissä ajettu jälki säilyi pitkin talvea, ujuen toisinaan vahvempana, toisinaan häipyneempänä.

Valkosten sodanjulistuksen jälkeen olivat sotatoimet alkaneet siellä, missä oli aseita. Mutta Hämeen kautta luikertelevat kuormastot olivat jostain syystä myöhästyneet tai sitten olikin tarkotus niitä juuri tänne saavuttaakin. Suojeluskuntalaiset kuitenkin olivat kokoontuneet kutsun saatuaan määräpaikkoihin aseita saadakseen. Valkosilla oli kaikesta päättäen hitautta toimissaan. Luvatuista asejaoista ei tahtonut tulla mitään. Esiintyminen työväestöä vastaan määrätystä ajasta siirtyi. Muutamin paikoin missä aseita oli jonkunverran saatu, olivat ennenaikaisella röyhkeydellä pilanneet pelin. Hitaat hämäläiset työläiset alkoivat lämmetä. Kuumenivat siksi, kun valkoset olivat hyökänneet roistomaisesti rauhallisiin työväen illanviettoihin. Lahtarit näissä tilaisuuksissa pieksivät avuttomia verille ja seisottivat yökaudet ulkona talvipakkasessa. Revolverisankarit pitivät paukkurautojaan viattomien ihmisten ohimoilla, vaatien tunnustuksia. Tämän silminnähdyn todellisuuden kiihottamana katsoi moni epäileväkin asiakseen pelastaa itsensä omin käsin. Jyr-

kemmät työläiset esittivät ratkaisevaa toimintaa yht'aikaisella nousulla. Käydä heti käsiksi "selviin lahtareihin" eivät hämäläiset pitäneet oikein suotavana. Olisihan se ollut pantterihyökkäys, eikä rehellinen ja avoin taistelu. Sitäpaitsi joukossa oli sellaisia, joihin "anarkisti"-huudolla oli liennittävä vaikutus. Valkosten kavala agitatsiooni oli heihin vaikuttanut. "Ei ole viisasta tappaa herroja", sanoivat he. "Käyhän meidän kuten bolsheviikkien, että joudumme sokkosille — päättömänä yhteiskuntaruumiina. Mitä teemme tehtaillamme, jos ei olisi insinöörejä? Mitä teemme yleensä tuotantolaitoksilla, jos ei ole johtajia?" Liiallisilta intoilijoilta vieläkin leikattiin siipiä. Joukossa nahistiin ja pidettiin suuriäänistä suukopua. "Herroja meillä aina on ollut ja tulee aina olemaan." Suukopua pidettiin vielä senkin jälkeen kun porvaristo jo kauan sitten oli sanasodasta luopunut. Eipä siis ollut outoa, jos ei ensimäisiin porvareiden iskuihin vastattukaan. Ja vaikka asekuormia tiedettiin kuljetettavankin, niin lojaaliset pieneläjät eivät niistä jyrkemmille ilmottaneet. Velkaiset oman tilkun omistajat, jotka reistailivat isäntää, eksyivät usein rikkaiden asioille. Ja he uskoivat "parempaan."

— — —

Kolme asekuorman kuljettajaa pääsi kunnaan laelle. He seisottivat hevosensa, sillä ne olivat märkiä kuin uiteut koirat ja vesi tippui jokaisen karvan nenästä.

— Kyllä tämä jälkimäinen ainakin väsyy, jos tätä menoa kestää.

— Kyllä siinä on karvakorville kirimistä.

— Hurnu höyryää kun saunanlöylyssä.

— Hei siellä edellä! Onko sitä matkaa pitkältä?

— Kaskurin puustelliin on puolitoista kilometriä jos

nämä tiekarttani yhtä pitävät. Sinne jätetään tavarat, ellemme saa hevosta vaihdetuksi.

Miehet tupakoivat ja nappivat tieroja hevosten jaloista.

— Seutu näyttää tulevan yhä autiommaksi. Tämä Hämeen kansa ei ole taattua väkeä. Punanen piru täällä on jupiutunut kuin puutiainen siannahkaan. Jo ammoisista ajoista asti on Tammerkosken partailta lietsottu pahetta tähän ympäristöön. Nämä jyrkkenevät vuoretkin näyttävät minusta vaarallisilta. Viime syksynä matkaillessani täällä ensi kertaa huomasin näissä hämäläisissä jukuroissa olevan Aleksis Kiven "härkiä" ja "sonnivaskoja". Vaasalaiset ovat kyllä jämeriä puheissansa, mutta täällä Hämeessä istuu nahan alla piru.

— Kuinka niin?

— Nämä matalaksi itsensä kävelleet jäärät ovat kivikoviin kalloihinsa saaneet kommunismin kryynejä. Täällä on valtavia tehtaita, joiden seinien sisältä ovat villit aatteet jo kauan vaikuttaneet. Minua pelottaa aika, jolloin Mannerheimin armeija marssii tätä maata vastaan. Väestö, porvaristoa lukuunottamatta, nousee varmaan. Pelkään, että tämän esteen raivauksessa on herroille kenraaleille urakkaa. Härkäpunikkien laumat nousevat täältä. He ovat oikeita puhveleita Amerikan aroilta.

Mies oli työntänyt tupakat piipunkoppaan ja voimakkaasti imasi rahkat kitalakeensa. Pärski hieman ja raapasi sitten tulen konttuneilla kourillaan. Tupakan hehkun ja tulitikun valossa näkyi miehen kierot silmät. Vyössä riippui mauserpistoolin puutuppi. Hän jatkoi savuja vedellessään:

— Heidän silmänsä iskevät tulta vihasta. Suojeluskunta-asia ärsytti. Jälestäpäin olen ajatellut miten vaa-

rallista urheilua se oli haukkua suut ja silmät täyteen ja aseitta. Suolanneethan olisivat, jos äityneet olisivat.

Toiset miehet kuuntelivat vaiteliaina, kunnes kaksi edellä olevaa kopisti perskat piipuistansa kämmenelle. Toinen viskasi porot poskeensa, lykkäsi ne leveän kielen avulla lähelle oikean silmän alustaa, pruikkasi pitkän venyvän kinon hangelle ja sanoi:

— Voitte laskea ne kaksi ensimäistä rekeä alas mäestä, minä täällä koetan hissukseen tulla perässä.

Kun miehet olivat ajaneet, puheli jälelle jäänyt jonkunlaisella ironialla:

— Sinut, kierosilmä, kyllä punikit suolaa ennenkun ehdit lahtiasi tekemään. Asetti sitten mies hienon kettingin reenjalaksen ympärille kaplaimen luota.

— Höyryäppäs Hurnu hieman, ehkä pian punikit vaunuja vähentävät.

Järvellä edimmäinen hevonen usein seisotteli. Toiset jälessä kuulivat karkeata noitumista "kun reet alamaatakaan eivät luista vetämättä." Tultiin yli Saunalahden. Vaivoin noustiin mäki. Miehet auttoivat kuormia kiroillen. Kolmatta ja jälkimäistä puskettiin kintut sojossa, mutta juuttui se puolimäkeen kuin juuttuikin. Puutuppinen ruoski hevosta selkäpuoleen, ja kun arveli sen riittävän, niin roimi onnetonta eläintä vatsan alle ja kinttuihin, mutta kaikki turhaa. Hän kiroili ja noitui. Rukoukseen yhtyi huonomurteinen hurri, joka oli heittänyt pois palttoon ja seiscoi mänttinen ruoska kourassa hokien:

— Siin se van sattanan sattana seisso! Mut jos pistäs henelle hein pessi pärkkelin pähän.

Körttiläinen meni ja asetti tyhjän heinäsäkin hevosen päähän. Hevonen korskasi ja nosti väsyneen päänsä korkealle.

— Vaik tuhannen pärkle istus ny hene kuormapäälle, kiri se jeuvlanamma!

Hurjasti huutaen löivät puutuppisen kanssa yhdessä. Kolmas nojasi perässä. Kuorma siirtyikin pari askelta, mutta hevonen putosi polvilleen, jääden tielle pitkää pituuttaan.

— — —

Kaksi kuormista ajoi sivu Saunalahden Kiiskilän vainiotöyränteen. Sen jälkeen oli hiljaista. Väsyneen hevosen ajomies päästeli rintahihnat ja irrotti luontokappaleen vetoneuvoista. Hän antoi elukan olla oloillaan. Sitten hän itse lähti kahlimaan pimeästä paistavaa tölliä kohden, ajatellen: "Saapa nähdä, onko Kiiskilän Konsta kotona. Mutta kun hevosmies oli päässyt töllin pihalle, kuului männiköstä selvää ammuntaa. Hetkeä myöhemmin huutoja, jotka vähinerin hiljenivät tuulisen metsän humuun. Mutta pian ajoi laukaten ratsumies Saunalahden yli.

Olkiladon takaa, riihen editse, syöksyi pihalle suksimiehiä. Hätäisesti haastoivat:

— Kirveellä löi rahkeet poikki! Ajoi kuin paholainen!

— Kyllä se oli tyhmää laukaista pyssyt, vaikka ei vielä kohdallakaan oltu. Jos olisimme molemmat saaneet kiinni, ehkei hätää. Mutta nyt se vie sanaa kuin lentävä belsebuupi.

— Eikös Konsta varottanut ampumasta?

— No, kun sitä ollaan kuin hounat.

— Oli kuinka oli! Kuormat vaan tieltä pois.

Jälempää työntynyt suksimies sanoi:

— Nyt sitä on sitten millä hivuttaa. Jos on syyhelmää, niin on saippuaakin. Katsokaahan pojat kuinka välähtelee! Väänsin kirveellä kirstun auki....

— Näytähän kapinetta! Hyvä on roka, mutta rasvainen ja liukas kuin kirnuun kastettu kynttilä.

Miesten haastellessa asteli Juurakkoniemen puoleiselta ilmansuunnalta puhelevien miesten sekaan mies. Kaikki käänsivät katseensa pelästyneenä, kunnes eräs huusi:

— Olli!

— Totta jumaliste onkin Olli!

— Oletko Ollin ruumis vai sielu?

— Molemmat. Tovereita siis tapaan viimeinkin. Terve!

— Tervetuloa! Miehiä tässä tarvitaankin.

— Entäs lukumääränne?

— Kuusi ainoastaan.

— Ja minä seitsemäs! Entäs "hurri"? Isäinkö tykö? Toiset eivät oikein käsittäneet kysymystä, mutta Konsta sanoi:

— Hurri, körttiläinen! Vankina tuossa.

Pelosta vapiseva vanki liikahti, mutta Olli sanoi:

— Älähän pelkää. Olemme nyt Hämeen härkäpunikkien kestissä. Eivät nämä ole lahtareita. Henkiraukkasi saat rauhassa pitää. Mutta sinä Konsta saat nyt kantaa tuota hänen tuppelustansa. Tinuri oli mielissään:

— Siinä onkin saltsyyrät aina valmiina.

Konsta keskeytti:

— Ei ole aikaa leikinlaskuun. Kuormat täytyy vedättää riihelle. Reenjälkiä tulee meidän väistää. Kun laatikot ovat sisällä, vedetään reet sivu töllin ja kannetaan metsään. Olli sanoi:

— Sitä ennen on ahteessa olevan reenjalaksen alta päästettävä jarru. Edellä kulkevien renkien anturaraudat väänsin kirveenlavalla koholle, niin että naulat jäivät

jonkunverran ylös. Mutta pekanan uljaat olivat hevoset ennenkuin väsyivät. Ohi olisivat varmaan ehtineet, jos en olisi tuolla Närhivuorella jarrun päälle painanut.

Miehet ihmettelivät pojan kekseliäisyyttä ja sanoivat:

— Viimeistä tietä me jo luulimmekin sinun menneen sen Kassun kelkassa.

— Vasta eilen illalla saimme hieman hajua. Lähettämäsi poika oli peloissaan eikä sanonut kaikkea mitä olisi pitänyt.

— — —

Kuormat olivat puretut ja jäljet puhdistettu. Aselaatikko oli kannettu miehissä Kiiskilän pirttiin. Miehet hankasivat kimaltelevia kivääreitä puhtaaksi. Pitäjältä odotettiin punakaartilaisia joka hetki saapuvaksi. Itse Konsta, joka oli paras hiihtäjä, oli antanut Ollille komentovallan ja painoi pyrynä käärmeiksi rasvatuilla suksillansa sanaa viemään. Olli viipyi torpan tanhualla ja ihaili joustavan miehen tulista hiihtoa.

Henna hääräili rohkeana mukana. Rohkasi ja innostutti miehiä työssään, ottipa osaa aseiden puhdistukseenkin. Mutta miehet puuhasivat kuin leikitellen.

— Kas tässä pojat karamellejä metsä- ja maarosvoille! Pistimellä aukasi Olli laudat, sitten sisässä olevan sinkkilaatikon, josta esiin tuli kirkkaan uutukaisia panoksia. Olli kertoi miehille:

— Winchestereitä ja ammuksia ei millään muotoa pantu koskaan samaan kuormastoon. Hyvin ymmärrettävästä syystä ne lähetettiin eri teitä. Matkalla kuitenkin kävi niin, että tapasimme Kuhmoisiin menevän ampumatarvekuormaston Viljakkalassa. Olivat levähtämässä samassa kartanossa. Uhkarohkeasti valjastin hevoseni yöllä heidän rekensä eteen. Matkalla, päiväntullen erehdys

kyllä huomattiin. Pomo tarkasti minua yhden ylimääräisen kerran kierosti. Mutta kun olin kenraali Pylväistön suosituksella Korpion palveluksessa, kuten hänkin, niin jaksoin kestää katseen.

Olli oli häthätää matkoillaan tullut tuliluikun tuttavaksi. Koneiston ja tähtäimen opetti kiireesti miehistölle.

— Teistä jokainen on pudottanut enemmän metsoja kun minä ja isäni yhteensä. Kuulia jakaessansa jokaisen taskut täyteen puheli Olli edelleen: Olen uskonut olevani isätön poika maailmassa, mutta kun kaikki käy ympäri, niin yhteen tullaan. Olen tavannut isäni näillä matkoilla. Vasta aikoja muutamia kuin kotiutui Amerikasta.

Henna tarttui puheeseen:

— Amerikasta? Olenpa saanut Konstalta ja Arvidilta vasta eilispäivänä tietoja isästäsi. Tunnen hänet hyvin. Oiva mies, vaikka viinaa ryyppää.

— Viinaa ryyppää, niin, mutta välipä sillä. Terveiset käski teille tuoda, että pian tapaamaan saapuu. Tässä, pojat, että olette valmiina, ja valvokaa, sillä ettehän tiedä aikaa eikä hetkeä, kuten suuri edeltäjämme on sanonut. Me tosin valmistaudumme aineelliseen miekkaan kiljuvaa valkosta leijonaa vastaan, joka on muuttanut isänmaamme jalopeurojen luolaksi. Herrat ovat päättäneet ottaa meidät hengiltä jakaakseen murhaajillemme havuseppeleitä. Jakakoot, mutta me pidämme puolemme, ettemme kuole ansiotta.

Olli oli lopettanut kertomuksensa seikkailuistaan vaarallisella matkalla. Yht'äkkiä kuului ulkoa ravakoita askeleita. Eteisen permantopalkit natisivat. Sisään astui vartija ja ilmotti miesjoukon lähestyvän.

Kuin kyyristyneet kissat livahtivat miehet töllin tuvasta ja asettuivat nurkkapieliin. Hädin tuskin olivat

miehet järjestyksessä, kun joutuivat vastaan ottamaan asekuormia seuraavaa jälkijoukkoa. Olli huomasi pian oltavan joka puolelta saarroksissa, jonka tähden ei auttanut muu kuin taistelu. Olli sanoi jokaiselle erikseen:

— Muistakaa tähtäillä. Ei passaa pimeässä turhaan ruiskia päätä pahkaa marjojanne.

Ammattimetsästäjät ymmärsivät:

— Ei, ei. Nyt ei ammuta pilkkaan, vaan otukseen.

— Valkosta jalopeuraa nyt metsästetään.

Miehet nostivat pyssynperät poskelle ja kokeilivat, josko todella pimeässä voi nähdä jyvää.

35.

Äidin kaksi poikaa.

Kiiskilän tölliin oli matkaa pitäjän keskuksesta. Sinne ei vieras asiatta eksynyt. Metsänkävijät yksin sille seudulle saivat. Kruununpuistojen tarkastelijat ja leimaajat mittelivät kesäisin erämaissa. Mutta nyt olikin luonnonjärjestys muuttunut. Missä syrjäisin ja unehtuneempi kulmakunta, siellä liikettä. Salojen suojaa etsivät rauhattomat sielut. Vuosisatainen rauha oli muuttunut uhkaavaksi salaperäisyydeksi. Tuskallista kuumetta kärsittiin.

Niinpä lahtarit temmelsivät Kangasalla tammikuun sunnuntai-iltana. Työväentalon illanvietossa ei säälitty arvostella viimeistä kertaa porvarien veristä suunnitelmaa. Mutta illanvietosta sukeutui aseellisten säätyläisten ja aseettomien työläisten ensimäinen katkera yhteenotto. Viimemainituista henkensä pelastaneet olivat paenneet äskenmainittuun Kiiskilän tölliin.

Pohjoisesta oli saapunut jääkäri Pylväistön ensimäiset suojeluskuntajoukot. Kopeana ja korskeana esiintyi herra kotipaikallansa. Ei enää hiljaisena kuten lähteissänsä.

Kannusniekat pyörähtelivät välkähtelevissä saappaissa ja pussihousuissa kuin valkoset jalopeurat, etsiskellen kenen saisivat niellä. Pylväistön emäntä otti vastaan poikansa tavallista hiljaisemmin. Hämmästyneenä seurasi hän esikuntamiesten ällöttävää teeskentelyä. Arvoisa emäntä katseli prameilevia isänmaanpelastajia hieman al-

takulmain ja arvostelevasti. Hänestä näyttivät nämä herrat saksalaisine univormuineen marakateilta sarkatakkisen, tyynen hämäläisen työmiehen rinnalla. Emäntä oli hämmästynyt syystä, kun aavistettu pelko oli toteutunut. Nyt olivat tapahtumat silmäin edessä. Kassu puhui röyhkeästi:

— Työväki ei voi eikä saa tehdä vastarintaa, muuten joutuvat kärsimään.

Mutta pojan ihmeeksi äiti alotti:

— Minkätähden sitten työväestön on nyt alistuttava entistä orjamaisemmaksi? Kun kerran te olette lähteneet isänmaan vapautta puolustamaan, niin tulee teidän olla arvokkaita ja johdonmukaisia. Sana vaihtui sanasta Pylväistön pitkän pöydän ympärillä. Valkoset miehet purasivat ahnaasti vasikanpaisti-illallista. Mutta pöydässä oleva poika kivahti:

— Sentähden, että me tahdomme isänmaan pelastaa roistolaumaksi muuttuneelta työväeltä. Heissä on syy koko juttuun. Eiväthän työt luista yhtä hyvällä vauhdilla kun ennen. Eihän enää tahdo työ maistaa, vaikka maksaisi kymmenkertaisen hinnan. Herroina mokomat lurjukset tahtoisivat olla. Hakoäijää ja muonarenkiä on saanut pulitella, lahjoa ja hyväillä jos jollakin, jos mieli töitä teettää. Ja jos tekevät, niin osaavat lohkaista hintaa. Työhön haukotellaan kello kahdeksalta aamulla. Illoin jo kuudelta loikkaroidaan pois. Työtä ei tehdä edes oikealla ahkeruudella, vaan venytellään, istuskellaan ja päivää paistatetaan kuten ryssät vallitöissä. Sitten pitää olla kahvit kolmasti päivässä. Tämä nyt vielä olisi ehkä tullut kärsittyä, sillä voidaanhan pannuun pistää hernettä ja ohraa, mutta se politikoiminen ärsyttää ja tarttuu ennen kunnialliseksi ihmiseksi tiettyihin työmiehiin. Lakkoilut

maatöissä ja työrauhan häiritsemiset viljankorjuun aikana ovat päiväjärjestyksessä. Vuokrapäivätöiden, taksvärkkien ja työviikkojen laiminlyöminen lisäksi. Puhutaampa maiden jakamisestakin. Roskaväkeä agitaattorit yllyttävät kiskomaan rajapyykit pois. Ja sanalla sanoen kaiken vanhan ja hyvän saavutuksen tuhoamista. Mutta nyt siitä uhmailusta tehdään loppu!

— Pelkäänpä siitä tulevan vastusta teille, nuoret herrat. Minä vanhana ihmisenä tunnen työväkeä. Se on kärsineenä pahasisuista ja itsepintaista. Olen aina pelännyt sitä suututtaa.

— Ei mitään pelkoa. Meillä on nyt aseita käsissämme, joita heillä ei ole. Meillä on kaksituhatta soturia ja päällikköä. He ovat Saksan jääkärikoulun päättäneitä. Aseita ja ampumatarpeita ylenmäärin. Isänmaallista intoa ei puutu. Pohjanmaa ja Keski-Suomi on kokonaan mobilisoitu. Meillä ei ole mitään esteitä ja vaivaa marssia Pietariin. Vaivatta puhdistamme maasta vieraan ja oman kuonan.

— Voi, poikani! Sinä et tunne työväkeä. Heitä on paljon ja aatteensa innostaa. Taistelevat ilman aseitakin kun tiikerit, jos tarvitaan. Minä olen seurannut heidän tuumiansa. Hämäläinen työmies on hidas luopumaan siitä minkä kerran päähänsä on saanut. Ja tämä maakuntahan on Suomen punasin.

— Heidän täytyy luopua! Jollei, niin työväki hakataan maahan.

— Poika nousi kiivaasti pöydästä ja käveli lattialla. Mutta emäntä jatkoi itsepintaisesti:

— Hakataan maahan työväki! Se ei ole suinkaan viisasta. Jos pohjolaiset hyökkäävät tänne pahoissa aikeissa, tapaa täältä veristä vastarintaa. Ja jos työväestö

veriin hukutetaan, kuten sanoit nyt voitavan tehdä, niin ei se tiedä hyvää tulevaisuutta. Jumala varjelkoon sen jälkeisiä aikoja! Veljessota heittää verisen varjonsa vuossatoihin. Näethän miten tuhotun Ilkan puolesta vieläkin hampaita kiristellään. Perikatoon ja tuhoon on tuomittu se kansa, joka miekoin omia asioita ratkoo.

Miesten syödessä puhui emäntä kauan ja rauhallisesti. Hänen sydäntään kouristi epätoivo katkerasti. Jokaista pöydässä istuvaa hän silmäili erikseen. Hän teki sen huomion, että sanat olivat menneet sivu korvien. Hänestä oli upseerien katse älytön. Niillä silmillä saattoi nähdä vaan huonekaluja, ruokapöydän ja viinapullon. Ne olivat kuin sameriaiset renkaat, jotka öijöttivät villiä toljotusta. Äiti vertaili heidän ilmeitään Arvid poikaansa. Kuinka he prameilustaan huolimatta jäävät varjoon vaatimattoman, yksinkertaisen nuorukaisen uneksuvien katseiden alla. Kaarlokin tuossa joukossa tuntuu vieraalta. Hänessä on tuhman luoksepääsemätöntä villeyttä. Tätä valkosten joukkoa oli hän aina kunnoittaen ajatellut. Omassa kodissaan kestitsi hän nyt oman aatteensa puolustajia. Mutta tällaisiako ovat oman konnun suojelijat... Ja ketä vastaan? Omaa Arvidia vastaan, työväkeä vastaan, joka eleli yksinkertaisuudessa ja vaatimattomuudessa. Heitä vastaan, jotka palvelivat omaa aatettaan, omassa temppelissään, omalla tavallaan. Emännän ajatusten lävitse kiiti vastakohdat vuolaana virtana.

Mitä oikeastaan nuo yksinkertaiset, avuliaat ihmiset olisivat tahtoneet ryöstää? Ei suinkaan mitään. Hehän tyytyvät pieneen. Heidän perheensä asuvat hökkeleissä, nälässä, vilussa ja puutteessa. Voidaanko siis kieltää työväeltä henkinenkin vapaus? Ei! huutaa Arvid heidän puolestaan. Ja minun täytyy yhtyä samaan. Mutta tuossa

ovat nyt nuo jyrkät röyhkeilijät, kenties murhaajat.

Tuskan hikihelmet kihosivat äidille kun kuuli miesten aikovan työväen talolle. Juuri siellähän oli Arvid ja joukko työmiehiä. Häntä pyörrytti. Kun Kassu kyseli monia asioita äidiltään, ei tämä vastannut mitään, vaan äänetönnä horjui sisähuoneeseen, jossa heittäytyi vuoteelle, ratketen katkeraan itkuun.

Jonkun ajan kuluttua oli emäntä tointunut ja katseli salin peräikkunasta rantaan. Kuusituvalta päin nousi Antero suksilla taloa kohti. Sukeutuipa äkkiä emännässä kauan hautautunut ajatus lujaksi päätökseksi. Kun poika oli saapunut ikkunan kohdalle, naputti emäntä ruutuun ja viittasi hiihtäjän sisälle.

— Antero! Juokse Arvidille ja isällesi sanomaan, että saapuvat heti Kuusituvalle.

— Menen heti.

— Muista! Ei muille mitään!

Keittiön puolelta kuului naisten hillittyä kuiskailua:

— Herra siunaa, ne menevät työväenyhdistykselle.

— — —

Sirkka ihmetteli emännän äkillistä ilmestymistä, mutta tyyntyi kuitenkin kun huomasi tulijan rauhallisen ilmeen. Siitä huolimatta kasvojen kalpeus oudostutti.

Arvid ja Norola astuivat sisään. Miehet aavistivat jotakin. Emäntä katseli poikaansa ja puhui hieman sortuneella äänellä:

— Älkää palatko työväentalolle. Poistakaa miehenne sieltä. Hakekaa turvaa salolta. Tuntuu siltä ettei apuni auta suojeluksessa niin kauan kuin pahin myrsky olisi ohitse.

Molemmat miehet sanoivat päättävästi:

— Emme pakene. Tappakoot tähän paikkaan.

— Arvasin sen. Onko teillä todella aikomus mennä vastaan?

— Viimeiseen mieheen.

— Tyhjin käsinkö?

— On haulikoita ja pommeja.

— Voi hyvät miehet! Eikö ole viisainta luopua? Silminnähtävästi perikadon peritte.

Arvid ei vastannut. Norola vilkasi vaimoonsa, mutta tämän huulet olivat tiukat ja katse kalskahti salaista uhmaa. Norola sanoi:

— Kuolokin parempi orjan elämää. Kuinka perääntyisimme ja toverit pettäisimme?

— Olenko vastoin tahtoasi menetellyt.

— Paremmin olet elänyt kuin Kaarlo veljesi, paremmin kuin monet muut. Mutta, rakas Arvid, luovu aikeistasi, minä pyydän. Ei jatkanut äiti. Ei puhunut poika. Nosti Arvid katseensa Norolaan ja sitten äitiinsä. Tämä pyysi:

— Luovu pois.

— Jos en luovu, niin etkö enää sen koommin ole äitini?

Kysymys oli kiertynyt vanhan naisen itsensä ratkaistavaksi. Hänen rakkaimman lapsensa kohtalo oli nyt ratkastavana. Äidin tunteen vastakohdat iskivät kaiken murskaksi. Epätoivoinen menehdys ensi kerran mursi pohjia myöten sulkeutunutta naista. Sydän oli pakahtumaisillaan ahdistavasta tuskasta. Näennäinen tyyneys ei kestänyt. Kyyneleet alkoivat vuotaa. Tätä ei Arvid ollut nähnyt sitten varhaisen nuoruutensa. Tämä koski poikaan kipeästi ja hän olisi ollut valmis tekemään mitä myönnytyksiä hyvänsä äidin edestä. Olihan hän pitkät vuodet kaivannut nähdä tuota hellää, ainoata ihmistä

maailmassa, jota hän oli rakastanut. Äkkiä nuori mies tunsi olevansa syvästi vikapää tottelemattomuuteen. Ja hän muisti tavan jo lapsuusajoilta, jolloin oli lähestynyt äitiä. Nytkin hän polvistui lattialle, painoi päänsä äidin helmaan. Molemmat he itkivät. Onneton äiti syleili viimeisen kerran rakkaintansa, joka oli maailmassa. Tällä aikaa Norola ja Sirkka katsoivat parhaaksi vetääntyä loitommalle. Olivathan he aijemmin tehneet saman tilin. Vettyipä Norolankin raudankova katse. Poikansa kiharia silitellen sanoi vanhus:

— Sinulle, Arvid, on aatteesi kalliimpi äidin rakkautta. Tee kuten tahdot. Antakoon kaikkivoipa kohtalo onnea yrityksillenne. Teitä tavaton vaara kohtaa. Tuskin taisteluista elävinä selviätte. Muistutan teille, toisilla on aseita, joita teillä ei ole. Kuinka siis ollenkaan voitte ajatella vastarintaa? Heitä on koulutettu joukkoina, jotavastoin teitä ei ole.

Norola sanoi:

— Ihan sama asia, rouva hyvä, jos otamme vastaan niin kuolema on tarjona, jos antaudumme, odottaa sittenkin kuolema. Toimittavathan valkoset apuharvennuksensa. Kun vielä valita saamme, niin kaadumme ennemmin miehuullisena kuin annamme lastemme kantaa häpeämme. Tapahtumain pyörä liikkuu, sitä ei saa estää.

Hiljaisuuden aikana kävi emännän sielussa sisäisen taistelun lopullinen suoritus. Kun myllertävä ottelu oli ratkaistu, kirkastuivat hänen silmänsä ja hän lausui:

— Aseita ja ampumatarpeita löydätte Kalliosaaren vuorenkolosta. Tiedät, Arvid, paikan, missä kaksikymmentä vuotta sitten isäsi ja minun kanssani myrsky-yönä nuotiotulilla yön olimme.

— Muistan Kalmankarin. Se oli kuin unta. En sit-

temmin ole sitä luolaa löytänyt. Olen etsinyt sitä muualta. Mutta mitä tarkotatte?

— Tarkotan, että jos nämä herrat pahoin teitä pitelevät, niin ottakaa aseet ja ajakaa heidät pois. Heidän täytyy tulla tietämään, ettei täällä saa ryöhkeästi esiintyä. Mutta muistakaa, eivät vartijat poistu ennen kahta päivää. Tiistai-iltana kello yhdeksän jälkeen voitte mennä.

Emäntä nousi lähteäkseen.

— Rakas äiti, sanoi poika, en uskonut koskaan sinun minua ymmärtävän. Luulin sydämesi olevan suljetun. Kivikovaksi asiallemme sen luulin.

Hyvästiksi poika hyväili äitiänsä. Harmaille hiuksille tuli todellinen kunnia, kun hän kuiskasi:

— Vihdoinkin olen voittanut sinut.

36.

Silmin nähtyjä varotuksia.

Hämeen pohjoiset pitäjät olivat tulilinjalla niissä tulevissa taisteluissa, joista aavistus oli käymässä. Pohjalaisten valmistuneet ryhmitykset vyöryivät hitaasti, mutta varmasti. Kivinavetoihin asettuneet paikalliset valkoset samanaiaisesti osottivat ulospäin näkyvää toimintaa. Näitä kivinavetta-linnotuksia vastaan työväki ryhtyi tarmokkaaseen taisteluun, milloin huonnommalla, milloin paremmalla menestyksellä. Piirittäjillä oli käytettävänään ainoastaan kuulilla varustettuja haulikoita. Työväki kammoksui ryhtymästä tulen hävittäviin keinoihin. Kuunneltiin ihmisyyden nimessä ääniä, jotka kielsivät totuttujen lakien rikkomista.

Kolhossa ja Keuruulla lahtarit löivät työväen etujoukot vaivatta. Samoin Korpilahdella ja Jyväskylän eteläpuolella taistelivat vallankumouksen etuvartiostot. Jämsäläiset myöhästyivät alkuun pääsemisessään, niin että valkoset yllättivät työväen johtohenkilöt yövuoteiltaan. Huomatuimmat työväen henkilöt surmattiin paikallisten lahtarien opastuksella tahi tapettiin salakavalasti Rummin-Jussin johdolla.

Mäntässä työväki paraillaan piiritti tehtaan konttorirakennukseen linnottautuneita Sherlachiuksen rouvan punasenristin aseellisia sairaanhoitajia, konttorihenkilökuntaa ja ympäristöstä keräytynyttä talonpoikaispösöjen kiväärilaumaa vastaan. Hierottiin rauhaa, jota valkosten

puolelta tarjottiin. Mutta valkosten äkillinen lähestyminen Kolhosta pakotti hyökkäilevän proletaarijoukon perääntymään. Oli tehotonta paukuttaa paperitehtaan konttorirakennuksen kivimuuriin haulikoiden kuulia. Piirityksestä vapautuneet insinöörit ja herrasroikaleet hyökkäsivät perääntyneiden jälkeen Vilppulaan. Ja vielä samana helmikuun seitsemäntenä päivänä hyökkäystä jatkettiin Lylyyn ja pitkin rautatien varsia Tamperetta kohden. Valkosten johtajana oli ollut Kassu Pylväistö. Saapuipa hän joukkoineen äitinsä hoitamalle maatilalle, jossa nyt ruokki ja juotti laumaansa hurraten ja hoilaten suuren innostuksen valtaamana. "Suuret voitot" juovuttivat yhtä paljon kuin ryypätty viina.

— — —

Emännän varotuksista huolimatta palasivat Arvid ja Norola rohkeasti työväentalolle. Mutta ennen heidän tuloansa olivat Kassun miehet saapuneet sinne. Talolle nousevaa mäkitietä vartioi sotilas, joka esti toveruksia sinne pääsemästä. Ja kun huutoja, laukauksia ja sekamelskaa oli yht'äkkiä alkanut kuulua sisältä, kääntyivät miehet mennäkseen. Kasvatti Oskari juoksi ja kutsui:

— Tänne mäen alle tänne, miehet odottavat!

Hypättyään ojan ylitse he tulivat pitkin harppauksin kuusikkotielle. Mutta talolta kuului epämääräistä karjumista ja huutoa. Lyönnit, kiroukset ja käsikähmäinen nujakka ilmaisi taistelun olevan käynnissä.

— Päästäkää perkelettä!

— Asettakaa saatana seinälle, minä panen päivän paistamaan läpi! Arvid tunsi, että se oli Kassun ääni.

— Ka, ka! Sohi pirua, sohi!

— Äh! Eiköhän tokene!

— Eikö mitä, ei hellitä.

— Ei käy pirua ampuminen, kun ovat yhdessä kinttelissä.

— Tappaa se meidän miehiä!

— Tuosta, punikki, tuosta!

Kuului kaksi laukausta, sitten hiljeni. Joku huusi läähättäen.

— Olipas se oikea piru.

Meteli häipyi yhä hiljemmäksi. Norola ja Arvid juoksivat syvemmälle kuusikkoon. Kaukana suon takana, vuorenjyrkänteen alla, pysähtyivät ankarasti huohottaen, tietämättä mitä tehdä.

— Jäljistä löytävät, jos perään lähtevät.

— No lähteväthän ne, sehän on selvää.

Tuumiessa asiaa puoleen ja toiseen saapui Oskari hiihtäen jälessä.

— Olettepa jo kauaksi ehtineet. Enpä tahtonut löytää. Tappavat ne lahtarit kuin tappavatkin ihmisiä, vaikka ei sitä kukaan uskonut. Rannantaustakin väitti siten viimeiseen asti. Miehiä komennettiin lähtemään pois talolta. Ne, jotka uskoivat valkosista hyvää ja rehentelivät uskalluksellaan sanoakseen heille vastaan, ovat saaneet maistaa ja uskovat nyt, että lahtarit ovat lahtareita.

— Rannantaustalleko väkivaltaa?

— Vastaan ei pannut aluksi, mutta kun totta tekivät, niin vastauksen saivat kuin saivatkin.

— Oikeinko silmin näit.

— Miksen olisi nähnyt! Puun takaa katselin. Mutta mennessään vei valkonauhaisen kuin veikin. Sinnikäs oli mies, vaikka paljain käsin oli. Eivät saaneet käsiä irti upseerin henkitorvesta. Siihen paikkaan kuolivat molemmat.

Miehet mykistyivät eivät kuulleet poikasen puheita kun tämä jatkoi!

— Ei ollut paljoa lyhyempi matka viime syksynä kun ammuin jäniksen Peltos-Einarin riplakolla. Eikä se vanha pyssy mikään hyvä kantaja ollut, mutta sylkäsi kuin sylkäsikin sillä vaan veuhkakorvan kentulleen. Ja mikä hyvä ampumaverstas minulla olisi ollut! Sellainen kuiva kuusenkarahka jonka päälle asetin suksensauvan ja sihtasin syötinkiä keskelle pyllyä ja lipsahutin tällä etusormellani ja kuvittelin minkä makean marjan olisi hän saanut juuri sillä hetkellä, kun toveria veitsellä viiltelivät. Mutta eihän sitä asetta minulle annettu, vaikka oli haulikoita jäämäänkin. Tappilan Mattikin suuna ja päänä huusi ja räkätti: "Mitä kakarat pyssyillä."

Poikaa harmitti aseettomuus, jonka toi kiukunpuuskauksin äänekkäästi ulos.

Mutta Norola ja Arvid suunnittelivat mitä heidän tulisi tehdä.

— Hiihdä Oskari poikien luokse, sanoi sitten Arvid. Saapukoot Petokorpeen sammalladolle kaikki.

— Kuusi heistä läksi juuri Kiiskilään Konstan käskystä, vastasi poika. Oli sanonut, että heillä on siellä oikeata, lahtareilta saatua vastamyrkkyä.

— Konstako täällä?

— Niin, kävi mutta läksi heti Rajavaaraan. Käski sanoa teille terveiset, että rientäisitte mukaan, jos aseita ette ole saaneet.

Arvid mietti, sanoi sitten:

— Hyvä, mutta toimita kuitenkin mitä sanoin.

Poika junttaili ja hidasteli.

— Onko sinulla mitään muuta?

— Antaisitteko hakea sen pienemmän haulikon sieltä teidän kamarinne naulasta?

— Hyvä Oskari, pelkäänpä että ottavat sinut kiinni siellä kotona. Parin päivän kuluttua annan sinulle uuden ja sorean.

Joustavasti painoi poika sanaa sanomatta matkaan. Hän tiesi, että Arvid ei koskaan valehdellut.

37.

Lehti historian kivistä kirjaa.

Pylväistön emäntä ohjasi askeleensa kylästä ulos yksinäisyyteen. Pois hän tahtoi ihmisten ilmoilta.

Helmikuun päivä kului iltaan. Aurinko oli näyttäytynyt taivaalta talvipäivän lyhyen hetken. Valopyörän soihtuavat säteet vajosivat ja uhkasivat sammua. Tie kohoutui korkealle vuorenselänteelle, minkä päällä kultausi valkonen hanki. Lumen peittämät petäjät heittivät pitkiä jättiläisvarjoja alas laaksoihin. Taivas paloi iltaruskon veripunasessa roihussa. Iltapilvien värit kilpailivat tuhansien prismain taittamina yli koko talvisen vuoristomaiseman. Suuri luonnon kauenus kääriytyi sinisen taivaanrannan hämyyn.

Luonnon kauneutta eivät ihmiseläjät tänään ihailleet. Hämeen alppimaiseman, piiskuisen Juupajoen pitäjän asukkaat, olivat vetäytyneet kuoreensa — paenneet erämaihin. Savutorvet eivät höyrynneet sinisiä tasaisia pilvisiltoja vuorten väliin. Aina ennen nousivat savut alangoiden ylle joka aamu, viikko ja kuukausi, vuosikymmenet vuosisatoihin asti. Aina Pentin päivistä, jolloin asutus oli syntynyt, eivät savut olleet keskeytyneet. Kukapa ajatteli niitä, kukapa arkisista asioista irtautui? Elämän jokapäiväinen hyörinä ja pyörinä oli muuttunut yksilöllisen saalistuksen kilpajuoksuksi. Ihmisten kädet ja aivot, ruumiit ja sielut kietoutuivat keskinäisen vihan villiin vauhtipyörään.

Teillä ja kylissä, taloissa ja tölleissä oli ollut aina kiirettä. Rikkaat saalistivat aarteitaan suuremmiksi. Köyhät kalvautuivat yhä kuivemmiksi elämän oikeuksista. Kenellä olisi ollut aikaa nousta vuorelle, ihailla luontoa ja lukea historian kivistä kirjaa.

Siinä ovat ihmiset teutaroineet, kärsineet, nauttineet. Iskeneet uutena päivänä uusiin vaiheisiin. Uudet muurahaiset ja uudet laiskiaiset astuvat esi-isien tietä. Lapsuus, nuoruus, keski-ikä ja vanhuus ovat jaksoja elon kiertokulussa. Poiketa pois tästä säännöstä on luonnonvastaista. Loputon, yksitoikkoinen olemassaolon köysi. Vuorelle noussut nainen historiallisena helmikuun iltana kehitteli ajatuksiansa ja katseli ajanratasta, joka liikkuessaan vuossataisen numerotaulukon muodot muuttaa.

Vihdoinkin on hyörivä ja pyörivä raataja viskannut työkalunsa.

Kauan ryöstetyn kärsimys kesti, mutta sitä perinpohjaisempi on nyt aikomuksensa. Elämän lyhennyksen hinnalla on se päättänyt muutosta saada aikaan. Sydänsuonten avauksen uhalla on työläinen antautunut uhraukseen. Sillä ellei tätä uhrausta kerran tehdä, ei raatajarahvas ikinä voi vapautua kapitalismin kahleesta. Valmistautuessa tähän kamppailuun olivat liedet jääneet virittämättä. Ruokaa ja lämpöä ei nyt kaivattu. Elämän välttämättömät tarpeet olivat sivuasioita. Sota ja anarkia astuivat valtaistuimelle. Tuonen pimeät silmät tuijottivat pääkallon mustista näköaukoista. Kuoleman hammaskitaa ei peittänyt elämän suloiset poskilihakset. Vihan vimma, teurastus ja ihmislahtaus meurasi oudon hiljaisuuden peitossa. Lihakset jännittyivät viimeiseen ponnistukseen, mutta pian halpautuivat ihmisneron keksimän helvetin-

koneen polttaviin siruihin. Kuoleva havaitsi jäsenensä silvotuiksi. Hän kuuli konekiväärin, kuularuiskun, browningin, käsipommin ja kranaattien keksijäin enkeliparven ihanan veisun. Siipiin pukeutuneina, kultaisilla harpuilla he olivat varustetut. Asetehtailijain parven Kruppin johdolla ylistystä veisaavan jumalalle korkeudessa kuuli. Kuoleva huomasi perkeleen kauhistuvan ja kalpenevan. Helvetin päämies näki maassa höyryävän ihmisverimeren ja säpsähti, avasi selässään olevan ihmissielujen takkavitsan ja henget huokasivat helpotuksesta vapautuessaan. Mutta pimeyden ruhtinas kammolla jätti valkosen Suomen, johon on tullut valtaan perkelettä pahempi valtias. Ja hän inhoten vieroo sielujen veristä joukkolähetystä

— — — —.

Vavistuksella luki vuorella seisova auenneesta historian kivisen kirjan lehdestä. Tämä oli vasta yksi rivi, mutta edemmäksi ei hän uskaltanut. Katse oli vaipunut alas. Hän tahtoi herätä pois pahasta unesta, mutta kun on toipumus palautunut, onkin se tuonut tullessaan yhä eittämättömämmän, raudankylmän todellisuuden. Aurinko on aikaa mailleen vaipunut. Iltaruskon verenkarvainen, viimeinen juotti, pitkulainen kuin veneen pohja, himmenee vähinerin lounaalle. Pohjolan päivä on sammunut. Mutta alhaalla laaksoissa soivat kaukaiset kivärien valittavat kuulat. Itkevät kuoleman kielet soittavat sotaa. Sotaan, sotaan rientää ja kutsuu suuri, vastustamaton sisäinen voima. Jylisten luodaan uutta aikaa, uusia vaiheita tämän kansan vallankumouksen historiassa. Isänmaallinen porvaristo on alottanut verikasteen toimittamisen. Valkosen järjestelmän valkonen belsebuupi toimittaa nyt henkien rikvirisoimista.

Ponnistelut kouluissa ja yhteiskunnassa kansan valistamiseksi isänmaallisessa hengessä on saattanut siihen lopputulokseen kuin nyt on näkyvissä. Vastakkaiset taistelupuolet ovat samasta kansasta, ei rajantakaisista vihollisista kuten aina oltiin "henkeä" nostattaessa ulvottu. Oman maakunnan, kaupunkien ja kyläin asujamistoa tämä on. Vakaumus ja yhteiskunnallinen asema on jakanut perheet. Tahi on isänmaallisuuden houreet yksilön eksyttäneet. Kannattaahan omavaraistalouksien ja röhkivien manttaalipösöjen ajaa aatettaan. Onhan maailmansota lihottanut rahamassit selkärepuiksi. Rehahtihan saaliinhimoisien metsärosvoyhtiöiden varjolla aljoutunut herrasroturoikka "pelastamaan isänmaata." Kuinka ylevää oli herrasneideille rääkkäytyä valkosen aatteen sotahurmoihin.

Olihan ahneuteen ja saalistukseen syöpynyt porvarin himo saanut onnistumisista tuntuvaa ruokahalua ja turtunut omatunto hekumoitsi saaliin salakähmäisyydessä.

Pohja "vapaussodalle" (Suomen vapaussota v. 1918 on porvarien keksimä, räävitön poliittinen valhe, peitteeksi törkeimmälle tämän kansan lahtaukselle, mitä historia tuntee) laskettiin kansan pohjakouluista käsin. Oppikirjat olivat kirjotetut isänmaallisessa hapatuksessa. Verirunoilijoiden renkutuksia opetettiin ja lausutettiin oppilailla. Runojen aatteellista puolta höystivät samallaisen kurssin käyneet, seminaareista päässeet köyhät. Kirjailijat isänmaallisuudessaan tulkitsivat aikansa henkeä. Lasten oppikirjoihin oli vuodatettu vaarallista kiihkoa, vieraan kansan veristä, murhaa tarkoittavaa aatetta. Lapsen sielu ja henkimaailma yritettiin ohjata "oikealle tolalle."

Osapuilleen oli hengenahjo mainitunlainen. Tästä ah-

josta vedettiin sitten "kuonasta" puhdistettuja isänmaantoivoja, lastenopettajia, virkamiehiä ja kansalaisia.

Mutta tehdastyöväen, käsityöläisten ja maalaisköyhälistön keskuudessa kävi virtaukset toisiin suuntiin. Täällä selitettiin, että tähän asti on elinehtoja pyydetty ja vaadittu, mutta nyt siitä on lakattu. Niin kauan kun on pyytäjiä ja vaatijoita, niin kauan on antajiakin. Ylimystöä ei saa olla olemassa, eikä se ole mikään antaja, vaan samallainen tarvitsija. Että maa on planeetta avaruudessa. Sen pintamuodostumat eivät saa kuulua eräälle vissille määrälle sen saivarista, kun taas toiset saivaret jäävät kokonaan osattomiksi. Että mitään isänmaata ei ole, vaan on koko maailma meidän isänmaamme. Että vasta kansojen veljeyden kautta palaa rauha maan päälle. Että kaiken pahuuden juuri on yksityisomistusoikeuden yhteiskunnassa.

Viimeiseen ratkaisuun on epätoivoinen Suomen köyhälistö ryhtynyt. Ryhmittynyt on ryysyinen armeija omalle puolelleen. Toiselle puolelle "sivistyneistö." Hienoston miehistä ja naisista on yht'äkkiä tullut kyyristeleviä, irvihampaisia tiikereitä. Rauhallinen työmies on aseistunut. Kaksi armeijaa samasta kansasta. Vallasluokka edustaa vanhaa taantumusta, tarraten sen puolesta kynsin ja hampain. Köyhimysten joukko ryysyinen pyrkii valoon ja vapauteen.

Herrain sotajoukko on tuonut johtajansa maailmansodan kuuluisilta kentiltä. Kultapolettiset kenraalit järjestävät, harkitsevat ja miettivät. Tekevät johtopäätöksiä rintamamuodostuksista, ryhmityksistä ja joukkosiirroista. Ryyppäävät samppanjaa, päästävät vahingoniloisia riemunulvahduksia kuin susien lauma, jolla on helpolla saalis saatavana.

Työmiesten sotapäälliköt ovat lähteneet suoraa päätä mottimetsästä halkoja viime hetkeen asti puskemasta. Herroille ovat he "piironkia" höylänneet. Sotaorhinsa ovat päästelleet metsärosvojen rahtia ajamasta, halko- ja tukkikuormien edestä. Sotaorhit, joiden selät on kiskonnasta köyristyneet ja joiden luunsolmut selkärangasta pistäiksen kuin justerin terät. Nämä proletaaripäälliköt eivät olleet milloinkaan elämässään ottaneet näitä asioita valmistautumisen kannalta. Ajattelivatpahan: "kuka sitä reistailemaan kerkii, joutaa sitä tapella sitten kuin tapellaan." Työmies ajattelee aina asioita hieman kankeasti, mutta perinpohjaisesti vasta sen jälkeen kuin työ on otettu hartaasti käsille, jolloin siihen maksaa vaivan syventyä.

Herrain tykkipatterit punnitsevat tarkoin matkoja ja vasta sen jälkeen tähdätään ja laukaistaan. Ja ainakin kolmas pommi putoaa punikkilinnoitukseen, jossa osunut kranaatti kärsitään hammasta purren.

Työmiesten tykistönjohtajat eivät ole ikänään nähneet näitä työkaluja. Korkeintaan kuulleet Knut Possesta ja Viipurin puolustuksesta. Mutta ei sen tähden jäädä neuvottomiksi. Teräskirnut ladataan ja ammutaan summakaupalla päin vihollista. Koneet eivät ota aluksi totellakseen, vaan vikuroivat ja piehtaroivat jokaisen laukaisun tapahtuessa lumikentällä. Nämä terästöljäkkeet mylvähtelevät kuin mielipuolet härät, paiskien itseään milloin ylös, milloin alas, oikealle ja vasemmalle. Lähetetyt ankarat panokset voivat lentää pyhän Pietarin porstuaan tahi alas tuliseen järveen. Vihdoin toki kokeilujen opettamana havaitaan, että lavetti se on, jossa vika makaa. Puhdistetaan lumesta, routainen maa tasataan ja sotakone vatrataan. Heti alkaa työ käydä paremmalla menestyksellä.

Tähtäin se silmäänsä jauhaa. Piruko hänen mittasuhteensa tiesi! Mutta kun kuulan suunnasta ja kolkkauksesta voi päätellä, voi sitä aina sitä mukaa ylentää tahi alentaa. Kulmaa suurentaa tahi pienentää. Työ sujuu hätäilemättä. Kun kerran on tämä työ otettu käsille, niin pusketaan, pusketaan pikkuhiljaa.

38.

Taistelu Kiiskilän töllistä.

Se pieni ryhmä selvänäköisiä työväen luottamusmiehiä, joihin Konsta Kiiskiläkin kuului yhtenä, ei ollut hetkeäkään kuluttanut aikaansa hukkaan. He olivat toimessa marraskuun suurlakko-häpeäpäivästä alkaen.

Kalliosaaren salaisen kokouksen jälkeen oli Rosa Raita pian matkustanut takaisin Pietariin saadakseen toimeen jotain aseiden hankkimiseksi sieltä päin. Aluksi oli lupaavaa, mutta vaikeuksia yhä uusia ja uusia syntyi. Pikaista aseiden saantia varten olisi tarvittu rahoja. Käteisiä oli luvattu jonkun verran Helsingistä. Mutta jo sitä ennen olivat jarrut saaneet aikaan, että Rosa eikä Aisakki rahoja tarvittaessa saaneet. Oli mennyt myttyyn pikainen suunnitelma joutua porvareiden edelle. Näyttipä todella epätoivoiselta. Toimintakomitea ei taistelun alkaessa voinut ollenkaan käsittää, miten haulikoilla varustetut työläiskaartit nousivat kuin maasta kasvaneina. Ja mikä tuli olemaan heidän loppunsa? Vilvoittavana uutisena oli Rosa lähettänyt kirjeen Konstalle, jossa kerrottiin niin sanotun asejunan olevan kunnossa Suomen asemalla Pietarissa. Tähän viimeiseen henkipitimeen luottaen ryhtyivät rohkaistulla innolla sitkeään vastarintaan. Viimeiset asekuormain rytäkät ja Arvidin väsymätön puuhailu olivat alkaneet myöskin tuottaa tuloksia. Taistelu yleisen mielipiteen voittamiseksi oli täydellinen voitto. Epäilijätkin olivat alkaneet palaa jonkunlaista sisäistä tulta. Rivejä

olisi ollut, kun olisi ollut johtajia ja aseita. Ilmanpaine ei voinut olla johtamatta välttämättömiin purkauksiin.

— — —

Valkonen ratsujoukko ajoi samana yönä, josta edellä on kerrottu, Kiiskilän kautta kuljetettua kuormastoa seuraten. Satulareput painoivat kuulien paljoudesta ja ratsumiesten täysistä tamineista. Kylmästä ilmasta huolimatta olivat ratsut likomärät. Ylämäkeä hevoset astuivat vaivoin. Maantiellä Eräjärveltä Oriveteen nousevia ja laskevia töyränteitä ratsasti neljätoista ratsua. Pääjoukon edellä oli noin ampumamatkan etäisyydessä kaksi. Ensimäisten takana ajoi "valtion asearsenaalin päällikkö", herra Turpee. Hän jatkoi äskeiseen keskusteluun:

— Eilenaamullako ambulanssi läksi matkalle?

— Sikäli kuin Turusta aijemmin sain tietää niin aikoi neiti Saloheimo itse ottaa johdon.

— Kohtauksesta olitte siis sopineet?

— Likipitäin heidän kosketus kanssamme pitäisi tapahtua Taipaleenkylässä, joka on Oriveden kirkolta Ruhalaan johtavan maantien varrella. Muutenhan emme kiertelisi Hirsilän kautta, vaan pääsisimme Oripohjasta Leppähampaalle ja Länkipohjaan suoraa. Juuri se reitti on merkitty kartastoon. Muuten olen varma pääsöstämme huomenillaksi Kuorevedelle ja Jämsään. Silloin olemmekin jo turvassa. Tämän vyöhykkeen läpi kulkevia eri teitä liikkuvat kuormastot alkavat ollakin jo määräpaikoillaan.

— Eipä ole mitään esteitä ollut matkalla.

— Miten se yö kulunee? Mikä aika mahtaa olla? Voitteko nähdä kelloanne siellä takana herra Nordessen?

— Puoli kaksi, kuului yksitoikkoinen, uninen vastaus.

Ratsujoukko tuli juuri sivuuttaneeksi laakson ja nousi

viistoon viertotietä nukkuvan talon vainioiden vierustaa. Kivikkoisen ja vesakkoisen mäen rinnettä vastaan notkelman puolelta häämöitti talon rakennuksia ja kaivon vintti. Huilakka kelohongan hoikka salko seisoi halkoliiterin päässä. Riu'un nenässä vingahteli viiri. Liiterin harjalla hyrisi kaksi väkkärää. Talon hiljainen Halli murahteli avonaisella kuistilla. Koira vainusi tienhaaraa ja veräjää, josko taloon käännytään, mutta kun ei käännytty, heitti se haukuntansa. Talon isäntä ilmestyi alusvaatteillaan ulos ja käveli keskelle pihamaata. Isäntä puheli leppeästi koiralle:

— Niin niin, vai on siellä ronttia! Vai on ryöväreitä. Niin, niin, voi olla karhuja, voi olla. Ohhoh sitä reuhunpoikaa. Kyllä se on hyvä peto, se hurveli.

Mutta äkkiä hän nosti päänsä ja heristi korviaan maantielle päin, johon koira itsepintaisesti nenä pystyssä urahteli. Vanha astahti nopeasti sisälle. Pahaa vainuten veti porstuan oven kiinni.

Ratsastava yöllinen joukko ajoi ahteen päälle ja kuuli taakse jääneestä talosta kukon ensi kiekailun. Tie aukeni eteen suorana ja tasaisena. Ahteen päällä kuitenkin odotettiin jälessä tulevaa kuormahevosta. Joku sanoi:

— Aleksi jurraa vain hännillä, ei se parane.

— Tuleehan se.

— Halliin asti olen pyytänyt, siitä saa palata.

— Aleksi on vanha talon palvelija, kuuloni mukaan.

— Onhan se äijä rassukka ollut talossa jo isäni aikoina, mutta sittemmin maat ja mannut kiertänyt.

Paksu mies, Kustaa Turpee, oli antanut hevosensa kävellä muiden edelle ja pysähtyi tien poikki kulkevan aukeaman laitaan. Mutta hän havaitsi mutkaisen tukki-

tien sivusta metsästä laukkovan ratsun niin ehätti tulijan ja ojennetu mauser kohtisuorana huusi:

— Sies! Kuka siellä? Vastaa, muutoin saat!

Ratsastaja nosti molemmat kätensä. Hän ei saanut suustaan ainutta sanaa. Hevonen seisoi töksähtäen etujalat tenässä, pää alhaalla ja pärski. Vielä toiseenkaan kysymykseen ei hätääntynyt mies osannut vastata. Miehen ärjymisiin sai sanoiksi:

— Armoa...

— Kuka olet?

— Minä olen...

— Punanenko vai...

Jälempänä saapuneet olivat karauttaneet paikalle.

— Siinähän on Vitsavalkon hevonen!

— Joo! Ja mies itsekin on siinä.

— Mikäs tulimmainen s—na sinulla mies ajaa. Mihin olet kuormaston jättänyt?

— Hyökkäsivät...

— Missä? Valehtelet!

— Punikit hyökkäsivät.

— Entä kuormasi? Myynytkö olet?

— Ryöstivät ja tappoivat...

— Valehtelet, koira. Eikö sinulla ollut asetta, jolla antaa susia kuonoon! Sinä viirusilmä paholainen!

Turpee sai pyhän innostuksen osoittaakseen oikealla tavalla rohkeutta sotaisella urallaan.

— Sinä tuhannen tolvana, karjui hän. Annan hirttää sinut heti tuohon petäjään! Kukaan ei voi uskoa sinun valheitasi. Hyökkäystä ei ole tehty! Myynyt olet aseet ja nyt olet pakosalla. Mutta anteeksi että nyt osotamme sinulle kohteliaisuutta! Naru kaulaan, pojat! Kurauttakaa tämä villakoira tuulen kuivattavaksi!

Miehet tulivat hitaasti alas hevosten selästä. Sillä aikaa molemmat päälliköt noituivat ja sadattelivat. Kun mies oli männyn luona, eivät toiset saaneet mitenkään ohjauksia yli oksan, joka oli liian korkealla. Hirtettävää nähtävästi vaivasi tuo, joten hän sanoi:

— Ampukaa! Älkää nähkö vaivaa!

Tämä peloton huudahdus tuli joustavan kehottavasti. Korpio puuttui asiaan:

— Jos kertomuksesi hyökkäyksestä on totta ja sen todistat, voit henkesi pitää. Käy ohjaamaan meitä tapahtumapaikalle. Mutta ellei se ole totta, niin pääset vielä tänä yönä esi-isiesi metsästysmaille.

— — —

Miehet olivat ajaneet toista tuntia täyttä laukkaa miehen ohjaamaan suuntaan. Mutta Korpio ja Turpee eivät olleet lakanneet kiroilemasta onnettomuutta. Korpio sanoi lohdutukseksi:

— Onni onnettomuudessa on kuitenkin se, ettei ampumatarpeita ole samoissa kuormastoissa. Siksi meillä ei ole syytä pelkoon punikkien taholta.

Kun vihdoin syytetty oli osoittanut paikan, jossa kahakan piti tapahtuneen, seisoivat valkoset ratsut hetkeksi Saunalahden rantaan. Korpio alkoi jo uskoa asian todenperäisyyteen. Mutta Turpee mahtipontisesti uhkaili ja epäili miestä kavaltajaksi. Pirullista ivaa tehden osotti lahden takana olevaa pimeätä tölliä:

— Hyökätkää nyt moukat kukkojen ja kanojen kimppuun tuolla töntössä. Punikit ja mansikit kyllä ovat lähteneet lipettiin. Röhöttävä, sikamainen nauru seurasi sanoja. Miehiä pisti hieman vihaksi. He toivoivat vihollista mihin iskeä sisunsa.

Toivomus toteutui, sillä pienet punaset kielet töllin

tanhualla leimahtivat, sitten kajahti yhteislaukaus yksinäisessä Saunalahden pohjukassa. Seuraus oli että kaksi ketjussa horjui.

Aina valmiina komentoon kuului kuiva huuto ja ivanauru sammui ilkeään irvistykseen. Päälliköt komensivat miehet vatsalleen.

— Totta Vitsavalko puhui.

— Mistä heillä on kuulia?

— Ehkä ovat muualta saaneet.

— Mutta miksi ampuivat yli? Kivääri on niille outo ase. Pojat! Pitäähän antaa näitä saksanpillereitä.

Ammunta alkoi. Päälliköt kaivautuivat lähekkäin männyn juurelle. Korpio oikasi lyhyen ratsupaukun tölliä kohden. Puhui ammunan väliajoilla iloisesti ja rauhallisesti:

— No, pojat, kutittakaapa nyt! Tuolla jo kaksi miestämme tekee tiliä hangella.

— Paha, etten voi auttaa heitä, ovat avoimella pellolla.

— Mitä näenkään! Eikö siellä piehtaroi loimaalainen talohuijari!

— Kuka käski hänen tänne tulla surmansilmukkaan. Parempihan olisi ollut huijata taloja ja juoda harjaskannuja.

Töllistä ei ammuttu enempää. Sitä ihmetellen kapteeni tuli vaiteliaaksi antamatta uuteen ammuntaan lupaa. Vartoili kuulasadetta nähdäkseen vihollisen aseman. Mutta kun sitä ei kuulunut, niin komensi uuteen yritykseen. Kiväärit paukkuivat ryöpyssä, ensin epätasaisesti, viimein yhtämittaisena paukkeena.

Pimeästä töllistä vastattiin heikosti, mutta tarkkaan.

Kuulat tulivat korviahipoen, naukuen kiukkuisina. Korpio hangessa mahallaan maaten:

— Monta siellä ei ole, mutta ne ovat tervesilmäisiä. Ketju oli vedetty yhä lähemmäksi ja lahden rannikkoa tultu ryömien läheisten peltosarkain pensaisiin. Avoimille paikoille oli horjahtanut haavottuneita, vaan ei niin paljoa, että Korpio olisi hetkeäkään ajatellut muuta kuin töllin valtaamista.

Olli miehineen puolustautui tarmokkaasti ja maltillisesti. Naarmuja kyllä olivat miehet nurkkapielissä saaneet, vaan ei niin, ettei yhteinen asia heitä olisi mukana pitänyt. He ampuivat vaan silloin, kuin olivat varmat tähtäimestä ja osaamisesta. Hyökkääjät sitävastoin lakkaamatta paahtaen. Tämä eksytti viimemainittuja, jotka olivat laskeneet panoksillansa pääsevänsä niin lähelle, että voitiin ajatella tölliin hyökkäystä. Mutta valkosten mukana olevat kuulat loppuivat ja uusia ei ollut saatavissa lähellä. Töllin puolustajat käyttivät sitä hyväkseen. Aivan metsänlaidasta surahti luoti Korpion korvanjuuressa olevaan pyssynperään. Silloin ei auttanut muu kuin vetääntyä hieman taakse metsän suojaan. Hiljaa kiroillen kutsuttiin miehet pois. Kun he sitten olivat saaneet uudet panokset ja haavottuneet, seitsemän miestä, vaivoin vedetty rekiin, havaittiin Vitsakalvo kadonneeksi.

— Se koira jäi hirttämättä. Nytpä ymmärrän kenen kuulasta olin äsken saada viimeisen tuikan. Turpee huusi rekien luota sairaita peitellen:

— Enkös minä ole aina ollut oikeassa. Kolme edellistä, jotka tien varrella nostimme töppöset koholle, eivät enää ammuskele. Se on niin selvä satsi punikille kun nostaa naulalle. Mutta mikä oli se Olli, kuormaston kuski? Katselin häntä jo Turusta pitäen epäillen.

— Aleksin poika. No siitä ei sinun maksa huolta pitää.

— On niitä monta Aleksia meidän matkassamme joille parasta olisi antaa laitimmainen passi.

— — —

Kiiskilän töllin puolustajat olivat saaneet kyllikseen. Vanha Antti mukaan luettuna, seitsemästä kaksi oli haavottumattomana. Olipa uskalias Hennakin ottanut osaa ammuntaan, lähettäen useamman kuulan pimeän pirtin ikkunasta kuin varovaiset, ulkona olevat miehet. Kolme vaikeasti haavottunutta tarvitsi Hennan auttavaa kättä. Eikä nyt ollut hukassa se taito, jonka oli oppinut Newport Minen sairaalassa Ironwoodissa. Epätoivoisesti pantiin vastaan. Joka hetki odotettiin saapuvaksi apua, jota Konsta oli hakemaan lähtenyt. Mikä lienee miehelle matkalla tullut. Oli jo monet tunnit viipynyt, eikä vaan palannut. Olli näki edessään selvän lopun lähestyvän. Hän tiesi ja tunsi heti Korpion ja Turpeen miehiksi, jotka eivät jätä yritystä sikseen. Tiesi myöskin peräätymisen merkitsevän uutta ja tuimempaa nujerrusta. Kun Henna oli sitonut revityillä lakanoilla häthätää ja taidolla haavat, ja kun Olli jakoi uudet ammukset, selittivät miehet heikkonakin olevansa valmiit uusiin ja vaikka viimeisiin ponnisteluihin.

— — —

Tuuli tuiskutti lunta rikkiammutuista pirtin ikkunoista. Uusi taistelu oli alkanut. Taasenkin paukahteli metsästä yhteislaukauksia. Valkonen vainolainen käveli nyt pelotta suoraan peltojen poikki tölliä kohden ja ampui seisaltaan. Paukahtipa seitsemän kiväärin laukausta töllistä vastaan ja pakko oli kuin olikin heittäytyä hankeen

ja ryömiä nelinkontin. Itsepintaiset hyökkääjät pakotettiin vielä kerran perääntymään aukealta.

Pieni öljylampun savuava tuikku lepatti aution pirtin penkin alla. Henna oli laittanut nyt hevosloimen ikkunan peitteeksi. Viimeinen hyökkäys poisti kolme miestä työläisten puolustuksesta. Olli ja Epra raahasivat heidät sisään. Tinuri oli saanut viimeisen "kärpäsen" kuten hän sanoi, ja katseli lasimaisilla silmillään vakaana tovereihin. Hänet nostivat Henna ja Olli sivuun peittäen palttoolla. Mutta ulkoa ilmestyi nainen hiukset hajalla ja vähillä vaatteilla. Se oli Rasikiven Evelina, joka oli juossut yön selkään summakaupalla Juurakkoniemestä tänne. Mielipuoleksi pelästyneenä, paljain jaloin, käveli keskelle lattiaa ja raivoisasti huusi:

— Jeesus! Nyt minä näen näkyjä. Minä olen nähnyt sotilaita valkosissa vaipoissa alas laskeutuvan taivaista. Ja niitä on kuin metsäkanoja pitkin Kiiskilän peltoja! He ampuivat minua sääriin ja selkään, mutta kun minulla on kirkastettu ruumis ja henki, joten kuulat lentelevät lävitseni kuin tyhjässä ilmassa vaan. Ojensi kämmenensä, jotka lämpiammuttuina tihkuilivat verta.

— Nämä ovat Kristuksen kädet! Mutta jalkani, katsokaa niitä! Ne teidän pitää lävitse puhkaista, sillä kirjotettu on: "Käärme on pistävä häntä kantapäähän... Ettekös te ole punasia käärmeitä, bolshevikeja?"

Olli otti mielipuolta niskasta ja työnsi pieneen pimeään kamariin ja sulki oven.

Lattialla loikova haavottunut mies teki tuskaisen liikkeen. Hän oli vatsasta läpi ammutu. Ulkona alkoi uusi ammunta ja ne kaksi lievemmin haavottunutta vei Olli mukanaan uuteen taisteluun. Uunin luona kiemurteli toinen, jota vanha Kiiskilän Antti vapisevin käsin virvotti

vedellä. Molemmat sairaat rukoilivat Hennaa sitomaan heitä senverran, että voisivat mennä ulos.

— Muutoinhan tappavat tähän kun tulevat.

— Varmasti! Senpätähden ase on hyvä olemassa. Ojentakaa mulle jotakin. Henna auttoi haavat, mutta sairaat pyörtyivät yrittäessän nousta ikkunalle. Toinen pian virkosi ja tempasi hevosloimen alas. Tuuli puhalsi lampun sammuksiin. Pimeässä, avoimessa ikkunassa seisoi horjuva mies ja laukoi kiväärinsä tyhjäksi juuri silloin kuin vihollinen syöksyi pihalle. Ja kun eteiseen astuivat karjuvat miehet, ampui Henna läpi oven viisikon, mutta siitä huolimatta reväistiin ovi auki ja sisään ryntäsivät valkoset vainolaiset.

39.

Hämäläistä verta.

Rajavaara aukasi varmuudeksi vielä kerran eteisen oven ja kuunteli uudelleen, sulki ja painui kamariin. Vaimo oli hereillä ja käännähti unissaan. Mutta kun kuuli isännän rauhallisesti astelevan vuoteen luo, niin rauhoittui ja kysyi:

— Ei siellä ulkona mitään näy, vaikka kaiket yöt kukut. Miksi Halli murahteli?

— Tuonne oinasteli tielle. Hevosmiehiä lienee. Älähän turhia! Ei meillä ole syytä levottomuuteen. Sen sijaan että olisi vetänyt peiton päälleen, otti hän sarkahousut ja puki jalkaansa. Ja kun emäntä oli uudelleen nukkunut, nousi hän ja käveli avoimen eteisen läpi pirtin puolelle. Ovesta löyhähti paistetun leivän haju. Sängyissä kuorsattiin. Hetken seisoi isäntä keskilattialla tulitikkulaatikko kädessä, mutta jätti kuin jättikin raapaisematta. Könniläisen kellon keltaiseksi savuttunut pyöreä taulu kumotti hämärästi pimeyden läpi. Kaksi rohtimesta ommeltua hiekkapussia kiikkui vitjanvirkaa toimittavassa punennaisessa. Ontuva kellon astunta napsahteli lepäävän pirtin kodikkaassa pimeydessä harvaan:

— Tik, tak, tik — — — Tik, tak, tik.

Ukko nousi penkille ja hiljaa hapuili kellon pyöreätä taulua ja etsi sen ainoata puista viisaria. Tunnusteli ja tuli johtopäätökseen, melkeinpä minutilleen, sanoi sitten:

— Toinen tiima.

Istahti mietteissään penkille ja puheli itsekseen:

— Oikeita matkamiehiä nekään eivät olleet. Pelkkiä selkähevosia ja yksi kuorma. Niin pojat, kyllä se nyt taitaisi olla parasta! Isäntä käveli yli lattian ovensuussa olevan sängyn luo:

— Tuota, pojat hoi! Hei, kuulkaahan! Kasperi, nousehan ylös!

— Mikä hätänä?

— Eihän tuota hätää mitään, mutta aamutiimatkin ovat jo tulossa. Tuota, nousehan ylös, voimme hieman keskustella. Mies aavisti jotakin isännän puheesta ja pyörähti äkkiä istumaan.

— Jos pistäisit päällesi. Ajattelin mitä tuo olisi, jos pyörähtäisit siellä Kiiskilässä.

— No?

— Asiat näyttävät suoraan puhuen punaselle kaartille kehittyvän vastakarvaan. Tuota, kun eivät jotakin jauhaisi siellä selän takana ne herrat... perin perältäkin.

— Kuinka niin?

— Ratsujoukko juuri sivuutti tästä.

— Tästäkö?

— Vast'ikään sivuutti, Salokuntaa kohden ajoivat. Nuorimies veti äänettömästi housuja jalkaansa ja alkoi pukeutua. Ukko harvakseen puheli:

— Pohjoiseen pyrkivät herrat, kun eivät Hämettä kapinaan onnistuneet saada. Kaikesta päättäen tässä yritys tulee. Näissä rajapitäjissä koitos tulee. Nyt on noustava puolustukseen, ken kynnelle kykenee. Ja teidän tulee pitää järjestystä täällä. Pohjalaisia ja körttiläisiä ei täällä tarvita. Herrat täältä joutavat lähteä. Mikään herrojen maa tämä ei ole. Talonpoikain ja työteliään kansan kotiseutu on tämä. Kyllähän moni vääryydellä siinä on elä-

tiksikin itsensä ketkutellut, mutta sietää kuranssata. Muualla mahdollisesti auttaa vikuroiminenkin ja kerkeesti käyminen, täällä vaan työn koura elättää ihmisen. Rautainen mies mietiskeli omia aatoksiaan. Latasi ja viritti piippunsa. Paineli luisella kukkaroneulalla kohonneet tupakat piipun kupuun:

— Siinä ovat reistailleet vallesmannin ja lukkarin pojat kiiltokaulustaisten opettajien kera. Siinä ovat konttoristit silmälasiraamejaan välkytelleet ja "oppinutta" loikkarin käytöstä mallitelleet. Työhön jos pantaisiin, ei kääntyisi kivi kyyhkysen harteilla. Ei väänny vako veltoilla säärillä. Ojituslapiota ei käyttele säippärin selkä. Ei! Raatajan ruotoa se vaatii, hämäläistä juurta ja pontta. Kasperi oli lähtövalmiina ja sovitteli rukkasia karvakintaiden päälle. Ovessa matkaan lähtijä kuuli isän lisäävän:

— Jos vainolainen näillä mailla alkaa ilveitään näytellä, niin tuokaa pikainen tieto. Veljet saavat lähteä auttamaan.

— — —

Vinhan suksimiehen vauhti hiljeni ja hanki rosahti Rajavaaran pihalla. Reippaat askeleet kuuluivat avoimilla rappusilla. Koputus porstuan oveen sai isännän hätkähtämään. Kasperi kuitenkin avasi oven ennen isää. Sisään astui Kiiskilän Konsta.

Palavissaan olevan miehen yöllisestä ilmestyksestä talonväki ennusti jotain erikoista. Tervehdykset olivat lyhyet. Konsta selosti asiansa ja pyysi kiireellistä apua. Lopetti puheensa:

— Aseita on ja ammuksia, mutta lisäapu on tarpeen.

— Etkö tavannut ratsujen joukkoa maantiellä? kysyi isäntä.

— Tulin suoraa kirkonkylästä Petokorven kautta. En ole tavannut ketään.

— Noin tunti sitten matkasivat tämän kautta.

— Tunti sitten! No mutta sittenhän he ovat poikain niskassa!

Kymmentä minuttia myöhemmin seisoi kuusi Rajavaaran poikaa Konstan ympärillä pihassa. Jokainen oli tuonut suksensa ja sovitteli niiden lenkkiä parahultaiseksi. Konsta puhui:

— Kuusi miestä Pylväistöltä apuun sain. Kassu kenraali on saapunut joukkoineen. Neuvoin heitä vetääntymään, mutta eihän meilläkään aseita painojen alla pidetä, jos omanamme saamme ne...

— Voihan niitä hevosellakin...

— Joo, mutta heillä pitäisi miesten kertomusten mukaan olla jotain saaliin toivoa suuremmassa määrässä.

— Ei varmaan Arvid toimettomana ole. Isäntä evästeli poikiansa: Muistakaa niin tehdä... Ettehän tyhjin käsin voi mitään. Tehkää työnne miesten lailla. Tulisin mukaan, mutta olen vanha ja koti ja kotiin jääneet tarvitsevat holhousta. Ehkä kuusi miestä meiltä riittää. Konsta puristi rehdin isännän känsäistä kouraa lujasti. Se kädenpuristus puhui enemmän kuin sanat. Hyvästiksi eivät veljet isälle, ei isä pojille mitään maininnut. Vakaasti sai Konsta sanotuksi:

— Aatteen ja kontujen puolesta, ihmisoikeuden puolesta. Punasen Hämeen puolesta. Isäntä, kuusi poikaanne on enemmän kuin riittämään. Olemme kasvinkumppaneita ja metsänkävijöitä. Yhdessä vainolaisen vastaan otamme. Saatte luottaa meihin. Jos kaadutaan, niin kunnialla oikean puolesta kaadutaan...

Sukset työntyivät vauhdikkaasti luisuun. Väkevä

miesparvi ponnisti lumista tannerta. Pihalla seisova isäntä paitahihoillaan katseli pimeyteen pyrynneen joukon jälkeen. Suilakan salkoriu'un huipussa vingahti viirinlehti. Ometan akkunan läpi kuului toisen kerran kukon kiikuminen. Tuulenkela hyrähti yhä vinhemmin viriävässä tuulen hengessä. Halli istui kellarin katolla ja ulvoi pitkään ja valittavasti. Koiran korvaan kuului kaukainen, outo ammunta.

— — —

Lakkaamaton ja kova ammunta ympäröitsi Kiiskilän. Konsta kierteli miehineen ympäristössä, mutta he eivät voineet aseettomina käydä auttamaan töllissä olevia tovereita. Riihi, johon aseet ja ammukset iltayöstä oli vedetty, seisoi tuolla riimattomana ja autiona avonaisella paikalla vihollisten keskellä. Rajavaaran Aapo, joka oli rohkein, esitteli paljain käsin hyökättäväksi ja aseisiin tartuttavaksi. Tämä ehdotus katsottiin järjettömäksi surmaan juoksemiseksi. Selvästi yön pimeydessä saattoi nähdä vihollisen, miten se teki hyökkäyksen töllin pihalle. Silloin Konsta ei jaksanut kestää vaan läksi ja tyhjensi pistoolinsa. Sillä aikaa toiset hyökkäsivät riihelle, jossa olevat vartijat pakotettiin antautumaan. Jokainen oli saanut aseen ja myöskin yhden aammuslaatikon. Mutta silloin Konstan ammunta ärsytti vallottajat töllistä liikkeelle. Rajavaaran veljesten täytyi hiihtää saaliineen metsään, sillä ne eivät olleet siinä kunnossa, jotta olisivat voineet taisteluun ja ammuntaan osaa ottaa. Ja kun Konsta juoksi heidän jälkeensä tuli tiellä kuormaston ja haavottuneiden luota mies juosten riihelle päin. Hän oli paksu ja lihava herra Kustaa urpee. Konsta tunsi hänet pimeässä ja iski mieheen käsiksi. Tappelussa Turpee käytti asetta, jolla sai Konstan käden herpautumaan. Ties miten olisi-

kaan käynyt ellei Rajavaaran Aapo ajoissa ehtinyt paikalle antamaan iskua juuri sillä hetkellä, jolloin lahtari valmistautui pistoliin. Mutta ei ollut aikaa siekailla. Tölliltä juoksevat miehet ulvoen lähettivät kuulia niin että oli parasta painua metsään.

Nyt oli seitsemän miestä taasen koolla, saaliinaan kuusi kivääriä. Vasta Saukkosuon takana, Hiidenkorvan laidassa, miehet asettuivat tiuhassa närikössä sitomaan Konstan käsivartta. Ja kun se oli tehty, tutustuivat veljet "työkaluihin" ja alkoivat niitä kiireesti puhdistaa.

Konsta oli kokonaan masentunut. Kuinka oli käynyt kotona Hennan. Kuinka oli käynyt isän? Kuinka oli käynyt Ollin ja kuuden toverin? Ja mihin olivat joutuneet ne kuusi kirkonkylästä saapunutta, jotka oikomatkoin Kiiskilään olivat hiihtäneet?

40.

Valkosen leijonan metsästäjät.

Jostain kaukaa kalliovuorten notkelman pohjasta uiteli korvaan talven kahleissa vankina olevan putouksen rauhallinen kohina. Toisinaan humina muistutti ääntä, joka syntyy liedellä olevan rautapadan hiljaisesta kihinästä. Toisinaan ääniaalto vyöryi tuulen mukana laitaselle, joten pitkään aikaan ei kuulunut mitään.

Piilammin korkea kallioinen vuori oli jyrkkärinteinen. Avoimet vaaran kupeet olivat paljaita kallioita, jotka olivat repeytyneet maailmaa tehdessä monin paikoin onkaloiksi ja särmäisiksi, kapeiksi kuiluiksi. Kuilut uurtausivat vuoren sisään ja muodostivat pöyristyttäviä, mustia luolia. Pylväistön Arvid tunsi tarkoin jokaisen kuopan ja konakon. Olihan hän poikasena niitä varsin tutkinutkin etsiessään kivenmakiaisia. Hän oli kuullut monia kertomuksia isonvihan ajoilta, jolloin vuoressa luolaihmisinä asusteli sotaa paossa moni vainottu raukka. Nämä kertomukset tekivät vaikutuksen. Mielikuvat askartelivat tulevissa sota-ajoissa. Nyt se aika oli tullut. Luolia tarvittiin. Kun oli kuitenkin talvi, eivät punaset pakolaiset pärjänneet kylmissä onkaloissa toimettomina. Vuoren alla Petokorvessa oli sammalsuoja. Sammalten sisässä oli paljon lämpösempi. Pakolaiset asuivat myöskin turvepehkuladossa, mutta vartija hallitsi katseillaan vuorelta koko seutua. Välistä hän kuuli öisin kosken kohinaa, mutta yht'-

äkkiä oli alkanut kuulua kaukaista ammuntaa, josta levottomana antoi merkin alhaalle.

Salaisessa leirissä tuli kiihkeätä hälinää. Toiset syöksyivät ulos luolasta tahtoen paeta jonnekin kauas. Toiset rauhoittivat ja vakuuttivat pian voitavan jotain järjestää. Vahva suksilatu johti jyrkän vuoren alustaa tiheikköjen kautta ihmisten ilmoille ja kylään. Paikallinen punakaarti oli vetäytynyt vaistomaisesti tähän koloon. Mutta mukaan oli tullut myöskin henkilöitä, joihin ei voinut luottaa, ei pois ajaa eikä pitää ravinnon puutteessa metsässä. Olipa joku poistunutkin. Se synnytti epäilyksiä.

Mutta parhaillaan kylässä kävi jahti. Suojeluskunnan kytät nuuskivat tönttöjä ja niihin jääneitä avuttomia työläisäitejä. Suojelijoiden harvalukuisuuden tähden eivät uskaltaneet kauaksi. He odottivat Pohjanmaalta saapuvia lisäjoukkoja. Kassu ei vielä pitänyt kiirettä. Hänelle joka päivä tuotiin ilmiantoja, salaisia vihjauksia, jopa ilmotettiin kallioluolastakin ja Peltokorven ladosta. Missä työläismies tavattiin, hänet vangittiin ilman muuta. Yöllisiä etsintöjä tapahtui. Perheenisän täytyi lähteä yövuoteelta isänmaanpelastajien mukaan. Valkoset hurtat nauttivat onnettomien äitien palavista rukouksista ja lasten hirvittävistä avunhuudoista. Uhrinsa veivät läheiseen metsään, missä ansaitsivat itselleen historiassa pois pyyhkimättömän ihmislahtarin nimen. Varsinkin ne, jotka olivat työläisistä yrittäneet pysytellä "puolueettomina", uskalsivat jäädä kotiin, ja sitä mukaa kuin valkonen rintamamuodostuma alüeellisessa suhteessa muodostui, joutuivat ilman muuta valkosten palvelukseen tahi asianajajiksi.

Yöllinen ihmisryöstö ja ryöstettyjen tuntematon kohtalo, hurja ja raakamainen kohtelu kauhistutti rauhallisia

puolueettomia porvareitakin. Viimemainitut etsivät suojaa, ei punasen kaartin seläntakaa, mutta osa sen riveistäkin. Ihmeellinen, merkillepantava seikka! Rauhan aikoina puolueettomiksi osottautuneet ja monesti porvarillisiksi huudetut henkilöt osottautuivat nyt ehdottoman vallankumouksen tiellä horjumattomuutta. Moni huomaamattomuudessa ja hiljaisuudessa elellyt toveri oli astunut rohkeasti asiansa puolesta aseelliseen taisteluun. Toiselta puolen moni entinen suunsoittaja, joka oli kielenpieksämisellä rimpuillut itsensä työväen luottamustoimiin, elostellut kuin pellossa, kirkunut kurkkunsa käheäksi porvareiden ruokottomuuksista, oli ensimäinen raukka työväen vallankumouksessa. Hän saattoi hyvällä syyllä kyssytellä kalliin henkensä toisten seläntaakse. Mutta toiselta puolen nähtiin miehiäkin, jotka seisoivat horjumatta julistamansa sanan ja asian puolesta, raudankovina aina viimeiseen hengenvetoon asti.

— — —

Petokorven taakse, vuoren luoliin, olivat valkoset tehneet hyökkäyksensä. He olivat saaneet kallionkoloista vastaansa ryöpyn hirvikuulia. He olivat soittaneet puhdasta amerikalaista nikkeliä sinne kallion rakoihin liian paljon, ilman että siitä oli vastaavaa hyötyä. Puolustajat olivat käyneet levottomiksi sen tähden, että ammukset alkoivat loppua. Ruokatarpeita oli liian vähän. Syöjiä oli tarpeettoman paljon.

Arvid oli poistunut edellisenä iltana, palaamatta sen jälkeen. Hän oli ilmaissut Norolalle aikomuksensa, johon voitiin perustaa koko vastarinnan kehitys. Mutta sen sijaan, että jotain olisi kuulunut avuksi piiritetyille, tekivät Kassun miehet uuden yrityksen tarkotuksella "puhdistaa koirat kivien alta." Punasilla oli kaksikymmentä

haulikkoa ja yhtä monta repullista pahvihylsyihin pakattuja panoksia. Panokset oli paukuteltu viimeisiin kymmeniin. Hyökkääjät tunkeutuivat vuoren puolelta puiden suojassa yhä lähemmäksi. Haulikko rojahti enää vaan harvakseen silloin tällöin, kun sitävastoin lahtarien kiväärit paukkuivat kimakasti lakkaamatta. Olihan selvä tuho todella edessä. Pakolaiset varustautuivat kylmiin aseisiin ottaakseen vastaan sisälle kallion koloihin tunkeutuvat. Mutta silloinpa oli Arvidkin joutunut hätään. Yhdeksän miehen kera alkoi kiivaan ammunnan yht'äkkiä vuorelta päin. Tämä oli kokonaan yllätys. Valkoset vetääntyivät alas kallioilta ja Petokorvestakin. Vapautuneet pääsivät nousemaan koloista. Ja saman tien suksille.

— — —

Kaksikymmentäviisi miestä hiihti metsien kautta maantielle. He nousivat pimeän turvissa huomaamatta törmälle, jonka takana männikössä seisoi hevosmies asekuormineen. Pikki Oskari oli ponnahtanut suksineen tien sivusta ja kuiskasi Arvidille jotain, jonka johdosta viimemainittu lähti kohta Norolan luo ja jotain lausuen hävisi pimeyteen. Kun miehet olivat saaneet aseensa ja tutustuneet niihin, rekkasteli Oskari touhukkaana miesten keskellä pieni kivääri hihnassa selkäpuolella.

— Kattokaa Oskua!

— Morjens vaan! Eiköstä kelpaa herrastella murheen tuikku selässä?

— Mutta pekanan soma pyssy on pojalla.

— Mitäs tietoja tuot, ja mistä tulet?

— Sitä tuon, että suoriutukaa säärillenne.

— Johan tässä ollaan.

— Hyvä on, että pääsitte sieltä jalopeurojen luolasta.

Kylläpä jo luulimme sinne jäävän. Arvid joutui antamaan hyvän riisin vastamyrkkyä.

— Kyllä. Muutoinhan olisimme sinne jääneetkin.

Miehet olivat kerääntyneet pojan ympärille kuuntelemaan mitä oli tapahtunut Kiiskilän tuimassa taistelussa. Tappilan Matti oli juuri sieltä saapunut sanaa tuomaan. Toinen hevonen lähestyi järveltä. Joku hätäisenä kysyi:

— Ettei vaan lahtareita?

— Ei ole. Valkoset äsken vetääntyivät pois kylästä kun ei tullut apuvoimia.

— Mutta mistäs näitä aseita on saatu? kummastelivat miehet.

— Ukon majalla, saarella, koko yö puhdistettiin noita, jotka ovat kuormassa. Nyt ne ovatkin siinä kunnossa, ettei tarvitse muuta kuin vedellä viulusta...

— Mistäs ukko on niitä saanut?

— Niin! Mistäs aseet ukolle?...

— Kuka tietää. Poika innostui. On se vaan sellainen ukko ettei niitä asu kaikilla rannoilla eikä saarissa.

Poika kertoi ukon nuortuneen ja istuvan reessä, joka on tuolla. Hän tahtoo itse omin silmin nähdä että aseet todella joutuvat työläisten käsiin.

— No työläisten käsiin ne nyt joutuivatkin!

— Joo, siitä saa olla ressukka huoletta!

— Eipä tuota olisi ikinä uskonut!

— Se vanhus on aina ollut yllätys ihmisille.

— Kuka tietää mikä se ukko oikein on ollut.

— Joo, mutta kyllä siinä ovat Arvidin keinot mukana.

Vanhus ajoi hevosen miesjoukkoon, joka kunnioittaen teki tietä. Halliparta tahtoi lausua jotakin miehille.

— Poikani. Aseita käytelkää kunnialla, ei häpeällisesti eikä raakamaisesti. Avuttomain ja turvattomain veri ei saa tahria näitä aseita. Armahtakaa naisia ja lapsia. Heidän suojelijoitaan te olette. Vanhuksissa ei ole vihollisen puolustajaa. Aseetonta antautuvaa ja aseellista alistuvaa älkää iskekö. Suomalainen uros ei ole sitä häpeää maineessaan kantanut. Te vakoatte esi-isäin astuntaa. Älkää tahriko vainajien kunniata ja mainetta, ettei kirous päällenne lankeaisi. Älkää vaatiko itsellenne röyhkeydellä mitään. Voitettuja ja vankejanne kohdelkaa lempeydellä. Jos heitä syyttä murhaatte, on tuomio teidät saavuttava. Muistakaa aina, että olette lähteneet sotaan vääryyyttäkärsineiden puolesta. Osottakaa jälkimaailmalle mihin te kelpaatte. Te olette *valkosen leijonan metsästäjiä.* Sekasikiörotu, joka on vierasta herrasverta, teidän tulee syöstä vallasta. Kunniallisen työn halveksijoiden tulee saada maistaa teidän aseittenne katkeruutta. Ylimysluokka on omalla vastuullaan pahat tekonsa sinetöinyt. Tähän vapauttamistyöhön teitä kutsuu historia.

Vanhus neuvoi työläissotureita kokemuksen kultaisilla sanoilla. Elämän ja kuoleman rihmojahan nämä miehet nyt kerimään kävivät. Nuori veri läikkyili suonissa. Omaiset, isät ja äidit, veikot ja siskot, vaimot ja morsiamet yhtyivät tämän joukon häviöön tahi voittoon. Seurasihan koko Suomen köyhälistö henkeä pidätellen nousseiden uroiden sotaonnea. Seurasivat, että vieläkö Ilkan aatteen ja alottaman työn täytyy hävitä? Siksi ukko lausui:

— Jos kaadutte, poikani, ei hautanne koskaan unhoitu. Muistojen leppeät lauseet elävät luittenne läheisyydessä. Tulipunaset ruusut kumpujen kukkasina kohoavat. Rakkaimpanne on koko kansa, joiden ripsillä kastehelmet

riippuvat. Kirkkaana nousee aamun kultainen koitto ja punertaa vapauden tannerta, jossa suuren asian puolesta uhranneet ainoanne olette. Riemuinen sävel keväisin kiirii satakielten kera kohti sinitaivaan holveja. Jumalainen rauha laskeutuu punakaartilaisen karuun kalmistoon. Siintävien kansan katseiden sinisessä meressä liehuu pulmun puhdas, punanen aatteen viiri. Uusi maailma riemuitsee vapaudessa. Uuden elämän kevät lainehtii silloin Suomen rantamilla. Innostuksen uhma nostattaa nuoret laulun sävelmiin. Hyvä levätä veljeshaudoissa. Ansaitkaa se leposija loistavasti. Älkää himmentäkö määrätyn työn kirkkautta. Kaikki elämässä on matalaa, mikä perustuu yksilön elämänonnen tavoittelulle toisten kustannuksella. Valkoset herrat hyökkäävät päällemme vallottajina. He ovat "isänmaan pelastajia." Sitä samaa ja vanhaa, jota historian veriset lehdet selittävät. Te käytte taisteluun heitä vastaan. Uudelleen ja uudelleen lyötyinäkin tulee teidän nousta. Muuta en voi teille sanoa minä vanha mies kuin että siunaan ja elän teissä.

Kuin isä lapsiaan oli hän neuvonut koruttomasti ja yksinkertaisesti. Äänikin oli jo muuttunut kuiskaukseksi ja sammui kokonaan. Väsyneenä hervahti vanhus alas, mutta kymmenen kättä nosti ukon ilmaan hellästi. Ja innostuneen joukon hurraahuuto kaikui Piilainvuoresta Petokorpeen ja Pylväistölle, ei enää arkana ja vaivaisena, vaan rohkeana ja uskaliaana. Nyt oli hiihtäjien tie kylään eikä piiloon kallion koloihin. Loittonivat ja lauloivat:

Ruoste raatajan säilästä kuurattu on,
ase orjain aamussa kostaa.
Hanki hurmetta juo sankarten,
aika uudet urhot nostaa.

Kaukainen ammunta ilmasi vihan liekkien kohta leimuavan.

Petokorvesta päin syöksyi hurja hiihtäjä. Hän ponnisteli ylös mantielle, yli lumireen tekemän vallin. Hiihtäjä tuli tiellä seisovan reen luo, missä istui Kalliosaaren ukko ja katseli loittonevan joukon jälkeen.

— Kuka olet lapseni?

— Rajavaaran veljeksiä olen. Haen apua Konstan joukoille, jotka ovat piiritettynä Kiiskilän töllissä. Taistelu ei ole vieläkään päättynyt.

— Ketkä heitä ahdistavat?

— Etelästä tulevat valkoset ratsujoukot.

— Kuulevatko vanhat korvani oikein? Ovatko Rajavaaran miehet...

— Punasiin liityimme. Älä turhaa kysele äijä. Tiedätkö missä ovat Norolan miehet?

— Tuossa, poikani, tuossa. Juuri läksivät ajamaan Kassun miehiä pois kylästä.

— Kylästäkö? Ei suinkaan! Kassun joukkohan riensi saman ratsujoukon avuksi. Sivuutin heidät Petokorven tuolla puolen. Olisihan siellä miehiäkin, mutta ei ole kuin kuusi kivääriä. Ei tässä taida muu auttaa kun omat nyrkit kutakin.

— Aseita saatte tuolla jälessä menevästä kuormasta kolmellekymmenelle miehelle. Mutta muistakaa, että puolet kuitenkin niistä pitää antaa Rotkoperän miehille.

Hiihtäjä oli mennyt.

Sen sijaan että ukko olisi lähtenyt tallustelemaan kotisaarelleen käänsi hän hevosen, joka oli unohdettu hänen haltuunsa ja alkoi karauttaa päinvastaiseen suuntaan.

41.

Valkoset kokevat vastarintaa.

Valkeni seuraava keskiviikko. Päivä kului jo iltapuoleen. Taistelu oli kestänyt yhtämittaa edellisestä yöstä alkaen. Valkosille saapui apua pienissä osastoissa pohjoisesta. He olivatkin varmoja kahakan pikaisesta ja voittoisasta päättymisestä.

Sillä hetkellä, jolloin Henna oli oven läpi ampunut viimeiset viisi kuulaa, ei hän muistanut muuta kuin että hän syöksyi astiakaapin alalokeroon, jossa juuri oli tilaa yhdelle ihmiselle. Sisällä Kiiskilän pirtissä oli tapahtunut sellaista, jota hän ei voinut käsittää. Sairaat puolustautuivat, sen hän sai selville laukauksista. Hullu nainen oli hyökännyt toisesta huoneesta tehden jollain aseella tihutyötä. Sitten kuului huuto ulkoa: "Punikit hyökkäävät". Pirtti oli tyhjentynyt ja taistelun melske oli siirtynyt tantereelle. Sen jälkeen ei hän muistanut mitään. Hän oli haavoittunut ja pyörtyi.

Olli taisteli haavoittumattomana kellarin ullakolla kahden miehensä avustamana. Ampui lakkaamatta ainoalta ovelta. Konstan lähettämät mauserin kuulat olivat parahiksi herättämään huomiota toiselta suunnalta. Joutuipa metsän rantaan viisi haulikkomiestäkin, jotka olivat kirkonkylältä saapuneet. Mutta kun Korpio veti ulos töllin riihestä aselaatikoita, lennähtivät ensimäiset Rajavaaran poikain kuulat. Kassun miehet olivat saapuneet ja päättäneet ilman muuta vallottaa töllin, mistä silloin täl-

löin ammuttiin kolmella kiväärillä. Mutta metsän reunasta esti heitä vastasaapuneet, uudet kivärimiehet. Työläisten jokaista onnettomuutta seurasi onni. Kun Norolan miehet olivat saapuneet paikalle, huomasi Kassu ja Korpio toden teolla joutuneensa vakavaan otteluun. Hämmästys oli sitäkin suurempi, kun punaisilla ei pitänyt olla mitään aseita.

Turpee ja Korpio tiukkasivat Kassulta aijemmin saapuneita varastoja, joihin tämä vastasi vakuuttavasti. Kuitenkin Kassun mieleen johtui paha aavistus saaressa olevan kätkön suhteen. Olihan piika-Stiina jotain hänelle höpöttänyt Kalaukosta. Se kosketti Pylväistön emäntääkin, Kassun äitiä. Mutta se oli hänen mielestään liian paksua epäilystä. Hän sylkäsi paperossin hylsyn poikkipurtuna hampaistaan ja torjuen sanoi:

— Pyh! Höpsis, mitä minä kaikista äijänkäppyröistä!

Sitäpaitsi ei Kassu ollut taipuvainen mitään sellaista äidistä uskomaan. Turpeen pisteliäs esiintyminen jurni. Samoin Korpion syytökset juopottelusta y. m. pisteli vihaksi. Että jos oikeastaan olisi oltu jossain toisessa paikassa eikä taistelussa, niin olispa vastauksen saaneet. Kassu päätti panna tämän loukkauksen kerran heidän kumpaisenkin eteen toisessa paikassa. Nyt täytyi pelastaa kunnia millä hinnalla hyvänsä.

Hajamielisenä perääntyi hän miehineen metsän suojaan. Vaikka Kassu luottikin miestensä paremmuuteen, päätti hän kuitenkin neuvotella perääntymisestä Korpion kanssa, joka sitä ehdotti, mutta lisäsi kuitenkin:

— Ei saakeli! Jos sen teemme, menetämme asevarastomme ja se voi koitua meille kalliiksi.

— Hyvä, perääntymistä en kannata. Olen pannut jo kaksi lähettiä Vilppulaan ja odotan poikia joka hetki.

— Mutta mitä sakilaisia on tämä uusi roikka, joka meitä tervehtää?

— Samaa minäkin mietin. Oman puolen hamppareita tuskin on joukon mukana. Kuulista päättäen ovat etelämpää. Pelkäänpä vaan että ovat jo Tampereen ja Helsingin katuhampuuseja.

— Sitä parempi! Silloin annan maistaa ensimäistä keitostani. Suoraan puhuen en oikein tunne itseäni turvalliseksi näillä Hämeen härkämailla, niin että ovatko miehesi luotettavia?

— Priima tavaraa Vaasasta. — Ivaillen: — Käyvät sotaan Kustaa Adolfin malliin jumalan nimeen, körttiläisiä kun ovat. Usea on Saksan matkan tehnyt.

— — —

Konsta johti haavottuneenakin Rajavaaran poikia. Norolan miehet olivat kiihkeitä ja taisteluhaluisia. Arvid liikkui alinomaa asioilla, jotka koskivat joukkojen kokoomista. Tässä työssä oli hänellä omat menettelytapansa. Neljä viisi poikasta hiihti kaikkialla ja huomiota herättämättä Arvidin asioilla. Kiiskilän metsissä leikki kävi valkoisille täydeksi todeksi. Vastarintaan ja sotatoimiin tottumattomat työläisten sissijoukot sylkivät lyijyä joka pensaasta. Kuta pitemmälle päivä kului, sitä uhkaavammaksi kävi tilanne. Korpion urkkijat toivat hyödyttömiä tietoja. Moni heistä oli jäänyt sille tielle. Mutta herra Turpee, joka oli kaiken takana ja hoiteli kuormastoja sekä antoi apua haavoittuneille, elämöi erään lyhytkasvuisen miehen kanssa, joka puhui vaikeesti suomea:

— Täällä on nyt se hanttapuli!

— Mikä hanttapuli?

— Ryssäkö tämä lienee vai ryssäntynkä?

— Tulehan Korpio ja tutki!

Huudettu keskusteli Kassun kanssa kiivaasti, mutta Turpee jatkoi alustavaa kuulusteluansa:

— Punikki vai bolsuko sinä olet? Sosialidemokraatti kenties. Urkkimaan olet tullut.

Mies ei ollut tietävinään.

Korpiolle toi tarkkoja tietoja vihollisesta ja sen lukumäärästä. Selitti kuormastojen todellisen tuhon syyn.

— Entä Olli ja Vitsavalko?

— Olliko? Panoskuorman kuljettaja?

— Panoskuorman! Sanotko niin?

— Olihan hänellä Viljakkalasta asti mukana ammuslaatikoita.

— Ohho! Kaunista hommaa jumaliste, herra Turpee! Eikö totta?

— Puhutko totta! Joko minä nyt syön sinut, mäyräkoira! Karvoineen hotkin sinut, houna!! Eikö sinulla ollut tilaisuutta puhua . . .

— Entä Olli?

— Punaisiin yhtyi.

— No miksi et sinä yhtynyt, vai urkkimaanko tulit?!

— Vangiksi jouduin. Karkasin.

— Eivät ampuneet?

— Eivät.

— No mitä maailma saivareistaan säästi. Olet vapaa . . .

Miehen naama oli äkkiä muuttunut happameksi. Vasempaan suupieleen tuli jonkunlainen päättäväisyyden piirre. Hän nielaisi pettymyksensä katkerana. Nosti sitten silmänsä alakuloisesti, rukoilevasti Korpion rautaisen katseen edessä.

— Miksi luovuitte kuormista?

— Hevoset väsyivät. Hyökkäsivät.

— Ette osanneet tapella. Entä Vitsavalko?

— Teki parhaansa, pieksi hevosia ja . . .

—Ette auttaneet ylämäissä. Rosvojoukon mukanako oli se vinosilmä?

—Sen minä sanon, että varpaista naulaan kaikki koirat niin totta kuin kerran selviämme teistä perkeleistä! Arkaillen ruotsia puhuva:

— Vitsavalkon näin ajavan täyttä laukkaa hetki sitten maantiellä. Reessä oli mukana joku joulutonttu.

— Huomaampa jo, että veikot ovat joutuneet oikeiden haljujen puliveivattavaksi. Kassulle pisteliäästi:

— Mutta sinun suosituksellasi on Olli siellä kotona palvelukseen otettu.

Tähän vastasi Kassu myönteisesti:

— Renkinä on ollut poika kotona meillä ja kunnon mies onkin. Mutta se toinen, kiertelevä vasikannahkain ostelija, hieman viinaan menevä, tekee pienestä maksusta hyviä palveluksia. Jos käytämme hieman rahaa ja osaamme menetellä oikealla tavalla, tulee hän teitä tyydyttämään.

Yht'äkkiä ammunta kiihtyi uudelleen. Töyränteen alla olevat päälliköt hajaantuivat. Korpio huusi vielä lähellään seisovalle urkkijalle:

— Voit ottaa paikkasi, ruotsalainen, mutta tästä alkaen puhelemme suomenkielellä.

Lyhyt mies ilostui odottamattomasta käänteestä ja kävi reippaasti työhön. Pikalähetti hiihti Kassun luo ilmottamaan iloista sanomaa, että apujoukot Vilppulasta ovat saapuneet ja tulevat hiihtäjän kintereillä. Ilmotus ei Kassua suuresti ilostuttanut. Hänen otsalleen oli tullut omituisen synkkä varjo.

42.

Sairasten lahtari.

Likomäräksi ajettu, huurainen hevonen pysähtyi kansakoulun pihalle pääoven eteen. Eläin huohotti pitkästä ajosta ja höyrysi kuin tukehtuva tunkio, pärski ja hankasi turpaansa. Runnilan Aleksi hyppäsi pois kuskipukilta. Sisältä juoksi valkeakaapuisia sairaanhoitajia pihalle. Heillä oli hihoissa punaset ristit. He astuivat suoraa reen luo, joka oli peitetty karkeilla karvaloimilla. Peitteiden alta pistäysi esiin neljä paria jalkoja, pari kummaltkin puolelta olkilavaa.

Äänettöminä kantoivat he haavottuneet sairaspaareilla sisään. Sairaista ei saanut selvää olivatko he elossa vaiko kuolleita. Silmät olivat ummessa. Hetken seisoneen reen alle valkoseen lumeen ilmeni punasia läiskiä. Saapuvilla olevat kolme vaimoa seisoivat mykkinä ja katsoivat punertavaa lunta puistatuksella. Kun viimeinen oli kannettu sisälle ajoi Aleksi hevosensa pyykkituvan luo ja sitoi kiinni riukuaitaan. Asetti hevoselle heinätukon, mutta tämä ei haistanutkaan niitä, vaan haukkoi lunta suun täydeltä. Mies pyyhki ja surkutteli laihtunutta hevosta, asetti sille loimen ja katseli sitten kotvan aikaa rekeä. Sitten kun oli koonnut reestä veriset pahnat ja kyydinnyt ne aidan taakse puheli:

— Siinä sitä nyt sitten on molempia sekaisin, punikin ja lahtarin verta.

Mistä lienee juossut musta koira. Ahnaasti alkoi nuol-

la mustanpunervia verilönttiä. Saunakoivikosta lehahti esiin kaksi nauravaa harakkaa naapuriksi. Ensin keikkuivat linnut aidanseipäissä, vihdoin lepsahtivat pahnoille asti. Niillä oli pulmusen puhtoinen valkonen kupu, kiiltävän musta selkä ja pyrstö. Aleksi Runnila jatkoi mietiskelyjä:

— Valkonen ja musta — valkonen ja musta — hm, lahtari, pappi ja harakka. Siinä on todella vertauskuvaa!

Saapuipa koulun pihalle toinenkin hevosmies kuormineen. Ja kun se oli purettu teki ajaja saman tempun, ajoi hevosensa edellisen viereen, puhdisti reen punertavista pahnoista samaan kasaan ja jutteli:

— Niin käy luonnolle, ettei kehtaa oikein olla. Haavottuneitako se Aleksikin?

— Niitähän minä. Tokko nuo elossa olivatkaan. Siinä reessä maata lököttivät vaiti saman loimen alla.

— Minun kuormassani oli vain valkosia. Eivät ne siinä sakissa juuri punasia hengissä korjaa. Yksi heistä saattoi istua rinnallani kuskipukilla, muut olivat hiljaa reenperässä.

— Miltä ilmansuunnalta tulet?

— Jostain sydänmaan töllistä. Sen töllin tanhualla oli äijää nurin! Koiteltiin jokaista, mutta kenessä henkeä ei ollut, sinne jätettiin. Töllissä oli yksi nainen ja neljä miestä elossa. Heidät oli kannettu rekeen. Se sairas kertoi muut piestyn kuoliaaksi. Ja että siellä oli ollut se nainen oikea naarasleijona. Kun hän oli nähnyt miten sairaille kävi, ryntäsi hän toisesta huoneesta esiin hirveä leipäpuukko kädessä ja sohi sillä jokaista huoneessa olijaa. Ahtaassa tuvassa oli häntä mahdoton heti estää. Sitten mies kerskui, miten "hän oli se, joka iskun vihdoinkin antoi." Oikeata kättään kantoi kertojakin kaulassaan sa-

man puukon pistosta, ja sanoi epäilynsä josko siitä kädestä kalua tulee. Kirosi sitä, ettei saanut naisesta tehdä kerrassaan "valmista." Kun sitten niitä punikkeja kuljetettiin tuossa jälkimäisessä kolmannessa reessä, oli siinä sekin hullu nainen, jonka kimppuun mies pyrki ihan väkisin.

Miehet menivät sisälle. Aleksi jatkoi:

— Vai vielä oli into käydä päälle? No, ei sitten ollut saanut sekään lahtari kyllikseen. Huusiko se nainen, vai mistä tiesi?

— Eihän se mitä huutanut, rauhassa makasi, mutta näki kun hänet oli rekeen kannettu.

— En minä sentään ole sitäkään vielä tiennyt, että sairaitakin murhataan. Eihän heissä vastusta.

— Nyt sen sitten tiedät.

Pesutupaan kantoi kaksi miestä täysinäistä vesisaavia. Saavin he tyhjensivät muuripataan, lisäsivät puita alle ja alkoivat keskustella niinkuin penkillä miehiä ei olisi istunutkaan:

— Oltuani Viipurissa khdentenakymmenentenä päivänä tammikuuta näin myöskin miten punikit marssivat ryssien kasarmille. Siellä he pukeutuivat sipulinhajuisiin sinelleihin ja idän vihollisen asestukseen. Sitten alkoivat häpeämättömän mellastuksen suojeluskuntia vastaan. Suojeluskunnat olivat nimittäin vasta päivää paria ennen miehittäneet aseman ja marssineet keskikaupungille. Mokomat hampuusit veljeilivät ryssien kanssa. Työläisnaiset mukana. Aseita alkoi tulla kuin turkin hihasta.

— Tarkotatko, että punikit ovat onnistuneet nousemaan kapinaan työläisnaisten siveyden kustannuksella?

— Sitä!

Penkillä istuva toinen hevosmies kivahti:

— Se on valhe!

Sanitäärit eivät olleet tietävinään. Mutta hetken kuluttua kuitenkin nostivat silmänsä, mittailivat katsein hevosmiehiä, kohauttivat olkaa ja naurahtivat sitten pilkallisesti. Ei viitsinyt edes vastata. Toinen seisoi kädet lanteilla, lämmitellen uunin loisteessa. Jatkoi julkeasti:

— Muutamia noista isänmaan pettureista on tuotu jo tännekin saamaan apua. Ihmettelen, etteivät ole antaneet heille heti passia Marstähteen. Hyi noita sikoja! Heidät saisi kaikki säälittä tappaa. Heidät tulisi tappaa niin tyystin, etteivät koskaan nousisi maailmaa pahentamaan. Se on meidän kansallispahe. Huutittomuus ja lurjustelu istuu kiinni siinä luokassa. Jos vapautuisimme työläisvetelehtijöistä, vapautuisimme paljosta häpeästä maailman silmissä. Mutta minä tulen pitämään huolen, ettei ainakaan siinä sairaalassa jossa isänmaan uljaita poikia hoidellaan, ettei siellä punikkiryssän lipeäkalan haju ilmaa saastuta!

Hevosmiehet ihmetellen katsoivat punasen ristin kaameata sotilasta. Jopa hevosmiehen leuka värähti ja sanat tulivat itsestään:

— Se on valhe, että Suomen punaset ryssän apua tarvitsisivat, ei ainakaan täällä Hämeessä. Sairaanhoitajat eivät taasenkaan olleet kuulevinaan vaan puhelivat touhukkaasti:

— Jos eivät kaadu taistelussa, niin kaatuvat sairaalassa — jos ei julki, niin salaa. Mikään vihollinen ei ole niin paha Suomelle kuin punikki, ryssän kaalikaukalokaveri. Entäs ryssän aseistus! Ja opetus, miten kauppoja ryöstellään, tavaroita tasataan, ihmisiä murhataan, "pursuita" putsataan! Kyllä minä tunnen sen sakin kuin kuparirahan.

Penkillä istuva kysäsi:

— Saanko herrulle sanoa sanasen? Valkonen ei kuullut innostukseltaan kysymystä, vaan jatkoi:

— Odottakaahan kun tässä ehditään! Jos eivät omat riitä, saamme pian Ruotsista väkeä lisäksi. Saamme saksalaisia, itämerenmaakuntalaisia ja rehellisiä, paenneita venäläisiä! Kyllä alkavat kuuraantua tahi lipua yli rajan!

— Aijotteko tappaa työväen juurikkaaseen, ihan tynkään saakka?

— Ei tynkääkään, sanon minä! Joutaa Suomen kansasta helunat nuijata. Ei muuta kun sarvet suohon ja taasen ovat asiat jullillaan!

— Voi nulikka sun turpaasi! Kun et, kakara, häpeä, että kehtaat partamiehille ladella kaikkea lokaa mitä olet märehtinyt elättäjiltäsi. Aivastus olet sinä mieheksi oikean miehen rinnalla. Olet näköjään horinut liiemmäksi lasaretin piimää, niin että on kasvanut nyrkit ja pää sellaiset kuten aimo lahtarilla pitääkin. Mutta tuo vaakasuora haava tuossa sinun haistinvaajasi alla tuntuu olevan rivo reikä.

Toinen mies penkillä oli hiljainen, mutta vastustamatoin hymy kiskoi ikenet ja hampaat irviin. Kohonneen huuliparran alta paljastui tukeva nuuskamälli. Naama yhä venyi, silmät siristyivät ja sydänalaa kutkutti. Pakahtuneen naurun näkyvät merkit suututtivat "lääkäreitä."

Mutta uunin luona seisovain miesten silmät moisesta rohkeasta puheesta pyöristyivät. He kiinnittivät huomiota penkillä istuviin rahvaanmiehiin. Heistä toinen jatkoi äskeistä puhettaan tyynemmin:

— Tunnutte sekottavan kaksi eri asiaa, nimittäin rehellisten työläisten punaset kaartit ja porvariyhteiskunnan

kasvattamat äpärät ja epäsikiöt, jotka ovat syntyneet siitä bobrikoffilais-ryssäläisestä salavuoteudesta, jota te herrat kaiken tsaarilaisuuden ajan niin ruokottomasti harjotitte. Nämä samat rosvot ja varkaat ovat nyt naamioituneet "vapausaatteella." Porvariajan roskajoukot liittyvät heihin tekemään sitä mustaa työtä, jota voidaan syytää punakaartin niskoille. Vallankumousaikana ovat sellaiset Venäjällä tehneet tuhoja. Meillä on nyt tilanne sama. Saaliinhimo ja raadonhaju on koonnut korpit täällä yhteen. Ei ole taattua, vaikka osa heistä lyhyäisi punastenkin nauhain suojiin harjottaakseen ammattiansa. Ei ole ensi kertaa maailmassa susi lampaan nahassa. Aleksi Runnila nousi ja astui pari askelta uunia kohden tarttuen punaseen ristiin nuoren miehen hihassa:

— Kas tässä on merkki, joka pitäisi porvarikäsityksen mukaan tulkittuna kuulua *rauhan ja rakkauden työn tekijöille,* ei murhaajille, kuten sinä, joka tapat haavottuneita, avuttomia raukkoja, jotka eivät enää kuulu vihan vaan rauhan valtakuntaan. Etkö ole ymmärtänyt edes runoilijasi sanoja: "Eloa kosto tarkottaa ja hauta vihan sovittaa."

Aleksi tempasi ommellun valkean siteen, jossa oli punanen risti ja heitti lattialle:

— Koirat ja siat eivät saa syödä päärlyjä.

Nuoret miehet eivät käsittäneet kaikkea mitä ukko haasteli. Puhe oli uutta, jota ei oltu milloinkaan ajateltu. Mutta punanen risti tuossa lattiassa revittynä vaati kostoa. Kunnia ja maine täytyi pelastaa. Silmittömäksi tulistuneena sairaanhoitajaksi pukeutunut lahtari ryntäsi äijän kimppuun huutaen:

— Punikki!

— — —

— Herran tähden! Apua! Pakarissa tapellaan!

Koulusalin ovi paiskautui samassa kiinni niin että ikkunat helisivät.

Lattialla riveissä loikovat sairaat kävivät levottomiksi. Kuka kykeni, se kavahti istualleen. Kuumeiset poskipäät tulivat entistä punasemmiksi. Silmissä oli pelon ja kauhun vuorottaiset ilmeet. Toiset vaipuivat alas tyynyille, ummistivat silmänsä ja jäivät tajuttomiksi. Jalkeilla olevat riensivät ikkunoihin ja eteiseen. Valkomekkoiset ympäröityivät lääkärin luo, joka kohotti silmälasit otsalle ja kurkottausi avoimesta ikkunasta pihalle. Mutta kun hän ei nähnyt mitään, kysyi pöydän toisella puolella olevalta nuorelta mieheltä:

— Mitä onkaan tekeillä, herra Nordessen?

— En tiedä, herra tohtori.

Mutta pian kuului ulkoa särkyvien ikkunain helinää. Pakarin ikkuna raamineen kaatui sisäisen pullistuksen pakoittamana pihamaalle. Ikkunan avonaisella aukolla tapeltiin lujassa nyrkki putikassa. Vihdoin nuori mies joutui alle ja sätkytteli koipiaan korkealla ilmassa raivokkaasti, mutta turhaan, sillä vanha mies oli känsäisin kourin ruuvautunut kurkkuun.

— Punikki!

— Lahtari!

— Apua! Apua! Punikki tappaa!

Nordesseniksi puhuteltu nuori mies juoksi sairaalasta ulos ja huusi:

— Aleksi! Aleksi! Älä hitossa tee sitä! Rokonarpinen mies hellitti heti kätensä ja hymyili:

— Jaa. Päivää vaan. Siellä onkin herra Nordessen...

— Niin on, mutta mikä Runnilan Aleksia riivaa?

— Noin tuota — — — minä tässä vähän tälle lor-

ville juman'kekkaa näytän miten munasaippualla takamusta pestään, jotta osaisi sukevammin suutaan ruukkia...

— Mutta täällä ei saa häiritä sairaiden rauhaa.

— No, sitä samaahan minäkin takaa ajan, mutta...

— Mutta käytte tappelemaan, jota en teistä uskonut.

— Herra perämies, en uskovaisesta Teuvan-Maikista minä itsekään olisi uskonut sitä, mutta kun näkee veristä vääryyttä silmäinsä edessä, niin punikiksi tässä muuttuu vältäväkisin.

— Joo, tämä moukka se repi minulta merkin ja kurkut, sanoi leivintuvasta ulostullut punasenristin sotilas. Hän on punikki. Hänet on heti ammuttava! Mutta koko sairaalassa ei taida olla ainoatakaan pyssyä?!

Aleksi yritti puolustautua, mutta ei saanut mukavaa alkua. Sanattomana seisoi avoimen ikkunan aukossa, josta lämmin höyrysi talviselle taivaalle.

Pihaan ajoi uusia sairaskuormia ja asia jäi silleen. Jokaiselle tuli uutta tehtävää. Haavottuneiden vastaan otto sai aikaan hämminkiä. Eihän oltu äskeisiäkään keritty vielä sitoa kun jo kymmenet odottivat vuoroa.

Hevosmiehet kertoilivat voimia saapuneen pohjoisesta. Että punasten vastarinta horjuu ja murretaan se varmasti ennen iltaa.

— — —

Hetkeä myöhemmin seisoi koulun pihamaalla kaksi turkkeihin pukeutunutta naista. Vanhempi virkkoi lähellä seisovalle miehelle:

— Herra Nordessen! Mistä saamme hevosen?

— Kenenkään muun hevonen ei ole levänneempi kuin äskeisen Aleksin, neiti Saloheimo, vastasi puhuteltu.

— Voitte kutsua. Aikaa ei ole valintaan.

Reessä istuessaan puheli Saloheimo tytöille:

— Hoitakaa yhtähyvin valkosia kuin punasiakin. Muistakaa, että äskeiset kolme miestä ja nainen eivät saa kärsiä puutetta.

— Ymmärrämme, neiti.

Kun hevonen oli jo liikkeessä viittasi Saloheimo Nordessenin kuskin vierelleen, joka oli ikäänkuin tätä odotellen vetänyt palton päälleen ja juoksi reippaasti rekeen.

Kun Aleksin kuorma oli äkkiä hävinnyt kylän raitille, seisoi pihassa selkäänsä saanut mies punasen ristin irtirevitty merkki kädessään ja hammasta purren vannoi:

— Vielä paholaiset joudutte vastaamaan! Punikkeja ovat kaikki, joka sorkka. Alanpa jo todella uskoa Saloheimon konttoripäällikön vihjauksiin. Se mies on oikea käärme ihmiseksi. Hän on luvannut minulle melko summan jos tapan Arvid Pylväistön, johon sanoo neidin olevan rakasuneen. Sinne mielitietyn kotiin kai nytkin ajavat.

Mies kouri kaulaansa, joka oli mustelmilla.

— Tappanut olisi ilman Nordessenia! Rokkatorvi on hellä, tuskin lainata saattaa. No, Nordessen saa säästyä, mutta piru perii sen muun sakin. Mies hymyili ilkeästi.

— "Hoidelkaa punasia yhtä hyvin kuin valkosiakin!" jupisi hän. Kyllä tässä tiedetään miten teitä *hoidellaan*.

43.

Jäähyväiset elämälle.

Aleksi Runnila oli ajanut kuormansa Pylväistön pihaan. Vieraita vastaan tuli hätääntynyt palvelustyttö, joka ilmotti talon olevan typötyhjän. Emäntä oli aamusta alkaen ollut poissa.

— Mihin sitten ajamme? kysyi kuski. Herrasväki istui reessä. Kukaan ei vastannut kysymykseen. Ei Nordessenkaan puhunut mitään. Nuorempi, turkkeihin puettu nainen kuiskasi jotain toisen korvaan ja sen jälkeen viittasi Aleksille tietä, joka pihan poikki johti rantaan.

Kuusien ympäröimä Norolan rantatupanen sai tänään harvinaisia ja sydänsurulla odotettuja vieraita.

— — —

Kun renki oli poistunut pihasta mäen alle, juoksi Pylväistön maitokamarista nainen jyväaitan taakse ja tarkasti ajajien jälkeen. Hän näki heidät kääntyvän Norolaan. Nainen palasi takaisin kamariin, josta hetkeä myöhemmin poistui kierosilmäinen mies. Tämä käveli pihan poikki, päästi luhdin solaan köytetyn hevosen ja ajoi vinhasti maantielle ja etelään. Maantien varrella olevasta tiheiköstä kuului rapinaa ja heiluvilta oksilta kieriskeli lumipalloja. Ryteiköstä kyssytteli esiin pieni kuivettunut mies. Tielle tultuaan pyyhkieli kintaan peukalolla valkeita, huuraisia ketunviksiään. Tyytyväisenä päilyili ympärilleen kuin repo, joka on täyttänyt vatsansa kana-

paistilla. Hän oli saaren Kalaukko, joka kammarteli omilla teillään.

— Luulitpa, kierosilmä, sulle ainoan kolikkoni työntäneeni, puheli hän itsekseen. Kaikesta huolimatta antavat sulle herrat enemmän. Olet valmis myömään meidät. Mutta ette vanhaa kettua petä. Huoahtaen raskaasti: Niin, tänä iltana se sitten tapahtuu.

Ukko kyssytteli taloa kohden. Oskari ja Antero työntyivät poikki maantien metsästä ukon eteen. Mutta hän ei säikähtänyt, vaan näytti kuin olisi heitä varronnut. Sanoi iloisena:

— Te varsat ja vohlat! Mikä teitä tuo juuri nyt kun tarvitsen? Arvidin luota varmaan?

— Vaara, sanoi Oskari, pannen huulensa lähelle ukon korvaa, he jaksavat hyvin. Miestä kaatuu kuin heinää. Mutta Arvidin tervehdys on tämä: Ellei ammuksia saada sinne ennen iltaa tulevat miehet lyödyiksi.

— Mihin jäi kuorma, jonka aamulla lähetin?

— Lahtareille! He...

— Mitä sanot, poika?

— Kassun joukot sen kaappasivat. Rotkoperän hevonen oli villi. Se tuli hulluksi ampumisen räiskeestä ja nelisti suoraan vihollisen leiriin, vieden mukanaan koko kuorman ja kuskit!

— Sillä tavallako te menettelette!

— Miesparka hätääntyi ohjaksiinsa niin ettei saanut niistä irti ja niin menikin sen sileän.

Enempää ukko ei kuunnellut, mutta Oskari jatkoi:

— Ei siinä oikealle miehelle niin olisi käynytkään, mutta tietäähän sen Hapauksen, joka ei ole hevosta paljon nähnyt muualla kuin kuvissa ja toisen miehen tarvittavana. Mutta jos tämä poika olisi ollut kuskina...

— Vielä tuota kannattaa puhua. Niin mitä te...

— Ruutia! Panivat hakemaan.

— Kyllä sitä vielä on, mutta jos taasen menetätte?

— Eikä menetetä, siitä pappa saa olla huoletta!

— Hyvä. Ota hevonen, poikani, paras kartanon tallista. Olkiladon vasemman puoleisesta ovipielestä, saman talon ruuhen luota, löydätte olkiin kätkettynä viisi laatikkoa. Mutta kuuleppas! Äläpäs mene! Sano Noroselle ja Arvidille, että Kalliosaarella heitä ja teitä kaikkia tarvitaan tänään illalla. Käske heidän kaikkien suoriutua sieltä metsästä.

— Norola ja Konsta tulevat, mutta Arvidin sanotaan hankkiutuvan asemalle jossa odottaa etelästä junaa. Olen kuullut, että Tampereen punakaartilaisia pitäisi tulla apuun. Muutoin täytän käskynne.

— Ja sinulle, Antero pojunen, pieni velvollisuus...

— Sanokaa, teen mitä voin.

— Sinä kyllä voit. Mene Rotkoperään viemään sanaa Rajavaaran miehille, että Kalliosaarella heitä tarvitaan tänä iltana. Lähestykööt saarta varovasti vuoren puolelta. Neuvoisin Konstan miesten menemään Petokorpeen viivyttämään Vilppulasta saapuvia valkosia. Tulee voittaa aikaa. Apua on luvattu etelästä, mutta voiko se täksi illaksi saapua?

— — —

Ukko astuskeli rantaa kohden. Toisinaan kuului etäistä jymyä. Hän oli nyt kasvoiltaan kirkastunut. Oli kuin suuri onnellinen hetki olisi lähestymässä. Kun ihminen on suorittanut jonkun vaikean ja kauvan suunnitellun työn ja äkkiä siitä vapautunut, täyttää valtava tyydytyksen tunne sielun. Niinpä vanha mies vihdoinkin näki lähestyvän myrkyisen ulapan takaa tyynen rauhan valkaman,

johon hän pienen elonsa purren voi laskea. Hän ei voinut olla iloitsematta.

Kummalliseksi on olemukseni käynyt. Ei se enää vaadi ruokaa eikä juomaa. Enhän erota päivää enkä yötä. Kaikki on yhdentekevää, lepoa en tarvitse. Nuotio on vän myrskyisen ulapan takaa tyynen rauhan valkaman, tuhkan alla enää tulenkipinä hehkuu. Näen suuren ja tuntemattoman minua lähestyvän. Tahtoisinpa hiipiä piiloon, tahtoisin päästä ikuiseen rauhaan. Paikkaan, josta minua kukaan ei löytäisi. Tahtoisin itse valita leposijani. Kaipaan paikkaa johon voisin itse nämä kuivat luuni asettaa suoriksi. Luoksepääsemättömässä vuorenluolassa saisivat valjeta, sitten vihertyä, ja vuosisatain kuluessa kädenkoskemattomana rintakehäni tomuksi rauveta. En tahtoisi, että hiekka niitä painaisi. Niin, huomenna minua ei ole enää olemassa. Kun auringon näen tänään sammuvan, sammun minä sen mukana. Tuossapa lumikiteet kimaltelevat silmiini. Ja vaikka ne ovat sammuneetkin, kimaltelevat kiteet sittenkin. Ihminen elää tahi kuolee, pysyy maailmanjärjestys samana. Vaikka tuhannet ja miljoonat kuolevat, niin luomakunnan silmä on yhtä suruton. Jos kokonaiset kansat poistuvat ja maatuvat maaksi, astuvat uudet rodut esille. He ovat verrattavat hyttysiin, jotka keväin täyttävät ilman, mutta syksyn tullen kuolevat pois. Mutta lasketut munat seuraavana keväänä hedelmöityvät. Mihin ovat joutuneet ihmis-sielut? Elävätkö itiössä? Elämä täyttää maailman. Kuihtuu ruoho. Kuivaa korsi. Siemenessä on ikuinen elämä. Elämä on suuri salaisuus! Mutta huomenna! Se ei ole salaisuus enää minulle, ei! Vaikka kuolemassa ei olekaan huomenta eikä aikaa niin sittenkin sen tiedän. Ja minä tiedän sen nyt jo! Te hongat, jotka olette ilman ihmisten lupaa ranta-

törmältä kaatuneet, olettepa ryskyen kallistuneet sinne sinisiin aaltoihin, nyt olette siellä jääkannen alla. Ette mielineet tekään maalle kuivalle kukertua. Mätänemättä levätä laineiden ruusaamalla permannolla on mieluisampi. Paikkanne itse etsitte. Tunnen teidät, ystäviäni entisiä olette. Melani teitä on tervehtinyt. Ei sinne enää ilmojen myrsky meurastele. Ensin aika oksanne tuuliin kuletteli, sitten latvukset tuuli tuhosi. Tuolla nuoremmat töyränteellä mun tuntevat poikavuosiltani. Taistelun suuren ovat nähneet muinoin täällä synkän salon sumennossa. Kas silloinkin arvottiin elämää. Ihmiselon kipinöitä sammuili summin. Silloin oli voima ja kunto, nyt häpeällinen oveluus ja petos aseena taisteluissa. Ukko paljasti päänsä, nyökytteli ruuhelle, puille, verkkokoppelille ja kaikille rakkailleen, joissa ukon mielestä oli elämää. Olivathan ne puhuneet hänelle mykkää kieltä, jota vanhus yksin ymmärsi. Tuuheaoksainen kuusivanhus, jonka juurella oli ollut hyvä suoja ukon puupökkelöille, elävöityi ja ravisti lunta viluisena turkiltaan. Ukko laahusti viimei :n kerran rakasta pihapolkuansa mökkiä kohden. Monet onnistelut raihnaiselle ruumiille olivat vihdoinkin tulle ylivoimaisiksi. Mutta siitä huolimatta ponnisteli vi ieiseen asti. Askeleet olivat tulleet raskaiksi. Kuta läh ımä pääsi kotikynnystä, sitä painavammilta jalat tun' ,at. Kepin varassa nousi hän vidinpeittämille portai en ja siitä ovireuhkan avattua porstuan kautta maja ısa, jonne oli pureva kylmyys kotiutunut.

44.

Vartijan pettymys.

Hetki hetkeltä tuli punasten sissien tila tukalammaksi. Valkoset olivat saaneet lisäjoukkoja. Tiedustelu ympäristössä, jonka Kassu tunsi perinpohjin, oli tarkkaa. Mutta huolimatta siitä, että valkosten johtajat olivat ryhtyneet kaikkiin niihin varovaisuustoimenpiteisiin joita sodassa tarvitaan, olivat sissit yllätyksenä siellä, missä niitä ei ollenkaan odotettu. Kassu oli tiedustelijansa kaiken varalta lähettänyt Kalliosaaren ympäristöönkin. Ja kun Kalaukko asteli rantahaavikosta ylös majalleen ja puheli itsekseen, kyykötti ukon puutöttörön takana kuusen juurella mies, joka halusi kuulla mitä ukko haasteli. Mutta kun vanhus oli mennyt majaansa lähti mies sinne mistä oli tullutkin, yli kivikkoisen mäen, saaren vastakkaiselle rannalle. Kalliokärjen takana oli hevonen ja mies odottamassa.

— Mitäs siellä näkyi?

— Ei jälkeäkään johda koko mökille, josta voisi edes epäillä. Ja sitäpaitsi on ukko pahkahullu. Puhui ja huitoi, kumarteli ja noitui jokaista kiveä ja kantoa, puuta ja hökötystä mikä eteen sattui.

— Jos teeskenteli, hylky!

— Sekin voi olla mahdollista, jos hän arveli minun olevan siellä.

— Mutta mistä hän minut haistoi, kun aavistamatta paikalle ilmestyin? Mutta turhaa, sanon minä. Hänellä

ei ole enää mitään järjellistä tekemistä tämän maailman kanssa.

— On se yhtäkaikki pirua!

— On. Että aseet niin voivat hävitä kuin nuolastuna.

— Ja koko varasto, jota ei tiennyt...

— Hävinnyt kuin hävinnyt. Nyt saamme nauttia pillerit omissa nahoissamme. Ainoa neuvo on sanoa miehelle totuus.

— Vanha susi sanokoon, mut'en minä. Petäjään naulaavat vaikka viimeisillä kuulilla. Korpio ja Kassu ovat niitä miehiä.

— Mutta emmehän me ole syyllisiä.

— Syyllisiä! Herra siepatkoon, vai emme ole! Eikö syytä ole siinä kun aseet ovat poissa? Olimmehan humalassa.

— Tosi kyllä. Ja tiedätkö, minä aavistan ettei likan kiemailu oikeata laitaa ollut.

— Mutta sinä se lähdit hänen mukaansa!

— Ja sinun piti huolehtia vartioinnista! Sinussa koko vika!

— Valhe. Huseerat kaiket yökaudet. Oliko minun pakko sitten yöt kaiket vartioida?

— Oliko sinun pakko latkia viinaa? Ja minun viinaani vielä.

— Ei se ollut sinun viinaasi, se oli sen likan viinaa.

— Ole vaiti!

— Ole itse vaiti!

— Tahdotkos kuokkaasi!

— Älä töni liiemmäksi leukaani, sinä piikkisika! Olet antanut aseet tietesi punikeille ja nyt teeskentelet viatonta. Mutta minäpä en otakkaan syntiäsi vastattavakseni.

— Kuka sinua käski armeijaan? Olisit ommellut

mekkoja rauhassa siellä Juurakkoniemessäsi. Tuommoinen vanha kuvatus! Olisit neuloskellut!

— Ei kaikille uskota aarteita vartioitavaksi! Ei ollut koko kolmessa pitäjässä niin rehellistä miestä kuin minä, jolle olisi uskottu tämä virka. Eikä Paakkulan herra ja Kassu-kenraali, jotka ovat viisaimmat ihmiset maailmassa, minua turhaan tähän virkaan vaivanneet.

— Vai olet sinä luotettava! Sinähän olet menettänyt koko morstokan!

— Mutta minä olen Kassun uskottu mies. Amiraliteetti hän on ja koulun kuulemma suorittanut itse Wilsonin vuorella Amerikassa. Korkea herra se mies kuuluu olevan. Nyt on onni tapahtunut Suomelle. Näin pieni ja vaatimaton maa on saanut suuren miehen palvelukseensa. Asearsenaalin päällikkö hän nyt tosin aluksi kuuluu olevan, mutta keisariksi kuulemma mielii. Ja jos Suomenmaa liiemmäs pieneltä näyttää, niin on vara veistää limppua ryssänmaasta. Siellä sitä on maata. Sanovat että kolme viikkoa saa laukkoa Pietarin takanakin yhä vaan itään päin ennenkuin Uralille tullaan. Haapajoen Matti, joka oli käynyt siellä Isonmeren rantakuilulla, missä kuuluu olevan se viimeinen putous, sanoi että siellä sitä oli tulikiven katkua ja maata ja valtakuntaa niin mahdottomasti ettei enää missään muualla. Kyllä se ryssä on iso!

— Kyllä. Minä olisinkin sitä mieltä, että se iso herra joutaisi keisariksi sinne isoon maahan kun Nikke muutoinkin on viralta. Piru muuten vieköön herrat!

— Herroja me tarvitsemme.

— Piru saisi viedä heidät!

— Sanotko sen todesta?

— Sanon!

— Vedä sanasi tahi halkee hajukaari! Vedä takaisin sanasi! Juurakkoniemen kuivalle raatarille aukeni taivas!

— Mutta hulluko olet! Katso, minulla on torakka. Minä saatan vetää tuosta liipasimesta. Olemmehan kohmelossa ja viinassa. Malta mieltäsi mies.

— Vedä sanasi!

— No voinhan vetää punimullin hännästä takaisin.

Jostain kaukaa ulvahti ensikerran yksinäinen tykinlaukaus. Yli taivaan kaartui ja vankui lähenevä kuula. Suurella ilmanpaineella laskeusi aivan läheltä saaren kalliokärkeä ja räjähti kallioiden jyrkässä kolussa niin ankarasti, että kivet sinkoilivat jokaiselle suunnalle.

Molemmat miehet säikähtivät sanattomiksi. Sulassa sovinnossa istuivat rekeen ja ajoivat vinhasti yli järven kaukaisimpaa rantaa kohden.

— — —

Jossain etäällä tervehtivät monet epätoivoiset ihmiset pamausta riemulla. He arvelivat avuntuojaa siten tervehtivänsä.

45.

Kaivatut rakkaat.

Aina silloin kun jotakin ihmistä kohtaa suuri vastoinkäyminen ja onnettomuus, voi hän tuntea sen edellä suurta hyvinvointia ja onnellisuutta. Useasti silloin aina täyttyy se, josta on koko elinaikansa haaveillut ja uneksinut. Silloin toiveiden määrä tulee ylitsevuotavaksi ja siunaus seitsenkertaiseksi. Onnetar antaa ehdollisella ivalla maistaa ihanasta tunteesta, sitten heti syöstäkseen uhrinsa onnettomuuden syvimpiin kuiluihin.

Pylväistön rantakuusiston ympäröimänä on kodikas Sirkan tupanen. Matalassa majasessa on salaperäinen viehätys. Vaatimaton ja puhdas yksinkertaisuus viihdytti vaativaistakin silmää. Rauha ympäröi köyhän kodin kaikkia esineitä. Järjestyksen ja arvostelun yläpuolella asui pienen kodin kultainen ilmakehä.

Tämän salaperäisen kodin kunniaksi isosenkin oli paljastettava päänsä kuin taijotusta tavasta, kuka ikänä kynnyksen yli astuikin. Olihan täällä kaikkien rakastama Sirkka. Hän oli ihminen, josta kaikki saattoivat puhua vain hyvää. Hän oli oikea työläisäitien esikuva. Hänen ylevä katseensa ja lempeytensä puhuivat hengen jaloudesta. Näitä ominaisuuksia oli kirkastanut pitkäaikainen kärsimys. Tarmo ja tahdonlujuus olivat elävöityneet hänessä. Hyvät ominaisuudet olivat perinnäislahjana yhtyneet kokonaisuudeksi, jota harvoin tavataan yhdessä ihmisessä. Arvoon ja kunniaan ei hänen mielensä palanut,

se kaikki oli yhdentekevää yksinkertaisessa köyhyydessä. Nöyrä hän ei ollut. Elämän osansa puolesta sanoi vaateliaan ja kirpeän sanansa. Sanoipa hän asioissa muissakin totuuden, jolla tavalla ansaitsi ystävien luottamuksen.

— — —

Tänään oli Sirkka yksin kotona, ei suruisena eikä epätoivoisena, vaan mieleltään kevyenä ja reippaana. Aamulla ruokki hän lehmän ja porsaan, puheli ja taputteli "Tummiken" kaulaa. Lehmä oli antanut sangollisen juustomaitoa. Pitkän, pimeän talven ylipuolesta oli kestänyt töllissä "kuivaa aikaa." Vesi ja kalja olivat varitaikinan kera olleet kuivan palan painikkeena. Nestorin ainona ruokana oli näihin asti varitalkkuna, jonka sekaan muonarengin parseilijauhoista leivotun leivän paloja oli murennellut. Muonarengin palkan lisäksi ansaitsi Sirkka kehruulla. Mutta maailmansodan aika riisti ryysyt päältä. Jos mieli vaatekappaleen saada, täytyi se tapahtua vatsan kustannuksella. Pientä porsasta vuovasi vaimo perunain ja suuruksen kera kunnes lehmästä elonpää aukeni. Eipä suotta ollut Sirkka iloinen.

Antero oli lähtenyt aamuhämärissä viemään evästä isälle. Ensimäisen juuston oli äiti kiehauttanut pojan suppukannuun. Kaukaa Petokorven taitse oli äiti käskenyt pojan kiertää punasten luo, missä oli Norola. Mutta sittemmin oli siirtynyt Kiiskilän tahi Rotkoperän kulmille.

— Kunpa vaan ei joutuisi poikaparka hiihtomatkalla vaaraan, mietti vaimo. Olisi kohta aika palata. Monta voi olla mutkaa matkassa. Ämpäri ja jäätuura kädessä astuskeli eukko tupaa kohden.

Hän näki kuusien välistä ajotieltä porhaltavan kuormallisen vieraita. Sirkka ei hämmästynyt. Löi tuuran tie-

puoleen ja sipasi hameensa uumalta alas ja astuskeli hitaasti tupaa kohden. Mutta kuormasta kuului Martan heleä ja iloinen ääni:

— Äiti! Rakas äiti! Me tulimme!

Ennenkuin hevonen oli kunnolleen seissyt, oli Martta jo äidin luona hyväillen ja syleillen häntä. Sirkka sai maitosangon vaivoin sijoitetuksi hangelle, jotta ei kaatuisi. Hienosti turkkeihin kääriytynyt Katariinakin posket hehkuvina lähestyi vanhaa naista. Sanatonna ojensi hän molemmat kätensä ja syleili kiihkeästi äitiänsä. Sirkka sanoi:

— Siinäkö te molemmat? Katariina ja Martta?!

— Tässä olemme, äiti rakas...

— Tässä tyttäresi...

— En vuotellut teitä vielä.

— Me emme voineet ennen mitenkään keritä Olemme mahdottomissa olosuhteissa. Sairaita on paljon ja...

— Sota! Niin, mikä kauhea asia!

— Entä isä?

— Isä ja Antero?

— Siellähän he ovat.

— Molemmat siellä! Ja minä...

— Mutta sinä elät, äiti!

— Ja te, rakkaani.

Kyyneleet alkoivat vuotaa Sirkan silmistä, enempää ei hän voinut niiden virtaamista pidättää. Mutta tunteenpurkauksille ei hän nyt tahtonut antaa valtaa. Hän sanoi kyynelten takaa:

— Emmekö joutaisi tupaan?

Tytär toinen otti ämpärin ja toinen talutti äitiä kädestä.

Aleksi oli vihdoinkin saanut hevosen kunnostettua.

Laittanut loimen ja antanut heiniä. Kääntyi suu auki katsomaan Sirkkaa, joka komeiden tyttäriensä välissä asteli pihapolkua pitkin. Onnellinen äiti ei miehiä havainnut. Hevosmies astui yskäisten esille, ojensi kätensä Sirkalle ja sanoi:

— Terveeksi, rouva! Ettepä taida tuntea enää? Siristi Sirkka silmiään ja hapuili kauvan unohtunutta ajatusta. Välähtipä vihdoin muistiin:

— Runnilan Aleksi!

— Sama rensseli. Entinen kuski ja tallirenki.

— Vai Aleksi?! Terve sinulle, vanha kunnon toveri, vaikka en sinua silloin toverina kentiesi kohdellut. Kiitän sinua niistä makkaroista, joita Nestori sanoi sinulta saaneensa. Sirkka hymyili. Mutta Runnila päästi leveän naurun ja sanoi:

— Ei kestä kiittää. Minä tosin ne lähetin, mutta tämä herra poikanne, joka seisoo persoonassaan tuossa, hän rahat likoon laittoi.

Perämies Nordessen oli kaikkien huomaamatta seisoskellut hevosen luona, mutta kun hän kuuli Aleksin sanat, joutui hän perinpohjin hämilleen. Kuka oli tuo ajuri? Ja keitä olivat nuo kolme naishenkilöä? Jotain hämärää oli Olli ja Aleksi kerran puhuneet.

— Astuppa vaan lähemmäksi, että voin tässä esitellä oman äitisi. Lieneekin jo pitkä aika viime tapaamisesta. Nordessen otti pari askelta lähemmäksi, katsoi Aleksia suuttuneena sanoen, mitä te turhia höpisette?

— En höpise. Kauniisti esitän tässä herran äidin. Perämies katsoi suoraan kaikkia kolmea naista. Tahtoivatko hekin tehdä hänestä pilaa? Sirkka sanoi vihdoin:

— Oletko nuorimies Robert Nordessen, kauvan sitten kadonnut poikani?

— En tiedä kenen poika olen. Lapsena jouduin kaukaisille maille. Kotini sanottiin olleen Leppävirroilla, lounaassa, eikä täällä. Nimeni on kyllä Robert. Ja äidin nimi pitäisi olla Sirkka.

Perämies oli kylmä. Hän ei vieläkään uskonut tätä muuksi kuin Aleksin ilveeksi. Mutta työläisnainen astui nuoren herrasmiehen luokse ja katsoi läheltä ja tutkivasti.

— En tunne sinussa entistä pikku Robertiani. Vaimo nousi ja kurottausi varpailleen. Hän tahtoi läheltä nähdä solakan miehen kaarevia kulmia. Nuori mies punastui ja taivutti päänsä. Äiti löysi mitä etsi.

— Kas tuosta tunnen! Kulmasi ovat peittyneet, tuuheiksi tulleet. Tuossa on arpi lapsuuden aikainen.

Kiersi äiti laihat kätensä kauvan kaivatun poikansa kaulaan. Valtoimena virtasivat kyyneleet onnesta ja ilosta. Samaan syleilyyn veti työläisäiti tyttärensä Martan ja Katarinan.

— Minun kaikki rakkaani vihdoinkin!

— Meidän veikkommeko?

— Teistäkö todella löydän sen pienen naisen, jota olen unohtumattomasti muistanut ja vuosikymmenet kuvitellut? Mutta en muistanut teitä todellakaan niin pieneksi ajatella.

Robert reippaasti kertoi miten kiihkeästi hän oli Suomeentulon jälkeen kaivannut isää ja äitiä. Ja että hän oli Korpion mukana lähtenyt pelkän sen tunteen kannustamana Hämeeseen tarkotuksella etsiä ja hankkia tietoja suvustansa. Olipa jo kerinnyt penkoa monen pappilan kirkonkirjat ja sukuluettelot, joita oli joka taskussa, mutta kaikki se puuhailu ei johtanut mihinkään tulokseen. Robert jatkoi edelleen:

— Että kaikki on tapahtunut aivan omituisen kohta-

lokkaan kiertokulun kautta, on ihmeellistä. Kenties tämä toveri Aleksi Runnila on ollut suurimpana sattuman ohjaajana? Ja entäs Martta! Johan minä siskon tapasin lähellä Raumaa, Porin saaristossa.

Martta punastui ja nauroi veitikkamaisesti, sanoi sitten:

— Ette usko mikä valaskala tämä Robert on! Hän saattaa olla veden alla vaikka kokonaisen päivän, kun vaan saa ruokopillin suuhunsa.

— Mutta mikäs veitikka sinä siellä "kalastajan" venheessä olit? Olipa vähällä ettet henkeäsi menettänyt.

— Ja sinä Robert olet aika hulivili. Asetit paitasi pitkän riu'un nokkaan, jolla sitten heilutit hyvästejä.

Martta nauroi, kääntyi sitten siskonsa puoleen:

— Kas tässä minun pelastajani!

— Ei kannata mainita, huomautti Katarina, kaikkihan riippui jostain muusta. Kalliosaaren ukon kultavaroista se johtui, kuten sinä, äiti, tiedät. Äiti nyökkäsi surullisena päätään, sanoi sitten:

— Entäs se kalastaja?

Martta vastasi punastellen:

— Arvidko? Hän on Pylväistön poika. Hän on isän kera punasten puolella.

— Vankina?

— Eihän toki, johtamassa ovat. Aleksi puuttui puheeseen:

— Arvid Pylväistö! Hänet tunnen Amerikasta alkaen. Kunnon poika. Täälläkö on hänen kotinsa? Olli poikani on kertonut. Veisaanpa Muhametille ja Allahille ylistyksen kaikesta tästä, mitä näen edessäni tapahtuvan. Hyvin näen kaiken kääntyvän teille jokaiselle ja minulle myöskin. Oman poikani olen tavannut elossa. Ja kuuluu-

pa mies karanneen kuormineen punasten puolelle. Kyllä sen arvasin. Nyt käsitänkin koko jutun Arvid vekkulan juoneksi. Hän on hauska poika. Loppujen lopuksi tapaan teidät vanhat Nordessenit. Olette tosin eläneet köyhyydessä, mutta sitä rikkaampia olette kokemuksesta. Nyt te olette ikäänkuin vertaisiani. Nyt meille kaikille kuuluu yhteisen asiamme puolustaminen. Tästä alkaen en ota osaa valkosten kuormien kuskailuun, johon minut on pakosta viety.

— Käsitänpä käytöksesi tänään koululla, lisäsi Nordessen. Samaa sanon minä. Sorrettu olen minä, sorrettu te. Nyt yhdessä käykäämme.

— Lausuinpa ilmi äsken mieleni. Korjata tahdon, jos mitään voin, sanoi Katarina.

Nuori, väkevä perämies otti vanhan työläisäitinsä kuin pienen lapsen vahvoille käsivarsilleen:

— Siskot, avatkaa tuvan ovi! Katarina riensi avaamaan. Sisällä majassa täytyi onnellisen äidin nauraa ja itkeä vuoroin ylitsevuotavasta riemusta.

Elämässä tarjoutuu jälleennäkemisen katkerasti unohdettu onni harvoin, mutta milloin se tapahtuu, saapuu se sitä syvällisempänä ja suurenmoisempana. Katkeran kaipauksen palavassa hehkussa arpeutuu vaikeasti sielulliset haavat. Pohjaton suru ja ikävä ratkoo henkiset arvet loppumattomasti auki, kunnes vihdoin unhotuksen käärivä viitta peittää kaikki. Mutta monta kertaa saavuttaa ja voittaa hauta ja ahmii kärsineemmät kitaansa, ja kunnaalle riipii suru mustat kukkasensa. Orjan hautakirjotus on *murhe.*

46.

Ihmiskäärmeet.

Hetkeksi oli unohtunut Rantakuusikon majasta se synkkä varjo, joka himmensi kaiken rauhallisen kanssakäymisen omaisten ja ystävien kesken näillä sisällissodan juuri alkavilla taistelualueilla. Kohtalo suo heille muutaman herttaisen hetken.

— — —

Valkosten johtajien, Korpion ja Kassun, oli onnistunut toisen kerran lyödä työläisten kiihtynyt vastarinta ja vallata itselleen Kiiskilän riihen luota limikkoinen talvitien töyry. Oivalsivathan molemmat riitapuolet asevaraston ja ampumatarpeiden tärkeyden. Tämä kohta oli rintamavyöhykkeen välissä. Sitä oli ainoastaan päälle kolmesataa askelta, jos tätä etuvartiokahakoimista voitaisiin rintamaksi nimittää. Iltapäivällä oli ammunta lakannut. Valkoset olivat mieshukastaan huolimatta tyytyväisiä ja iloisia. Nythän varmasti tiedettiin kuulain loppuneen punasilta. Todistipa sitä aamullinen ammuslaatikkojen saanti, jonka jälkeen, kun kuorma oli yllätetty, ei ammuntaa voineet jatkaa yhtä kiivaasti. Kuorma ajomiehineen oli ensimäinen Kierosilmän uskollisuuden osoitus valkosten asialle. Eipä ihme, että Korpio ottikin Turpeesta huolimatta hänet vastaan haukkumatta ja hirttämättä. Olipa vielä ojentanut miehelle tukon seteleitäkin. Ja samalla sanoi:

— Koetahan olla avuksi. Kassun puoleen kääntyen: Kuinka olisi, voisiko veli toimittaa hieman suojaa ja läm-

mintä ruokaa? Tunnenpa itseni lopen väsyneeksi ja vaatteemmekaan eivät ole kuivat, koska saukkoina olemme ryömineet. Saatammehan pitää tämän kahakan lopetettuna.

— Vallan kernaasti. Joskin on kotini loitolla, mutta luulisinpa sitä rauhallisemmaksi.

Herrat olivat istuneet vastatuotujen syöttiläsoriiden rekiin. Mutta esille astui punaristinen sanitääri Korpion reen luo, äänetönnä kunniaa tehden.

— Mitäs tahdotte?

Sairaanhoitaja alkoi kertoa jotain kiihkeästi. Alensi äänensä mahdollisemman kuulumattomaksi, karttaen nähtävästi sitä kuormaa, jossa istuivat valmiina Kassu ja hänen adjutanttinsa Hoikka-Ronko. Korpio ja "valtakunnan asearsenaalin päällikkö" tulivat yhä uteliaammiksi. Viimemainittu lisäsi väliin:

— Olen samaa mieltä. Juuri tänään tapasin erään sinnikkään miehen, joka kuuluu olevan tämän saman pompelin isäntä ja punikkien päällikkö. Jo Amerikassa veti eri köyttä. Millä voitte todistaa ilmiantonne?

Sairaanhoitaja kutsui luokseen äskeisen kierosilmäisen Vitsavalkon. Tämä sanoi:

— Kyllä asia niin on.

— Ja te uskallatte sanoa, että neiti Saloheimokin olisi?

— Kyllä uskallamme epäillä. Kyllä senkin tähden, että arvoisa neiti Saloheimo on punasten päällikön Norolan eli Nordessenin tytär.

— Mitä hourailette?

— Tämä on Sandbergien konttoripäällikön herra Pystytükan selville saama.

— Varokaa puhumasta asioita, joita ette ole itse näh-

neet ettekä voi todistaa. Tietäkää kenestä te puhutte! Tämä tulee teille kalliiksi!

— Teidän ylhäisyytenne. Jos voisitte ja suvaitsisitte kuulla!

Korpio heitti halveksivan ja inhoavan katseen rekensä vieressä seisoviin kurokaulaisiin miehiin. Hänestä oli ilettävää kuulla sellaista puhetta. Ja enemmän kuin kuunteli sanoja, katseli hän miesten ohuita huulia ja kieltä, joka sujahteli terävänä ja liukkaana kuin käärmeillä, jotka olivat ottaneet ihmisen muodon. Vihdoin sanoi korskea päällikkö:

— Mihin nyt antautte, vie teiltä ainoanne, ellette voi sanojanne todistaa. Toinen miehistä kysyi:

— Eikös herra kapteenilla palvele eräs Aleksi Runnila...

— Konnat! Tekö kyselette vaiko minä? En ole teidän kuulusteltavananne.

— Hyvä, hänellä on poika, Olli, joka on kavaltaja. Tuo sama Runnila oli äsken koululla ja aikoi tappaa meidät. Katsokaahan, herra kapteeni, minunkin kaulaani. Miehen kaulassa todella oli verinaarmuja ja mustelmia.

— Aleksi ei ole tehnyt sitä syyttä. Sinä olet tehnyt hänelle vääryyttä.

— Kyllä minä itse näin kun tämä veli joutui hänen raadeltavakseen ja haukkui lahtariksi...

— Itse! ivaili Korpio. Ja mitä yhteyttä Aleksilla on Saloheimon kanssa?

— Neiti sanoi että punasia haavottuneita tulee hoitaa paremmin kuin valkosia. Ja Aleksi kuskailee heitä pitkin pinteleitä, vaikka työtä kyllin löytyisi kaikille...

— Sanoitteko *paremmin?* rypisteli Korpio kulmakarvojaan.

— Paremmin, juuri niin hän sanoi. Ja toisena on se tyttö, ihan sama jonka Vitsavalko tuntee siksi joka siellä aselaivalla vangittiin. Hän oli ollut Ollin ja Arvidin kera vakoilemassa. Neiti Saloheimo on hänet lunastanut...

— Vaiti, roisto! Tytön asiat eivät sinua liikuta.

— Tyttö on neidin sisko.

— Mutta sinähän esität koko sukuluettelon. Oikea tietokalenteri. Entäs sitten?

— Että perämies Nordessen...

— On hänen veljensä, ha haa!

— On heidän veljensä, niin.

— Mutta mies! Pääsi on pyörällä. Mitä pirua sinä tarkotat? Sekotat kaiken maailman puurot ja vellit! Mihin näillä lörpötyksilläsi tähtäät? Koeta mies selviytyä!

— Kärsivällisyyttä hetkinen. Tähtään siihen jota nyt sanon: että herra kapteeni on houkuteltu ansaan tänne Hämeen korpiin. Ja että aselähetyksistänne on osa tarkotettu punasille, ellei kaikkia. Että salajuonen keksijänä ovat Amerikasta saapuneet Suomen ja Pietarin suomalaiset. Eräs Leppävirran kartanon hunningolle joutunut, sittemmin muonarenkinä ollut entinen Nordessen... sekä...

— Paljon mahdollista, hymyili valkea päällikkö, mutta nyt ovat kuulat lopussa.

— Kyllä Kalavaari uutta lähettää...

— Sinulla kuuluu olevan rasvattu nokka. Laulathan kuin satakieli. Mutta mistä oletkaan tietosi neitiin nähden saanut, vai keksintöäkö kaikki?

Ehkä ilmiantajaa kadutti jo moinen yrmiminen. Puri huultaan ja kirosi sielussaan. Oli tullut suotta antautuneeksi liukuvalle pinnalle. Hän kentiesi mietti uusia koiranjuoniaan uskottavammassa muodossa. Tahi ajatteli Korpiotakin pääpunikiksi, joka on asettunut lahtarin

haarniskaan. Kiusallakaan ei kiirehtinyt vastaamaan, tuli mitä tuli. Silloin iskivät Korpion silmät tulta ja karjaisemalla toi viimeisen vaatimuksensa esiin:

— Suu puhtaaksi, spioni! Taikka napsahtaa! Luuletko tässä olevan aikaa jaarituksiesi kuuntelemiseen! Kassukin oli kuullut kovaäänisen keskustelun, vaikka hevonen oli vähinerin siirtynyt jo melko loitolle. Hän nousi reestä melkosen matkan päässä ja tuli Korpiota kohden. Jopa hätkähtivät ilmiantajat ja alkoivat kilvan selittää:

— Korkea-arvoinen herra...

— Tuota, teidän arvonne...

— Asiasta todella olemme päässeet selville äskenmainitsemamme herra Pystytukan kautta. Tunteeko arvoisa herra hänet? Sandberg-Saloheimon liikkeen päätirehtööri. Ja juuri hän...

— Ja hän...?

— On varmaankin joukkojemme urkkijaosaston...

— Niin, se herra voi olla täällä johtamassa urkintaa, niin että miksikäs ei hän tietäisi. Juuri hän on tämän asian uskonut minulle. Olemme Viipurista käsin aikaisemmin hyvät tuttavat liikealalla. Siksi kutsui minut tänne.

— Mutta sairaanhoitajahan te olette?

— Niin kyllä...

Mies potkasi tiellä olevaa jäätieraa niin että se lensi kauaksi, sanoi sitten:

— Ei sitä luonnollisesti muutoin voinut paremmin järjestää kuin menemällä neidin sairasambulanssiin. Vasta illalla saavuimme...

— Vai niin? Korpio pudisteli päätään ja katseli merkitsevästi paikalle saapunutta Kassua. Päällikkö mietiskeli: totta tuo idiootti sittenkin taitaa haastella. Pian hän

muisti miten mainittu konttoripäällikkö oli päästänyt hänet pälkähästä tuolla aselaivalla, jolloin luoton hankinta oli ollut kysymyksessä. Korpio muisti kopean kapteeni Müllerin, jolle selkäsauna ei olisi pahaa tehnyt, mutta antamatta se oli jäänyt. Oikeastaan ilman Pystytukkaa olisivat kuin olisivatkin aseet seilanneet takaisin Saksaan ja niin muodoin punasten kurittamisesta ei olisi tullut mitään. Tämän Korpio myönsi itselleen täydellisesti. Vaikka hän inhosikin tuota ohuthuulista nöyrästelijää ja liputtelijaa, niin oli tämä kuitenkin arvokkaan ja etevän miehen, Pystytukan, palveluksessa. Olihan se mies kaikesta päättäen luotettava ja periaatteen mies.

Mietteissään katseli hän naamioitua sairaanhoitajaa ja hänen kasvonpiirteitään. Korpio teki piirteistä ja ilmeistä johtopäätelmiä: miten huonoa ainesta tuo mies on! Tutkistelevan katseen huomasi Vitsavalko. Hän käänsi selkänsä rekeen päin ja vastaili Kassun kyselyihin olkansa yli. "Valtakunnan asearsenaalin päällikön" teki mieli päästää ilmoille rajattoman mielipiteensä koko asiassa, mutta ei oikein uskaltanut Korpion takia, joka viimeaikoina oli tuntuvasti alkanut supistaa hänen vaikutusvaltaansa sota-asioissa. Turpee päättikin heittää helkkunaan seurustelun muiden kuin Pystytukan keralla. Kaikesta päättäen tulee siitä mieluisa kaveri. Korpio aukaisi suunsa ja sanoi:

— Hyvä on. Asian otan huomioon. Ovatko kertomasi henkilöt tällä erää koululla?

— Ei. Kuten äsken sanoin, ajelulle lähtivät. Heidät nähtiin vastikään ajaneen Pylväistölle. Sama Aleksi, joka oli minulta vääntää niskat, oli kuskaamassa. Korpio tempasi peitteen alta esiin pistävän oljen, pisti sen poikkipäin

suuhunsa, purasi äkäisenä poikki ja sylkäsi pätkät hangelle:

— Ajakaa hiivatissa! Mitä piruja tässä seistään! Ohjat löyhtyivät ja hevonen alkoi laukkoa. Vaivoin pääsi Kassu kannaksille ja omaan hevoseen, jonka jälkeen herrat hävisivät.

— — —

Ei edes lakkiansa nostanut päällikkö palkkioksi, puhumattakaan korvauksesta. Ilmiantajat jäivät tielle. Toinen tollotti jälkeen. Sitten lähti laiskasti lönkkimään. Suutaan mutisteli mies:

— Saavat maistaa miltä tuntuu puristella oikeata miestä! Viisi välitän muista, Pystytukkakin maksaa niin vähän. Hävytön kitupiikki. Mokomakin aapiskukko meinaa "tuoretta lihaa." Mustasieluinen raukka ja idiootti.

Ison kiven vieressä istuallaan, kivääri kainalossa, kyykötti mies. Urkkija kurkotti kaulaansa ja tarkasti kuollutta, potkasi, mutta elonmerkkejä ei ollut. Pitkin kivikkorinnettä näkyi luminen tanner tallattuna. Siellä täällä kaatuneita punasia. Jossain edempänä nousi käsi ja viittoili apua. Ohuthuulinen kurkoilija äkkäsi sen ja alkoi ase kädessä hiipiä sinne — — —.

Mutta toinen ilmiantajista otti tiellä olevan yhteisen hevosen ja ajoi hurjasti pois, sillä hänelle oli tullut uusi päähänpisto.

47.

Kassu päättää pelastaa kunniansa.

Isä ja poika istuivat tuuhean kuusen juurella. Nuotiotulen loisteessa oli lumi sulanut kauaksi, niin että aterioivat miehet olivat mustalle maalle levitetyillä kuusenhavuilla.

Norola ahmi lämmintä ruokaa ja vastaili täysinäisestä suustaan silloin tällöin Anteron kyselyihin.

— Kyllä se on kaunis vasikka.

— Vai on. Vai poiki Mustike?

— Ja ihan ämpärin täysi maitoa antoi. Olisi siellä kotona nyt hauskaa. Minä tuon nyt joka päivä sinulle tänne maitoa.

— Kiitos vaan, kyllähän se on hyvä, mutta taitaa kannusi kaatua. Sano äidille, että saa antaa minun osani porsaalle.

— Tiedätkö mikä porsaalla nyt on nimenä?

— Oskari.

— Ei ole. Äiti ja minä laitoimme sille uuden nimen. Ei ihmisen nimi ole hauska. Se on nyt "Nisku." Ja vasikalle annettiin nimeksi "Ynny." "Lipakieli" olisi myös sopinut.

— Kyllä "Ynny" onkin sattuvampi. Onko teillä siellä kotona hyvä?

— Kyllä. Uni ei tahdo illoin tulla. Me valvomme ja kuuntelemme ammuntaa. Sitten me odotamme teitä niin äärettömästi.

— Niinkö? Muutkinko?

— Kartanon täti on käynyt meillä monet kerrat. Hän kertoi äidille liikkuvansa ulkona, kun ei voi olla kotona.

— Mitä muuta haastaa?

— Arvidia sanoo surevansa ja pelkää hänen kuolevan.

— Missä on Arvid? Tietääkö äiti?

— Sanoivat hänen lähteneen vastaan, kun Tampereelta ja Pietarista oli tullut hänelle jokin tieto.

— Tieto on tullut, iloinen tieto, kunpa vaan jaksaisimme. Eikö emäntä kerro Kassusta mitään?

— Ei mitään. Mutta Tyyne-Alice on tullut kotiin Pohjanmaalta. Hän ei halua sanitääriksi eikä miksikään. Norola veti hiililtä tuhkaan kierahtaneen suolasärjen ja kysyi:

— Entäs vanhus? Kalaukosta oletteko mitään...

— Ai jestas! Hän käski teille tuomaan tietoa. Norolan leuka lakkasi liikkumasta.

— Mitä hän sanoi?

— Että tulette pois täältä metsästä tänä iltana. Teidän tulee rientää Kalliosaaren taisteluun.

Antero kertoi isälleen tarkkaan ukon lähettämän sanan. Pojan tuoman tiedon johdosta huusi Norola etäällä seisovat miehet luokseen ja neuvotteli heidän kanssaan. Laittoi Rotkonperän miehille vakuudeksi hiihtäjän, joka läksi etsimään Konstaa ja Rajavaaran poikia. Mutta isä lähetti kaiken varovaisuuden vuoksi poikansa toisen hiihtäjän kera kiertoteitä kotiin.

— — —

Ammunta oli lakannut jo aikoja sitten. Kumpainenkin puoli oli vetääntynyt suunnilleen. Ei voinut sanoa mitä tämän jälkeen tuli tapahtumaan. Työläiset olivat vetään-

tyneet nälkäisinä ja lopen väsyneinä metsän peittoon. He olivat alakuloisia senkin tähden, kun kahden päivän äärimmäiset ponnistelut olivat kaikesta huolimatta vieneet uhreja. Tuimat taistelut vaativat parhaita joukosta. Hoitaa haavottuneita metsissä talvisen ilman käsissä, vailla kaikkea taitoa ja välineitä, oli kokonaan jäänyt laskuihin ottamatta. Olihan sairaiden kuletus ihmisten ilmoille perin kyseenalaista. Oli olemassa jonkunlainen häthätää kyhätty hakohytti. Hytin havuisella lattialla loikoivat ne toverit, jotka toista kertaa vallatessa Kiiskilän tölliä oli ennätetty pelastaa. Valkoset olivat vieneet tahi surmanneet pirtissä olleet, mutta kellariullakolla oli Olli ja kolme haavottunutta. Kiiskilän vanha Antti teki itsensä kuolleeksi ja oli pelastanut kuin ihmeen kautta itsensä ja muut, sillä aikaa kun vihollinen taisteli riihen luokse saapuneita kirkonkyläläisiä vastaan.

Tuossa havuisella vuoteella loikoi nyt vuorostaan Hennakin. Hän oli kuumeessa ja houraili Ironwoodin Palatsista ja sen "sinisistä saleista." Kahdeksan vasta olivat hiihtäjät vieneet kahden orren kannattamina Rotkonperän valtatielle. Tämä vaikea surusaatto kulki alatse paksujen ja tuuheiden kuusikoiden. Hiihtolatu oli suunnattu mahdollisimman tasaisia maita pitkin, tiheikköjen ja syrjäisimpien seutujen kautta. Monta kertaa oli taakat laskettava alas. Monta kertaa täysissä tamineissa ja kantamuksen raskaudesta täytyi miesten huohottaa ja ottaa lunta polttaviin kurkkuihinsa. Mutta sitä kiitollisempi oli kannettavan katse. Nämä silmäykset puhuivat enemmän kuin sanat. Niissä oli toverillista tunnetta, joka puhui uhrautumisesta yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta.

Ainoa sairaanhoitajatar oli itse avun ja hoidon tarpeessa. Konsta oli toiskätisenäkin kaikkialla. Yöt valvoi

Hennan vuoteen ääressä ja päivät otti osaa taisteluiden kulkuun ja järjestelyyn. Ollista sensijaan oli tullut oikea välskäri. Hänen apuaan tarvittiin repimään kaistoiksi paitoja. Kaatuneilta joutuivat alusvaatteet sidetarkotuksiin. Urhoollisesti oli hän Rajavaaran Kasperin ja Aapon apua käyttäen suoriutunut sairaiden siirtotoimenpiteistä Rajavaaran taloon. Vanha ukko, kuuden veljeksen isä, toimitti hevosia Rotkoperän valtatielle. Eihän Ollilla ollut paljoa aavistusta miten vaikeita haavoja sidotaan. Sentähden kuolivat monet verenvuotoon kesken kaiken. Kaikesta huolimatta valittavaa ääntä ei kuulunut. Kaikki tehtiin niin hyvin kuin sodassa voidaan. Sairaat käsittivät tilannetta. Oltiinhan alttiita rajattomiin uhrauksiin. Jos kuolla tarvitsi, niin käytiin siihenkin tyynesti kuten tavalliseen tehtävään ainakin.

— — —

Nuotiolle kerääntyneet miehet kuivailivat sukkiansa. Olivat saaneet jotain hiukapalaa ja olivat tyytyväisiä, keskustellen:

— Kun ei vaan iltakajeella savu näkyisi jonnekin.

— Näkyy ainoastaan Saunalahdelle, jos näkyy, sille suunnalle antaa Saukkosuon ja Hanhelan notkelmat. Onhan näitä suokselmia Kaskurinpuustelliakin kohden, mutta muuten kätkee Hiidenkorpi ja Rasivaara näköalat asutuille suunnille.

— Eikä tässä talosille ruveta pidemmälle. Norola on sanonut heti lähettävän, jos vaan suksille suoriinnutaan.

— Eikä asevarastosta ole enempää kysymystä. Pois ovat lahtarit sekä ammukset. Muualta tässä on nyt keinottava.

Enimmän miehiä sapetti vallatun varaston menetys Kiiskilän riihessä, josta vain pieni osa pelastui. Vieläpä

menetettiin kaiken hyvän lisäksi panoskuorma, josta tuleva menestys olisi riippunut. Ilahduttihan toki mieliä huhu Arvidin puuhista ja apuun yrittävästä Tampereen punakaartista, mutta sekin oli huhua. Vielä miesten nureilla mielin pakistessa saapui yht'äkkiä Oskari ampumatarvekuorman kera Saukkosuonlaitaan, josta sanan toi sillä suunnalla ollut vartija. Kuormasta saatiin pian miehistölle jakaa täydet panosreput. Kaikki hankkiusivat lähtöön. Taisteluhalu nousi kuin itsestään. Kaikki paloivat uusiin koettelemuksiin. Sairaatkin virkistyivät. Henna ei tahtonut lähteä Rajavaaraan, vaan Kiiskilään takaisin. Konstan mieli paloi miesten mukaan. Henna kehotti häntä kaikin mokomin lähtemään:

— Vasta alkavia ovat, virheitä tekevät ja tappion saavat, jos sinua ei ole siellä. Arvid on poissa. Olli yksin on nuori ja kokematon vanhalle Norolalle toveriksi.

Miehetkin tuumivat:

— Oikeassa on eukkosi. Jos edes mukanamme olet, on toinen kurssi. Muutoin emme voi luottaa.

Konsta katseli kaihoisasti rakkaimpansa tulehtuneita silmiä. Siinä lepäsi urhea nainen havuvuoteella. Konstalla olisi juuri nyt ollut paljon sanomista tuolle elämäntoverilleen, joka kaukaisten merien takaa oli saapunut tänne kylmään pohjolaan jakamaan kaiken. Olihan Henna Konstalle ollut avuksi aatteiden ja arkisten taisteluiden kahakoissa. Vaimo kannatti miehensä pyrkimyksiä ja holhosi ja arvosteli heikkouksia. Mitä Konsta oli saanut aikaan, se oli Hennan ansiota monessa suhteessa. Juuri vaimohan oli se, joka valmisti niin, että mies vapautui arkisesta velvollisuudesta. Suuret olivat olleet ne ponnistelut, joiden kautta he olivat jotain valoa kotikylissä saaneet aikaan. Mutta vaan vähäinen osa oli niitä, jotka jak-

soivat ymmärtää heidän parhainta tarkottavia puuhailujansa. Pikkutilalliset paremmin voipain talollisten kera yhdessä mustasivat ja kantoivat kaunaa sosialisteja kohtaan. Matkittiin suusta suuhun ivaillen sanottuja sanoja. Kokouksissa yhtäkaikki ihmeteltiin, mistä Konsta mokoman viisauden itselleen on ammentanut. Purevat arvostelut porvareista saattoivat heidät tulimmaiseen kiihkoon miestä vastaan. Mutta lopuksi näytti kuin sitä olisi siedetty ja siihen totuttu. Kytevää kaunaa kantoivat rikkaat ja odottivat aikaa parempaa. Nyt se aika oli tullut.

— — —

Valkoset upseerit pitivät hauskaa. Pylväistön vierassali ja kamarit täyttyivät sikarin savusta. Portviinin haju tunki kaikkialle. Kassu oli antanut kantaa kellarista koko lekkerin vanhaa viiniä. Viini oli kauvan siellä seisonut. Lekkeri oli kotoisin entisen Pylväistövainajan suntiovuosilta. Se oli säilynyt siellä vanhan tavan mukaan "kuninkaallisten" vierailua varten. Kassun mielestä nyt ne kuninkaalliset olivat tulleet.

Mutta kun kurssi oli noussut ylimmilleen, ei kestitsijää itseä enää muistettukaan. Kaikki hurrasivat vain Korpiolle, joka oli "oikea johtaja." Hänen sitkeästä ja peräänantamattomasta luonteestaan puhuttiin kaikkien kuullen. Ylistely harmitti Kassua, joka oli kunniahimoinen ja tahtoi oman joukkonsa edessä pysyä arvossa. Kassu muuttui vaiteliaaksi ja ärtyiseksi. Suoranaista tappelua ei kehdannut haastaa, mutta jollain muulla tavalla oli nyt esiinnyttävä. Niinpä Kassu mietiskeli raskaasti. Hän päätti pelastaa kunniansa.

Kun viini oli loppunut, yltyi Korpiokin ja antoi kantaa reestä sinkkivanteisen, puisen putinan. Astian päässä oli komeat etiketit. Kuvissa avorintaiset saksattaret kan-

tamassa keltasta konjakkia helyjen ja prenikkarintaisten ritarien pöydille. Kuvat astian päissä ja putina tekivät miehiin "pyhän" vaikutuksen. Moni jääkäri sangen laajaliikkeisesti ja meluavasti raivasi aukeaman miessakkiin astian ympärillä, viittasi etikettiin ja napsautti siihen lonkerisormen kynnellä ja alkoi seuraavaan tapaan:

— Katsokaa oikeita isänmaan poikia. Nämä "falat" tappelevat koko maailmaa vastaan. Heissä on meillä esimerkki! Kaikessa meidän on seurattava heitä! Toverit! Veljet ja herrat! Ellemme voi Suomesta tehdä valkosta maata, tulevat teotonit polkemaan Kalevan kankahia!

— — —

Juomapuheet keskeytyivät yleiseen iloon ja riemuun, sillä Vilppulasta saapui vihdoinkin odotettuja uusia poikia.

Päälliköt olivat vetäytyneet jonnekin sivuhuoneisiin keskustelemaan uusista suunnitelmista ja siitä ilmiannosta, johon Korpio oli vast'ikään tutustunut. Keskustelun tulos oli, että heti määrättiin patrulli innokkaimmista pojista ja he läksivät rantaan Norolan kuusituvalle.

Kuusituvassa ei ollut ketään kotona. Sisään astuessa juoksi vastaan valkeankirjava kissa, joka naukuen köyristeli selkäänsä, mutta kun havaitsi joukon outoja ihmisiä, säikähti se ja sylkäisten hirveästi loikkasi häntä lamppuharjana suoraapäätä uunin holmiin. Rytäkässä kissa kaatoi leipälapion lattialle.

— Pahahenkikö "Rokmannilla" ajaa!

— Mikäs saamari kuskaa kissaa?

Miehet tirkistelivät muurinholmaa, mutta siellä kiilui kaksi kirkasta silmää. Koska ihmisiä ei ollut kotona kiertelivät asemiesten katseet turhaan tyhjässä tuvassa. Päällikkö kutsui pois, mutta viimeiset miehet majassa tekivät

liikkeitä kuten sudet saalisparvessa, hontaisten yhtä ja toista, mikä silmää viehätti. Kirstu väännettiin auki sapelilla. Sisältö kaatui lattialle. Mikä oli kelpaavaa, lähti mukaan. Päällimmäiseksi kasassa tuli maalaus. Sotamies sirkasi kuvaa, potkasi nurkkaan ja loikkasi ulos.

Aukiheitetystä läävänovesta kuului Tummikin yninää. Vasikkakarsinan alimmaisen aidaksen alta pujahti porsas jalkolattialle ja silkasi yli korkean kynnyksen, laukkoi karkua puolipihaan, pirtille johtavaa jalkapolkua, mutta pyörsi röhötäin ympäri ja samaa kyytiä navettaan. Mutta vasta ensi kertaa jaloilleen noussut Anteron "Ynny" ammahti.

— — —

Pylväistön pihan poikki rinetävälle naiselle huusi Kassu vaateliaasti:

— Stiina! Tulehan tänne!

Nainen punastui, pyörsi ympäri.

— Voisitko sanoa minne äiti on mennyt?

— Ei ole näkynyt koko päivänä. Eikö häntä ole sisällä?

— No entäs kuusituvan asujamet?

— Sinnehän meni hieno herrasväki, sitäkö herra...

— Sitä samaa ja kaikkia.

— Kyllä minä tiedän, vaikka...

— Vaikka? Antaa tulla vaan.

— Jos on tarpeellista sanoa?

— On. Ja mihin?

— Kalliosaarelle.

— Koska?

— Noin tunti ennen saapumistanne.

— Ja mitä sinne?

— Ukolle vieraiksi tietenkin. Ottaahan ukko heidät lämpimästi vastaan. Luulenpa siellä lämmintä tulevan teillekin.

— Kuinka niin?

Tyttö oli veitikka. Hän käveli puhuessaan takaperin maitokamaria kohden ja kun oli päässyt sinne asti, juoksi äkisti sisälle. Ja vaikka Kassu olisi huutanut, ei tyttö sitä enää kuullut. Sisällä katsoi hän ulos ikkunasta ja nähdessään miehen juoksevan jälessään teki tyttö kiiskotellen epämääräisiä liikkeitä, sylki suustaan kuivan sylen kuin sulan tinanapin valinkauhasta veteen. Hoipertelevin askelin astui mies matalan uksen alatse ja hakasi oven.

48.

Pentin kosto.

Pari tuntia senjälkeen kun ukko oli hävinnyt Kalliosaaren matalaan majaan, ajoi järven selällä saarta kohden hevonen jonka vetämässä reessä oli neljä, kannoilla viides, vielä reen perässä hiihti kuudes suksimies. Reki kynti lumessa raskaan painon alla, keinuen puolelle ja toiselle. Hiljaa jurraten saapui vihdoin kuorma rantahaavikkoon. Nousivat sivu verkkokojun, kumollaan olevan ruuhen ja veneen. Veneen alta pyrähti kaksi lumivalkosta riekkoa lentoon. Riekot vekattivat ja lensivät lyhyen kaaren selälle, mutta pian palasivat takaisin kalastajan liiterikuusten luokse, jossa tyttöröllä törötti kuivia kepaleita. Mutta yläpuolella mökin, kalliovuorella, tasalatvaisten kelohonkien hattaroilla, tappeli kolme korppia hallussaan olevasta saaliista.

Sanattomana astui seurue alas reestä, lunta jaloistaan puistellen. Viivyttelivät ehdoin tahdoin. Mutta vanhempi nainen riensi kursailematta porstuan ovelle ja siitä sisään. Sinne painuivat toisetkin. Hevosmies yksin vielä pihalla kahniskeli, ei pitänyt kiirettä, myhäili vaan tyytyväisenä ja köytteli hevosta pihakoivuun. Kun hionnut hevonen oli saanut kaurapussin ja loimen, loikkasi mies yhdellä askeleella ylös kaikki mörskän neljä porrasta, taivutti päänsä ja tuppautui leveine harteineen lautareuhkanan toiselle puolen.

— — —

Petokorven kainalosta, Piilainvuoren ylenevällä kalliolla, katseli Konsta Pylväistöä. Hän teki havainnon, että joukkoja saapui ja entisiä järjestettiin.

— Siellä on joukko valkosen leijonan henkivartioita. Aikomus lienee käydä toimiin. Ovat varmaankin jostain jäljillä.

— — —

Mökkiin astuessaan oli vanhus vaivalla voinut sulkea oven. Kun pääsi vuoteen luokse, heittäysi siihen riisumatta. Olipa ensin ajatellut huoneensa lämmittämistäkin, koska henki höyrähteli ja vesisanko oli jäätynyt. Tähän toimeen ei riittänyt voimia. Jäätyneet, lumiset tallukset painoivat jalkoja, niin ettei voinut vetää niitä vuoteen laidalle. Lopen väsynyt miehen jäte oli ponnistellut vanhalta muistolta. Vuoroon hän katseli, vuoroon makasi silmät kiinni hereillä. Nyt hänen oli hyvä olla. Työn oli tehnyt, minkä oli suunnitellut, tämän viimeisen työn. Tarkotus oli mennyt päätökseen. Sitten rauhaan. Nyt se rauha oli saapunut. Enempää elämäntehtäviä ei ollut maailmassa.

Juuri kun hän näitä mietti ja vieno hymyilevä hiljaisuus tuuditteli tupasen liikkumatonta lepoa, vavahti koko Kalliosaari ankarasti. Helisi koko kämppä. Astiat ja tavarat heilahtelivat huiskin haiskin. Mutta vanhus lepäsi rauhassa. Hän hymyili ja puheli:

— Minuako pelotatte kuolemalla! Ehei, Pentti, ei. Sinun miehesi vihojaan viskovat. Luuletko pelottavasi? Kuolla myös minä osaan ja minun poikani. Ei kivien ja kantojen takia, mutta oikeuden ja aatteen. Että vihdoinkin sorrosta, sodasta ja vääryydestä määrä ja loppu tulisi. Kunpa jaksaisivat punaset poikani, kunpa sanani muistaisitte! Kunpa tehtävänne suuruuden arvaisitte!

Kalliosaaren vanhuksen korvissa kohisi kaukainen humiseva sävelkuoro. Hän antausi luultua huminaa kuuntelemaan. Pianpa hiipi väsymyksen herttainen harso ja tuuditti leppoisan nuoruusunen ryppyisille silmäluomille. Erakko nukkui raskaasti.

Unessa hän näki Pentin uuden saunan, joka kalvoseinäisenä valtiaana pilkotti Pylväistön kuusikkokunnaalla. Sauna näkyi kaukaa varjoisan metsäjärven lahdelman yli. Vastarannalla kohoutuivat jyrkkinä kallioseinämät ja metsä. Iltalaineen välkkyvillä pinnoilla lipitti punertavaa kuparipilven kajastusta. Mutta mustan vuoren alla mainingit väsyivät ja asettuivat yölevolle. Illan tyvenessä kajahteli petäjään Pentin kirves. Ryskyvän hongan kaadunta kantausi kauvas Petokorven kainaloon. Pian kuuli Vilppo kaikuvaa veistoa Lepikkövehmaan varjoamalla rantamalla, lehmän kaulassa kaplahteli puinen kello. Hänellä, Vilpolla, oli kiire, ehtiäkseen ennen iltapimeää kiertää lahdelman pohjukan ympäröimän korven. Kuivuneet, teräksenkovat kuusten juurioksat ja raakut repivät juostessa raasuja. Leveässä hirvennahkaisessa vyössä oli sotakirves. Tapparan terän verevän hohteen illanruskossa havaitsi itse urho. Mutta olalla oikealla heilahteli piikkikurikka. Mikään ei voinut vastustaa paksujen kinttujänteiden kinnastelua. Kuin karhu kahloi ja rymisteli hän läpi ryteikköjen. Saaren kohdalle pysähtyi hän ja astui rantakiville. Kuperalla kopralla vinttasi vettä kuivaan kitaansa. Ja kun nosti sitten katseensa siitä yli kapean kaislikkosalmen saarelle, seisoi siellä hajahiuksinen tyttö huivi harteilla. Hän oli kuin salon sinipiika, pehmoinen ja hento.

— Vilppo! Vilppo! Sinä koston töihin riennät! Veljesmurhaan halusi palaa!

— Mutta miksi hän multa vei Signen, osan perintöön ja elämään!?

— Syy urohon ei lie yksin, vaan kirous ihmisahneuden. Sen miehen suku omistaa kerran maat ja mannut ja sinut. Mutta sinä nuori ja uljas olet elämän herra. Oikeutta sulta hakee orvot osatoverisi. Siksi heikkoa puolla. Kas tässä tämä saari! Olkoon se sulle ehtoosi lepo.

— Ken sä olet immyt punaliina?

— Kohtalosi kaitsija olen, urhokulta. Tämän saaren haltijatar. Kun kuljeksinut olet maita, ohjaanpa tiesi kerran tänne rauhaan kotoisille rantamille. Tähän santaan luusi kätkee kerran kansa, joka huomeneltaan on käynyt vapaiden miesten työhön. Lupaatko Vilppo? Sanasi!? Lupaatko loppuun asti seistä sorrettujen puolella?

— Lupaan! Lupaan! Jumalatar ja hengetär hento, astuos luokseni! Mun anna kerran ihailla kutrejasi! Painaisinpa pääsi rintaan rautaiseen. Minä olen mies, urhokin jos vaaditaan. Valaani parempata tarjota mulla ei ole kuin sana. Se lupaus on *työmiehen!*

— — —

Vuoteen vieressä seisoi kolme naista ja miestä. He olivat vaiti ja kuuntelivat hourailevan vanhuksen yksinpuhelua. Hän puheli kuin kaksi ihmistä.

— Herää, isä, älä kuole vielä. Täällä on Sirkka, tyttäresi. Minulla on suuri ilo kerrottavana.

Sirkka puhui lempeästi ja hiljaa vanhuksen korvaan. Onnellinen nainen painoi kasvonsa erakon risaiseen ja mustaan tyynyyn ja vuodatti kyyneliä.

— Oi minua, etten häntä paremmin hoitanut! On ukkeli rukka paleltunut mökkiinsä.

Tehtiin kiireesti tulta. Yritettiin riisua jäätyneet, lu-

miset tallukat. Hierottiin kangistuneita jäseniä. Vanha veri alkoi suonissa virtailla. Vanhus avasi silmänsä.

— — —

Rantahaavikosta kuului ääniä. Mökkiin johtavan koppelin ovi narisi. Porstuan notkuvat permantopalkit parkasivat raskaiden askelten alla. Kalliosaaren Kalaukon matalan majan ovi reväistiin ryöhkeästi auki. Miesjoukon astuessa levittäysi uksi sen kuin suinkin saranoiltaan pääsi. Yksitoista aseistettua kalmanvalkaisijaa tuli sisälle. Maja oli miehiä täysi. Sisällä olijat kalpenivat hiusrajaan asti. Mutta Sirkka aavisti heti pahinta. Hän kirkasi hirveästi ja juoksi uunin takaa johtavan läven kautta johonkin koppiin porstuan perällä. Sisääntullessaan huusivat miehet:

— Kädet ylös! Kädet ylös!

Neiti Saloheimo ja perämies eivät nostaneet käsiään. He eivät ymmärtäneet, että se koski myös heitä. Komentaja ärjäsi:

— Niskuroitteko s—nat! Kavaltajat! Kädet ylös!

Revolverien piiput työntyivät ja koskettivat kasvoja. Saloheimo horjui hiukan taakse. Mutta käsiään ei hän nostanut. Ylpeä päättäväisyys välähti silmissä. Hurja sotilas huusi:

— Kädet ylös, kavaltaja!

— En ole kavaltaja.

— Nouseeko käsi, vai paukahtaako?!

Perämies tarttui Katarinan käteen ja kohotti, mutta tämä tempasi riuhtasten sen irti.

Joku vaikuttava liike ovelta vaivutti sotilaan aseen alas. Joku lausui:

— Te, neiti Saloheimo, ja tämä likainen roikkanne

ovat kavaltajia! Te tulette saamaan ansaitsemanne palkan paikalla!

— Mutta millä voitte todistaa että olen kavaltaja?

— Onko tarpeellista hankkia enää muuta?

Ojennettu sormi osotti ovelle, jossa seisoi avopäin neidin oma konttoripäällikkö ja neuvonantaja Pystytukka. Hän oli laiha ja kellertävä. Katarinan tuikea katse kohdistui mieheen. Tämä painoi päänsä alas. Hän ei kestänyt katsetta.

— Herra päällikkö. Tekö täällä? Tekö minua urkitte? Tekö ilmiantajani!?

— En ole, arvoisa neiti, urkkijanne. Mutta...

— Mutta? Pystytukka ei vastannut. Kassun mahtava ja vimmainen bassoääni raivosi:

— Mitäs piruja kakertelet mies! Tosiasiat puhuvat puolestaan. Isänmaa vaatii suoraa peliä, mutta neiti on poikennut...

— Mitä?

— Vaiti! Ei turhia jaarituksia. Mitäkö peliä te olette pelannut. Te olette se oikea punikkien emäpunikki!

— Ohho!

— Ja teidän isänne, muonarenki Norolan ja siskonne ja veljenne kera olette kutoneet pirullisen salajuonen aseiden kaappaamiseksi isänmaan ystäviltä isänmaan viholliselle! Te tiedätte mikä tuomio siitä seuraa. Ei muuta kun mäkeen!

— Mutta enkö saa mitään puhua puolustukseksi?

— Nyt ei ole aikomus saarnoja kuulla. Kiellän sen jyrkästi! Ei muuta kuin ulos ja alkakaa pestä! Aleksille kiivaasti:

— Sinä konna! Laittau mukaan. Olet ollut kuskaamassa kavaltajia. Olet ollut sairaalassa pieksämässä haa-

vureita. Sinä, Aleksi Runnila, joka olet punikkipäällikkö, Ollin isä, joka minut petti, saat edellisten arvoisen kohtelun. Martta Norola on vakoillut aselaivaa ja sittemmin siskonsa kautta vapautunut. Olemme tavanneet sinut kuitenkin uudelleen rikollisessa työssä. Ansaitset kaksinkertaisen kuoleman! Henkienkokooja, kalmanvalkaisija ja ihmislahtari kääntyi jyrkästi koroillaan ja töykäsi kiverretyllä peukalolla olan yli sotilaalle:

— Tuokaa se ämmä tuolta onkalosta! Ja te muut! Viekää helvettiin nämä hirtehiset, että tässä luolassa mahtuisi pieksu pyörähtämään!

Käskyjä alettiin panna täytäntöön. Tilaa tuli mökin lattialle. Perämies, joka oli juuri tukenut vanhusta ja lämmittänyt tätä uunin loisteessa, tahtoi nostaa ukon lähellä olevaan vuoteeseen. Hän onnistuikin yrityksessään. Silloinpa Turpeen Kustaa ryykäsi kiinni ja työnsi rajusti ovea vastaan. Hartiakas ja juureva merimies, joka näytti olevan arka lihaksistaan, heitti kopeilijan permantoon. Mutta silloinpa tarttui rotevia kouria joka puolelta mieheen käsiksi. Joukkovoimasta huolimatta ehti sulava mies paiskata muutamia porstuan peräseinään. Ruhjovat iskut sattuivat perämiehen takaraivoon ja hän havaitsi pian itsensä viskatuksi ovipieltä vastaan, josta taluttivat ulos.

Huone oli tyhjä. Mutta uunin takana kaikuivat pimeässä kiroukset ja lyönti:

— Ulos rääppä, tahi pistän siihen!

— Herra Jumala! Mitä pahaa olen tehnyt? Miksi pieksätte vanhaa ihmistä?

— Ulos! Ulos!

— Taivas auta! Tappavat! Sairas vanhus hypähti vuoteesta ja huusi:

— Sirkka! Sirkka, rakas lapseni!

— Älähän rää'y, varis! Vuorosi tulee sinullekin. Kuka käski sinun etsiä ja jakaa asevarastomme! Sanoppas, kuiva nahkiainen, kuka sinulle neuvoi kolon? Kuka avusti aseita noille "intiaaneille?" Sinä vanha noita ja roisto! Sinä maankiertäjä ja Siperian samoilija! Pirun hylkiö! Ihmisten kiusalla eläjä! Vuosisatainen yölepakko! Pysyisit, nahkasiipi, ontossa luolassasi. Mitä sinulle enää kuuluu ihmisten ja maailman asiat? Miksi et istunut paikoillasi rauhassa ja rukoillut Jumalata sielusi pelastukseksi?

Vanhus seisoi latialla ja vapisi mielenliikutuksesta ja heikkoudesta. Hän sanoi:

— Päästäkää lapseni, hän on syytön!

— Vai syytön? Kuka teistä on syytön?

Ukko huusi:

— Älä tapa lastani, saksalaisten kätyri, Suomen työläisten kavaltaja! Isänmaan petturi!

— Kuka on kätyri, kavaltaja ja petturi?! huusi Kassu hammasta purren. Hurjistunut mies kuohahti vimmoihinsa.

— Vastaa! Kuka? Vanhus ojentausi ja katsoi kiinteästi uhkaajansa silmiin. Hän ei vähääkään välittänyt ampuma-aseen piipusta, jota lahtari tyrkytti nenän alle. Rauhallisena vanhus virkkoi:

— Kuule sanani loppuun: Suomen kansan vihollisia ovat valkoset. Sinä sikiö olet sukujuuresta kirkkoruhtinaan, vieraan viikingin ja kauppasaksan äpärä. Sun sukusi palat parhaat ja saaliin korjannut on aina raatajan pivosta. Kuninkaiden ja keisareiden vouteja aina olette olleet. Aateliston roskaroikan kätyreitä ja lakeijoita! Nyt porvareita ja syöttiläitä! Ikeestänne on päästävä. Olen iloinen että kerrankin koittanut on Ilkan kosto. Te valkoset roistot, nimenne unhoituksen ikuinen yö peittäköön.

Nyt maistaa saatte raatajan ruoskaa selässänne. Kavalan opetuksenne kansa ostaa kaalliisti. Nyt kun vapauden hetki vihdoinkin heimolle koitti, te taasen kavaltamaan olette käyneet, kuten Flemmingin muinoin huovit. Te tsaarin ja saksain kätyrit.

— Ketkä ovat roistoja! Kavaltajia!?

— Sinä olet roisto. Sinä, Pentin kirottu sikiö. Suurin valkonen roisto! Kas tässä vanha ja raihnainen rinta!

Napit sinkoilivat lattialle kun vanhus repäisi paitansa poven auki. Povi paljastui. Kyynillinen mies varmensi kätensä, joka häilyen ojentui.

Paukaus. Mökki täyttyi ruudin savulla.

49.

Äidin kirous.

Ovesta ryntäsi sisälle nainen kauhun ja epätoivon ajamana. Silmät suurina hän huusi:

— Poikani! Poikani! Mitä oletkaan tehnyt? Oletko sittenkin... murhaaja! Tiedätkö onnetoin ken hän oli!? Isäsi veljen tapoit! Vilpon tapoit! Sukusi kantaisän! Kaarlo poikani, kirouksen ja kuoleman päällesi vedit! Heimosi ja kansasi veljesveren äänen elinikäsi huutavan kuulet. Menneiden vuosisatain kirouksen sinä valkosen pyövelin renki olet etsinyt itsellesi.

Äänetönnä seisoi kurja murhaaja paikoillaan savuava pistooli kädessä.

Äiti kätki kasvonsa ja vuodatti katkeruuden kuumat kyyneleet. Hän oli yht'äkkiä havainnut, mitä peliä ylimystö pelaa työtätekevän talonpoikaiston hengen ja elämän kustannuksella. Vihdoin sanoiksi sai:

— Millaiseksi maailma sinut onkaan kasvattanut?! Sinussa asuu esi-isäsi musta manaus. Kirousta Kainin tavoin kantamaan tulet. Mutta mitä tulee minun sinulle sanoa? Olet lapseni. Totuus sinun tietää tulee. Tiedä, että pian punaset saapuvat. Pelasta kurja henkesi. Kuulethan myrskyn ulkoa. Pian se ulvoo ja kiitää yli järven. Ja Arvid veljesi tulee kaartilaisineen. Tamperelaiset ovat saapuneet. Korpion joukot on lyöty. Pylväistö on vallotettu. Valkosten asekuormat otettu...

— Valkosten puolustajako olet sittenkin! Mitä sanotkaan äiti? Olethan minun eikä Arvidin puolella?

— Älä kysele minulta. Olen teidän molempien äiti. Voi minua onnetonta!

Hän ei pitkään aikaan voinut sanoa mitään.

— Seisoinhan pitkät ajat tuolla vuorella, josta seurasin taisteluiden kehitystä Petokorven laaksoissa. Näin Vilppulasta marssivan taajan ja tasapäisen joukon. Pelkään heidän yhtyneen jo taisteluun. Etelästä sanotaan sotilasjunan saapuneen. Musiikki ja hurraahuudot kajahtelivat...

— Tottako puhelet? Mihin joutuivat mieheni...

— Ulkona! Määräystäsi uusiin murhiin odottavat!

— Mitäs helvettiä ne sitten kuhnailevat?!

— Älä, älä jumalan tähden tee sitä!

— Mutta heidän täytyy kuolla!

— Älä lähde! Älä vedä syntiä päällesi!...

— Kavaltajien täytyy kuolla!

— Kuka onneton ohjasi sinut saarelle omaistesi kimppuun. Ethän ole selvällä päällä ja järjellä...

— Kunnian, maineen ja isänmaan pelastus vaatii!

— Vaivaista on kunnia ja maine jota niitetään veljesveren ja murhien kustannuksella.

— Mitä sinä puhut? Päästä irti, sinä kavala kettu! Liehakoithan kumpaisellakin puolella. Olet minulle vieras! Olet isänmaasi vihollinen ja kavaltaja. Olet vihollinen, etkä äiti!

— Vaivainen on aate, jota puolustat. Katso veritöitäsi!

— Isänmaa vaatii uhrinsa!

— Tuollaiset raukatkin pitää tappaa?

— Olihan vanhus konna!

— Onko isänmaasi Moolokin verialttari, joka uhreja vaatii?

— Isänmaalle ei ole mikään uhri liian kallis! Tämän maan puolesta taistelemme viimeiseen! Vaikka kuoleman viikate täytyisi käydä ovelta ovelle ja maahan hakata enemmistön tästä kansasta, täytyy sekin tapahtua, jos isänmaa on vaarassa!

— Olkoon kirottu sellainen isänmaa, jota valkonen barbarismi hallitsee! Häpeä! Tuhat kertaa häpeä teille, jotka asein ja väkivalloin osattomain orjain elinehdon tuleen ja tuhkaan tuhootte!

Lattialla kamppaili vanhus. Koppelista kuului kamala hullunnauru. Emäntä oli ottanut entisen rohkean muodon ja ryhdin. Kassu näytti kohonneen oikeaan vimmaan, valmiina iskemään äitiään, jos tämä uskaltaa jatkaa samaan suuntaan. Mutta rohkeasti jatkoi äiti:

— Petoja olette, ette ihmisiä! Millaisia sikiöitä olenkaan kohdussani kantanut! Sivistys ja kulttuuri!

— Sinä akka, katala ämmä, miksi kiihotat minua? Näethän että kuolema ja perkele sinua lähestyy. Vaikka oletkin mulle äiti, tulee sinun tietää että olen isänmaan puolustaja. Sinun tulee tietää, että siihen tapaan minä en salli ajatuksiasi lausua.

— Herra poikani. Sanon silmiesi edessä: olet murhaaja ja valkonen roisto!

— Suu kiinni, kavaltaja!

— Et voi suutani tukkia! Minä aina huudan: *murhaajat, valkoset roistot!*

— Suu kiinni! Taikka sataa!

— Ammu vaan, raukka! En pelkää tussariasi!

— Kavaltaja, kavala ämmä, sinä kuolet!

— Anna tulla vaan! Kas tässä rinnat, joita olet ker-

ran imenyt. Kyykäärmettä silloin imetin, sen mä huomaan. Lävistä nyt lyijyllä nämä samat rinnat. Lävistä nyt minut, jos porvarien isänmaa on sinulle kalliimpi kuin äidin rinta ja sydän. Jos minut murhaat niin jää Arvid ja punaset kuolemani kostajaksi. Sinä olet kirottu. Olkoon valkoset joukkosi kirotut. Elän tahi kuolen, tästä alkaen kiroan teidät satakertaisesti! Jos henkiin jätät, käyn taisteluun teitä vastaan. Niin kauvan kuin hengitän kiroan teitä, valkoset lahtarit! — — —

Pojan ojennetussa kädessä ase vavahteli. Verestävän "urhon" kyynillinen katse paloi vihaa. Ulkoa huudot ja elämä lähestyivät:

— Herra kapteeni, joutukaa! Punaset hyökkäävät!

— Tulkaa! Täällä piru meidät otti!

— Jumal'auta! Heitä on paljon! — — —

— Päätä raukka aikeesi tahi käy huonosti! Etkö uskalla puolustaa isänmaatasi?! Kassun kasvot muuttuivat tuhkanharmaiksi. Turhaan oli uskonut äidin antautuvan. Nyt hänen edessään seisoikin nainen, jota äidistä ei milloinkaan olisi uskonut. Hän seisoi tuossa kauheana ja vaativaisena. Hän oli nainen, joka uskalsi halveksien ja inhoten sysätä luotaan sen, mikä oli pojan ihanteille kauneinta ja kalleinta. Hän nosti aseensa — — —

Mökki oli uudelleen täyttynyt savulla. Ruudinsavun seasta kuului huutoja, voihkimista ja kamalaa naurua:

— Minä elän vielä!... Minä en ole kuollut!... Kuuletko sinä hirviö! Puolusta paremmin isänmaatasi!

Ovella seisoneiden valkosten palkkasoturien välitse ryntäsi Kassu ulos. Hän painoi molemmin käsin korviaan. Hän juoksi pitkin loikkauksin majan taakse metsään. Mutta portaille ilmestyi horjuva äiti kalpeana ja vihan ilmein katseli pakenevien jälkeen.

Aika olikin jo valkosten vetääntyä. Kalliokärjen takaa saapuivat joukot saarelle. He ajoivat takaa Pylväistöltä peräytyviä. Mutta Arvid saapui suoraa salmen poikki ja yritti katkaista perääntyviltä tietä. Kiireesti juoksivat he rantahaavikosta törmää ylös majan taakse. Mutta kun he olivat kalastajan mökin ympäröineet, havaitsivat he tämän pian tyhjäksi. Mökin portailla tapasi äiti ja poika toisensa.

— Arvid!

— Äiti!

— Pois pakenivat!

— Tappoivatko ketä?

— Vanhuksen...

— Olethan kalpea?

— Kuolemaa kasvoihin katsoin, valkosen veikkosi tuliluikun suuta. Kuula meni kainalosta.

— Ampuiko Kassu sinuakin?

— Näethän, ei osannut...

— Sitten riennän! Joutukaa, pojat! Nyt röyhkeilijöille uusi kurssi!

Miehet riensivät taiston tielle.

— — —

Silloin kun suksimiehet työntyivät saaren Rantahaavikkoon järven seläitä, havaitsivat kumollaan olevan veneen alla olijat ajan tulleen ryömiä piilosta ulos. Ne kahdeksan miestä, joiden tehtäväksi Kassu oli vangittujen ampumisen jättänyt, olivat heti mökistä poistuessaan huomanneet paon ilman muuta parhaaksi. Heidän pelkoaan vaarasta varmensi vielä emännän tuoma tieto Pylväistön vallotuksesta. Olihan äidin tarkotus ollut pelastaa Kassu elävänä kaikesta huolimatta. Mutta poikapa kohtelikin äidinrakkautta valkosella karskiudella.

Kun sitten Olli miehineen tuli myöskin pihalle, helähti Runnilan ukon leveä tervehdys vastaan:

— Sinä perhanan poika et toimittanut vanhalle isällesi minkäänlaista kädenkuvahista. Pitipä vähältä, ettemme joutuneet nirriltä otetuiksi. Olisimmepa kohta korppien koikoteltavana. Vaikka minä olen merituulien ahavoittama, olisin tahtonut toki tenän tehdä.

— Hyvä isä. Olen ollut kohta kuumemmassa kuin saunassa. Olemme jumaliste tapelleet kuin jääkarhut. Sentähden olette hetkiseksi unohtunut. Kas tuolta toverilta ehkä teille jo joutaa ase, hänhän lepää siinä törmällä hiljaa ja vaiteliaana.

Olli päästeli tantereella makaavan kuolleen rensselin ja kiväärin. Tarjosi isälle:

— Kas näillä.

— Suuri kiitos, vintiö, mutta nyt saatkin minusta mukaasi miehen.

— No, mutta ettehän mukaan. Eikös hevosmiehenä...

— Minäkö en mukaan? Kyllä minä vain kelpaan. Ja jaksankin vielä, otanpa hevoseni. En voi kärsiä enempää mokomaa hävyttömyyttä, että rauhallisilta ihmisiltä otetaan henki.

Kuuluipa ääni veneen alta, josta mies ryömi esiin.

— Samaa sanon minä, että täss' on poika!

Runnila hekotti:

— Kas niin, herra perämies! Purjehdittepa köli ylhäällä. Eikö se ole tukalaa, vai miten, nuorimies?

Tämä auttoi siskojaan pois ja jutteli leikillisenä:

— Se on totta, rakas Aleksi. Kölini on ollut näihin asti ylöspäin. Mutta nyt minä sen käännän alas ja alan seilata tämän sakin mukana. Olivatpa vähällä runtoa tuol-

la lautareuhkanassa. Jospa suvaitsette minulle myöskin tarita kiväärin. Tuntuupa siltä kuin minua siellä rinnallanne tarvittaisiin.

— Hyvä, Nordessen. Olenpa isältäni kuullut, että olette kunnon mies. Asetta en teille anna. Parhaimman palveluksen teette tässä toimessa, johon olette jo tottunut. Olli viittasi miestä, joka piehtaroi hangella haavoissaan.

— Kas tuolla apuanne tarvitaan.

Katarina ja Martta, jotka olivat seisoneet vaatteet lumisina veneen vieressä Robertin takana, sanoivat osaaottavasti:

— Ja me saamme auttaa Robert veikkoa.

Olli oli poistunut Arvidin jälkeen. Mutta sisarukset alottivat innolla uuden ja vapaan työskentelyn punasen kaartin hyväksi ja puolesta.

50.

Punanen Häme on puolustautunut.

Rantahaavikossa vielä puhelevat eivät täysin aavistaneet, mitä sisällä mökissä oli tapahtunut. He riensivät auttamaan lähinnä ollutta haavottunutta. Ja kun veli ja sisarukset kantoivat miestä sisälle, havaitsivat he takin povelta pienen punasen ristin. He laskivat tajuttoman kantamuksensa hetkeksi tielle ja tutkiskelivat tarkemmin haavottuneen verentahraamia kasvoja. Katarina kysyi:

— Mitä tämä merkitsee? Miehellä on kivääri ja punasen ristin sotilasmerkki? Perämieskin kumartui katsomaan. Sanoi hetken kuluttua:

— Mitä? Eivätkö nämä kasvot ole sanitääri Vibeliuksen, sen saman sankarin, joka koululla kahakoi Aleksin kanssa?

Uudestaan nostivat tieltä sairaan ja kantoivat sisälle. Mökissä heitä kohtasi hämmästyttävä näky. Vuoteella lojui nainen, joka huitoi ja hosui. Se oli Sirkka-äiti. Hän puheli houraillen. Sisään astuvat tapasivat vastalöydetyn äitinsä surkeassa tilassa. Sairaan ympärillä puuhaili emäntä ja sitoi isketyitä haavoja. Tyynesti ja rauhallisesti kestivät he kohtauksen.

Lattialla virui vanhus suullaan samassa asennossa, johon oli kaatunut. Perämies kumartui alas ja tunnusteli. Koetteli sydäntä ja kuunteli hengitystä. Kysymyksiin mitään vastaamatta riisui kiireesti takkinsa, veti sanattomana Martan luokseen ja osotti vasta sisään kannettua sa-

nitaaria. Sisko ymmärsi tarkotuksen ja riensi riisumaan ja tutkimaan tämän vammoja. Itse Nordessen polvistui alas lattialle vanhuksen ruumiin ääreen. Koetteli valtimoa ja tutki haavaa ja havaitsi kaiken toivon menetetyksi. Kyynelsilmin yritti Katarina tehdä kaikkensa äidin tuskain ja vaivain lieventämiseksi.

Kivisen historian kirjan sivuilla heijastaa taasen auringonlaskun herkkä, verenpunerva rusko. Talvisen helmikuuillan ihana aurinko kultaili pilviä ja pehmoista, hämärtyvää maisemaa.

Kalliosaaren Kalaukon majan neljä ikkunaruutua antoivat lounaalle. Vaikka hetki sitten olivatkin säteet lakanneet jo paistamasta, pistäiksen ne uudelleen näkyviin, sillä läntisen taivaanrannan jylhänä pönkkänä oli kallioiset vuoret metsikköharjuineen. Vuorijonojen välissä olevan madaltuvan notkelman kautta katsoi aurinko taakseen. Ja vaikka seudun yli olikin jo vetäytynyt tumma varjo, pilkotti neljä vaaksan korkuista lasilevyä tulipunasina ja kimmeltävinä heijastuksina. Saaren ikkuna paistoi yli lahdelman aina Pylväistön himmeään rantakuusikkoon asti. Nämä seudut eivät olleet enää erämaita, vaan asuttuja aloja, joita tämän kertomuksen historian unohduksiin sammuva silmä viime kertaa tarkasti.

— Mökkiin sisälle tunkeutunut valo merkillisesti sattui uunin luona seinässä olevaan kuvastimeen. Halkinainen peili taittoi sädekimpun *Vilppo-vanhuksen* kalpeille kasvoille. Kaikki katsoivat ihmettä ja näkivät miten ryppyiset kasvot nytkähtelivät. Rinta nousi hiljaa ja korahti. Vanhus avasi silmänsä, mutta niitä häikäisi sanomaton kirkkaus. Kuolevan katse etsi huoneessa olijoita. Perämies kumartui alas kun näki huulten liikkeen. Kuiskaus kuului:

— Joutuivatko aikanansa? Kukaan ei ymmärtänyt, paitsi emäntä, joka riensi päätään nyökäten sanomaan:

— Joutuivat.

— Elääkö Sirkka?

— Äitinikö? kysyi perämies. Vanhus hapuili sormin ja Nordessen tunsi kädessään heikkoa puristusta.

— Poikani...

— Tyttäresi Sirkan poika olen. Olen vast'ikään löytänyt äitini ja sinut. Äiti elää, ole huoletta. Hän on vuoteessa.

Sisään astui varovasti, hiljaisin askelin, joukko miehiä. He paljastivat päänsä. Vanhus tunsi tulijat. Liikutti kysyvästi sormiaan. Perämies ymmärsi tarkotuksen ja kysyi:

— Mitä kuuluu uutta?

— Tuomme Kalaukolle tervehdyksen, alotti jykevä, harmaapartainen mies harvaan, joka häntä viimeisellä hetkellä riemastuttakoon. Valkoset vainolaiset on viskattu Vilppulan kosken taakse. *Punanen Häme on puolustautunut*. Jälkimaailman silmissä on tämä maakunta ja kansa päältään pois pessyt häpeän. Me saatamme pää koholla astella tilinteolle. Maineemme ja luonteemme olemme rehellisesti ilmaisseet kotiemme ja kontujemme puolustuksessa. Sorretun oikeutetussa taistelussa olemme kortemme vetäneet. Tekevätkö työtätekevät talonpojat ja työmiehet Keski- ja Pohjois-Suomessa samalla tavalla? Kädet ristissäkö istuvat sillä aikaa kun me täällä tuskaisen taistelun kautta voittoa tavoitamme. Vetäkööt päälleen historian tuomion, jos eivät avuksemme riennä. Kuiskatkaa vanhukselle, että kolme poikaansa on jo Rajavaara menettänyt. Mutta kolme on jälellä. Ja minä neljäntenä. Jos tarvitaan, me kaadumme kunnialla.

Kostui karkeakuorisen Rajavaaran partainen poski. Koruton lausuntansa ei ollut vaikuttamatta. Hiljaa virisi Martan alottamana vanhuksen lempilaulu:

Tää on viimeinen taisto
Rintamaamme yhtykää,
Niin huomispäivänä kansat
On veljet keskenään...

Lauluun yhtyi ovensuussa seisova joukko. Se virisi tyynesti ja hiljaa, sitten kovemmin ja vihdoin voimakkaana. Majan ulkopuolelle saapuneet suksijoukot kajauttivat sitä yli Kalliosaaren kunnaan.

Kun sävel sammui, sammui ukon elonkipinäkin. Ja auringon viimeinen punertava rusko vetääntyi vuorten taakse. Kalaukon majan neljä ikkunaneliöä olivat lakanneet loistamasta. Kalliovuorella, mökin takana, törröttivät vuosisataiset petäjät. Puut olivat ottaneet osaa juhlahetkeen. Yksi heidän ystävistään oli kaatunut. Mutta taivaanrannalla, tummenevan yökajon piirissä, kaukaisten vuorenhuippujen takana, syttyivät avaruuden kimaltelevat timantit, joiden loisteessa välkkyilivät pohjolan hankien viriävät pakkaskiteet. Pohjoisella ilmanpielellä kumisi loittoneva, eripuraisuuden ja kyynillisten yksilöpyyteiden synnyttämä vihan temmellys. Julkeiksi tulleille äveriäille porvareiden roistomaisille palkkajoukoille oli annettu ensimäinen isku vasten kasvoja. Työläiset tiesivät, että jokainen jyrähdys saattaa tuoda orpoja ja leskiä, surua, katkeruutta ja kyyneleitä, mutta tämä aseellinen vastarinta sortajia vastaan oli ainoa ja oikea taistelutapa, jota tyly, valkonen kavaltaja saattoi ymmärtää.

51.

Kuka on anteeksiantaja.

Majan portailla seisoivat ja katsoivat miehet kuormaa jota Aleksi ajoi. Kun hevonen oli pysähtynyt, lausui ajaja tyynesti:

— Kuuntelette ropinaa Nälkäkankaalta. Tuoni siellä leikkaa viljaa. Reen luo astuskeli sanatonna mies roteva ja jylhävartaloinen talonpoika. Tämä oli Rajavaara joka Aleksilta kysyi jyryyn tapaansa:

— Siinäkö he ovat?

— Siinä.

— Nostetaampa miehet nämä kolme minun rekeeni. Ääneti siirrettiin ruumiit Aleksin reestä Rajavaaran rekeen. Ukko päästeli ohjakset, painoi lakin hieman syvempään ja sanoi:

— Hyvästi.

— Hyvästi, vastasivat kaikki portaalla seisovat hiljaisina. Suuri mies istui itse kuskipukille, reen perässä musta kuolema.

— — —

Perämies katseli jäälle, jonne vaitelias kuski loittoni, sanoi sitten:

— Parempi, että Aleksi saapui vanhaan virkaansa. Tässä onkin haavottuneita vietävä koululle.

— Niinhän se poikakin sitä tenäsi.

Kun sitten mökistä oli kannettu rekeen väliaikaisesti sidotut, kumartui Aleksi peittelemään. Sattuipa hänen

silmäänsä ohuthuulisen miehen kalpeat kasvot. Peitteen alla oleva sairas havaitsi myöskin äkkiä, tunsi Aleksin ja alkoi vääntelehtiä epätoivoisesti.

— Auttakaa minua pois tästä reestä! Tämä mies tappaa minut.

— Vai sinä vekkuli oletkin jo muutaman tunnin kuluessa kerinnyt kohota sanitaarista sotilaaksi. Mutta rauhoitu, poikaseni. Ei siinä tilassa päälle hyökätä. Me punikit olemme hyviä ihmisiä. Emme me tapa sairaita, ei aseettomia eikä avuttomia.

Aleksi puheli lempeästi kuin isä pojalleen ja peitteli huolellisesti haavottunutta. Mutta kalpea mies seurasi Aleksin kaikkia liikkeitä kiintoisesti. Epätoivo ja pelko vapisutti häntä. Vihdoin sairas sai kätensä pois peitteen alta, ojensi sen Aleksille ja purskahti itkuun.

— Voitteko antaa anteeksi tyhmyyteni ja rikokseni?

— Ei mitään anteeksipyyntöä, me ihmisethän olemme vain ihmisiä. Mutta jos rikoksia olet tehnyt avuttomia vastaan, rankaisee sinua sielusi tuskat ja itse kostat itsellesi. Minä olen iloinen että kohtalo on teidän röyhkeyttänne näin sopivalla tavalla rangaissut. Minä voin yhtä paljon olla sinulle velkaa kuin sinä minulle, joten olkaamme kuitit. Yhtä sinulta kysyn: Tahdotko vielä, että sairaat ja avuttomat on tapettava?

— Minä kadun syvästi.

— — —

Ilta oli pimentynyt. Kalliovuorella oli hiljaista. Kaikki olivat poistuneet. Majassa viihtyi rauha.

*   *
*

Nälkäisinä, kahlauksista ja taisteluista läpimärkinä kohmettuneet työläissoturit heittäysivät karsittujen kuu-

senhavujen päälle. Maata avoimen taivaan alla pakkasessa oli kolmen päivän taisteluiden jälkeen virvoittava ja onnellinen hetki. Nuotio loimusi. Sen liekeissä rätisi havun oksa tahi räiskyi kuusinen kepale ja viskoi poukkia kauvas hangelle. Oli yö. Kaikki nukkuivat. Vartija yksin oli valpas. Konsta oli yrittänyt lepoa, mutta aatokset synnyttivät mielikuvia, eivätkä antaneet miehelle unta. Hän nousi hitaasti ja päättävästi. Suori sukset lumelle, sanoi jotakin vartijalle, joka katseli tuleen ja nyökkäsi ymmärtäväisesti.

Toinen käsi kaulaan köytettynä ja toisessa sauva hän painui pimentoon.

— — —

Petokorven talvitien oli tavottanut väsynyt, toiskätinen hiihtäjä. Saunavaara häämötti kaukana Saukkosuon ja Hiidenkorven takaa. Siellä, vuoren eteläisellä puolella, vaaran juurella, oli kotoinen Kiiskilä ja armas Henna. Jokaisella potkaisulla kasvoi hiihtäjän kiihko nähdä kodin kohtaloa. Konsta katui, ettei ollut itse saattanut Hennaa kotiin. Ties mitä matkalla onkaan saattanut vanhalle miehelle tapahtua.

Mutta vihdoin kaukaa Saunavaaran rinteellä kuuli Konsta Mustin ulvonnan. Koiran haukunta oli kuin toivonkiven.

— — —

Kiiskilä oli nyt autio. Ikkunat sirpaleina ja poukat hangelle potkaistuina. Ovet oli viskelty saranoilta. Pelloilla näkyivät vielä taisteluketjujen rypemät jäljet. Hangella, siellä ja täällä, kuukertunut sotilas. Muutamien asento osotti kuolemankouristuksen olleen sitkeän ja kauvan kestäneen. Olihan lumi piehtaroidessa potkiutunut pois, kuten raajarikoksi ammutun otuksen alta, jonka

metsämies vihdoin on saavuttanut. Revittyjä vaatekappaleita oli tuuli riepottanut kauvas hangelle.

Musti vainusi isäntäänsä jo kaukaa. Juoksi vastaan suksenlatua pitkin. Eläin ulvoi ja itki yht'aikaa. Koira ohjasi askeleet alas saunalle. Pilkkopimeän murjun sisään katsoi. Kysyi mies kynnykseltä:

— Isä... Henna? Liikahti nokinen nurkka:

— Konsta poikaniko? kuului arka kysymys.

— Konsta olen.

— Voittoko vaiko häviö?

— Voitto.

— Sitten kiitetty olkoon taivas!

— Elääkö Henna ja missä...

— Lauteella...

— Kuollutko?

— Elää... Hän nukkuu. Älä herätä. Rosa Pietarista on täällä...

— Henna elää! Me kaikki vielä elämme...

Mörähti pimeästä nurkasta kuin haudasta outo, pelottavan kolea ääni:

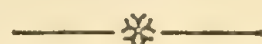
— Niin, me valkosen leijonan metsästäjät elämme...

MURROSAJAN LAULUJA

Aku Päiviön, Mikael Rutasen, Wm. Lahtisen ja Eemeli Rautiaisen parhaat runot. Sanalla sanoen: LOISTORUNOTEOS.

Hinta kovissa kansissa $1.25; pehmeissä kansissa $1.00.

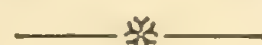

TIEDE JA VALLANKUMOUS

Kirj. ERNEST UNTERMANN.

Tieteellinen tutkielma vallankumousteorioista.

Hinta nid. 60c.

RIKOSROMAANI WASHINGTONISTA

Kirj. E. S.

Kirja on täynnä hämmästyttäviä paljastuksia hallituksemme toiminnasta useilta vuosikymmeniltä.

Hinta vain 20c.

PIENI TIETOSANAKIRJA

Ensimäinen osa on nyt valmis. Teos ilmestyy 4-osaisena, osa vuodessa. Ensimäinen osa käsittää hakusanat aasta iihin. Selitykset ovat lyhyitä, täsmällisiä ja riittäviä. Kirjassa on 1440 palstaa, 1217 tekstikuvaa, 98 syvennyspainokuvaa, 5 värikuvaliitettä ja 31 karttaa, joista 4 väripainosta.

Hinta sid. vaatekansiin $6.00 osa; nahkaselkäkansissa $7.00 osa.

YHDYSVALTAIN VALTIOLLISET PUOLUEET JA NIIDEN SUHDE TYÖVÄENLUOKKAAN

Kirj. JAMES ONEAL.

Teos on kirjottajan useiden vuosien kuluessa tekemien tutkimusten tulos Yhdysvaltain valtiopolitiikasta ja siis erittäin mielenkiintoista ja tärkeää lukemista.

Hinta sid. $1.25.